

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

PRÁVNICKÁ FAKULTA



Ústav európskeho práva

## MEDZINÁRODNÉ PRÁVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA

ZBORNÍK PRÍSPEVKOV ZO ŠTUDENTSKÉHO SYMPÓZIA KONANÉHO DŇA 20. APRÍLA 2011  
NA PRÁVNICKEJ FAKULTE UPJŠ V KOŠICIACH

LUBICA ŠIRICOVÁ (ZOST.)



KOŠICE 2011

**UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH**

**Právnická fakulta**

**Ústav európskeho práva**



# **MEDZINÁRODNÉ PRÁVO ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA**

Zborník príspevkov zo študentského sympózia

konaného dňa 20. apríla 2011  
na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

Ľubica Širicová (zost.)

Košice 2011

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu VVGS č. 20/10-11 „*Úloha soft law a medzinárodných mimovládnych organizácií v medzinárodnom práve životného prostredia.*“

### **Medzinárodné právo životného prostredia**

Zborník príspevkov zo IV. študentského sympózia konaného dňa 20. apríla 2011 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

Zostavovateľka: Mgr. Ľubica Širicová

Všetky práva vyhradené. Toto dielo ani jeho žiadnu časť nemožno reprodukovať, ukladať do informačných systémov alebo inak rozširovať bez súhlasu majiteľov práv.

Za odbornú a jazykovú stránku tejto štúdie zodpovedá autor.  
Rukopis neprešiel redakčnou ani jazykovou úpravou.

ISBN: 978-80-7097-886-3

## Predhovor

*Vývoj moderného medzinárodného práva životného prostredia, začínajúci v zásade v 60-tych rokoch 20. storočia, predstavuje jeden z najpozoruhodnejších výkonov tvorby medzinárodného práva, svojím rozsahom a formou porovnateľný s medzinárodným právom ľudských práva a medzinárodným obchodným právom.*

Alan Boyle a Catherine Redgewell

Úvodné slová otvárajúce jednu z najuznávanejších učebníc medzinárodného práva životného prostredia (BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*. Third Edition. Oxford: Oxford University Press, 2009) svojimi výsledkami potvrdilo i tohtoročné študentské sympóziu z medzinárodného práva. Po štvrtý krát sa členovia Ústavu európskeho práva, oddelenia medzinárodného práva stretli so študentmi Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika, aby spoločne diskutovali o aktuálnych medzinárodnoprávnych otázkach.

Samotným vystúpeniam študentov, ako čerešničke na pomyselnej torte, predchádzalo niekoľkomesačné obdobie individuálnych príprav. Študenti preskúmali jednotlivé témy a výsledky spracovali do podoby písomných príspevkov, ktoré sú publikované v predkladanom zborníku. Na samotnom sympóziu, ktoré sa konalo 20. apríla 2011, vystúpili účastníci s prezentáciami svojich príspevkov. Keďže podujatie je určené najmä pre študentov druhého ročníka, predstavuje jednu z prvých šancí vyskúšať si písanie a obhajovanie právneho textu odborného charakteru. Skúsenosti získané vypracovaním príspevku a vystúpením pred poslucháčmi môžu byť pre študentov cennou devízou využiteľnou napríklad pri ich budúcich bakalárskych prácach.

V rámci tohtoročnej ústrednej tematiky medzinárodného práva životného prostredia mali študenti možnosť vybrať si z 19 čiastkových tém. Vystúpenia študentov boli na sympóziu rozdelené do piatich panelov, čomu zodpovedá i rozčlenenie kapitol v predkladanom zborníku. Do prvej kapitoly boli zaradené príspevky mapujúce jednotlivé sektory medzinárodnoprávnej úpravy ochrany životného prostredia. Ich autori nimi priblížili obsah takej medzinárodnoprávnej úpravy, ktorá ochranu životného prostredia zameriava na vybrané oblasti právnych vzťahov (Antarktída, kozmický priestor, ozónová vrstva, ozbrojený konflikt, lesy, medzinárodný obchod). Nasledujúca kapitola upriamuje pozornosť na skutočnosť, že znečisťovanie životného prostredia má neraz cezhraničný charakter. K príspevkom predneseným na sympóziu pribudol príspevok zostavovateľky zameraný na právne mechanizmy riešenia cezhraničného znečisťovania ovzdušia. Kapitola ponúka pohľad na príklady právnej úpravy (cezhraničné znečistenie ovzdušia, klimatické zmeny, cezhraničné nakladanie s odpadom) a riešenia sporov (rozsudky Medzinárodného súdneho dvora Gabčíkovo-Nagymaros a Argentína v. Uruguaj). Jednou z kľúčových otázok problematiky ochrany životného prostredia je vyvodzovanie medzinárodnej zodpovednosti štátu za škodu na životnom prostredí. V tejto súvislosti príspevky v tretej kapitole analyzujú spôsoby vyvodzovania zodpovednosti špecifické pre medzinárodnoprávnu úpravu životného prostredia (osobitné postupy dohliadania nad plnením zmlúv a princíp

spoločnej-ale-rozšujúcej zodpovednosti) a mapujú i využitie postupov s všeobecným charakterom na prípady spojené so životným prostredím (prostriedky riešenia sporov). Štvrtá kapitola nazerá na životné prostredie cez optiku neštátnych subjektov a skúma ich pozície v rámci medzinárodného práva (oblasť ľudských práv, pozícia mimovládnych organizácií a špecificky možnosti poskytované Aarhuským dohovorom). Záverečná kapitola je vyhlídkou do budúcnosti medzinárodného práva životného prostredia. Príspevky sú orientované na priebežné výsledky práce Komisie pre medzinárodné právo na témach súvisiacich s ochranou životného prostredia (ochrana osôb v prípade prírodných katastrof, medzinárodná zodpovednosť v prípadoch cezhraničných škôd v dôsledku rizikových činností a zdieľané prírodné zdroje).

Organizátorov teší, že všetky nimi ponúkané témy si našli svojich autorov, pričom mnohí na svojich témach pracovali mimoriadne zanietene. Za vykonanú prácu im patrí obdiv, satisfakciou nech im je okrem dobrého pocitu z prednesených vystúpení i predkladaný zborník. Pozitívna odozva vyjadrená účastníkmi sympózia je zdrojom motivácie pre organizátorov podujatia. Všetci zúčastnení by tomto mieste radi vyslovili poďakovanie p. prof. JUDr. Jánovi Klučkovi, CSc. a doc. JUDr. Kristiánovi Csachovi, PhD., LL.M. za podporu pri príprave sympózia, množstvo inšpiratívnych podnetov v diskusiách a pomoc so spracovaním tohto zborníka.

*Zostavovateľka*

## Obsah

Predhovor	III
<b>I. Sektory medzinárodnoprávnej úpravy ochrany životného prostredia</b> .....	<b>1</b>
Ochrana životného prostredia v rámci Antarktického zmluvného systému .....	2
<i>Michela Berdisová</i>	
Právny režim ochrany ozónovej vrstvy .....	11
<i>Juraj Martaus</i>	
Prínos medzinárodného kozmického práva k ochrane životného prostredia človeka .....	18
<i>Pavol Lacko</i>	
Právny režim ochrany životného prostredia počas ozbrojeného konfliktu .....	33
<i>Michaela Orinínová</i>	
Ochrana lesov v nástrojoch medzinárodného práva životného prostredia .....	45
<i>Lukáš Galeštok</i>	
Environmentálne aspekty medzinárodného obchodu v rámci systému WTO/GATT .....	59
<i>Matúš Franko</i>	
<b>II. Medzinárodnoprávne aspekty cezhraničného znečisťovania životného prostredia</b> .....	<b>67</b>
Environmental Law and Governance: Linking Policy-Making and Law, the Example of the International Regime of Abating Acidification in Europe .....	68
<i>Lubica Širicová</i>	
Právne mechanizmy boja proti klimatickým zmenám .....	73
<i>Vladimíra Ledecká</i>	
Medzinárodnoprávny režim nakladania s nebezpečným odpadom .....	86
<i>Dana Szerdiová</i>	
Environmentálne aspekty rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora vo veci Gabčíkovo-Nagymaros .....	94
<i>Tibor Jedinák</i>	
Aktuálny vývoj v oblasti medzinárodných vodných tokov: Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora v spore Argentína v. Urugvaj .....	103
<i>Katarína Zubková</i>	

**III. Medzinárodná zodpovednosť štátu za škodu na životnom prostredí..... 115**

**Osobitné postupy dohľadania nad plnením zmlúv v medzinárodnom práve životného prostredia..... 116**

*Katarína Talpašová*

**Princíp spoločnej-ale-rozlišujúcej zodpovednosti ako ústredný princíp trvalo udržateľného rozvoja ..... 125**

*Zuzana Vargová*

**Prostriedky riešenia medzinárodných sporov vyplývajúcich z ochrany životného prostredia..... 137**

*Štefan Ščerbák*

**IV. Pozícia neštátnych subjektov v rámci medzinárodného práva životného prostredia..... 151**

**Ochrana životného prostredia v medzinárodných zmluvách o ochrane ľudských práv ..... 152**

*Jana Mišenčíková*

**Pozícia medzinárodných mimovládnych organizácií v medzinárodnom práve životného prostredia..... 162**

*Renáta Zábojová*

**Právo na účasť na rozhodovacom procese o veciach životného prostredia vo svetle konania vo veci C-240/09 Lesoochránárske zoskupenie VLK..... 170**

*Lenka Kristanová*

**V. Práca Komisie pre medzinárodné právo na témach súvisiacich s ochranou životného prostredia..... 179**

**Ochrana osôb v prípade prírodných katastrof ..... 180**

*Lubica Straková*

**Medzinárodná zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných (medzinárodná zodpovednosť v prípadoch cezhraničných škôd v dôsledku rizikových činností) ..... 190**

*Dominika Zavadová*

**Zdieľané prírodné zdroje ..... 197**

*Miriama Hučková*

**I.**  
**Sektory medzinárodnoprávnej**  
**úpravy ochrany**  
**životného prostredia**



## Ochrana životného prostredia v rámci Antarktického zmluvného systému

Michaela Berdisová

1. Úvod.....	2
1.1. Význam Antarktídy.....	3
1.2. Medzinárodnoprávny režim Antarktídy.....	3
2. Zmluva o Antarktíde.....	3
2.1. Zmluvné strany Zmluvy o Antarktíde.....	4
2.2. Poradné zhromaždenia k Zmluve o Antarktíde.....	5
2.3. Zákaz aktivít vojenského charakteru.....	5
2.4. Podpora vedeckého bádania a medzinárodnej vedeckej spolupráce.....	5
2.5. Zákaz jadrových výbuchov a zneškodňovania rádioaktívneho odpadu.....	6
3. Ochrana živočíchov a voľne rastúcich rastlín Antarktídy.....	6
3.1. Dohovor o zachovaní antarktických tuleňov.....	6
3.2. Dohovor o zachovaní antarktických morských žijúcich zdrojov.....	7
4. Ochrana nerastných zdrojov Antarktídy.....	7
5. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde.....	7
5.1. Zásady ochrany životného prostredia Antarktídy v Protokole.....	8
5.2. Výbor pre ochranu životného prostredia.....	8
5.3. Zachovanie fauny a flóry Antarktídy (II. príloha Protokolu).....	9
5.4. Nakladanie s odpadmi (III. príloha Protokolu).....	9
5.5. Prevencia znečistenia morí (IV. príloha Protokolu).....	9
5.6. Ochrana a správa územia (V. príloha Protokolu).....	9
6. Spôsoby riešenia sporov z antarktických zmlúv.....	10
6.1. Zmluva o Antarktíde.....	10
6.2. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde.....	10
7. Záver.....	10

### 1. Úvod

„Múdrosť človeka možno merať podľa starostlivosti, s ktorou myslí na veci budúce alebo na koniec.“<sup>1</sup> Slová nemeckého satirika a prírodovedca Georga Christoha Lichtenberga nás upozorňujú, že máme myslieť na budúcnosť. Aj na budúcnosť našej planéty, ktorej životné prostredie, okrem iných mechanizmov, chráni aj medzinárodné právo.

Ale prečo chrániť Antarktídu? Je to predsa najvzdialenejšie a najnehostinnejšie miesto na Zemi. Predstavuje oblasť takmer 14 miliónov kilometrov štvorcových, ale takmer celá pevnina je pokrytá rozsiahlou ľadovou prikrývkou<sup>2</sup> a nemá žiadne stále ani pôvodné obyvateľstvo.

<sup>1</sup> KLINDA, J.: *Environmentalistika a právo II*. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia, 1998, s. 1197.

<sup>2</sup> 98 % povrchu.

### 1.1. Význam Antarktídy

Od dobytia južného pólu 15. decembra 1911 nórsnym bádateľom Roaldom Amundsenom sa kontinent ocitol v centre záujmu mnohých štátov, ktoré si nárokovali časti kontinentu kvôli nerastnému bohatstvu a výnosnému lovu zvierat.

Ľadová pokrývka Antarktídy ukrýva v sebe asi 80 % všetkých zásob sladkej vody na Zemi,<sup>3</sup> čo potvrdzuje, že otázky týkajúce sa stability ľadovca Antarktídy a ochrany kontinentu sú globálne dôležité. Počas zimy kontinent vytvára dodatočný priestor ľadom pokrytého oceánu. To robí z kontinentu ideálne laboratórium pre skúmanie vplyvu ľadu na globálnu klímu a oceánografické procesy. Vyšetrovanie pomáha pri posudzovaní všeobecnej úlohy ľadu pri geologickom utváraní našej planéty v súčasnosti a v minulosti.<sup>4</sup>

V súčasnosti je Antarktída „kontinentom vedy.“<sup>5</sup> Výskum je tu rozšírený vďaka neprítomnosti priemyslu, ľudského osídlenia, jednoduchosti a zároveň jedinečnosti tejto časti Zeme. Vo vrstve ľadu hrubej 4 km je unikátny záznam o tom, ako vyzerala klíma našej planéty posledných milión rokov.

### 1.2. Medzinárodnoprávny režim Antarktídy

Právny režim Antarktídy je výnimočný rovnako ako kontinent sám. Zatiaľ čo iné kontinenty sú rozdelené na štátne územia patriace jednotlivým štátom, Antarktída má medzinárodnoprávny režim podobne ako šíre more a kozmický priestor. Na jeho vytvorenie sa dohodlo dvanásť štátov v roku 1959 na základe predošlej úspešnej spolupráce vedcov počas Medzinárodného geofyzikálneho roku (1957 a 1958) venovaného polárnemu výskumu a výskumu vyššej atmosféry.<sup>6</sup> Následne Zmluva o Antarktíde obmedzila územné nároky tých štátov,<sup>7</sup> ktoré si ich uplatnili pred jej prijatím (tzv. sektory). V ničom síce neupiera zainteresovaným štátom ich – prvým objavom zdôvodňované (*inchoate title*) – územné nároky, zachováva *staus quo*, ale ide o zmrazenie (*freezing*) ich realizovania, t.j. neaplikovanie.<sup>8</sup> Nerealizovanie územných nárokov štátov značne napomáha uplatňovaniu Antarktického zmluvného systému.

## 2. Zmluva o Antarktíde

Zmluva o Antarktíde (*Antarctic Treaty*, ďalej len Zmluva) bola podpísaná vo Washingtone 1. decembra 1959 a nadobudla platnosť 23. júna 1961. Vztahuje sa na oblasť

<sup>3</sup> MARIOT, P.: *Geografia pre 2. ročník gymnázia*, Bratislava: Orbis Pictus Istropolitana, 2002, s. 31.

<sup>4</sup> TRIGGS, G.: *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, 2008, s. 7.

<sup>5</sup> TRIGGS, G.: *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, 2008, s. 46.

<sup>6</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Iura Edition, 2008, s. 316.

<sup>7</sup> Ide o nároky siedmich štátov – Veľkej Británie, Argentíny, Chile, Austrálie, Francúzska, Nového Zélandu a Nórska.

<sup>8</sup> ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 300.

južne od 60° južnej zemepisnej šírky, vrátane plávajúcich ľadovcov a ostrovov (čl. VI Zmluvy).

Napriek tomu, že zmluva nie je primárne zameraná na ochranu životného prostredia, niektoré jej ustanovenia (o zákaze aktivít vojenského charakteru, zákaze jadrových výbuchov a zneškodňovania rádioaktívneho odpadu a o podpore vedeckého výskumu) chránia antarktické životné prostredie. Zmluva patrí k prvým medzinárodným multilaterálnym dohovorom, ktoré environmentálne problémy sveta riešia z regionálneho hľadiska. Prvý raz v histórii sa takýto dohovor vzťahuje na celý kontinent, ktorý sa v záujme vedy a pokroku celého ľudstva môže podľa Zmluvy využívať len na mierové účely a na slobodný vedecký výskum s podporou medzinárodnej spolupráce.<sup>9</sup>

V Preambule zmluvné strany okrem iného uznávajú významný prínos tohto kontinentu k vedeckému poznaniu a že je v záujme celého ľudstva, aby Antarktída naďalej vždy slúžila výhradne mierovým účelom a nestala dejiskom alebo predmetom medzinárodného sporu. Vytvorenie pevného základu pre pokračovanie a rozvoj tejto spolupráce na základe slobody vedeckého bádania v Antarktíde má zodpovedať záujmom vedy a pokroku všetkého ľudstva a zmluva má prispieť k realizácii cieľov a zásad obsiahnutých v Charte OSN.

### **2.1. Zmluvné strany Zmluvy o Antarktíde**

Špecifikom zmluvy je skutočnosť, že rozlišuje niekoľko kategórií zmluvných strán.<sup>10</sup> Prvú kategóriu tvorí 12 štátov, ktoré uskutočňovali výskum v rámci Medzinárodného geofyzikálneho roku. Sú to pôvodní signatári zmluvy: Argentína, Austrália, Belgicko, Chile, Francúzsko, Japonsko, Juhoafrická republika, Nórsko, Nový Zéland, USA, Veľká Británia a Ruská federácia. Druhú kategóriu tvoria zmluvné štáty,<sup>11</sup> ktoré v Antarktíde vyvíjajú podstatnú vedeckú výskumnú činnosť (akou je vybudovanie vedeckej stanice alebo vyslanie vedeckej expedície – čl. IX ods. 2 Zmluvy). Tretiu kategóriu tvoria ostatné zmluvné strany, ktoré nemajú také práva ako prvé dve kategórie. Avšak každá zo zmluvných strán sa zaväzuje, že vyvinie náležité úsilie, v súlade s Chartou OSN, aby sa v Antarktíde nevykonávala žiadna činnosť odporujúca zásadám alebo cieľom tejto Zmluvy (čl. X).

Slovenská republika patrí do tretej kategórie zmluvných strán. Listina o prístupe k Zmluve, ktorú schválilo Národné zhromaždenie 29. marca 1962 a prezident bývalej ČSSR podpísal 6. mája 1962, vstúpila do platnosti 14. júna 1962. Vyhlášku o Zmluve o Antarktíde vydal minister zahraničných vecí 11. júla 1962 (pod č. 76/1962 Zb.). Slovenská republika sa po rozdelení ČSFR stala samostatnou zmluvnou stranou Zmluvy o Antarktíde od 1. januára 1993.

---

<sup>9</sup> <http://enviroportal.sk/dohovory/dohovory-detail.php?dokument=178>.

<sup>10</sup> DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F.: *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 292.

<sup>11</sup> Napr. Poľsko, Ukrajina, Nemecko, Taliansko, Španielsko, Bulharsko, Holandsko, Fínsko, Švédsko, Čína, Južná Kórea, Brazília, Ekvádor a iné.

## 2.2. Poradné zhromaždenia k Zmluve o Antarktíde

Poradných zhromaždení (*Antarctic Treaty Consultative Meetings - ATCM*) sa zúčastňujú prvé dve kategórie zmluvných strán. Pretože na týchto zhromaždeniach môžu štáty týchto dvoch kategórií voľne diskutovať, bývajú nazývané konzultatívne strany (*consultative parties*).<sup>12</sup> Schádzajú sa v termínoch (zvyčajne raz do roka) a na miestach, ktoré si určia v záujme výmeny informácií a vzájomných konzultácií o otázkach Antarktídy, ktoré predstavujú všeobecný záujem a tiež v záujme rozpracovania, preskúmania a odporúčania opatrení svojim vládam, ktoré by prispeli k uskutočneniu zásad a cieľov tejto Zmluvy (čl. IX ods. 1). Tieto štáty majú tiež právo jednostranne vymenúvať svojich občanov za pozorovateľov pre akúkoľvek inšpekciu (čl. VII ods. 1 Zmluvy). Pozorovatelia majú celkom voľný prístup do všetkých oblastí Antarktídy v ktoromkoľvek čase.

## 2.3. Zákaz aktivít vojenského charakteru

Zákaz vojenských aktivít v Antarktíde patrí medzi najdôležitejšie ustanovenia Zmluvy, a preto sa tento cieľ nachádza aj v jej Preambule. Podľa samotného textu Zmluvy (čl. I) sa Antarktída využije len pre mierové účely. Zakazujú sa okrem iného akékoľvek opatrenia vojenského charakteru, ako aj pokusy s akýmkoľvek druhmi zbraní. Zmluva však nezabráňuje využiť vojenský personál a zariadenie pre vedecké výskumy alebo pre akékoľvek iné mierové účely.

## 2.4. Podpora vedeckého bádania a medzinárodnej vedeckej spolupráce

Tento záväzok je upravený v čl. II a čl. III Zmluvy. Slobodný vedecký výskum v Antarktíde a spolupráca v tomto smere sa majú naďalej uplatňovať tak, ako počas Medzinárodného geofyzikálneho roku. Na podporu medzinárodnej spolupráce vedeckého výskumu v Antarktíde, sa zmluvné strany dohodli, že si budú v najvyššej možnej a prakticky vykonateľnej miere vymieňať informácie o plánoch vedeckých prác v Antarktíde, vedecký personál medzi výpravami a stanicami v Antarktíde a údaje a výsledky vedeckých pozorovaní a zabezpečia k nim voľný prístup. Pri plnení tohto záväzku sa má podporovať nadväzovanie aktívnej spolupráce s tými odbornými organizáciami OSN a inými medzinárodnými organizáciami, ktoré majú o Antarktídu záujem z vedeckého alebo technického hľadiska.

### *Vedecký výbor pre výskum Antarktídy*

Jedným z takýchto medzinárodných vedeckých organizácií je Vedecký výbor pre výskum Antarktídy (*Scientific Committee on Antarctic Research - CSAR*). Je orgánom Medzinárodnej rady pre vedu, ktorá sa skladá z vedcov a nie zo zástupcov vlád.<sup>13</sup> Je

<sup>12</sup> DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. : *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 292.

<sup>13</sup> TRIGGS, G.: *The Antarctic Treaty Regime: Law, Environment and Resources*. Cambridge University Press, 2008, s. 126.

to mimovládna organizácia. Poskytuje nezávislé vedecké poradenstvo k Zmluve o Antarktíde a tiež iniciuje, propaguje a koordinuje vedecký výskum v Antarktíde.

### 2.5. Zákaz jadrových výbuchov a zneškodňovania rádioaktívneho odpadu

Jadrové výbuchy v Antarktíde, ako aj zneškodňovanie rádioaktívneho odpadového materiálu v tejto oblasti, sú zásadne zakázané podľa čl. V Zmluvy. Zmluva však dáva možnosť uzavrieť medzinárodné dohody, týkajúce sa využitia jadrovej energie vrátane jadrových výbuchov a zneškodňovania rádioaktívneho odpadového materiálu, na ktorých sa budú podieľať všetky zmluvné strany, predstavitelia ktorých majú právo zúčastniť sa poradných zhromaždení (tzv. konzultatívne strany). V takom prípade sa neskoršie dohody o otázkach nukleárnej energie aplikujú i na Antarktídu<sup>14</sup> (takto platí pre územie Antarktídy Zmluva o zákaze pokusov s jadrovými zbraňami v ovzduší, v kozmickom priestore a pod vodou z roku 1963 a Zmluva o zákaze umiestňovania jadrových zbraní hromadného ničenia na morskom a oceánskom dne i v jeho podzemí z roku 1971).

## 3. Ochrana živočíchov a voľne rastúcich rastlín Antarktídy

V porovnaní s inými časťami sveta je Antarktída relatívne nezmenená ľudskou činnosťou. Ochrana prirodzenej fauny a flóry bola záujmom tzv. konzultatívnych strán Zmluvy o Antarktíde od začiatku.<sup>15</sup> Preto boli v roku 1964 prijaté Opatrenia na zachovanie antarktických živočíchov a voľne žijúcich rastlín (*Agreed Measures for the Conservation of Antarctic Fauna and Flora*). Poradné zhromaždenia (ATCM) prijali tiež osobitné opatrenia na zabránenie ľudského poškodzovania antarktckej fauny a flóry, vrátane Pokynov pre návštevníkov Antarktídy (*Guidance for Visitors to the Antarctic*, 1994) a Pokynov pre prevádzku lietadla v blízkosti koncentrácie vtákov v Antarktíde (*Guidelines for the Operation of Aircraft Near Concentrations of Birds in Antarctica*, 2004). Ochranou fauny a flóry sa zaoberá aj Protokol o ochrane životného prostredia a jeho II. príloha (pozri ďalej). Protokol v čl. 3 ods. 2 okrem iného stanovuje, že činnosti v Antarktíde by sa mali plánovať a vykonávať tak, aby sa zabránilo negatívnym zmenám v rozložení, množstve alebo produktivite druhov živočíchov a rastlín.

### 3.1. Dohovor o zachovaní antarktických tuleňov

Zmluvné strany Dohovoru o zachovaní antarktických tuleňov (*Convention for the Conservation of Antarctic Seals*, 1972) uznávajú, že zásoby antarktických tuleňov sú dôležitým žijúcim zdrojom v morskom prostredí. Štáty sa dohodli, že určité druhy tuleňov (ktoré sú uvedené v článku 1), nesmú byť usmrtené alebo ulovené v oblasti dohovoru, ich štátnymi príslušníkmi alebo plavidlami pod ich vlajkou, pokiaľ to nie je v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru (čl. 2). Zmluvné strany môžu vydať povolenie zabiť alebo zachytiť tuleňov v obmedzenom množstve, a to v súlade s cieľmi a

<sup>14</sup> ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. : *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 300.

<sup>15</sup> [http://www.ats.aq/e/ep\\_faflo.htm](http://www.ats.aq/e/ep_faflo.htm).

princípmi tohto dohovoru, za účelom poskytovania potrebných potravín pre mužov alebo psov, pre vedecký výskum alebo ako vzorky pre múzeá, vzdelávacie a kultúrne inštitúcie (čl. 4 ods. 1).

### 3.2. Dohovor o zachovaní antarktických morských žijúcich zdrojov

Dohovor o zachovaní antarktických morských žijúcich zdrojov (*Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources*, 1980) bol prijatý ako reakcia na obavy, že zvýšenie úlovkov kryl by mohlo mať vážny vplyv na zásoby kryl a ďalší morský život; najmä na vtáky, tulene a ryby. Cieľom dohovoru je ochrana morského života. Dohovor určuje Komisii pre zachovanie žijúcich morských zdrojov (*The Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources - CCAMLR*) a jej vedeckému výboru (*Scientific Committee*), aby spoločne pracovali na riadení žijúcich morských zdrojov.<sup>16</sup>

## 4. Ochrana nerastných zdrojov Antarktídy

Vzhľadom na to, že výsledky vedeckých výskumov potvrdili v Antarktíde prítomnosť nerastných surovín, v roku 1988 bol podpísaný Dohovor o úprave činností v oblasti nerastných zdrojov Antarktídy (*Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities*). Dohovor však nevstúpil do platnosti a otázka ťažby nerastných surovín bola vyriešená Protokolom o ochrane životného prostredia (pozri ďalej), ktorý v čl. 7 stanovuje, že *akákoľvek činnosť týkajúca sa nerastných zdrojov, okrem vedeckého výskumu, je zakázaná*. Toto pravidlo možno zmeniť až po päťdesiatich rokoch od nadobudnutia platnosti Protokolu (nadobudol platnosť v roku 1998). Medzinárodné spoločenstvo tak na dlhé obdobie dalo prednosť nedotknuteľnosti nerastných zdrojov Antarktídy pred pokusmi o regulovanie ich využívania.<sup>17</sup>

## 5. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde

Ochrana životného prostredia bola vždy jednou z ústredných tém spolupráce medzi stranami Zmluvy o Antarktíde. V roku 1991, tridsať rokov od účinnosti Zmluvy o Antarktíde, zmluvné strany uznali pretrvávajúcu silu a význam Zmluvy prijatím vyhlásenia, ktorým vyjadrili svoje odhodlanie zachovať a posilniť postavenie Zmluvy a ochrany životného prostredia Antarktídy a jej vedeckej hodnoty.<sup>18</sup> Dňa 4. októbra 1991 bol preto (na XI. zasadnutí osobitnej konzultatívnej schôdze Zmluvy o Antarktíde v Madride) podpísaný Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde (*Protocol on Environmental Protection*, tzv. Madridský protokol, ďalej len Protokol). Platnosť nadobudol 14. januára 1998 po ratifikácii všetkými zmluvnými stranami Zmluvy o Antarktíde.

<sup>16</sup> [http://www.antarctica.ac.uk/about\\_antarctica/geopolitical/treaty/convention.php](http://www.antarctica.ac.uk/about_antarctica/geopolitical/treaty/convention.php).

<sup>17</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitná časť)*. Iura Edition, 2008, s. 320.

<sup>18</sup> Dokument *The Antarctic Treaty Explained* prijatý na ATCM v Peru, 1991 - [http://www.antarctica.ac.uk/about\\_antarctica/geopolitical/treaty/explained.php](http://www.antarctica.ac.uk/about_antarctica/geopolitical/treaty/explained.php).

Protokol dopĺňa Zmluvu o Antarktíde a nemôže ju modifikovať alebo meniť (čl. 4 Protokolu). Jeho účelom je zvýšenie ochrany životného prostredia Antarktídy a závislých a pridružených ekosystémov, ako aj posilnenie osobitného právneho a politického postavenia Antarktídy. Zmluvné strany uznávajú, že Antarktída ponúka jedinečné príležitosti pre vedecký výskum a sledovanie procesov, ktoré majú globálny i regionálny význam (Preambula Protokolu).

*Zmluvné strany sa zaväzujú na komplexnú ochranu životného prostredia Antarktídy a závislých a pridružených ekosystémov a týmto vytvárajú z Antarktídy prírodnú rezerváciu, oddanú mieru a vede* (čl. 2 Protokolu). Protokol okrem iného obsahuje Zásady ochrany životného prostredia Antarktídy (čl. 3) a spoluprácu v tomto smere (čl. 6). Ako som už spomínala, venuje sa aj zákazu činností tykajúcich sa nerastných zdrojov (čl. 7). Obsahuje aj ustanovenia o riešení sporov, voľbe spôsobu pokojného riešenia, postupe pri opatreniach reagujúcich na stav núdze, zodpovednosti za škody a ďalšie v rámci medzinárodného práva všeobecne zaužívané ustanovenia.

Súčasťou Protokolu je niekoľko príloh. V prílohách sa uvádzajú najmä záväzky zmluvných strán v územnej a druhovej ochrane prírody, v ochrane vôd a pri riešení problémov odpadového hospodárstva. Prvá príloha obsahuje aj postup pri hodnotení a sledovaní životného prostredia Antarktídy a vplyvov ľudských činností, rozosielať informácií o stave životného prostredia a pri havarijných situáciách.<sup>19</sup>

### 5.1. Zásady ochrany životného prostredia Antarktídy v Protokole

Spomínala som už, že čl. 3 Protokolu obsahuje Zásady ochrany životného prostredia Antarktídy. Podľa týchto ustanovení sa *chráni životné prostredie Antarktídy a závislých a pridružených ekosystémov, vnútorná hodnota Antarktídy, vrátane jej divočiny a estetických hodnôt a jej hodnota ako oblasti pre realizáciu vedeckého výskumu, najmä výskumu významného pre globálne životné prostredie*, a to pri plánovaní a vykonávaní všetkých činností v oblasti Zmluvy o Antarktíde. Tieto činnosti sa plánujú a vykonávajú tak, aby nedochádzalo: k nepriaznivým vplyvom na podnebie alebo počasie; k závažným nepriaznivým účinkom na ovzdušie alebo kvalitu vody; k významným zmenám v atmosfére, pozemnom (vrátane vôd), glaciálnom alebo morskom prostredí; ku škodlivým zmenám v rozložení, množstve alebo produktivite druhov živočíchov a rastlín a ohrozených druhov a ku degradácii riziku v oblastiach, ktoré majú biologický, vedecký, historický, estetický význam.

### 5.2. Výbor pre ochranu životného prostredia

Výbor pre ochranu životného prostredia Antarktídy (*The Committee for Environmental Protection*) bol vytvorený na základe čl. 11 ods. 1 Protokolu o ochrane životného prostredia. Každá zmluvná strana Protokolu má právo byť členom výboru a vymenovať zástupcu, ktorý môže byť sprevádzaný expertmi a poradcami. Pozorovateľom vo výbore môže byť aj štát, ktorý nie je zmluvnou stranou Protokolu.

---

<sup>19</sup> <http://enviroportal.sk/dohovory/dohovory-detail.php?dokument=178>.

Výbor podáva rady a odporúčania poradným zhromaždeniam (ATCM) a zmluvným stranám. Rady a odporúčania sa týkajú všeobecných zásad pre všestrannú ochranu životného prostredia a závislých a pridružených ekosystémov, prípadne prijímania opatrení na vykonanie Madridského protokolu.<sup>20</sup>

### 5.3. Zachovanie fauny a flóry Antarktídy (II. príloha Protokolu)

Akékoľvek druhy pôvodných cicavcov, vtákov a rastlín uvedené v tejto prílohe musia byť označené ako „osobitne chránené druhy“ a musí im byť poskytnutá ochrana. Akékoľvek škodlivé rušenie antarktíckej fauny a flóry sa zakazuje s výnimkou povolenia napr. v prípade poskytovania vzoriek pre vedecké štúdium, múzeá, herbáre, botanické a zoológické záhrady.

### 5.4. Nakladanie s odpadmi (III. príloha Protokolu)

Príloha stanovuje, že množstvo odpadov vznikajúcich alebo zlikvidovaných v Antarktíde má byť zredukované tak, aby sa minimalizoval vplyv na životné prostredie Antarktídy. Uvádza druhy odpadov, ktoré musia byť odstránené a stanovuje pravidlá pre skladovanie a odstraňovanie odpadov. Príloha tiež plánuje odstraňovanie odpadov z minulých aktivít. Táto príloha sa nevzťahuje na prípady núdze týkajúce sa bezpečnosti ľudského života alebo lodí a lietadiel. Oznamenie o činnostiach vykonávaných v prípadoch núdze musí byť okamžite rozoslané všetkým stranám Výboru pre ochranu životného prostredia (pozri ďalej).

### 5.5. Prevencia znečistenia morí (IV. príloha Protokolu)

V oblasti Zmluvy sa touto prílohou zakazuje vypúšťanie ropy, všetkých jedovatých kvapalných látok a akýchkoľvek iných chemických alebo iných látok v množstvách alebo koncentráciách, ktoré sú škodlivé pre morské prostredie. Obsahuje aj pravidlá pre vypúšťanie odpadových vôd, preventívne a havarijné opatrenia. Príloha tiež pripúšťa výnimky v naliehavých prípadoch, ale oznamenie o činnostiach vykonávaných v prípadoch núdze musí byť okamžite rozoslané všetkým stranám a Výboru (rovnako ako pri nakladaní s odpadmi).

### 5.6. Ochrana a správa územia (V. príloha Protokolu)

Na základe tejto prílohy sa akékoľvek oblasť Antarktídy, vrátane morských oblastí, môže označiť ako osobitne chránené územie (*Antarctic Specially Protected Area – ASPA*) za účelom ochrany životného prostredia, vedeckých, historických, estetických či iných hodnôt alebo prebiehajúcich resp. plánovaných vedeckých výskumov. Vstup na tieto chránené územia je dovolený iba na základe osobitného povolenia (čl. 7 tejto prílohy).

<sup>20</sup> DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. : *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008, s. 293.



## 6. Spôsoby riešenia sporov z antarktických zmlúv

### 6.1. Zmluva o Antarktíde

Vznik sporov predvída čl. XI Zmluvy, podľa ktorého *ak vznikne nejaký spor medzi dvoma alebo viacerými zmluvnými stranami o výklad alebo vykonávanie tejto Zmluvy, budú sa tieto zmluvné strany navzájom konzultovať, aby spor vyriešili jednaním, vyšetrovaním, sprostredkovaním, zmierovacím, rozhodcovským, súdnym konaním alebo inými pokojnými prostriedkami, ktoré si samy zvolia*. Ak by sa spor nevyriešil uvedeným spôsobom, môže sa predložiť na Medzinárodný súdny dvor (ICJ), ale iba so súhlasom všetkých strán zúčastnených na tomto spore, Medzinárodnému súdu. Ak sa súhlas nedosiahne, zúčastnené strany nie sú pozbavené povinnosti i naďalej sa usilovať o jeho vyriešenie najrôznejšími pokojnými prostriedkami.

### 6.2. Protokol o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde

Na rozdiel od Zmluvy o Antarktíde, Protokol o ochrane životného prostredia (Dodatok k Protokolu) zriaďuje rozhodcovský tribunál (*The Arbitral Tribunal*). Spory o výklad alebo aplikáciu ustanovení Protokolu obligatórne podliehajú arbitrážnemu konaniu vtedy, ak pokusy o zmier boli vyčerpané. Hociktorá zo strán Zmluvy sa však môže uznať aj príslušnosť Medzinárodného súdneho dvora. Každá zmluvná strana je oprávnená menovať až troch rozhodcov. Takáto osoba musí byť „skúsená v záležitostiach Antarktídy“ a má mať „dôkladné znalosti z medzinárodného práva“. Spor sa môže rozhodnúť aj *ex aequo et bono*, ak sa na tom dohodnú sporové strany.<sup>21</sup> Ak sa strany sporu nedohodnú inak, rozhodcovské konanie sa uskutoční v Haagu.

## 7. Záver

Existuje len málo miest na svete, kde nikdy nebola vojna, kde je životné prostredie plne chránené a vedecký výskum má prednosť. Zmluva o Antarktíde je výnimočnou zmluvou, pretože ide o výnimočné miesto. Každá zmluvná strana sa teší mierovej spolupráci a slobode vedeckého bádania. Výskum významne prispel k poznaniu Zeme a prispieva k ochrane globálneho životného prostredia. Antarktický zmluvný systém sa stal jedným z najúspešnejších súborov medzinárodných dohôd, stanovujúcich mierovú spoluprácu pre zvyšok sveta.<sup>22</sup>

Je pozoruhodné, že Antarktický zmluvný systém začal vytvárať už v 50. rokoch minulého storočia, kedy neboli problémy klimatických zmien a ochrany prírody také výrazné. Dnes ho tvoria desiatky zmlúv ktoré majú zabezpečiť zachovanie Antarktídy ako prírodného dedičstva pre ďalšie generácie. Vzhľadom na to, že ochrana životného prostredia patrí medzi najdôležitejšie globálne problémy ľudstva, význam Antarktídy a antarktických zmlúv je plne uznávaný medzinárodným spoločenstvom. Tento kontinent spojil štáty, ktoré spolupracujú na zachovaní jeho jedinečnosti.

<sup>21</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGWELL, C.: *International Law & the Environment*. New York: Oxford University Press, 2009, s. 260 – 261.

<sup>22</sup> Dokument *The Antarctic Treaty Explained* prijatý na ATCM v Peru, 1991 - [http://www.antarctica.ac.uk/about\\_antarctica/geopolitical/treaty/explained.php](http://www.antarctica.ac.uk/about_antarctica/geopolitical/treaty/explained.php).

## Právny režim ochrany ozónovej vrstvy

Juraj Martaus

1. Ochrana ozónovej vrstvy v kontúrach medzinárodného práva životného prostredia ..	11
2. Ozónová vrstva a režim jej ochrany .....	11
2.1. Ozónová vrstva .....	11
2.2. Náčrt vývoja režimu ochrany ozónovej vrstvy .....	12
3. Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy .....	13
4. Montrealský protokol o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu.....	14
5. Záver.....	16

### 1. Ochrana ozónovej vrstvy v kontúrach medzinárodného práva životného prostredia

Medzinárodné právo životného prostredia, ktoré vzniká začiatkom šesťdesiatych rokov minulého storočia, možno považovať za najmladšie odvetvie medzinárodného práva. Avšak pozoruhodný výkon v jeho medzinárodnej normotvorbe, z hľadiska formy a meradla porovnateľný len s oblasťou ľudských práv, či medzinárodného obchodu, zaraďuje toto odvetvie medzinárodného práva medzi jeho popredné oblasti.<sup>1</sup> Ochrana ozónovej vrstvy ako jeden zo sektorov medzinárodnoprávnej úpravy v rámci ochrany životného prostredia vystupuje do popredia najmä v posledných desaťročiach v súvislosti s vedeckými poznatkami o úbytku ozónu v stratosfére, čo možno označiť za jeden z najvýznamnejších environmentálnych problémov, ktorým musí ľudstvo v súčasnosti čeliť.<sup>2</sup> Preto sa medzinárodnoprávna úprava ochrany životného prostredia, vrátane ochrany ozónovej vrstvy, vynára ako nevyhnutnosť v snahe o riešenie tejto globálnej hrozby. Bolo by však naivné očakávať, že medzinárodné právo dokáže čeliť svetovým environmentálnym problémom v ich celej komplexnosti bez podstatnej politickej, vedeckej a technickej angažovanosti štátov a korešpondujúcej odozvy v národných právnych a politických systémoch.<sup>3</sup>

### 2. Ozónová vrstva a režim jej ochrany

#### 2.1. Ozónová vrstva

V roku 1974 vedci publikovali prvé vedecké hypotézy, že chemikálie, ktoré produkujeme, môžu poškodiť stratosférickú ozónovú vrstvu.<sup>4</sup> Ozón, trojatómová molekula kyslíka, ktorý sa nachádza v stratosfére vo výške 10 až 50 kilometrov nad Zemou, zachytáva škodlivé ultrafialové žiarenie, a tým umožňuje život na našej planéte.

- 
- 1 BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and Environment*. Oxford University Press, 2009, s. 1.
  - 2 RICHARDSON, J.B., Le BOUTHILLER, Y., McLEOD-KILMURRAY, H., WOOD, S.: *Climate Law and Development Countries*. Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2009, s. 1.
  - 3 BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and Environment*. Oxford University Press, 2009, s. 2.
  - 4 BROWN WEISS, E.: *Vienna Convention for the Protection of Ozone Layer and Montreal Protocol on Substances that Deplete Ozone Layer*. Prístupné na: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcpol/vcpol.html>, navštívené dňa 28.3.2011.

Látky ako chlórfluórované plnohalogénové uhl'ovodíky, uhl'ovodíky, halóny, tetra-chlórmetán, 1,1,1,-trichlóretán, metylbromid a ostatné zlúčeniny brómu, chlóru a fluóru narúšajú rovnováhu medzi prirodzeným rozkladom ozónu a jeho vznikom, a tak spôsobujú, že jeho úbytok v stratosfére prevyšuje jeho tvorbu.<sup>5</sup> Úbytok ozónu spôsobený látkami pochádzajúcimi z priemyselnej činnosti má za následok dopad vyššieho množstva UV-B žiarenia, ktoré následne vyvoláva zvýšený výskyt rakoviny kože, zníženie imunity, zníženie výnosov úrody a okrem iných škodlivých dôsledkov aj narušenie potravinového reťazca v svetovom oceáne. Je potrebné ešte dodať, že vyššie uvedené chemické látky, ktoré spôsobujú úbytok ozónu v stratosfére, sú tiež silnými skleníkovými plynmi, a teda prispievajú aj ku zmene klímy.<sup>6</sup>

## 2.2. Náčrt vývoja režimu ochrany ozónovej vrstvy

V dôsledku hroziacich závažných implikácií takéhoto znečistenia atmosféry a poškodenia ozónovej vrstvy medzinárodné spoločenstvo reaguje vytváraním autonómneho zmluvného systému práva životného prostredia. Vo všeobecnosti môžeme teda konštatovať, že medzinárodnoprávna ochrana životného prostredia je založená prevažne na medzinárodných zmluvách. Takýto podnet dala prvá svetová konferencia zvolaná Spojenými národmi (za účasti 113 štátov) do Štokholmu v roku 1972 a tam prijatá Deklarácia OSN o životnom prostredí.<sup>7</sup> I keď táto deklarácia bola svojou povahou skôr dokumentom politickým (*soft law*), sformulovala viacero ekologických zásad *legis ferendae*, súčasne však už iniciovala prípravu veľkého množstva konkrétnych medzinárodných zmlúv.<sup>8</sup> Ustanovenia takýchto medzinárodných (sektorových, rámcových) zmlúv, prijímaných na pôde Organizácie spojených národov pre životné prostredie (UNEP – United Nations Environment Programme), bývajú konkretizované prostredníctvom protokolov, ktorých obsahom sú už konkrétne záväzky zmluvných štátov. Popri protokoloch umožňujú zmluvy v oblasti medzinárodnoprávnej ochrany životného prostredia spravidla aj prijímanie dodatkov. Tieto zmluvy sa týkajú jednotlivých zložiek (oblastí) životného prostredia.<sup>9</sup> Za rámcové zmluvy v oblasti ochrany atmosféry pred znečisťovaním a klimatickými zmenami ako následku tohto znečisťovania, možno chápať Rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách z Rio de Janeira<sup>10</sup> z roku 1992 (United Nations Framework Convention on Climate Change - UNFCCC), a rovnako aj Viedenskú zmluvu o ochrane ozónovej vrstvy (1985). Obe

- 
- <sup>5</sup> Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, tlačová správa: čo spôsobuje poškodenie ozónovej vrstvy. Prístupné na: <http://www.minzp.sk/informacie/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacova-sprava-co-sposobuje-poskodenie-ozonovej-vrstvy.html>, navštívené dňa 28. 3. 2011.
- <sup>6</sup> BROWN WEISS, E.: *Vienna Convention for the Protection of Ozone Layer and Montreal Protocol on Substances that Deplete Ozone Layer*. Prístupné na: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcpol/vcpol.html>, navštívené dňa 28. 3. 2011.
- <sup>7</sup> ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P.: *Mezinárodní právo veřejné*. C.H.Beck, Praha, 2008, s. 304.
- <sup>8</sup> Tamže, s. 304.
- <sup>9</sup> POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné- Zvláštní část*. 5. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 173.
- <sup>10</sup> Oznámenie MZV č. 548/2006 Z.z.

tieto zmluvy vytvárajú predpoklady pre vypracovanie protokolov konkretizujúcich záväzky zmluvných štátov. Základný kameň úsilia o ochranu ozónosféry predstavuje Montrealský protokol o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu, prijatý k Viedenskej zmluve o ochrane ozónovej vrstvy v roku 1987. Neskôr bolo k Montrealskému protokolu prijatých niekoľko zmien a úprav - Londýnsky dodatok (1990), Kodanský dodatok (1992), ktorý ukladá zmluvným štátom povinnosť, zabezpečiť, aby za obdobie jedného roka nepresiahla spotreba kontrolovaných látok 25% spotreby vypočítanej v roku 1986. V druhej polovici deväťdesiatych rokov boli prijaté k Montrealskému protokolu ešte ďalšie dodatky: Viedenský dodatok (1995), Montrealský dodatok (1998) a Pekinský dodatok (1999).

V roku 1997 bol už k spomínanej Rámcovej zmluve o klimatických zmenách (Rio, 1992) prijatý Kjótsky protokol,<sup>11</sup> najvýznamnejšia globálna iniciatíva v rámci ochrany atmosféry a boja proti klimatickým zmenám, zahŕňajúca čiastočne aj ochranu ozónovej vrstvy, ktorý vstupuje do platnosti, po tom, ako ho ratifikovalo Rusko, v roku 2005. V súvislosti s Kjótskym protokolom je žiadúce spomenúť Implementačný plán, ktorý bol prijatý na Svetovom summite o trvalo udržateľnom rozvoji v Johannesburgu (World Summit on Sustainable Development, 2002), najväčšej medzinárodnej konferencii, ktorá sa v rámci OSN konala,<sup>12</sup> kde okrem iného bol prijatý záväzok nájsť vhodné alternatívy pre chemikálie poškodzujúce ozónovú vrstvu, a taktiež rezolúciu prijatú na Svetovom summite v roku 2005. Implementačný plán, ako aj rezolúcia z roku 2005 (RES 60/1. 2005 World Summit Outcome) vyzývajú štáty k ratifikácií Kjótskeho protokolu a upozorňujú na závažnosť klimatických zmien. Cieľom všetkých vyššie spomenutých zmlúv, či už rámcových alebo sektorových, vrátane dodatkov a protokolov, je stabilizovať koncentráciu skleníkových plynov v atmosfére, obmedzenie emisií látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu, a tým prispieť k ochrane klimatického systému. Za najdôležitejšie zmluvy v sektore možno považovať Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy a Montrealský protokol.

### 3. Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy

Dňa 22. marca 1985 bol vo Viedni prijatý Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy (Slovenská republika sukcesiou 28. mája 1993),<sup>13</sup> ktorý vstúpil do platnosti v roku 1988. Viedenský dohovor je dokumentom, ktorého hlavným cieľom je chrániť ľudské zdravie a životné prostredie proti nepriaznivým účinkom, ktoré sú spôsobené alebo môžu byť spôsobené ľudskými činnosťami, ktoré modifikujú alebo môžu modifikovať ozónovú vrstvu,<sup>14</sup> a ktorý nabáda krajiny k spolupráci pri harmonizácii vhodných politík za účelom kontroly činností, ktoré sú príčinou zmeny ozónovej

<sup>11</sup> Oznámenie MZV č. 139/2005 Z.z.

<sup>12</sup> POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné- Zvláštní část*. 5. vydání, Praha: C.H.Beck, 2006, s. 173.

<sup>13</sup> Oznámenie MZV č. 53/1994 Z.z.

<sup>14</sup> Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, článok 2, Prístupné na: [http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/vieden2203\\_1985.pdf](http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/vieden2203_1985.pdf).

vrstvy<sup>15</sup> a ďalej k spolupráci pri tvorbe dohodnutých opatrení na vykonávanie tohto dohovoru. Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, ktorý vnímame ako rámcovú dohodu, doposiaľ ratifikovalo 196 krajín sveta.

Napriek tomu, že už krajiny, ktoré sa zúčastnili rokovaní o Viedenskom dohovore diskutovali o možnom prijatí protokolu, ktorý by reguloval určité špecifické látky v atmosfére, konsenzus nebol dosiahnutý. Došlo však ku dohode na spolupráci v oblasti výskumu a vedeckého spracovania informácií v rámci ochrany ozónovej vrstvy ako aj k vzájomnej výmene týchto informácií. Dohovor v Prílohe II konkretizuje jednotlivé druhy informácií (vedecké, technické, právne, sociálno-ekonomické a podobne). Ďalej, v čl. 6 upravuje spôsob zvolávania a riadenia konferencií strán dohovoru, na ktorých je možné prijímať doplnky a zriaďovať pomocné orgány. Riešenie sporov vyplývajúcich z dohovoru sa riadi článkom 11, a to jednaním, zmierovacím konaním alebo iným spôsobom stanoveným v čl. 11. Povinnosti vyplývajúce z protokolu sú všeobecné a neobsahujú žiadne konkrétne limity pre ozón poškodzujúce chemické látky.<sup>16</sup>

Tento nedostatok mal napraviť Montrealský protokol, ktorý vypracovala pracovná skupina v rámci UNEP (Organizácia spojených národov pre životné prostredie) len deväť mesiacov po začiatku samotných rokovaní (september 1987). Štát sa však musí najskôr stať zmluvnou stranou Viedenského dohovoru, aby sa stal aj zmluvnou stranou Montrealského protokolu.<sup>17</sup> Týmto bol založený precedens týkajúci sa kompletizácie rámcových zmlúv, ktorý sa neskôr uplatnil napríklad aj vo vzťahu Rámcového dohovoru OSN o klimatických zmenách a Kjótskeho protokolu.

#### 4. Montrealský protokol o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu

Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy a Montrealský protokol sú vyvrcholením viac než dvadsaťročného úsilia medzinárodného spoločenstva s cieľom zaistiť, aby zmluvy o ochrane ozónovej vrstvy dosiahli globálnu podporu a implementáciu.<sup>18</sup> Pre Montrealský protokol o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu,<sup>19</sup> prijatý 16. septembra 1987 k Viedenskému dohovoru (1985), je charakteristické, že je považovaný za jednu z najúspešnejších medzinárodných zmlúv v sektore.

Prvý rozmer jeho úspechu sa zrkadlí v pomerne veľkom množstve zmluvných strán, vrátane vyspelých štátov, ktoré ratifikovali tento protokol (191 štátov, spolu s USA,

<sup>15</sup> International Regimes on Ozone Layer, [http://www.unescap.org/drrpad/vc/orientation/legal/3\\_vienna.htm](http://www.unescap.org/drrpad/vc/orientation/legal/3_vienna.htm), navštívené dňa 2.4.2011.

<sup>16</sup> BROWN WEISS, E.: *Vienna Convention for the Protection of Ozone Layer and Montreal Protocol on Substances that Deplete Ozone Layer*. Prístupné na: <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcpol/vcpol.html>, navštívené dňa 28. 3. 2011.

<sup>17</sup> Tamže.

<sup>18</sup> Handbook for the Montreal protocol on Substances that Deplete Ozone Layer, Eight Edition, Ozone Secretariat, UNEP, 2009, s. 9. Prístupné na: [http://ozone.unep.org/Publications/MP\\_Handbook/](http://ozone.unep.org/Publications/MP_Handbook/), navštívené dňa 28. 3. 2011.

<sup>19</sup> Oznámenie MZV č. 251/2006 Z.z.

Ruskom, Čínou, Indiou a Brazíliou). Svedectvom druhého rozmeru jeho úspechu možno vidieť v dynamickom a flexibilnom spôsobe, v ktorom operuje<sup>20</sup> (rozdielna doba na vyradenie škodlivých látok, fond na pomoc rozvojovým krajinám, podpora transferu technológií) a ďalej v sprísnenej kontrole látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu, vykonávanej na stretnutiach zmluvných strán. Je žiadúce ešte dodať, že na to, aby sa zachovala rovnováha medzi rozvinutými a rozvojovými krajinami, ktoré sú účastníkmi dohovoru, rozhodnutia o spotrebe a produkcii kontrolovaných látok ako aj rozhodnutia týkajúce sa mechanizmov financovania, rozhodnutia prijaté dvojtretinovou väčšinou štátov sú záväzné pre všetkých.

Montrealský protokol vo svojich 19 článkoch stanovuje základný režim regulácie produkcie a spotreby kontrolovaných látok podľa jednotlivých skupín škodlivých látok uvedených v prílohe protokolu. Reguluje obchod s krajinami, ktoré nie sú stranami protokolu. Stanovuje, aby zakázala každá strana dovoz regulovaných látok z ktorejkoľvek krajiny, ktorá nie je stranou tohto protokolu.<sup>21</sup> Rovnako tak to platí aj pre export regulovaných látok a zariadení na výrobu týchto látok do krajín, ktoré nie sú stranami protokolu. V článku 5 protokolu je upravené osobitné postavenie rozvojových krajín, ktorým sa má uľahčiť prístup k alternatívnym látkam a technológiám z hľadiska životného prostredia a napomáhať k urýchlenému využívaniu týchto alternatív, napríklad poskytovaním subvencií, úverov, pomoci a záruk. Montrealský protokol tiež konštituuje kontrolný mechanizmus v článkoch 6 až 11, ktorý má zabezpečiť funkčnosť a kontrolu plnenia tohto protokolu. Takáto kontrola sa vykonáva aj v rámci pravidelných stretnutí strán protokolu alebo aj na mimoriadnych stretnutiach, ak takúto požiadavku predloží sekretariátu aspoň jedna tretina strán. Práve už spomenutý sekretariát môžeme považovať za orgán, ktorý usporadúva a organizuje stretnutia a riadi ďalšiu činnosť tak, aby boli naplnené ciele protokolu. V posledných článkoch protokolu nachádzame ustanovenia o jeho účinnosti ako aj o možno pristúpenia či odstúpenia od protokolu.

Za úspech, ktorý sa však ukazuje len ako čiastočný, možno považovať aj to, že vďaka Montrealskému protokolu došlo k 95% zníženiu koncentrácie látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu (najmä chlórovaných plnohalegovaných uhlíkovodíkov a iných). No napriek temer 95 %-nému vylúčeniu spotreby a výroby látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu vedecké reprezentácie ukázali, že úroveň stratosférického ozónu je nízka.<sup>22</sup> Odhaduje sa, že ak by Montrealský protokol zostal v pôvodnej forme, to znamená, že by nebol modifikovaný ďalšími dodatkami (najmä Kodanský a Londýnsky dodatok), nebol by schopný čeliť vzrastajúcemu stupňu koncentrácie

---

<sup>20</sup> BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and Environment*. Oxford University Press, 2009, s. 354.

<sup>21</sup> Montrealský protokol látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu, článok 4 odsek 1. Slovenská verzia je obsiahnutá v mimoriadnom vestníku EÚ, kap. 11, zv. 16, s. 219 – 227.

<sup>22</sup> Tlačová správa ministerstva životného prostredia SR - Výsledky 19. stretnutia strán Montrealského protokolu o látkach, ktoré porušujú ozónovú vrstvu. Prístupné na: <http://www.minzp.sk/informacie/tlacovy-servis/tlacove-spravy/tlacova-sprava-vysledky-19-stretnutia-stran-montrealskeho-protokolu-latkach-ktore-porusuju-ozonovu-vrstvu.html>, navštívené dňa 25.3.2011.

látok poškodzujúcich ozón. Dnes sa dokonca odhaduje, že ak nevyvstanú ďalšie problémy, „mohla by ozónová diera nad Antarktídou zmiznúť do roku 2050.<sup>23</sup> Posledná správa Svetovej meteorologickej organizácie (WMO) z 5. apríla tohto roku však relativizuje podobné predpovede, pretože ako uvádza: Od začiatku zimy po koniec marca zaznamenal ozónový stĺpec nad Arktídou 40% stratu.<sup>24</sup> Dosiaľ najväčšie úbytky ozónu nad oblasťou severného pólu, dosahovali asi 30 %.

Prvým z dodatkov, ktoré boli prijaté, je Londýnsky dodatok<sup>25</sup> prijatý v Londýne v roku 1990, s účinnosťou od 10. augusta 1992. Okrem iného umožňuje rozvojovým krajinám ako stranám protokolu poskytnúť kvalifikovanú pomoc (finančnú) z fondu, ktorý bol na tento účel zriadený, najmä kvôli nedodržiavaniu postupu pri pridávaní nových chemických látok do zoznamu kontrolovaných látok.<sup>26</sup> Dodatok z roku 1992 prijatý v Kodani<sup>27</sup> pridáva do zoznamu regulovaných látok, hlavne metylbromid a neplnohalogénované chladivá (HCFCs), ktoré sa využívajú v chladiacich a klimatizačných zariadeniach. Ďalší, v poradí už tretí dodatok prijatý v roku 1997 v Montreale zaväzuje krajiny zaviesť systém licencií pre vývoz a dovoz regulovaných látok a rovnako sprísňuje kontrolu obchodu s týmito látkami, ktorý nie je v súlade s Montrealským protokolom. Montrealský dodatok<sup>28</sup> zahŕňa aj stratégiu odstránenia už spomínaných neplnohalogénovaných chladičov v rozvojových krajinách ako aj odstránenie metylbromidu v rozvojových aj rozvinutých krajinách v časovom horizonte rokov 2005, resp. 2015.<sup>29</sup> Doposiaľ poslednou zmenou je Pekingský dodatok<sup>30</sup> z roku 1999, ktorý okrem toho, že pre „základné domáce potreby“ štátov stanovuje výnimky zo zoznamu kontrolovaných chemických látok, pridáva do zoznamu kontrolovaných látok brómchlórmetán, s cieľom úplného ukončenia jeho produkcie do roku 2004.

## 5. Záver

Cieľom práce bolo načrtnúť a priblížiť pozoruhodný vývoj, ktorý medzinárodné právo životného prostredia zaznamenalo od svojho vzniku v oblasti ochrany ozónovej vrstvy. Predchádzanie poškodzovaniu ozónovej vrstvy bolo jednou z prvých oblastí ochrany životného prostredia, v ktorej dokázalo medzinárodné spoločenstvo nájsť konsenzus, aj napriek tomu, že dôsledky vyplývajúce z tohto poškodenia sa prejavujú

<sup>23</sup> BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and Environment*. Oxford University Press, 2009, s. 355.

<sup>24</sup> Press Release No.912, [http://www.wmo.int/pages/mediacentre/press\\_releases/pr\\_912\\_en.html](http://www.wmo.int/pages/mediacentre/press_releases/pr_912_en.html), navštívené dňa 7.4.2011.

<sup>25</sup> Oznámenie MZV SR č. 512/2006 Z.z.

<sup>26</sup> BROWN WEIS, E.: Vienna Convention for the Protection of Ozone Layer and Montreal Protocol on Substances that Deplete Ozone Layer, <http://untreaty.un.org/cod/avl/ha/vcpol/vcpol.html>, navštívené dňa 28.3.2011.

<sup>27</sup> Oznámenie MZV SR č. 343/1998 Z.z.

<sup>28</sup> Oznámenie MZV SR č. 140/2000 Z.z.

<sup>29</sup> Amendments to the Montreal Protocol, <http://www.epa.gov/ozone/intpol/history.html>, navštívené dňa 7.4.2011.

<sup>30</sup> Oznámenie MZV SR č. 53/2003 Z.z.

z pomerne veľkým odstupom. Štáty si rýchlo uvedomili, že znečistenie ovzdušia látkami spôsobujúcimi úbytok ozónu v atmosfére sa neobmedzuje na hranice štátov, a preto si vyžaduje širokú medzinárodnú spoluprácu. Ukazuje sa, že momentálny režim ochrany sa javí ako pomerne účinný. Príčiny takéhoto stavu je potrebné hľadať nielen v právnom režime jeho ochrany, ale aj vo vzrastajúcom vedeckom, politickom a celospoločenskom záujme o tému ochrany ozónovej vrstvy *a fortiori* ochrany životného prostredia. Nadalej je však potrebné pokračovať v zdokonaľovaní a v sprísňovaní režimu takejto ochrany, ak chceme škody spôsobené doterajšou ľudskou činnosťou nielen zastaviť či zmierniť, ale aj napraviť.

A. Maurois: „*Hoci nemôžeme čakať od prírody milosť, zato by sme ju však nemuseli nechať na milosť a nemilosť.*“<sup>31</sup>

---

<sup>31</sup> BREZINA, J.: *Perly modrosti*. Transcius, Liptovský Mikuláš, 1997, s. 44.



# Prínos medzinárodného kozmického práva k ochrane životného prostredia človeka

Pavol Lacko

1. Úvod.....	18
2. Vesmír a právny režim kozmického priestoru .....	18
3. Subjekty kozmického práva.....	20
4. Environmentálna stránka kozmického prostredia/práva .....	21
4.1. Životné prostredie človeka .....	21
4.2. Prínos k ochrane životného prostredia kozmického priestoru.....	21
5. Záver.....	31

## 1. Úvod

Táto práca má v prvom rade predstavovať môj subjektívny pohľad na kozmické právo s jednoznačným prihliadnutím na jeho príspevok k ochrane životného prostredia človeka, pričom najväčší dôraz som kládol na oblasť blízkej orbity Zeme a aktivity spojené s pôsobením v danej oblasti. Ako nosné dielo mi poslúžilo *The Environmental Element in Space Law Assessing the Present and Charting the Future* od *Lotta Viikariho*, z ktorého som čerpal väčšinu poznatkov.

## 2. Vesmír a právny režim kozmického priestoru

Vesmír. Už od počiatku predstavuje veľkú neznámu a zároveň vytúženú metu, ku ktorej sa upína náš zrak. Vesmír, ktorý v nás evokuje niečo vzdialené a ukazuje nám našu „malosť“ voči svetu, v ktorom žijeme. Vesmír, voči ktorému smeruje naša túžba poznávať nepoznané a pokorovať nepokorené, pričom táto túžba predstavuje hnací motor pokroku, motora ktorý nás evidentne (jedného dňa) poženie až ku hviezdám a ešte ďalej. A tak ako nás objavné cesty viedli ku kolonizácii celej Zeme, tak v podobnom meradle nás objavné cesty vesmírom dovedú k jeho aspoň čiastočnému osídleniu ľudskou rasou.

Vesmír zahŕňa všetko, čo existuje, od najmenších subatómových častíc až po superkopy galaxií (to sú tie najväčšie štruktúry, ktoré dodnes poznáme). Nikto nevie aký je vesmír veľký. Podľa odhadov ho tvorí 100 miliárd galaxií, z ktorých každá má priemerne okolo 100 miliárd hviezd (samozrejme za predpokladu, že nerátame s neustálym rozpínaním vesmíru, v dôsledku čoho sa tieto čísla môžu zväčšovať doslova zo dna na deň). Za najuznávanejšiu teóriu vzniku vesmíru sa považuje Teória veľkého tresku, ktorá predpokladá že vesmír vznikol obrovskou explóziou pred približne 13,7 miliardami rokov<sup>1</sup> a je dokázané že od tejto udalosti sa vesmír rozpína. Avšak ešte doteraz nie je určené či je vesmír *uzavretý* – teda či sa rozpínanie nezačína a vesmír sa nezačne zmršťovať v cyklickej podobe alebo či je *otvorený* a teda sa bude navždy rozpínať.

<sup>1</sup> Ide o meranie s presnosťou na 200 miliónov rokov (podľa projektu NASA s názvom WMAP, čiže Wilkinson Microwave Anisotropy Probe, čo znamená Wilkinsonova mikrovlnná anizotropná sonda).

Vesmír ako reálne dosažiteľné prostredie sa pre človeka otvoril koncom 50tych rokov – presnejšie v roku 1957 kedy Sovietsky zväz ako prvý na svete vypustil na orbit prvý umelý satelit *Sputnik 1*.<sup>2</sup> Práve táto udalosť spoločne s vypúšťaním ďalších vesmírnych objektov evidentne poukázalo na potrebu vzniku právnej úpravy a s ňou súvisiaceho právneho režimu pre tento „nadzemský“ priestor. Vzniklo presvedčenie, že ide o priestor nachádzajúci sa nad štátnym priestorom avšak

jednoznačne nestotožniteľný so vzdušným priestorom, nad ktorým štáty vykonávali plnú a výlučnú suverenitu, pretože nad ním sa nachádza ďalší priestor (neskôr označovaný ako kozmický), ktorý sa však nepovažovali za súčasť svojho štátneho územia.<sup>3</sup>

Presvedčenie o odlišnosti kozmického priestoru od vzdušného potvrdila i prax štátov, ktoré neprotestovali nad preletmi kozmických objektov nad svojimi územiami a teda ani ich nepovažovali za porušenie ich vlastnej suverenity. Práve táto prax dopomohla k názoru, že štáty uznávajú existenciu takéhoto priestoru odlišného od vzdušného priestoru, v ktorom by sa jednoznačne mala uplatňovať sloboda výskumu prostredníctvom družíc a taktiež prispela k tvorbe obyčajového pravidla medzinárodného práva o slobodnom výskume a využívaní kozmického priestoru.<sup>3</sup>

Vzhľadom na vtedajšiu politickú situáciu vznikla potreba aby sa tento novoobjavený priestor nestal miestom zbrojenia a a medzinárodných konfliktov, ale aby sledoval právny režim Antarktídy, teda oblasti mierovej spolupráce štátov. Významným krokom k naplneniu tohto cieľa bolo sústredenie celej normotvorby pod taktovku Organizácie Spojených národov a presnejšie pod Výbor pre mierové využívanie kozmického priestoru.<sup>4</sup> Po prvých právnych dokumentoch, ktoré charakterizovali kozmický priestor ako oblasť mierovej a vedeckej spolupráce štátov, v ktorom sa uplatňuje Charta OSN a základné zásady medzinárodného práva, bola v roku 1963 prijatá rezolúcia Valného zhromaždenia OSN obsahujúca Deklaráciu právnych zásad, ktorými sa spravuje činnosť štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru.<sup>5</sup> Zásady v nej obsiahnuté boli v roku 1968 vtelené do Zmluvy o zásadách činnosti štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies,<sup>6</sup> ktorá záväzne ustanovila zásady, ktorými sú štáty povinné sa správať pri svojej činnosti v kozmickom priestore a stala sa základom vznikajúceho odvetvia kozmického práva.

Práve jednotlivé zásady obsiahnuté v Kozmickej zmluve (v našom právnom poriadku figuruje ako vyhláška MZV 40/1968) umožňujú zabezpečenie medzinárodného využívania kozmického priestoru podobne ako v prípade Antarktídy (článok II). Zabez-

<sup>3</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné (všeobecná a osobitá časť)*, strana 321 – 325.

<sup>4</sup> COPUOS založený v roku 1958 ako ad hoc výbor krátko po vypustení Sputnik 1. V roku 1959 bol oficiálne založený rezolúciou OSN 1472.

<http://www.oosa.unvienna.org/oosa/COPUOS/copuos.html>.

<sup>5</sup> [http://daccess-dds-](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/37/IMG/NR018637.pdf?OpenElement)

[ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/37/IMG/NR018637.pdf?OpenElement](http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/186/37/IMG/NR018637.pdf?OpenElement).

<sup>6</sup> <http://www.oosa.unvienna.org/oosa/SpaceLaw/outerspt.html>.

pečujú zachovanie jeho demilitarizácie,<sup>7</sup> ktoré je v súlade so zásadou jeho mierového využívania (článok IV). Okrem iného zmluva zakladá štátom konzultačnú povinnosť (článok IX), záväzok spolupráce pri pozorovaní kozmických objektov z územia zmluvných strán (článok X), notifikačnú povinnosť generálnemu tajomníkovi OSN o ich činnosti v kozmickom priestore (článok XI) a pod. Kozmická zmluva taktiež rieši aj právny status kozmonautov, ktorých považuje za vyslancov ľudstva v kozmickom priestore a zaväzuje sa im poskytovať všemožnú pomoc v prípade nehody, tiesne alebo núdzového prístátia ba území iného štátu alebo na šírom mori (článok V).

Jedným z nedostatkov, ktorý môžeme Kozmickej zmluve a jej nasledovníkom vytknúť je veľmi slabá právna úprava na poli ochrany životného prostredia. Čomu sa však čudovať nemožno, pretože tieto zmluvy riešili pre tú dobu oveľa závažnejšie a páľčivejšie otázky. Museli vytvoriť komplexnú právnu úpravu a príslušný právny režim úplne novej oblasti kde bolo evidentné, že všetky štáty majú záujem na participácii či v danej dobe alebo ako náhle im to ich politické, hospodárske a technické podmienky dovoľia avšak ich nárok pretrváva a s postupom času sa nezmenšuje (článok I Kozmickej zmluvy).

### 3. Subjekty kozmického práva

V prvom rade sú to jednoznačne štáty, ktoré vykonávajú svoju aktivitu takmer v každej oblasti spojenej s kozmickým právom. Taktiež sa podieľajú na normotvorbe spojenej s danou oblasťou a do už z dôvodu ich orginárnej medzinárodnej subjektivity, ktorú často prenášajú na medzivládne medzinárodné organizácie pôsobiace v danom obore hlavne v dôsledku zníženia nákladov a vyťaženia.

S postupom času a rozvojom technológii to čo bola donedávna výsostná doména štátov sa čím ďalej tým viac otvára i neštátnemu sektoru. V popredí vystupujú najmä nevládne organizácie (IGOs<sup>8</sup>), pričom niektoré z nich sú spojené s reguláciou s kozmickým právom spojených aktivít na medzinárodnej úrovni. Príklad môže predstavovať Medzinárodná telekomunikačná únia, ktorá vytvorila medzinárodný systém na zabezpečenie nerušených telekomunikačných aktivít, vrátane tých v kozmickom priestore. Úlohou ďalších organizácií (e.g. ESA) je vykonávanie spoločných operačných činností vo vesmíre a to z dôvodu, vysokej riskantnosti a nákladov spojených s využívaním vesmíru.

Okrem IGOs pôsobia ešte iné druhy neštátnych subjektov snažiacich sa ovplyvniť vývoj v kozmickom sektore, pričom nepôsobia len regionálne ale čím ďalej tým viac aj medzinárodne. Ide hlavne o rozličné medzinárodné organizácie, vedecké asociácie a takisto podnikateľský sektor, pričom ich úspešnosť vo veľkej miere závisí od ich založenia, zamerania, lobbíngových schopnostiach, spôsoboch na vynútenie nátlaku atď. avšak stále sledujúc svoj cieľ alebo cieľ skupiny, ktorú reprezentujú.

---

<sup>7</sup> Súčasná prax priznáva, že umiestňovanie „pasívnych“ vojenských objektov (e.g. výzvedné satelity), ktoré nemajú na svojej palube konvenčné alebo zbrane hromadného ničenia, ale sú určené na zber a analýzu spravodajských a vojenských informácií, je v súlade so zásadou mierového využívania kozmického priestoru.

#### 4. Environmentálna stránka kozmického prostredia/práva

Každý si istotne vie predstaviť na čo všetko sa dá kozmický priestor využiť – od prenosu nášho obľúbeného televízneho programu až po sledovanie súčasnej situácii v Lýbii alebo monitorovaniu meteorologickej situácie nad Japonskom. Prím pre nás hrá hlavne environmentálny aspekt a jeho režim.

##### 4.1. Životné prostredie človeka

V prvom rade si najskôr musíme definovať životné prostredie človeka ako také.

Jedna z definícií opisuje životné prostredie ako „súbor všetkých činiteľov, s ktorými prichádza do styku živý subjekt, a ktorými je obklopený. Všetko, na čo subjekt priamo i nepriamo pôsobí. Subjektom môže byť organizmus, populácia, človek i celá ľudská spoločnosť. Z tejto definície môžeme pod životné prostredie človeka zahrnúť teda i kozmický priestor, pretože s ním človek prichádza do styku i keď zatiaľ len v obmedzenej miere, no už teraz je evidentne, že je to otázka rokov maximálne zopár desaťročí pokiaľ s ním budeme v pravidelnej a masovej interakcii.

##### 4.2. Prínos k ochrane životného prostredia kozmického priestoru

S narastajúcim počtom subjektov aktívne sa podieľajúcich na využívaní kozmického priestoru a novovznikajúcich problémoch s tým spojených, stále páľčivejšie narastá otázka právnej ochrany kozmického priestoru z hľadiska životného prostredia a jeho zachovania pre ďalšie generácie.

###### 4.2.1. Environmentálne problémy spojené s vesmírnymi aktivitami

Prieskum vesmíru ako priemyselné odvetvie predstavuje silne znečisťujúce pôsobenie človeka v rozličných spôsoboch a vo všetkých svojich fázach. Ako je typické pre celú priemyselnú produkciu, tak isto i produkcia vesmírnych technológií a transport ich produktov na Zem sú naozaj ďaleko od pojmu environmentálne prijateľné. Tak isto samotné štádium vypúšťania predstavuje nesmiernu záťaž na životné prostredie: produkuje hluk, prach a rozličné emisie. Ako nedávny príklad môžeme uviesť štúdiá opisujúce vedľajšie efekty vypúšťania vesmírnych rakiet v kozmordome Bajkonur, spôsobujúce vážne zdravotné problémy medzi ľuďmi žijúcimi v blízkosti letovej dráhy rakiet. Samotná Ruská federálna vesmírna agentúra<sup>8</sup> priznala, že v súčasnosti všetky raketové palivá sú environmentálne škodlivé a teda, že ich neplánuje vymeniť za iné. Namiesto toho ako dôkaz snahy o zlepšenie ekologického stavu pri týchto aktivitách podpísala dohodu s Kazachstanom, ktorá vyžaduje vytvorenie „ekologicky bezpečného raketového komplexu“.<sup>9</sup>

<sup>8</sup> <http://rosaviacosmos.su/>.

<sup>9</sup> „Space Complex Bill Sent to Duma“, ktorej hlavný význam spočíval v umožnení pokračovania používania Bajkonuru Ruskom.

Okrem toho vesmírne plavidlo počas cesty do vesmíru prechádza skrz atmosféru, v ktorej jednotlivé vyhorené časti zhoršujú stav ozónovej vrstvy a tým pádom aj ochranu života pred UV žiarením. Ako ďalší dopad môžeme jednoznačne spomenúť kyslé dažde. Všetky rakety vytvárajú alebo vypúšťajú látky, ktoré prispievajú k zmenšovaniu ozónovej vrstvy, ako napríklad oxidy dusíka. Tieto škodlivé vplyvy na ozónovú vrstvu boli uznané už pred desaťročiami.<sup>10</sup> Avšak v každom prípade najväčšie nebezpečenstvo pre životné prostredie predstavujú aktivity nasledujúce po vypustení.

#### 4.2.1.1. Vesmírny odpad

Najvýznamnejší z environmentálnych problémov spojený s činnosťou vo vesmíre je problém vesmírneho odpadu. „Vesmírny odpad“ je generálny termín označujúci všetky človekom vytvorené materiály vo vesmíre iného než funkčného charakteru. Odpad teda predstavujú samotné vyradené satelity, odpojené obaly nástrojov, vrchné štádia (štádia orbitálneho transferu), rozličné fragmenty, a podobne, ktoré pochádzajú funkčných objektov ale už ďalej neslúžia užitočnému cieľu.<sup>11</sup> Definícia tiež zahŕňa i únik paliva a chladiacej kvapaliny, rozlične farbivá i rozličné nástroje upustených počas vesmírnych prechádzok a odpadkov zanechaných misiami s ľudskou posádkou.

Nanešťastie neexistuje žiaden oficiálny prameň poskytujúci právnu definíciu vesmírneho odpadu. Dokonca žiadna z vesmírnych zmlúv ani v stručnosti nezmieňuje pojem odpad.

Ako vyplýva z definície, existuje mnoho zdrojov tohto odpadu. Či už sú to odstavené vesmírne stroje, ktoré už neplnia žiadnu úlohu len obiehajú okolo Zeme, pričom kritérium *funkčnosti* predstavuje deliacu čiaru medzi vesmírnym odpadom a ostatnými vesmírnymi objektmi. Ďalej to môžu predstavovať rozličné zvyšky vznikajúce ako výsledky explózií (úmyselných alebo i náhodných), kolízii, alebo znehodnotenia kozmických lodí, dokonca môžu byť vypravené do vesmíru úmyselne za účelom znemožnenia prístupu k určitému orbitálnemu regiónu.<sup>12</sup> V súčasnosti z 9800 človekom vyrobených objektov sledovateľných na orbite je asi iba 600-700 v operatívnom stave, teda 93% pripadá na vesmírny odpad.<sup>13</sup> Pričom každoročne pribúdajú ďalšie 2%. Tieto štatistiky zahrňujú len oficiálne katalogizované objekty, tzv. objekty v priemere väčšie než 10-20 cm obiehajúce na nízkej obiehajúcej nízku orbite Zem

<sup>10</sup> Environmental Impact Statement for the Space Shuttle Program v neskorých 70-tych rokoch.

<sup>11</sup> Okrem človekom vyrobeného odpadu, prirodzene existuje i odpad prírodného charakteru: meteority. Pravdaže dizajn ochrany satelitov bol navrhnutý hlavne proti tomuto typu odpadu. V súčasnosti je teda drvivá väčšina odpadu produktom ľudskej činnosti.

<sup>12</sup> Ide len o potencionálnu možnosť využitia vesmírneho odpadu na vojenské účely.

<sup>13</sup> VIIKARI, L.: *The Environmental Element in Space Law Assessing the Present and Charting the Future*, 2006, strana 87.

(LEO) – výška 1500-2000km – a 1m v priemere na geostacionárnej orbite (GEO).<sup>14</sup> Tieto objekty sú vyhľadávané a katalogizované americkou SSN.<sup>15</sup>

Predpokladaná životnosť vesmírneho odpadu závisí od jeho lokácie: na nízkej orbite, kde je vyššia šanca že odpad skôr zhorí v atmosfére to predstavuje okolo 25 rokov.

Najväčší problém predstavujú efekty takejto existencie vesmírneho odpadu. Od problémov sledovania kozmu astronómami, skrz rušenie rádiových frekvencií až po hrozbu kolízií s iným odpadom alebo operujúcimi plavidlami, čo môže spôsobiť značné ľudské a ekonomické škody poprípade vznik ďalšieho vesmírneho odpadu.

Toto potencionálne nebezpečenstvo vyplýva z rýchlosti dosahovanej týmito úlomkami (0,1-0,8km/s v GEO a 6-14km/s v LEO), teda takýto úlomok cestuje rýchlosťou 17x väčšou než vystrelená guľka z guľometu. Prípadná kolízia s iným objektom môže vyvolať až fatálne následky pre daný objekt a vznik ďalšieho odpadu, pričom pravdepodobnosť nasledovnej kolízie sa v dôsledku vzniku ďalšieho odpadu exponenciálne narastá. Experti zaoberajúci sa touto otázkou varujú, že zamorenie môže v blízkom období spustiť až reťazovú reakciu.

V dôsledku toho vesmírne misie s ľudskou posádkou sú vybavené účinnými štítmami proti takýmto zrážkam. Avšak je prakticky nemožné zabrániť poškodeniu spôsobenému kusom odpadu väčším ako 1cm. Taktiež satelity musia byť vybavené prídavnými tryskami na umožnenie úhybu pred kolíziou, čo so sebou prináša ďalšie náklady spojené s dopĺňaním paliva a ďalším zaťažovaním životného prostredia.

#### 4.2.1.2. Rádioaktívna kontaminácia

Problém úzko súvisiaci s vesmírnym odpadom je hrozba rádioaktívnej kontaminácie. Hlavným zdrojom takéhoto znečistenia vo vesmíre by mohla byť náhodná kolízia a následná explózia satelitov, ktorá by vytvorila rádioaktívny vesmírny odpad a radiáciu. Súčasne i samotné vypúšťanie rakiet v sebe zahŕňa riziko, hlavne pri objektoch využívajúcich nukleárny pohon. Prvý satelit vybavený nukleárnym energetickým zdrojom (NPS) bol vypustený na začiatku 60tych rokov. Pokrok v oblasti solárnych technológií umožnil vesmírnemu priemyslu nahradiť nebezpečne NPS napájanie, pričom posledný NPS satelit bol vypustený v roku 1988. V súčasnosti sa opätovne objavil záujem o tento energetický zdroj, čo ľahko umožní znásobiť počet rádioaktívneho materiálu vo vesmíre.

Momentálne najhorší risk spôsobený využitím jadrovej sily spočíva v možnosti návratu kontaminovaných objektov na zemský povrch, čo môže spôsobiť vážne ohrozenie prostredia nachádzajúce sa pod obežnou dráhou NPS satelitu. Táto hrozba bola jednoznačne demonštrovaná neriadeným zostupom a rozpadom ruského satelitu Cosmos 954 poháňaného uránovým NPS na území Kanady 24.1.1978. Dopad roz-

<sup>14</sup> Geostacionárna orbita sa nachádza nad rovníkom vo vzdialenosti približne 35 786km. Definícia nájdeme v IADC Odporúčaniach na zníženie množstva vesmírneho odpadu – „*Earth orbit having zero inclination and zero eccentricity, whose orbital period is equal to the Earth's sidereal period*”.

<sup>15</sup> US Space Command's Space Surveillance Network.

trieštil rádioaktívne úlomky po rozľahlom území. Našťastie satelit dopadol do neobývanej časti Severných teritórií a na odstránenie následkov stačilo len vyzbierať roztrúsene pozostatky.

Na záver, zrejmé risk rádioaktívnej kontaminácie vychádza z možného umiestnenia a použitia zbraní hromadného ničenia. Dokonca i využitie konvenčných zbraní v prostredí s NPS poháňanými loďami môže byť nebezpečne. Nanešťastie takéto využitie kozmického priestoru zakazuje Kozmická zmluva článkom IV a poprípade i článkom II, ktorý odkazuje na využitie Mesiaca a ostatných nebeských objektov výlučne na mierové účely.

#### 4.2.1.3. Solárne satelity

Jedným z momentálne ťažko predvídateľných environmentálnych ohrození predstavuje využívanie solárnych satelitov. Tieto satelity by vo vesmíre zbierali slnečnú energiu, následne by ju najprv zmenili na elektrickú energiu a ako mikrovlnné žiarenie vysielali na Zem, kde by opätovne prebehla premena na elektrickú energiu. Tento princíp predstavuje neznečisťujúci a prakticky nevyčerpatelný zdroj energie. Nezanedbateľné výhody spočívajú v možnosti získavania energie i v nočných hodinách, bez potreby optimálnych klimatických podmienok a bez nutnosti zaberania veľkých priestor potrebných pre pozemné slnečné elektrárne.

Na druhú stranu, solárne satelity môžu spôsobiť nežiadúci dopad na vesmírne prostredie a možný prenos slnečnej energie na Zem nemusí len poškodiť ozónovú vrstvu ale ovplyvniť i priamo život na povrchu. Taktiež môže vyvolať škodlivé elektromagnetické rušenie leteckých systémov a poprípade i u živočíchov využívajúcich na orientáciu podobný princíp. Na to aby táto technológia bola efektívna, je potrebné umiestnenie veľkého množstva satelitov na orbitu, čo môže zvyšovať šance na kolíziu s menšími objektmi. Taktiež využitie potrebných materiálov a technického zabezpečenia na stavbu a údržbu vyvoláva nové environmentálne problémy, ktoré sa môžu objaviť ako naliehavé prekvapivo rýchlo.

#### 4.2.1.4. Vesmírne stanice s ľudskou posádkou

Riziko hodné spomenutia môžu predstavovať vesmírne stanice ako také a to z dôvodu ich stationarity. Práve existencia takýchto nehybných veľkých štruktúr vo vesmíre zvyšuje šancu na ich možnú zrážku do budúcnosti. Taktiež tie, ktoré vrhajú, môžu prerušiť dodávky slnečnej energie pre prechádzajúce satelity. Okrem toho údržba a energetické zásobovanie predstavujú hrozbu, hlavne pre okolité prostredie stanice.

#### 4.2.1.5. Exo-biologická kontaminácia

Na záver by určite mali byť spomenuté dva dodatočné spôsoby ohrozenia životného prostredia. Prvý predstavuje organické znečistenie vesmírnu materiálom zo Zeme, tzv. „*forward contamination*“ – zamorenie nebeského telesa pozemským materiálom.

A druhý, tzv. „back-contamination“, čiže akési spätné zamorenie Zeme neznámymi organizmami a kontaminátmi pri transporte vracajúcej sa vesmírnej lode na Zem.<sup>16</sup> Prípadné zanedbanie tohto, momentálne zanedbateľného ohrozenia môže ľahko viesť až k ohrozeniu možného extraterestriálneho života a naopak.

#### 4.2.2. Vesmírne právo z environmentálnej perspektívy

Esencia vesmírneho práva je obsiahnutá v piatich dohovoroch OSN:

- Zmluva o zásadách činností štátov pri výskume a využívaní kozmického priestoru vrátane Mesiaca a iných nebeských telies („Kozmická zmluva“) z roku 1967,
- Dohoda o pomoci kozmonautom a ich návrate a o vrátení predmetov vypustených do kozmického priestoru („Záchranná dohoda“) z roku 1968,
- Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi („Dohovor o zodpovednosti“) z roku 1972,
- Dohovor o registrácii objektov vypustených do kozmického priestoru („Dohovor o registrácii“) z roku 1975,
- Dohoda o činnosti štátov na Mesiaci a iných nebeských telesách („Dohoda o Mesiaci“) z roku 1979.

Nanešťastie tieto zmluvy sa dotýkajú otázok životného prostredia len okrajovo. V čase kedy boli vytvorené, táto téma nepatrila medzi to najdôležitejšie v agendách národov podieľajúcich sa na dobývaní vesmíru, pričom v neskoršom období, sa vytvorenie nových právne záväzných medzinárodných pravidiel ukázalo ako veľmi problematické. Dokonca i posledná z týchto zmlúv – Dohoda o Mesiaci – nezískala minimálny počet (5) ratifikácií potrebných pre získanie právnej záväznosti až do roku 1984 a doteraz má za sebou len 12 ratifikácií a to všetko štátmi, ktoré nevykonávajú samostatné vypúšťania kozmických rakiet.<sup>17</sup> Predstavuje akýsi kontrast oproti Kozmickej zmluve, ktorá obsahuje fundamentálne princípy kozmického práva, a ktorú ratifikovala polovica všetkých krajín na Zemi.

##### 4.2.2.1. Kozmická zmluva („OST“)

Kozmická zmluva obsahuje jednoznačne najenvironmentálnejšie založený článok spomedzi všetkých zmlúv a dohovorov. Ide o článok I/paragraf 2 :

*„Kozmický priestor, vrátane mesiaca a ostatných nebeských telies, sú slobodne prístupné pre výskum a využívanie všetkým štátom bez akejkoľvek diskriminácie, na základe rovnosti a podľa medzinárodného práva a bez ohľadu na stupeň ich hospodárskeho a vedeckého rozvoja.“*

Spomínaný prístup môže byť ohrozený znečistením vesmíru, hlavne rastúcim množstvom kozmického odpadu. Okrem toho, prvý paragraf rovnakého článku hovorí :

<sup>16</sup> Táto problematika bola prvýkrát prednesená na Siedmej medzinárodnej konferencii IAF (Medzinárodná astronomická agentúra).

<sup>17</sup> Doteraz ju ratifikovalo: Austrália, Belgicko, Chile, Filipíny, Holandsko, Kazachstan, Mexiko, Maroko, Pakistan, Peru, Rakúsko a Uruguaj. Okrem týchto ju podpísali ale nie ratifikovali ďalšie štyri štáty: Francúzsko, Guatemala, India a Rumunsko.



*„Prieskum a využívanie kozmického priestoru vrátane Mesiaca a ostatných nebeských telies má byť vykonávaný v záujme a pre dobro všetkých krajín, bez ohľadu na ich hospodársky a vedecký rozvoj, a predstavuje provinciu celého ľudstva.“*

Spoločne s druhým článkom zmluva ukladá povinnosť pri prieskume a využívaní kozmického priestoru dbať na životné prostredie, a to z dôvodu zachovania jeho využiteľnosti pre celé ľudstvo.

Teda ide o štáty momentálne ešte nespôsobilé podieľať sa na týchto aktivitách, no ktoré vystupujú ako nositelia oprávnení vyplývajúce z Kozmickej zmluvy.

Článok IX poskytuje základnú environmentálnu ochranu celému kozmickému priestoru a to tým, že obmedzuje aktivity ostatných štátov aby sa vyhlí škodlivej kontaminácii a trvalým zmenám životného prostredia Zeme vyplývajúceho zo zavedenia extraterestriálnych aktivít a kde je to nutné prijať patričné kroky. Avšak OST bližšie nešpecifikovala tieto pojmy.

Článok IX zahrňuje i princípy spolupráce a vzájomnej pomoci, ktoré slúžia ako základná povinnosť pre zamedzenie zamorenia a ako akýsi vzájomný dozor štátov aktivitami v kozmickom priestore. Z tohto článku im plynie i oprávnenie vykonávať kontroly a inšpekcie v súvislosti so spomínanými aktivitami.

#### 4.2.2.2. Dohoda o Mesiaci

Aj dohoda o Mesiaci obsahuje len generálnu environmentálnu ochranu pripomínajúcu ekvivalent OST. Taktiež neuspela (v očakávanej miere) vo vytvorení systému sankcií. A ako už bolo spomínané trpí fatálnym nedostatkom signatárov.

Článok IX sa snaží o zníženie ekologických hrozieb spojených s aktivitami na Mesiaci. Teda v prípade, ak by sa na Mesiaci zriadila lunárna stanica, vyžaduje, aby využívaná bola len oblasť úzko súvisiaca s potrebami stanice.

Najzaujímavejší je článok XI paragraf 5, ktorý vyžaduje zriadenie „medzinárodného režimu“ pred začatím využívania nerastných surovín Mesiaca.

#### 4.2.2.3. Dohovor o zodpovednosti

Hlavný prínos v súvislosti s ekologickou škodou spôsobenou vesmírnymi aktivitami je otázka zodpovednosti a povinnosti. Vo všeobecnosti vyvoláva zodpovednosť za škodu, ktorá je kompenzovateľná len v prípade ak ide o stratu života, zranenie alebo ohrozenie života, stratu alebo poškodenie majetku štátu alebo osoby (fyzické a právnické osoby), alebo majetok medzivládnej medzinárodnej organizácie. To vylučuje akúkoľvek škodu spôsobenú na životnom prostredí, či už vo vesmíre alebo na zemskom povrchu mimo štátnej suverenity - teda potencionálni znečisťovatelia sa nemusia strachovať nad environmentálnymi škodami, dokonca i keď môžu vážne ohroziť životné prostredie pokiaľ nespôsobia škodu na cudzom majetku alebo ujmu iným osobám.

Článok XXI môže smerovať k ekologickým dôsledkom vesmírnych aktivít: spomína škodu spôsobenú vesmírnymi objektmi predstavujúcu značnú hrozbu ľudskému životu alebo vážne zasahujúce do životných podmienok populácie alebo fungovaniu

vitálneho centra (katastrofy vo veľkom merítku). Avšak neupravuje otázku zodpovednosti a povinnosti iba sa odvoláva na rýchlu a patričnú výpomoc trpiaceho štátu, v prípade ak si ju štát vyžiada. Rozsah zmluvy sa taktiež neviaže ani na škody majetkovej a nemajetkovej povahy vzniknuté osobám z krajiny, ktorá vypustila vesmírny objekt alebo sa na jeho vypustení spolupodieľala.

#### 4.2.2.4. Dohovor o registrácii

Dohovor o registrácii upravuje otázku zaznamenávania a mapovania vesmírnych objektov vypustených človekom do kozmického priestoru, pričom neexistuje žiaden mechanizmus kontroly presnosti týchto záznamov. Registrácia, obsahujúca všetky náležitosti, môže byť patrične využitá na pomoc v prípade vzniknutého incidentu zahŕňajúceho i zapísaný objekt.<sup>18</sup>

#### 4.2.2.5. Záchranná dohoda

I keď záchranná dohoda v prvom rade upravuje iné aspekty vesmírnych aktivít, môže mať určitý význam i v prípadoch týkajúcich sa škôd na životnom prostredí vo vesmíre. Ako už samotný názov hovorí, dohoda poskytuje odporúčania v prípadoch keď sa vesmírny objekt alebo astronaut rúti alebo ocitol v ťažkostiach. Tieto ťažkosti pritom pokojne mohli vzniknúť z environmentálneho nebezpečenstva. Potencionálne podstatný je i článok 5 umožňujúci v prípade ak „vypustiteľský“ štát ani po oznámení a konzultácii neodstráni vesmírny odpad, ktorý ohrozuje kozmický priestor alebo Zem v rozumnom čase, štátu, ktorý objekt nevypustil, ho zachrániť, odvieť alebo zničiť.

#### 4.2.2.6. Princípy využitia nukleárnych energetických zdrojov (NPS princípy)

Značný krok smerom k rozvinutej ochrane životného prostredia právnou cestou sa udial v decembri 1972 kedy Valné zhromaždenie OSN jednohlasne prijalo „Princípy spojené s využívaním nukleárnych energetických zdrojov v Kozmickom priestore“. Tieto princípy sa viažu len na využívanie nukleárnych energetických zdrojov na generovanie elektrickej energie a nie ako ich možné využitie na pohonné účely (doprava objektu na orbitu). Taktiež bezpečnostné podmienky zakotvené v Princípoch sú značne všeobecného charakteru, poskytujúc v požívaní NPS značnú mieru slobody voľby. A hlavne tieto princípy nie sú právne záväzné.

NPS princípy odrážajú už prijaté princípy a pravidlá kozmického práva zaoberajúce sa otázkami bezpečného používania, posúdenia bezpečnosti, oznámenia o vstupe do atmosféry, pohotovostnej asistencie, zodpovednosti, povinnosti a kompenzácií, pričom prinášajú i určité inovácie.

Tretí princíp sa snaží o obmedzenie používania atómovej energie vo vesmíre na *tie vesmírne misie, ktoré nemôžu byť vykonané rozumným spôsobom inými ako nukleár-*

<sup>18</sup> Registračný záznam zahŕňa: a) meno/á vypúšťajúceho štátu/ov; b) registračné číslo; c) čas a miesto vypustenia a d) základné orbitálne parametre. Ďalej môže obsahovať k hlavnú funkciu vesmírneho objektu.

*nymi energetickými zdrojmi.* Taktiež zavádza požiadavku plnenia týchto zdrojov vysoko obohateným uránom 235. Hlavným cieľom je ochrana jednotlivca, populácie a biosféry pred rádioaktívnym ohrozením.<sup>19</sup>

#### 4.2.2.7. Medzinárodná telekomunikačná únia (ITU)

Fundamentálnosť princípov a zmlúv OSN nemôže byť v žiadnom prípade popretá ale v dôsledku ich vágnosti v odbornej terminológii sa ako najdôležitejší aktér v oblasti regulácie medzinárodného satelitného sektoru javí Medzinárodná telekomunikačná únia. ITU predstavuje špecializovanú organizáciu OSN zriadenú pre účely zabezpečovania medzinárodnej telekomunikácie. Svoje sídlo má v Ženeve a zapísané členstvo má 192 krajín sveta. Základný právny nástroj ITU predstavuje jej Ústava a Dohovor.

Snaha o zachovanie a garantovanie nerušených telekomunikačných aktivít a efektívne využívanie GEO pre satelitnú komunikáciu viedlo k vytvoreniu určitej regulácie i na poly ochrany životného prostredia. Ide hlavne o odporúčenia na environmentálnu ochranu GEO, ktoré hlavne odkazujú na to aby geostacionárne satelity bo ukončení ich aktívnej služby boli presunuté na „*cintorín*“<sup>20</sup> na orbite, ktorý nepretína GEO.

Taktiež zvyšujúca sa intenzita využívania kozmického priestoru LEO systémami spadá pod právomoc ITU. I keď jej pravidlá sú hlavne vytvorené pre GEO; teda na LEO aktivity sa vzťahujú len v prípadoch, že využívajú rovnaké rádio frekvencie ako na Zemi alebo v kozmickom priestore.

Malý krôčik vpred predstavuje uznanie ďalších orbít mimo GEO úniou ako *obmedzený prírodný zdroj* s prislúchajúcim nárokom na ochranu.

### 4.2.3. Právny vývoj v rámci ďalších vybraných medzinárodných inštitúcií

#### 4.2.3.1. Medziagentúrny koordinačný výbor pre vesmírny odpad (IADC)

IADC predstavuje organizáciu medzinárodných vesmírnych agentúr založenú v roku 1993. Pracuje na vytváraní konsenzu medzi agentúrami. Vytvorenie dohody o bežných normách niekedy môže byť i značne náročné a to v dôsledku rozdielnych požiadaviek prednesených jednotlivými agentúrami. Ale i tak, vytvorenie kompromisu zabezpečuje uspokojenie väčšiny zainteresovaných strán a teda zabezpečiť dodržiavanie pravidiel v širokom merítku – berúc na vedomie, že členmi IADC sú vesmírne agentúry priamo vykonávajúce vesmírne aktivity.

Podstata IADC je výmena informácií o vesmírnom odpade, výskumné aktivity a uľahčenie spolupráce v oblasti, preskúmanie pokračujúcej spolupráce a na identifikáciu možností na zníženie počtu vesmírneho odpadu.

Odporúčania IADC avšak neobsahujú ustanovenia na ochranu životného prostredia iba odkazujú na zabráneniu znečistenia atmosféry, popr. troposféry.

<sup>19</sup> Princíp 3.1.2.

<sup>20</sup> <http://www.tethers.com/OrbitalDebris.html>.

#### 4.2.3.2. Výbor OSN pre pokojné využívanie kozmického priestoru (UNCOPOUS)

Hlavnú zodpovednosť za rozvoj medzinárodného kozmického práva nesie UNCOPOUS zriadený v 50-tych rokoch. I napriek spomaľujúcemu sa procesu normotvorby v posledných desaťročiach, UNCOPOUS sa nepretržite snaží o vytvorenie medzinárodnej úpravy kozmického práva. Pozostáva z dvoch podvýborov, Podvýboru pre právne záležitosti a z Podvýboru pre vedu a techniku. Výbor spoločne s podvýbormi operuje na základe spoločného konsenzu. Proces tvorby kozmického práva prebieha v štyroch krokoch, avšak týmto postupom sa zaoberať nebudeme. Stačí vedieť, že v prvom rade Právny podvýbor preskúma a prediskutuje návrh na novú právnu reguláciu na svojom pravidelnom stretnutí. Nasledovne sa UNCOPOUS môže opýtať Podvýboru pre vedu a techniku aby preskúmal technickú stránku návrhu. Ak bol odsúhlasený putuje k hlavnému výboru valného zhromaždenia OSN a odtiaľ, konečne, až k Valnému zhromaždeniu OSN.

V súčasnosti pre ochranu životného prostredia sú asi najrelevantnejšie tie aktivity UNCOPOUS, ktoré sa zaoberajú otázkou vesmírneho odpadu<sup>21</sup> a použitia NPS vo vesmíre. V roku 1999 Výbor vydal *Technickú správu o vesmírnom odpade* a v roku 2007 Podvýbor pre vedu a techniku prijal vlastné odporúčania pre znižovanie stavu vesmírneho odpadu v kozmickom priestore.

Podľa súčasného pracovného plánu Podvýboru v otázke NPS je vytvorenie medzinárodného technicky založeného rámca cieľov a doporučení pre vytvorenie *bezpečných podmienok použitia nukleárných energetických zdrojov v kozmickom priestore*. O túto snahu sa stará špeciálna Pracovná skupina pre použitie NPS vo vesmíre.

#### 4.2.3.3. Medzinárodná právna asociácia (ILA)

Medzinárodná právna asociácia taktiež pracuje na poly znižovania množstva vesmírneho odpadu na základe Návrhu dohovoru o vesmírnom odpade z roku 1994. Tento nástroj sa pokúša riešiť problematiku komplexným spôsobom vo svojich 16 článkoch. Pred prijatím návrhu dohovoru, osem rokov asociácia preberala otázku právnych aspektov vesmírneho odpadu. Návrh dohovoru súčasne vyjadruje, že nemá byť považovaný ako nekompatibilný s ostatnými druhmi existujúcich vesmírnych zmlúv.

Návrh dohovoru sa vzťahuje na *vesmírny odpad, ktorý spôsobuje alebo je vysoko pravdepodobné, že spôsobí priame alebo nepriame, okamžité alebo oneskorené poškodenie životnému prostrediu, osobám alebo veciam*.<sup>22</sup> Vďaka zaradeniu i nepriameho poškodenia, koncept škody ukotvený v návrhu je širší ako jeho vtelenie v Dohovore

<sup>21</sup> Otázka vesmírneho odpadu tvorí samostatnú agendu Výboru od roku 1994.

<sup>22</sup> Článok 2. „Škoda“ predstavuje pojem straty života, osobného zranenia alebo iného ohrozenia života, alebo strata, alebo škoda na majetku štátu, osoby (fyzické alebo právnické osoby), alebo majetku medzinárodných medzivládnych organizácii, alebo akákoľvek trvalá zmena životného prostredia v alebo mimo jurisdikcie alebo kontroly štátov.

o zodpovednosti. Taktiež zahrnutie *možnej* škody je novinka v právnej úprave zaoberajúcou sa danou problematikou.

Okrem všeobecnej požiadavky na kooperáciu, návrh vytvára i povinnosť spolupráce v detailnejšej miere: obsahuje špecifickú povinnosť predísť, informovať, konzultovať a vyjednávať v dobrej viere. Tieto povinnosti smerujú k prevencii vzniku environmentálneho poškodenia a predchádzanie sporom, vývoj a výmena technológií na znižovanie množstva vesmírneho odpadu (podľa práv a obyčajou medzinárodného práva), výmena informácií a prípadné konzultácie v prípade potencionálnej škody spôsobenej vesmírnym odpadom.

#### 4.2.4. *Environmentálne orientované národné a regionálne snahy*

V Európe, Pracovná skupina Európskej vesmírnej agentúry zaoberajúca sa vesmírnym odpadom v roku 1988 pripravila štúdiá zaoberajúca sa touto problematikou. Ďalší rok ESA prijala rezolúciu týkajúcu sa politiky vesmírneho odpadu, kde je uznané, že problém vesmírneho odpadu nabral celosvetovú škálu a vyžaduje si náležitú pozornosť v záujme ochrany environmentálneho prostredia kozmického priestoru a dosiahol stav tak vážny, že pri misiách s ľudskou posádkou mu patrí „čestné miesto“. V roku 2000 ESA prijala ďalšiu rezolúciu, ktorá prizvala členské štáty agentúry aby prijali opatrenia na studium – v najefektívnejšej podobe – právnych a ekonomických aspektov spojených s vesmírnym odpadom a urýchlenie prác a vypracovanie technických noriem bezpečnosti a prevencie vzniku vesmírneho odpadu. V roku 1999 prijala Príručku na obmedzenie množstva vesmírneho odpadu a Európske štandardy bezpečnosti a obmedzenia výskytu vesmírneho odpadu. Ich hlavnou náplňou je obmedzenie generácie vesmírneho odpadu a zabezpečenie ochrany vesmírnych plavidiel.

Niekoľko ďalších štátov vykazuje značnú snahu - na národnej úrovni - na poli znižovania množstva vesmírneho odpadu. Štát s najrozvinutejšou reguláciou environmentálnych aspektov vesmírnych aktivít je USA. NASA prezentovala vesmírny odpad ako problém ohrozujúci bezpečnosť letov s ľudskou posádkou v nízkych výškach. Ako argument im poslúžila explózia druhého štádia nosnej rakety Delta v roku 1981, ktorá bola spojená so vznietením zvyškového paliva. Reganová vláda sa vzápätí dožadovala minimalizácie pravdepodobnosti vzniku vesmírneho odpadu. Popritom prejavila svoju snahu v podporení ostatných národov v prijatí politiky a praktík k ich minimalizovaniu.

V roku 1995 NASA predstavovala prvú vesmírnu agentúru na svete, ktorá vydala komplexný súbor postupov spojených s limitovaním množstva vesmírneho odpadu: Bezpečnostné štandardy NASA 1740. V roku 1997 medziagentúrna pracovná skupina vytvorila „Štandardné praktiky vlády US na obmedzenie množstva vesmírneho odpadu“ založene na Bezpečnostných štandardoch NASA.

Značný krok vpred bol prijatý v roku 2004 kedy Federálna komisia pre komunikácie (FCC) v súvislosti s vypúšťaním telekomunikačných satelitov v US vytvorila nový ucelený súbor pravidiel obmedzujúcich množstvo vesmírneho odpadu záväzných i pre súkromný sektor.

Čo je potešujúce, čím ďalej tým väčší počet štátov prijalo alebo vytvára odporúčania na obmedzenie množstva vesmírneho odpadu v kozmickom priestore. V súčasnosti Ruská federácia, Japonsko, Francúzsko, Taliansko a Veľká Británia už majú vlastné odporúčania. Je samozrejmé, že pri množstve zainteresovaných štátov sa tieto odporúčania, príručky, a podobne môžu líšiť, avšak základná myšlienka ochrany kozmického priestoru pre ďalšie generácie pretrváva v každom z nich.

## 5. Záver

Momentálny stav na našej Zemi, každodenne hroziace prírodné katastrofy a stále sa meniace prírodné podmienky nám dokazujú, že náš život na Zemi, v mnohých prípadoch, nezávisí len od nás. Že stačí silnejšia slnečná erupcia alebo explózia bližšej hviezdy a razom zanikne všetko žive, cela naša existencia a snaha, ktorú sme doteraz vyvinuli.

Práve toto poznanie nám určuje náš ďalší smer – kolonizáciu vesmíru – ako najpravdepodobnejší spôsob pre zachovanie a zabezpečenie rozvoja ľudskej rasy. Dokiaľ táto možnosť bude realizovateľná, teda sa prenesie z oblasti sci-fi do reality, dovtedy musíme dbať a chrániť to čo nám bolo dané do užívania – Zem, pretože tá nepatrí výlučne ľuďom a často krát zabúdame, že naša existencia závisí od „vyššej vôle“ (alebo náhody ak sa nato chceme pozerat' z tohto uhla) a môže skončiť, ktorýmkoľvek okamihom.

Jedna z najväčších výziev predstavuje neochota vidieť vesmírne prostredie ako hodné ochrany pre našu vlastnú bezpečnosť. Popritom stále pretrváva otázka či kozmický priestor má nejakú vlastnú hodnotu alebo predstavuje len zdroj vhodný ľudského využitia. Ekologickejšie orientovaný prístup je reprezentovaný biocentrickými pokusmi o maximalizovanie vhodných životných podmienok všetkých živých bytostí, podľa ktorých všetky živé organizmy – nielen človek – sú nositeľmi vlastnej špecifickej hodnoty.

Na počiatku „vesmírnej éry“ nie veľa štátov malo k dispozícii kapacity k zapojeniu sa do vesmírnych aktivít. Napriek tomu, vesmírne zmluvy OSN neustále používajú výrazy ako „provincia ľudstva“, „v prospech a v záujme všetkých krajín“, alebo „spoločné dedičstvo ľudstva“, keď odkazujú na kozmický priestor a činnosti s ním súvisiace. Podľa toho si jedinec môže predstaviť, že „ľudstvo“ zohráva významnú úlohu v riadení činností vo vesmíre. Zodpovednosť za naše akcie pritom nesú jednotlivé vlády, ako nami volený zástupcovia obyvateľstva.

Rozhodnutiu pre prijatie medzinárodnej regulácie upravujúcej otázku životného prostredia nemusí a nemôže brániť túžba štátov na ochranu vlastnej suverenity alebo úvahy o tom, čo by mohli stratiť so súhlasom s medzinárodne dohodnutými pravidlami v oblasti ochrany životného prostredia.

Teda štáty sa nesmú riadiť výlučne vlastnými egoisticky orientovanými túžbami ale musia dbať na „vyššie dobro“ – teda jednat' v záujme ochrany životov, majetku a hlavne životného prostredia.

V ideálnom svete zodpovednostné mechanizmy ani prípadné riešenia sporov by neboli potrebné. Realita je avšak iná a systémy určené na reguláciu vznikajúcich

sporov zriedkakedy fungujú tak hladko ako by mali. Pri stručnom posúdení zodpovednostných noriem OSN týkajúcich sa kozmického práva, zodpovednostný vzťah sa dotýka najmä kontextu princípu „*znečisťovateľ platí*“, vytvárajúc tak z neho najdôležitejší cieľ každého zodpovednostného režimu v oblasti životného prostredia.

Na záver môžem jednoznačne konštatovať, že podrobný rozbor celkového prínosu kozmického práva k ochrane životného prostredia je oveľa väčší než sa mi podarilo zachytiť v tejto práci a je oveľa komplexnejší než sa môže na prvý pohľad zdať. Ide o odvetvie práva, ktoré neustále bude vyžadovať pozornosť a náležitú právnu úpravu, pretože stojíme ešte len na začiatku.

# Právny režim ochrany životného prostredia počas ozbrojeného konfliktu

Michaela Orinínová

1. Úvod .....	33
2. Medzinárodné humanitárne právo .....	34
2.1. Dodatokový protokol I z roku 1977 k Ženevským dohovorom.....	34
2.2. Zákaz použitia prostriedkov meniacich životné prostredia (ENMOD).....	35
2.3. Dohovor o zákaze alebo obmedzení použitia niektorých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky a jeho Protokol III.....	36
2.4. Prostriedky nepriamej ochrany životného prostredia.....	37
3. Medzinárodné trestné právo.....	42
3.1. Zodpovednosť štátov.....	42
3.2. Dovoľaná miera správania.....	43
4. Záver.....	43

## 1. Úvod

Hoci ľudstvo vždy počíta svoje vojnové obeť, pokiaľ ide o ranených a mŕtvych vojakov či civilistov, netreba zabúdať aj na druhú tvár vojny. Napriek ochrane poskytovanej niekoľkými dohovormi a právnymi nástrojmi, životné prostredie naďalej zostáva tichou obeťou ozbrojených konfliktov na celom svete. Už od rímskych čias, kedy v roku 146 pred n.l. bolo po tretej púnskej vojne Kartágo zrovnané a zem posolená ako znak toho, že tu už nikdy viac nemá stáť mesto až do dnešných čias znižovania výroby potravín, rabovania irackých jadrových zariadení a spaľovania ropných vrto, je sprievodným a trvalým odkazom vojny práve ničenie životného prostredia. Veľa menej známych, ale nemenej významných aktov bojujúcich štátov súvisí so znečistením vody, pôdy. Boj vplýva na ohrozené druhy fauny a flóry.

Program Spojených národov pre životné prostredie (*UNEP – United Nations Environment Programme*) vykonal od roku 1999 množstvo hodnotení s cieľom určiť dopad vojny na životné prostredie. Od Kosova po Afganistan, Sudán a pásma Gazy zistil, že ozbrojený konflikt spôsobuje značné škody na životnom prostredí a komunite, ktorá je závislá na prírodných zdrojoch.<sup>1</sup> V priebehu posledných 60 rokov minimálne 40% všetkých vnútroštátnych konfliktov bolo spojených s využívaním prírodných zdrojov ako je zlato, diamanty, olej, voda.<sup>2</sup> OSN prikladá veľký význam tomu, aby sa opatrenia v oblasti životného prostredia stali súčasťou predchádzania konfliktov, udržiavania mieru a stratégie budovania mieru, pretože žiadny trvalý mier nemôže byť tam, kde prírodné zdroje, ktoré udržiavajú životné podmienky a ekosystémy, sú poškodené, znehodnotené, zničené.

Valné zhromaždenie OSN vyhlásilo 6. november za Medzinárodný deň ochrany životného prostredia pred ničením počas vojny a ozbrojeného konfliktu (*International Day for Preventing the Exploitation of the Environment in War and Armed Conflict*).<sup>3</sup>

<sup>1</sup> DAM, D.: International Law and Resource Plunder, The Protection of Natural Resources during Armed Conflict. In: *Yearbook of International Environmental Law*, 2008, str. 27.

<sup>2</sup> <http://www.un.org/en/events/environmentconflictday/index.shtml>.

<sup>3</sup> <http://www.kalendar.sk/medzinarodne/popis/1923-11-6/>.



Tento deň má slúžiť ako upozornenie a zvýšiť povedomie o tom, že škody na životnom prostredí počas ozbrojeného konfliktu nepriaznivo pôsobia na ekosystémy, prírodné zdroje aj dlho po skončení konfliktu, presahujú hranice národných území a súčasnej generácie.

## **2. Medzinárodné humanitárne právo**

Medzinárodné humanitárne právo je súbor noriem spoločne dohodnutých štátmi s cieľom maximálne humanizovať vojnu a zmierniť jej následky, prípadne aj vojnu vylúčiť. Vzťahuje sa na obeť ozbrojených konfliktov, ktorými treba rozumieť ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl, zajatcov, civilistov, teda tých, ktorí sa priamo nezúčastňujú vojenských akcií. Obmedzuje spôsoby vedenia vojenských operácií tak, aby sa zamedzilo utrpeniu ľudí v čo najväčšej možnej miere.

Medzinárodné humanitárne právo sa vzťahuje iba na ozbrojené konflikty a nezahŕňa občianske vojny, vnútroštátne napätie. Okrem toho sa uplatňuje len po tom, čo konflikt začal a rovnako pre všetkých. Právo tiež rozlišuje medzi medzinárodným ozbrojeným konfliktom, v ktorých sú zapojené najmenej dva štáty a nemedzinárodným ozbrojeným konfliktom, ktorý je obmedzený na územie jedného štátu a zahŕňa boj nevládných ozbrojených skupín navzájom. Medzinárodný ozbrojený konflikt je predmetom rozsiahlych pravidiel, ktoré sú uvedené v zmluvách medzinárodného humanitárneho práva, pričom právna regulácia vnútorných ozbrojených konfliktov je menšia. Sú považované za vnútroštátnu vec štátov.<sup>4</sup>

Tento rozdiel predstavuje významnú výzvu pre použiteľnosť a presadzovanie medzinárodného humanitárneho práva pre ochranu životného prostredia. Zatiaľ čo medzinárodné humanitárne právo bolo veľmi rozvinuté v ére medzištátnych konfliktov, prevažná väčšina konfliktov sú dnes vnútroštátnych. Mnohé zákony sú preto nepoužiteľné, alebo oveľa menej obmedzujúce pri aplikácii na vnútorné konflikty.<sup>5</sup> Napriek tomu vnútorné konflikty najviac súvisia so životným prostredím. Nedávny výskum naznačuje, že najmenej štyridsať percent všetkých vnútroštátnych konfliktov v posledných šesťdesiatich rokoch súvisí s prírodnými zdrojmi.<sup>6</sup>

Ďalším problémom je, že len veľmi málo ustanovení rieši otázky životného prostredia priamo. Ochrana je preto potrebné všeobecne odvodiť z jednotlivých ustanovení medzinárodných dohovorov regulujúcich prostriedky a metódy bojovania a z dôsledkov ozbrojených konfliktov na civilné objekty.

### **2.1. Dodatkový protokol I z roku 1977 k Ženevským dohovorom**

Rokovania ohľadom prijatia Dodatkového protokolu k štyrom Ženevským dohovorom z roku 1949 sa konali na pozadí rôznych vojen národného oslobodenia (Vietnam) s cieľom zakotviť ešte väčšiu ochranu obetí medzinárodných

<sup>4</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Iura edition, Bratislava, 2008, s. 476.

<sup>5</sup> HALLE, S., JENSEN, D.: *Protecting the Environment during Armed Conflict*. United Nations Environment Programme, Nairobi, 2009, s. 8.

<sup>6</sup> <http://www.un.org/en/events/environmentconflictday/index.shtml>.

i nemedzinárodných konfliktov. Rastúce povedomie o životnom prostredí, ako aj znepokojenie nad vojenskými taktikami počas týchto vojen viedli k zaradeniu niekoľkých ustanovení aj o ochrane životného prostredia, čo doteraz nebolo riešené žiadnou zmluvou medzinárodného humanitárneho práva.

Podľa článku 35 tohto Protokolu je zakázané používať metódy alebo prostriedky vedenia vojny, ktoré sú určené alebo možno očakávať, že spôsobia rozsiahle, dlhodobé a vážne škody na životnom prostredí. Tu sa prvýkrát stretávame s termími *rozsiahle* - zahrňujúce oblasť v rozsahu niekoľkých stoviek štvorcových metrov, *dlhodobé* - trvajúce po dobu niekoľkých mesiacov a *vážne* - teda významné narušenie alebo poškodenie ľudského života, prírodných, ekonomických prostriedkov alebo iných aktivít.<sup>7</sup> Tieto pojmy sa opakujú aj v ďalších dohovoroch, avšak je potrebné dodať, že na rozdiel od iných tu je použitá spojka „a“, ktorá vyjadruje kumulatívnu povinnosť a zároveň prísnosť ustanovenia, keďže protiprávnym konaním by mohlo byť len také správanie, ktoré by naplnilo skutkovú podstatu všetkých troch pojmov naraz. Na článok nadväzuje aj článok 55, v ktorom sa ďalej spomína povinnosť zabezpečiť ochranu životného prostredia pred rozsiahlymi, dlhodobými a vážnymi škodami. Táto ochrana zahŕňa zákaz používania metód alebo prostriedkov vojny, ktoré sú určené alebo môžu očakávať, že spôsobia škody na životnom prostredí, a tým ohrozia zdravie alebo prežitie obyvateľstva.

Podľa protokolu je zakázané útočiť, ničiť, odstraňovať alebo znehodnocovať objekty potrebné na prežitie civilného obyvateľstva, ako poľnohospodárske oblasti slúžiace na produkciu potravín, plodín, hospodárskych zvierat, inštalácie pitnej vody, zavlažovacie zariadenia.<sup>8</sup> Útoky na životné prostredie z dôvodov represálií sú zakázané.<sup>9</sup>

## 2.2. Zákaz použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (ENMOD)

18. mája 1977 schválilo XXXI. zasadnutie Valného zhromaždenia OSN v Ženeve Dohovor o zákaze vojenského alebo akéhokolvek iného nepriateľského použitia prostriedkov meniacich životné prostredie (*ENMOD*). Jeho prijatiu predchádzali intenzívne dvojročné rokovania, a to i za aktívnej účasti Československa. Rokovanie sa uskutočnilo na základe vyhlásenia najvyšších predstaviteľov Sovietskeho zväzu a USA pri ich stretnutí v Moskve v júli 1974. Obidve strany vtedy konštatovali, že ovplyvňovanie životného prostredia a podnebia by mohlo viesť k rozsiahlym, dlhodobým a vážnym následkom pre blaho ľudstva. Vyslovili sa súčasne pre prijatie čo najúčinnějších opatrení smerujúcich k odstráneniu nebezpečenstva použitia prostriedkov meniacich životné prostredie pre vojenské účely.

Z vojenského hľadiska ENMOD zabráňuje nebezpečnému vývoju v novej oblasti zbrojenia, zameraného na umele vyvolávanie rozsiahlych deštruktívnych zmien v životnom prostredí. Konkrétne sa to týka napr. umelého vyvolania zemetrasenia, vyvolania morskej vlny, tornád, narušenia ekologickej rovnováhy v akejkoľvek oblasti,

<sup>7</sup> <http://www.atomicarchive.com/Treaties/Treaty12.shtml>.

<sup>8</sup> <http://deoxy.org/wc/wc-proto.htm>.

<sup>9</sup> <http://deoxy.org/wc/wc-proto.htm>.

zmeny elementov počasia, umelých zmien stavu vrstvy ozónu alebo ionosféry a pod., známe ako tzv. geofyzikálne bojuvanie.

Každý zmluvný štát sa podľa článku 1 tohto Dohovoru zaväzuje neuchyľovať sa k vojenskému alebo akémukoľvek inému nepriateľskému použitiu prostriedkov meniacich životné prostredie, ktoré majú rozsiahle, dlhodobé alebo vážne následky ako prostriedky ničenia, spôsobenia škody alebo ujmy ktorémukoľvek inému zmluvnému štátu. Zároveň sa zaväzuje nenapomáhať, nepovzbudzovať a nepodnecovať akýkoľvek štát, skupinu štátov alebo medzinárodnú organizáciu k činnosti, ktorá by odporovala ustanoveniam tohto článku.<sup>10</sup>

Opäť sú tu použité spomínané tri termíny rozsiahle, dlhodobé, vážne, ale v tomto prípade je ich význam použitím spojky „alebo“ pozmenený. Stačí, aby bolo správaním štátu v ozbrojenom konflikte naplnené skutková podstata len jedného z týchto pojmov.

Pojem prostriedky meniace životné prostredie sa vzťahuje na všetky prostriedky vyvolávania zmien zámerným riadením prírodných procesov, dynamiky, zloženia alebo štruktúry Zeme, vrátane jej biotopu, litosféry, hydrosféry, atmosféry a kozmického priestoru. Ustanovenia tohto Dohovoru nebránia použitiu prostriedkov meniacich životné prostredie na mierové účely a nedotýkajú sa všeobecne uznávaných zásad a použiteľných pravidiel medzinárodného práva týkajúcich sa takého použitia.<sup>11</sup>

### **2.3. Dohovor o zákaze alebo obmedzení použitia niektorých konvenčných zbraní, ktoré môžu byť považované za nadmerne zraňujúce alebo majúce nerozlišujúce účinky a jeho Protokol III**

V roku 1980 bol prijatý prvý medzinárodný dohovor, ktorý spresňuje aké zbrane dokážu spôsobiť účinky nadmerného zranenia a zbytočné útrapy. Je zrejmé, že tento zákaz sa vzťahuje na bojové prostriedky, účinky ktorých prekračujú medze vojnovej účelnosti. Dohovor má rámcovú povahu a s cieľom jeho spresnenia bolo k nemu prijatých päť dodatkových protokolov. Tretím je Protokol o zákazoch alebo obmedzeniach použitia zápalných zbraní.<sup>12</sup>

Dohovor vo svojej preambule uvádza, že je zakázané používať metódy a prostriedky vedenia vojny, ktoré sledujú alebo od ktorých sa dá očakávať, že spôsobia ďalekosiahle, dlhotrvajúce a ťažké škody na životnom prostredí.

Aj v Protokole III je odkaz na ochranu životného prostredia počas ozbrojených konfliktov a to, že lesy a iné typy porastov nesmú byť objektom útoku zápalnými zbraňami s výnimkou prípadov, keď sú takéto prírodné prvky použité na zakrytie, ukry-

---

<sup>10</sup> Publikovaný pod č. 77/1980 Zb. Československá socialistická republika ratifikovala tento dohovor 12. mája 1978.

<sup>11</sup> Publikovaný pod č. 77/1980 Zb.

<sup>12</sup> <http://www.icrc.org/ihl.nsf/FULL/500?OpenDocument>.

tie alebo zamaskovanie bojovníkov či iných vojenských cieľov, alebo ak sú samy osebe vojenskými cieľmi.<sup>13</sup>

#### 2.4. Prostriedky nepriamej ochrany životného prostredia

Mnohé zbrane majú potenciál spôsobiť vážne a trvalé škody na životnom prostredí. Obmedzenie ich rozvoja a použitia teda nepriamo chráni životné prostredie. Poznáme jadrové, biologické (bakteriologické) a chemické zbrane.

Zbrane môžeme deliť na:

- 1.) zbrane hromadného ničenia – atómové výbušné zbrane, zbrane vyrobené z rádioaktívneho materiálu, smrtiace chemické a bakteriologické zbrane a všetky zbrane, ktoré budú vyvinuté v budúcnosti a budú mať zrovnateľnú deštruktívnu povahu ako atómové alebo iné vyššie uvedené zbrane. Jedným zo znakov tohto druhu zbraní je ich masová účinnosť, a
- 2.) konvenčné zbrane – ostatné zbrane, na ktoré sa nehodí vyššie uvedená definícia.<sup>14</sup>

Ako kolektívna reakcia na značné škody a hrôzy, ktoré takéto zbrane dokázali napáchať počas prvej a druhej svetovej vojny štáty prijímali a prijímajú mnohé medzinárodné konvencie o zákaze ich používania. Napriek tomu ich niektoré štáty používali, alebo používajú.

##### *Agent Orange*

Agent Orange je kódové označenie pre zmes látok s herbicídnyimi a defoliačnými (predčasné ukončenie procesu vegetácie) účinkami. V rokoch 1962 až 1971 túto zmes používali americké vojská v južnom Vietname, Laose a Kambodži na zničenie vegetácie v rozsiahlych oblastiach, čo by umožnilo efektívnejšie bombardovanie pozícií a odhalilo zásobovanie nepriateľských jednotiek. Aplikoval sa z lietadiel, vrtníkov aj pozemných vozidiel. Celkom išlo o 70 tisíc ton herbicídov. Počas vojny vo Vietname nebola známa toxicita tejto látky ani jej účinky na ľudský organizmus. Americká armáda napríklad dovoľovala vojakom, aby prázdne plechovky od herbicídov používali na pitnú vodu. Velitelia jednotiek, ktoré s týmito látkami manipulovali dokonca potvrdzovali pred novinármi jej neškodnosť tým, že ju ochutnávali. Škodlivé účinky látky sa ukázali až po vojne.<sup>15</sup>

##### *Chemické zbrane*

Chemické zbrane sú zbrane, ktoré využívajú rôzne chemické zlúčeniny na spôsobenie hromadnej straty živej sily, sťaženie bojovej činnosti vojsk, zamorenie bojovej techniky, terénu a objektov v ňom. Poškodzujú vodu a pôdu na niekoľko týždňov až

<sup>13</sup> Publikovaný pod č. 456/2004 Z. z.; Československá socialistická republika ratifikovala tento dohovor 12. júla 1982.

<sup>14</sup> POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J.: *Medzinárodné právo verejné: zvláštní část*. C. H. Beck, Praha, 2006.

<sup>15</sup> [http://sk.wikipedia.org/wiki/Agent\\_Orange](http://sk.wikipedia.org/wiki/Agent_Orange).

mesiacov v závislosti od počasia. Sú to látky kvapalného, plyného, tuhého skupenstva, ktoré nemusia spôsobiť deštruktívne účinky prostredníctvom výbušnej sily.<sup>16</sup> Tieto zbrane boli použité už v prvej svetovej vojne. V máji 1915 v bitke pri belgickom meste Ypres použila nemecká armáda novú smrtiacu zbraň – chlór. Podľa tohto mesta bol nový plyn nazvaný yperit. Odvtedy sa začali v imperialistických krajinách vyrábať chemické zbrane vo veľkom množstve, aby v prípade vojny mohli byť použité ako zbrane hromadného ničenia. Nie všetky chemické látky sú zbraňami hromadného ničenia, pretože podľa Dohovoru o zákaze vývoja, výroby a hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení sú chemickými zbraňami len tie chemické látky, ktoré sa využívajú na zakázané ciele.<sup>17</sup> Najväčšia potvrdená prítomnosť chemických zbraní je v Rusku, USA, Indii, Egypte a Sudáne.<sup>18</sup>

*- Protokol o zákaze použiť vo vojne dusivé, otravné alebo podobné plyny a bakteriologické prostriedky*

Protokol bol prijatý v Ženeve na konferencii Ligy národov 17. júna 1925. Platnosť nadobudol 8. februára 1928.

Nadväzuje na všeobecne uznávanú zásadu zákazu používania nel'udských zbraní a krutých metód bojovania. Signatárske krajiny majú na zreteli, že užívanie dusivých, otravných alebo podobných plynov, kvapalín, hmôt je odsúdenia hodné.<sup>19</sup> Ak použitie chemických a biologických zbraní môže spôsobiť poškodenie životného prostredia, protokol zároveň zabezpečuje určitú úroveň ochrany prírody v priebehu ozbrojeného konfliktu. Smrtiaci prostriedok je navrhnutý tak, aby zranil alebo diskvalifikoval nepriateľa, narušil užívanie určitej oblasti terénu, či rýchlo zabil vegetáciu a tak znemožnil jej využívanie pre krytie a utajovanie. Môžu byť tiež namierené proti poľnohospodárstvu a chovu hospodárskych zvierat na podporu hladu a hladovania.

Protokol však trpí zásadnými chybami. Po prvé, len použitie chemických a biologických prostriedkov v boji je zakázané, s výnimkou výskumu, vývoja, skladovania a vlastnenia takýchto zbraní. Po druhé, chýbajú kontrolné mechanizmy a opatrenia na stanovenie zodpovednosti za porušenie, čím obmedzujú jeho schopnosť slúžiť ako odstrašujúci prostriedok. Napriek výhradám otvoril dvere k lepším a novším úpravám. Nedostatky boli odstránené v ďalších dohovoroch.

---

<sup>16</sup> RAKUŠANOVÁ, S.: Použitie chemických zbraní ako spôsobu vedenia asymetrickej vojny v aspektach medzinárodného práva. In: CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L. (zost.): *Právo ozbrojených konfliktov a humanitárne právo v 21. storočí*. UPJŠ v Košiciach, Košice, 2008, s. 44.

<sup>17</sup> Publikovaný pod č. 276/1997 Z. z.

<sup>18</sup> [http://en.wikipedia.org/wiki/Chemical\\_weapon](http://en.wikipedia.org/wiki/Chemical_weapon).

<sup>19</sup> Publikovaný pod č. 173/1938 Sb.; Československá republika ratifikovala tento protokol 21. júna 1938.

*- Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadenia zásob bakteriologických, biologických a toxínových zbraní a o ich zničení*

Dohovor bol prijatý 10. apríla 1972 v Londýne, Moskve a Washington. Platnosť nadobudol dňa 26. marca 1975. Jeho deponitármi sú Ruská federácia, USA a Veľká Británia.

Každý zmluvný štát tohto Dohovoru sa zaväzuje, že nebude nikdy a za nijakých okolností vyvíjať, vyrábať, hromadiť alebo akýmkoľvek spôsobom získavať a prechovávať mikrobiologické alebo iné biologické agensy, toxíny akéhokoľvek pôvodu či spôsobu výroby, a to takých druhov a v takom množstve, ktoré nie sú určené pre preventívne, ochranné alebo iné mierové účely. Zároveň nebude prechovávať zbrane, zariadenia alebo nosiče určené na použitie takých agensov alebo toxínov na nepriateľské účely, či v ozbrojenom konflikte.

Ak štát takéto látky vlastní, prípadne sú pod jeho jurisdikciou, kontrolou podľa článku 2 Dohovoru sa zaväzuje zničiť ich alebo previesť na mierové účely čo najskôr, najdlhšie však do deviatich mesiacov po nadobudnutí platnosti Dohovoru. Samozrejme, pri plnení týchto ustanovení sa zachovávajú všetky nevyhnutné bezpečnostné opatrenia na ochranu obyvateľstva a životného prostredia.<sup>20</sup>

*- Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení*

Dohovor bol prijatý rezolúciou Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov 30. novembra 1992. Na podpis bol otvorený v Paríži 13. januára 1993. Ratifikačné listiny boli uložené u deponitára dohovoru, generálneho tajomníka Organizácie Spojených národov. Za implementáciu dohovoru na medzinárodnej úrovni je zodpovedná Organizácia pre zákaz chemických zbraní (OPCW) so sídlom v holandskom Haagu.

Jeho hlavným cieľom je zakázať zmluvným štátom za každých okolností vyvíjať, vyrábať, inak získavať, hromadiť chemické zbrane, priamo či nepriamo ich komukoľvek poskytovať, používať. Vzťahuje sa to na všetky chemické zbrane, ktoré zmluvný štát vlastní alebo má v držbe, alebo ktoré sú umiestnené na ktoromkoľvek mieste pod jeho jurisdikciou alebo kontrolou. Po druhé, dohovor stanovuje prostriedky overovania, či zmluvné strany neobnovujú výrobu a skladovanie zbraní. Ak by takáto situácia nastala, má sa riešiť pomocou mierových prostriedkov. Nakoniec ukladá požiadavku, aby štáty zničili existujúce chemické zbrane a výrobné zariadenia. Takéto ničenie začne najneskôr dva roky po tom, keď tento dohovor nadobudne platnosť a skončí sa najneskôr 10 rokov po nadobudnutí jeho platnosti. Zmluvnému štátu sa nebráni, aby takéto chemické zbrane zničil rýchlejším tempom.<sup>21</sup>

<sup>20</sup> Publikovaný pod č. 96/1975 Zb.; Československá republika ratifikovala tento Dohovor 30. apríla 1973; Slovenská republika prijala v r. 2007 v súlade s článkom IV dohovoru zákon o zákaze biologických zbraní č. 218/2007 Z. z.

<sup>21</sup> Publikovaný pod č. 276/1997 Z.z.; Slovenská republika ratifikovala tento Dohovor 17. októbra 1995; v súlade s článkom VII dohovoru ďalej prijala zákon o zákaze chemických zbraní č. 129/1998 Z. z.

### *Jadrové zbrane*

Jadrové zbrane (alebo atómové zbrane) sú všetky zbrane využívajúce lavínovité, neriadené uvoľňovanie jadrovej energie.<sup>22</sup> Patria medzi najnebezpečnejšie a najúčinnejšie zbrane. Prvýkrát boli použité 6. a 9. augusta 1945 v japonských mestách Hirošima a Nagasaki americkou armádou. Svojimi deštruktívnymi silami zničili všetko živé i neživé v okruhu niekoľko štvorcových kilometrov.

Postupne boli a sú uzatvárané zmluvy, ktoré zakazujú skúšky jadrových zbraní, ich šírenie a vymedzujú pásma bez jadrových zbraní. Ide o zmluvy mnohostranné, dvojstranné, regionálne.

#### *- Zákonnosť hrozby a použitia jadrových zbraní*

Posudok Medzinárodného súdneho dvora (ICJ) vo veci zákonnosti hrozby a použitia jadrových zbraní (*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*) z roku 1996 riešil otázku predloženú Valným zhromaždením OSN a to, či je hrozba alebo použitie jadrových zbraní podľa medzinárodného práva prípustné za akýchkoľvek okolností.

Nejednotný posudok znel nasledovne. Nie je obvyklé ani bežné, aby medzinárodné právo formulovalo univerzálny zákaz hrozby alebo použitia jadrových zbraní ako taký. Hrozba sily alebo použitia jadrových zbraní by vo všeobecnosti bola v rozpore s pravidlami medzinárodného práva ozbrojených konfliktov a medzinárodného humanitárneho práva, avšak s ohľadom na súčasný stav MSD nemôže dôjsť k záveru, či hrozba alebo použitie jadrových zbraní by bolo legálnym alebo nelegálnym postupom za extrémnych okolností akou je aj sebaobrana, kde v samotnej stávke by bolo prežitie štátu. Práve tento posledný výrok MSD bol najproblematickejším. Hlasovanie v tejto otázke prebehlo s výsledkom 7:7. Časť sudcov bola toho názoru, že takéto konanie je správne len ako posledná možnosť v extrémnych prípadoch, napr. ak je ohrozená samotná existencia štátu. Ostatní tvrdili, že použitie jadrových zbraní je nezákonné a má za následok smrť mnohých miliónov ľudí a ďalekosiahly spád na životné prostredie.<sup>23</sup>

MSD nezistil existenciu žiadnych zmlúv, ktoré by všeobecne zakazovali držanie jadrových zbraní. Zmluvy o obstaraní, výrobe, držbe, testovaní len upozorňujú na zvyšujúce sa obavy spoločenstva z týchto zbraní, ale nepredstavujú všeobecný zákaz samy o sebe. Sú predzvesťou pre potrebu jeho prijatia do budúcnosti.<sup>24</sup> Z obdobných úvah vychádzala OSN pri prijímaní tzv. Deklarácie o zákaze používania nukleárných a termonukleárných zbraní. Za hlasovala len prostá väčšina (za hlasovalo 55 štátov, proti 20, 23 štátov sa zdržalo hlasovania), nie je teda priamo zakázané použitie jad-

---

<sup>22</sup> <http://www.vies.sk/jadrova-zbran/>.

<sup>23</sup> *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, ICJ Reports, 1996.

<sup>24</sup> *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*, ICJ Reports, 1996.

rových zbraní a v Deklarácii sa argumentuje iba priamym porušením Charty OSN a zákonov ľudskosti.<sup>25</sup>

Je dôležité podotknúť, že napriek svojej odbornosti a politickému významu posudky nemajú záväzný charakter.

#### - Zmluva o nešírení jadrových zbraní

Zmluva bola prijatá rezolúciou Valného zhromaždenia Organizácie Spojených národov 12. júna 1968. Platnosť nadobudla 5. marca 1970. Jej depozitármi sú Ruská federácia, USA a Veľká Británia. Tvorí základný kameň režimu nešírenia zbraní tohto druhu.

Zmluva o nešírení jadrových zbraní rozdeľuje zmluvné štáty na 2 skupiny:

- 1.) štáty vlastniace jadrové zbrane
- 2.) štáty, ktoré nevlastnia jadrové zbrane.

Štáty vlastniace jadrové zbrane sú štáty, ktoré uskutočnili výbuch vlastnej jadrovej zbrane alebo iného jadrového výbušného zariadenia pred 1. 1. 1967. Ide o 5 jadrových mocností – USA, Rusko, Francúzsko, Veľká Británia, Čína. Štáty vlastniace jadrové zbrane sa zaväzujú nepredávať nikomu jadrové zbrane alebo iné jadrové výbušné zariadenie ani nikomu neodovzdávať kontrolu nad týmito zbraňami alebo jadrovými výbušnými zariadeniami, a to ani priamo, ani nepriamo. Štáty majú ďalej povinnosť žiadnym spôsobom nepodporovať, nepodnecovať a nepovzbudzovať akýkoľvek štát nevlastiaci jadrové zbrane k výrobe alebo k získaniu jadrových zbraní alebo iných jadrových výbušných zariadení žiadnym iným spôsobom alebo k získaniu kontroly nad týmito zbraňami alebo výbušnými zariadeniami. Na druhej strane jadrové štáty môžu bez akéhokoľvek obmedzenia naďalej zdokonaľovať, zvyšovať počet a akýmkoľvek spôsobom rozvíjať vlastný jadrový potenciál. Môžu tiež šíriť jadrové zbrane medzi sebou. Nejadrové štáty sa zaväzujú, že nebudú vlastniť jadrové zbrane a nebudú sa pokúšať vyrovnáť nerovnosť medzi nimi a jadrovými štátmi.

Zmluvné strany berú do úvahy ničivé dôsledky, ktoré by mala pre celé ľudstvo jadrová vojna, a z toho vyplývajúcu potrebu vynaložiť všetko úsilie na odvrátenie nebezpečenstva vzniku takej vojny a urobiť opatrenia na zaistenie bezpečnosti národov.<sup>26</sup>

Používanie jadrových materiálov, aby nemohli byť zneužitú na vojenské účely, kontroluje prostredníctvom tzv. zárukového systému Medzinárodná agentúra pre jadrovú energiu (IAEA) so sídlom vo Viedni.

<sup>25</sup> RAKUŠANOVÁ, S.: Použitie chemických zbraní ako spôsobu vedenia asymetrickej vojny v aspektoch medzinárodného práva. In: CSACH, K., ŠIRICOVÁ, L. (zost.): *Právo ozbrojených konfliktov a humanitárne právo v 21. storočí*. UPJŠ v Košiciach, Košice, 2008, s. 42.

<sup>26</sup> Publikovaná pod č. 61/1974 Zb.; Československá socialistická republika ratifikovala túto zmluvu 22. júla 1969.



### 3. Medzinárodné trestné právo

Medzinárodné trestné právo je súbor právnych predpisov, ktorých cieľom je zakázať určité kategórie správania vnímané ako závažné zverstvá. V zásade sa zaoberá genocídou, vojnovými zločinmi, zločinmi proti ľudskosti, vojnovou agresiou. Klasické medzinárodné právo upravuje vzťahy, práva a povinnosti štátov. Trestné právo sa všeobecne zaoberá zákazmi a sankciami za porušovanie týchto zákazov. Porušenie pravidiel medzinárodného práva vyvoláva nielen zodpovednosť štátov ako strán v konflikte, ale aj individuálnu trestnoprávnu zodpovednosť jednotlivcov. V priebehu 20. storočia došlo k uznaniu zodpovednosti jednotlivcov a boli tiež vytvorené viaceré ad hoc orgány, ako aj medzinárodný trestný tribunál na trestanie osôb podozrivých zo spáchania takýchto zločinov. Tieto orgány pôsobia popri vnútroštátnych súdoch takisto oprávnených na trestanie takýchto zločinov.<sup>27</sup>

#### 3.1. Zodpovednosť štátov

Medzinárodný trestný súd, prvý stály trestný tribunál, bol vytvorený Rímskym štatútom 1998 so sídlom v holandskom Haagu. Súd má jurisdikciu v súvislosti s vojnovými zločinmi, najmä ak boli spáchané ako súčasť plánu alebo politiky páchania takých zločinov vo veľkom rozsahu.

Vojnovými zločinmi podľa tohto štatútu sú závažné porušenia Ženevských dohovorov. Medzi taxatívne vypočítané závažné porušenia nie je zaradené a preto ani nemožno uplatniť trestnú zodpovednosť za porušenie vyššie spomenutých článkov Dodatkového protokolu I k Ženevským dohovorom. Okrem toho sú však vojnovými zločinmi aj iné vážne porušenia zákonov a zvyklostí uplatniteľných v medzinárodných ozbrojených konfliktoch v rámci vytvoreného rámca medzinárodného práva, menovite úmyselné spustenie útoku s vedomím, že takýto útok spôsobí sprievodnú stratu na životoch civilistov alebo ich zranenie, alebo škody civilným objektom, alebo rozsiahlu, dlhodobú a vážnu škodu prírodnému prostrediu, ktorá je zjavne neprimeraná vzhľadom na konkrétnu a priamu celkovú vojenskú predpokladanú výhodu. Nepriamo môžeme opäť spomenúť aj ďalšie ustanovenia, ktoré sa týkajú porušenia zákazu používať jedy alebo otrávené zbrane, dusivé, jedovaté alebo iné plyny a všetky analogické kvapaliny, materiály alebo zariadenia, ktoré môžu mať vplyv aj na životné prostredie.<sup>28</sup>

Štatút poskytuje široký rámec na presadzovanie noriem medzinárodného humanitárneho práva. Obsahuje ustanovenia, ktoré explicitne chránia životné prostredie počas ozbrojených konfliktov. Ničenie životného prostredia by mohlo byť stíhané podľa rôznych kritérií, vrátane vojnových, zločinov proti ľudskosti a genocídy. Čo sa týka genocídy, poškodenie životného prostredia by mohlo byť považované za zá-

---

<sup>27</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Iura edition, Bratislava, 2008, s. 498.

<sup>28</sup> Publikovaný pod č. 333/2002 Z.z.; Slovenská republika ratifikovala Rímsky štatút 8. apríla 2002.

kladný akt, napríklad ak by išlo o cieľavedomé privodenie takých životných podmienok skupine, ktorých cieľom je spôsobiť jej úplné alebo čiastočné fyzické zničenie.<sup>29</sup>

### 3.2. Dovoľená miera správania

Základnou zásadou vojny a všetkých ozbrojených konfliktov je zásada vojnovkej účelnosti, podľa ktorej cieľom vojnového konfliktu je zlomiť ozbrojený odpor protivníka. Už v preambule Petrohradskej deklarácie z roku 1868 o zákaze výbušných striel malého kalibru sa uvádzalo, že jediným legitímnym cieľom, o dosiahnutie ktorého sa môžu štáty usilovať počas ozbrojeného konfliktu, je oslabenie vojenských síl protivníka. Len vojenské sily a objekty nepriateľa smú byť predmetom legitímneho, nevyhnutného a proporcionálneho vojnového úsilia.<sup>30</sup> K porušeniu tohto pravidla dochádza vtedy, keď je použitie sily neprimerané, pretože prekračuje rozsah nevyhnutný na vyradenie protivníka z boja, čo je typické najmä pre prostriedky nerozlišujúceho vojnového násillia. Túto zásadu môžeme chápať aj ako výnimku počas ozbrojeného konfliktu, kedy je dovoľené v určitej nevyhnutnej a primeranej miere ohroziť životné prostredie.

Druhou zásadou je zásada právnej regulácie vojny. Neexistuje neobmedzené právo bojujúcich strán si vzájomne škodiť, pokiaľ ide o spôsoby a prostriedky vedenia vojny. Nesmú prekročiť určité medze pri výkone vojnového násillia a majú obmedzené právo výberu prostriedkov, ktorými má byť nepriateľ poškodený. Vojnová účelnosť nikdy nesmie prevážiť nad právnymi pravidlami vedenia vojny.<sup>31</sup>

## 4. Záver

Ochrana životného prostredia je neodmysliteľnou súčasťou každého z nás. Už od malička sa nás spoločnosť snaží naučiť chrániť prírodu a zachovávať ju bez väčších zmien pre ďalšie generácie. Sama spoločnosť však na tieto svoje rady veľakrát zabúda. Tak je to aj počas rôznych ozbrojených konfliktov, vojen, občianskych povstaní... Každoročne sa predstavitelia štátov stretávajú na konferenciách po celom svete s cieľom zakotviť princípy, podľa ktorých by sme sa všetci mali riadiť.

Deklarácia z Rio de Janeiro o životnom prostredí a o rozvoji, ktorá bola prijatá 14. júna 1992, sa skladala z 27 princípov určených pre budúci trvalo udržateľný rozvoj na celom svete.

### **Princíp 24**

*Vojnové aktivity sú pre trvalo udržateľný rozvoj nevyhnutne deštruktívne, štáty preto musia aj v období ozbrojených konfliktov rešpektovať medzinárodné právo zabezpečujúce ochranu životného prostredia a v prípade potreby spolupracovať na jeho ďalšom rozvoji.*

<sup>29</sup> HALLE, S., JENSEN, D.: *Protecting the Environment during Armed Conflict*. United Nations Environment Programme, Nairobi, 2009, s. 29-31.

<sup>30</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*. Iura edition, Bratislava, 2008, s. 446.

<sup>31</sup> POTOČNÝ, M., ONDŘEJ, J.: *Medzinárodné právo veřejné: zvláštní část*. C. H. Beck, Praha, 2006.

**Princíp 25**

*Mier, rozvoj a ochrana životného prostredia sú navzájom závislé a neoddeliteľné.*<sup>32</sup>

Mier, rozvoj a ochrana životného prostredia sú závislé a neoddeliteľné. Ľudská populácia nesie zodpovednosť za zachovanie podmienok života na Zemi pre všetky organizmy. Človek musí preukázať, že je schopný žiť naplno ako súčasť prírody a nie ako jej pán. Nemožno ísť proti prírode, je mocnejšia. Je v našom vlastnom záujme, aby sme s ňou boli za dobre. Príroda to tak vymyslela, že každý dostane to, čo si zaslúži.

---

<sup>32</sup> KLINDA, J.: *Environmentalistika a právo II, krátky vývoj environmentalistiky a environmentálneho práva*. Ministerstvo životného prostredia, Bratislava, 1998.

## Ochrana lesov v nástrojoch medzinárodného práva životného prostredia

Lukáš Galeštok

1. Lesy a záujem o ich právnu ochranu .....	45
1.1. Definícia pojmu les .....	45
1.2. Historicky pohľad .....	46
2. Snaha jednotlivých krajín o zakotvenie ochrany lesov.....	46
3. Medzinárodne dohovory, protokoly a deklarácie .....	47
3.1. The Rio Forest Principles.....	48
3.2. Dohovor o biodiverzite .....	49
3.3. Medzinárodna dohoda o tropickom lese, 2006.....	50
3.4. Kyoto protocol.....	51
4. Regulácia hospodárenia s lesom ako jedna z možností ochrany lesov .....	51
5. Ako zvrátiť obrovský úbytok tropických lesov? .....	52
5.1. Krátky pohľad na tropické lesy .....	52
5.2. Snahy krajín o zachovanie a ochranu tropických lesov .....	53
6. Problematika ochrany lesov v EÚ .....	54
7. Stratégické zámery Európskej únie v lesnom hospodárstve .....	56
8. Záver.....	57

### 1. Lesy a záujem o ich právnu ochranu

#### 1.1. Definícia pojmu les

Na úvod je dôležité vymedziť samotný pojem les. Tento pojem môžeme vysvetliť a priblížiť viacerými definíciami, ako napríklad :

- **Les** je lesný ekosystém, ktorý tvorí lesný pozemok s lesným porastom a faktormi jeho vzdušného prostredia, rastlinné druhy, živočíšne druhy a pôda s jej vodným a vzdušným režimom.<sup>1</sup>
- **Les je** významnou zložkou životného prostredia, poskytujú obnoviteľné a ekologické suroviny, podieľajú sa na zachovaní biologickej rozmanitosti a rovnováhe kolobehu vody, poskytujú možnosti na rekreáciu a preventívnu zdravotnú starostlivosť, a uchovávajú duchovné a kultúrne dedičstvo. Preto lesy predstavujú objekt verejného záujmu a podliehajú právnej regulácii štátu.<sup>2</sup>
- **Les** je zložitá spoločnosť početných druhov (populácií) rastlín a živočíchov žijúce v isto priestore a v istých ekologických podmienkach, v ktorých prebiehajú chemické, biochemické a fyzikálne procesy.<sup>3</sup>
- **Les** je ekosystém, ktorý tvorí lesný pozemok s lesným porastom a faktormi jeho vzdušného prostredia, rastlinné druhy, živočíšne druhy a pôda s jej hydrologickým a vzdušným režimom.<sup>4</sup>

<sup>1</sup> [http://www.forestportal.sk/Forestportal/lesne\\_hospodarstvo/info\\_o\\_lesoch/zakladne\\_informacie/les\\_definicie/les\\_definicie.html](http://www.forestportal.sk/Forestportal/lesne_hospodarstvo/info_o_lesoch/zakladne_informacie/les_definicie/les_definicie.html).

<sup>2</sup> <http://www.poradca.sk/SubPages/OtvorDokument/Clanok.aspx?idclanok=86669>.

<sup>3</sup> <http://www.mladibotanici.estranky.cz/clanky/aktuality-a-novinky/prednaska-z-predmetu-zaklady-ekologie-lesa.html>.

<sup>4</sup> Mračko M.: *Príručka poľovníka a lesníka*. Bratislava: EPOS SLOVENSKO 2009.

- **Les** je hustý rast stromov, spolu s ďalšími rastlinami, ktoré pokrývajú veľké územie krajiny.<sup>5</sup>
- **Les** je rôznorodé spoločenstvo rastlín a živočíchov, ktorého súčasťou je tiež vzduch, voda a pôda. Je to živý organizmus v ktorom neustále prebieha kolobeh života - zrod, rast, rozmnožovanie a odumieranie.<sup>6</sup>

## 1.2. Historicky pohľad

Už od nepamäti prejavoval človek záujem o stromy. Spočiatku využíval najmä ich priame úžitkové hodnoty. Poskytovali mu potravu a liečivá, drevo na oheň alebo na výrobu nástrojov a zbraní, stavebný materiál na stavbu obydlia a lodí, surovinu na výrobu hračiek pre deti a ozdôb pre ženy. Zároveň mu poskytovali tieň pred páliacim slnkom a úkryt pred nepriateľom a inou nepohodou.

Dreviny sú významnou zložkou životného prostredia. Plnia v krajine dôležité a nezapustiteľné, predovšetkým ekologické a environmentálne funkcie. Sú základným stavebným prvkom nielen lesov, ale aj jednotlivých formácií rozptýlenej vegetácie v poľnohospodárskej krajine a sadových úprav v sídlach.

Spôsoby, akými ľudia využívajú lesy a ako si ich cenia sa postupom času menia. S rastúcou populáciou rastie aj dopyt po lesných prostriedkoch. Meniace sa kultúry, technológia a veda menia naše predstavy o tom, čo môžu lesné zdroje ponúknuť.

## 2. Snaha jednotlivých krajín o zakotvenie ochrany lesov

Na chránenie majetku v záujme vlastníka lesa, niektoré krajiny stanovujú občiansko-právne nápravné opatrenia v prípade porušenia praných noriem tykajúcich sa ochrany drevín (odstránenie alebo zničenie stromov - majetku vlastníka bez povolenia). Typickým občiansko-právnym nápravným opatrením je uloženie pokuty. Avšak môže nastať situácia, kedy uloženie pokuty za zničenie porastu sa nemusí rovnať trhovej hodnote drevín, ktoré boli poškodené. Taktiež v prípade ak sú stromy veľmi mladé a fyzická alebo právnická osoba povolí dobytku pást dobytok v danej oblasti, čo bude mať za následok zničenie porastu, resp. regenerácie lesa, môže podľa zákona súd udeliť majiteľovi pokutu v hodnote zničeného porastu.<sup>7</sup>

Ak sú v niektorých krajinách stromy staršie a obnovenie nie je praktické, zákon môže udeliť vlastníkovi výnimku, ktorá umožňuje zdvojnásobiť alebo strojnásobiť trhovú hodnotu stromov z dôvodu ich ochrany.<sup>8</sup> Niekoľko krajín ma priame peňažné dotácie na súkromne lesníctvo, najmä zalesňovanie. Nový Zéland ponúka pre dohody, ktoré bežia v súlade s pozemkami možnosť výmeny za úvery, ktoré môžu byť postupne

<sup>5</sup> <http://www.answers.com/topic/forest>.

<sup>6</sup> [http://www.forestportal.sk/Forestportal/lesne\\_hospodarstvo/info\\_o\\_lesoch/zakladne\\_informacie/les\\_definie/les\\_definie.html](http://www.forestportal.sk/Forestportal/lesne_hospodarstvo/info_o_lesoch/zakladne_informacie/les_definie/les_definie.html).

<sup>7</sup> Pozri: [http://www.gazetazyrtare.com/egov/index.php?option=com\\_content-&task=view&id=244&Itemid=28&lang=en](http://www.gazetazyrtare.com/egov/index.php?option=com_content-&task=view&id=244&Itemid=28&lang=en), § 28.2.

<sup>8</sup> Pozri: <http://leg1.state.va.us/cgi-bin/legp504.exe?000+cod+55-332>.

odpustené za podmienok spojených so starostlivosťou a pestovaním lesného porastu.<sup>9</sup>

Pri jednotlivých návrhoch nového zákona o lesoch alebo pri vylepšovaní toho staršieho sa mnohé krajiny väčšinou sústredili na skúsenosti iných krajín. Aj napriek tomu nájdenie nejakej systematickej príručky na medzinárodných stretnutiach bolo veľmi ťažké a takmer nemožné na základe obrovskej rozmanitosti zákonodarstva. Medzi krajinami sú obrovské rozdiely, nielen v prírode, dôležitosti a význame lesných zdrojov, ale aj v ich právnych a ústavných zriadeniach. Zo spomínaného môžeme sami vyvodit', že nie je možné, aby sme zákon o lesoch mohli považovať za nejaký modelový zákon, ktorý môžu ostatne krajiny priamo odkopírovať a vložiť do svojho právneho poriadku. Dôležité porovnávacie štúdie v legislatíve o lesoch už boli uskutočnené, ale zriedkakedy poskytnú praktickú príručku ako ohodnotiť lesný zákon a ako ho začať zlepšovať. Hoci zákony o lesoch nikdy neexistovali v právnej izolácii, ich spojitosť s inými odvetviami práva sa postupne stala komplexnou a narástol aj rozsah iných odvetví, ktoré sa priamo alebo nepriamo dotýkajú lesných zákonov. V dnešnej dobe návrh zákona musí poukazovať na medzinárodné právo, kde predpisy na obchod, životné prostredie, biologická rôznorodosť, pôvodní obyvatel'ov a klimatické zmeny ovplyvňujú dostupné možnosti. Zároveň neodmysliteľným zdrojom vplyvu na zákonodarstvo jednotlivých členských štátov sú taktiež politiky medzinárodných vyvíjajúcich sa organizácií. Dodávajú dôležitosť udržateľnému lesnému hospodáreniu a dokážu stimulovať myšlienkové pochody o roly a rozsahu zákona o lesoch.

Tieto vízie viedli mnohé národy k tomu, aby sa sústredili viac na vládne hospodárenie a politiku, ktorá chápe lesy ako ekonomický zdroj, nie ako regulačný. Národné politiky stále viac rozpoznávajú mnohonásobné záujmy, ktoré sú ovplyvňované hospodárením s lesom. Venujú viac pozornosti životnému prostrediu, sociálnym hodnotám a opätovnému využitiu. Podporujú aj širšiu spoločnosť, aby sa na tom tiež podieľala. Zmeny v politike si vyžiadali obrovskú reorientáciu práva v odvetviach ako lokálne a súkromné vedenie, funkcie lesa v životnom prostredí, plánované hospodárenie s lesom, zmluvy na využívanie lesa a obchod.

### 3. Medzinárodne dohovory, protokoly a deklarácie

V nedávnych rokoch zákony týkajúce sa lesov boli pozmenené tak, aby zodpovedali zmenám, ktoré sa udiali na celom svete. Medzinárodná komunita vytvorila nové vízie zalesnenia ochrany a regenerácie prostredníctvom mnohých medzinárodných protokolov. Medzi inými tam boli zahrnuté the Rio Forest Principles, Kyoto Protocol To The United Nations Framework Convention On Climate Change, Agedna 21, the Biodiversity Convention a 2003 World Bank Forest Strategy and Policy,<sup>10</sup> International Tropical Timber Agreement. Pre lepšiu predstavu spomeniem niektoré z nich.

<sup>9</sup> [http://www.forestry.org.nz/Category?Action=View&Category\\_id=139](http://www.forestry.org.nz/Category?Action=View&Category_id=139).

<sup>10</sup> Pozri : CHRISTY, L. C., Di LEVA C. E., LINDSAY J. M., TAKOUKAM P. T.: *Forest Law and Sustainable Development*, s 21.

### 3.1. The Rio Forest Principles

Sa začala v roku 2010 v Riu, je založená na myšlienke, že spoločný súbor zásad je potrebný k lepšej podpore certifikácii lesov pre ich trvalý rast a trvalo udržateľné obhospodarovanie lesov. Uznáva, vo svojej preambule, že úlohou ochrany životného prostredia sú sociálne a ekonomické výhody a taktiež, že svetové lesy poskytujú rozhodujúce podmienky pre život na Zemi. To si vyžaduje svet, v ktorom ľudia dokážu udržateľným spôsobom hospodáriť s lesom, svet, ktorý uznáva základné zásady vzájomne previazané s udržiavaním našej planéty, svet, ktorý uznáva hodnoty a význam vidieckych komunít, domorodého obyvateľstva a rodín, ktoré sú závislé na lesoch. Je dôležité hneď na začiatok si uvedomiť, že sa jedna o deklaráciu, ktorá nemá záväznú formu, skôr je zameraná vo forme odporúčaní pre jednotlivé krajiny, aký spôsobom by sa mohli a mali uberať. Táto deklarácia uvádza desať zásad ako spoločný rámec pre maximalizáciu výhod, ktoré môže ponúknuť lesy pre spoločnosť. The Rio Forest Principles, sa snaží vytvoriť rámec, ktorý všetky zúčastnené strany by mali byť schopní podporiť. Rovnako ako lesy, aj nápady niekedy potrebujú svoj čas, aby dozreli. Po uplynutí istého času, sa stanu viac komplexnejšími a dozretejšími. Trvalo udržateľné riadenie svetových lesov je jedným z týchto nápadov. Myšlienka 'udržateľnosti' trvalo udržateľného obhospodarovania lesov je založená na koncepte 'trvalo udržateľného rozvoja' a spočíva na troch integrovaných rovnako dôležitých pilieroch: šetrnosť k životnému prostrediu, sociálna spravodlivosť a ekonomickú životaschopnosť. Myšlienka 'trvalo udržateľného rozvoja' a vzájomný vzťah všetkých troch pilierov bola pôvodne propagovaná v 1987 správe Brundtlandovej, napriek tomu to bolo na Summitte Zeme v Riu v roku 1992, kde myšlienku nakoniec prevzali a použili.

Za najzákladnejšie myšlienky tejto deklarácie môžeme považovať:

- Ľudské bytosti stoja v centre záujmu o trvalo udržateľný rozvoj. Majú právo na zdravý a produktívny život, ktorý je v súlade s prírodou
- V súlade s Chartou OSN a so zásadami medzinárodného práva majú štáty plné právo využívať svoje vlastné zdroje v zhode s vlastnou environmentálnou a rozvojovou politikou a zároveň sú zodpovedné za to, aby činnosti, ktoré spadajú pod ich jurisdikciu alebo kontrolu, nepoškodzovali životné prostredie iných štátov alebo území, ktoré nespádajú pod ich štátnu jurisdikciu
- Právo na rozvoj musí byť naplánované tak, aby zodpovedalo rozvojovým a environmentálnym potrebám súčasných a budúcich generácií.
- Všetky štáty a všetky národy sú povinné spolupracovať na základnej úlohe - odstránení chudoby, čo je neodmysliteľný predpoklad trvalo udržateľného rozvoja, a to tak, aby sa znižovali rozdiely v životnej úrovni a aby sa viac vychádzalo v ústrety potrebám väčšiny ľudí na svete.
- Štáty sú povinné vytvoriť vlastný právny systém týkajúci sa záväzkov a náhrad poskytovaných obetiam znečistenia alebo iných environmentálnych škôd. Štáty takisto musia urýchlene a rozhodnejším spôsobom spolupracovať na ďalšom rozvíjaní medzinárodného práva týkajúceho sa záväzkov a náhrad za negatívne účinky environmentálnych škôd, spôsobených oblasťami mimo jurisdikcie týchto štátov aktivitami realizovanými v rámci ich vlastnej jurisdikcie alebo kontroly.

- Posudzovanie vplyvov na životné prostredie (EIA) ako nástroj uplatňovaný na celoštátnej úrovni musí sa aplikovať na tie navrhované aktivity, ktoré by pravdepodobne mohli mať závažný negatívny dopad na životné prostredie a ktoré sú predmetom rozhodovania príslušných štátnych orgánov.
- Štáty musia riešiť všetky svoje spory týkajúce sa životného prostredia mierovou cestou a vhodnými prostriedkami v súlade s Chartou OSN.
- Vojnové aktivity sú pre trvalo udržateľný rozvoj nevyhnutne deštruktívne, štáty preto musia aj v období ozbrojených konfliktov rešpektovať medzinárodné právo zabezpečujúce ochranu životného prostredia a v prípade potreby spolupracovať na jeho ďalšom rozvoji.

### 3.2. Dohovor o biodiverzite

Tento dohovor bol otvorený na podpis v Rio de Janeiro všetkým štátom a ktorejkoľvek Organizácii, či regionálnej hospodárskej integrácii od 5. júna 1992 do 14. júna 1992, na sídle Organizácie spojených národov v New Yorku od 15. júna 1992 do 4. júna 1993, čo sa uvádza v článku 33. Je dôležité si definovať, čo v sebe samotný pojem biodiverzita zahŕňa. Biodiverzita znamená rozmanitosť živých organizmov zo všetkých zdrojov, vrátane suchozemských, morských a iných vodných ekosystémov a ekologických komplexov, ktorých sú súčasťou. Tento systém sám v sebe zahŕňa rôznorodosť v rámci druhov, medzi druhmi a v neposlednom rade rozmanitosť ekosystémov. Cieľom tohto dohovoru, ktorý má byť sledovaný v súlade s príslušnými ustanoveniami, je ochrana biologickej rozmanitosti, udržateľné využívanie jej zložiek a spravodlivé rozdeľovanie prínosov vyplývajúcich z využívania genetických zdrojov vrátane primeraného prístupu ku genetickým zdrojom a zodpovedajúcemu presunu relevantných technológií pri zohľadnení všetkých práv na tieto zdroje a technológie. Ako sa uvádza v článku 10 tohto protokolu: každá zmluvná strana by mala, pokiaľ je to možné a vhodné:

- (a) integrovať záujmy ochrany a trvalo udržateľného využívania biologických zdrojov do vnútroštátneho rozhodnutia,
- (b) prijať opatrenia týkajúce sa využívania biologických zdrojov na vylúčenie alebo minimalizovanie negatívnych vplyvov na biodiverzitu,
- (c) chrániť a podporovať tradičné využívanie biologických zdrojov v súlade s tradičnými kultúrnymi postupmi, ktoré sú zlučiteľné s požiadavkou ochranou prírody a udržateľného využívania,
- (d) podporovať miestne obyvateľstvo v rozvoji a realizácii nápravných opatrení v poškodených oblastiach, kde bola biodiverzita znížená,
- (e) podporovať spoluprácu medzi svojimi vládnymi inštitúciami a súkromným sektorom pri rozvíjaní metód trvalo udržateľného využívania biologických zdrojov.

Zároveň sa v článku 11 uvádza, že každá zmluvná strana, pokiaľ je to možné a vhodné, spolupracuje s ostatnými zmluvnými stranami priamo, alebo prostredníctvom kompetentných medzinárodných organizácií, pokiaľ ide o oblasti mimo vnútroštátnej jurisdikcie a iných otázkach spoločného záujmu, pre zachovanie a trvalo udržateľné využívanie biologickej diverzity.



Taktiež s danou problematikou sa spája článok 3 protokolu, podľa ktorého majú štáty, v súlade s Chartou Organizácie Spojených národov a so zásadami medzinárodného práva zvrchované právo využívať svoje vlastné zdroje podľa svojej vlastnej environmentálnej politiky a zodpovednosť zabezpečiť, aby činnosti v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly nespôsobili škodu na životnom prostredí iných štátov alebo oblastí za hranicami národnej jurisdikcie.

### **3.3. Medzinárodná dohoda o tropickom lese, 2006**

Táto medzinárodná dohoda vychádza z Medzinárodnej dohody o tropickom dreve z roku 1983 a Medzinárodnej dohody o tropickom dreve z roku 1994. Zároveň uznáva prácu Medzinárodnej organizácie pre tropické drevo a apeluje na jej úspechy od jej vzniku, ktoré sa snaží aj prostredníctvom tejto dohody ešte znásobiť. Taktiež sa dotýka problematiky stratégie medzinárodného obchodu s tropickým drevom z udržateľne obhospodarovaných zdrojov. Zároveň berie ohľad na väzby medzi obchodom s tropickým drevom a medzinárodným trhom s drevom v rámci širšej globálnej ekonomiky, aby sa zlepšila transparentnosť medzinárodného obchodu s drevom. Cieľom medzinárodnej dohody o tropickom dreve z roku 2006 je podpora rozšírenia a diverzifikácie medzinárodného obchodu s tropickým drevom z udržateľne obhospodarovaných a legálne vyťažených lesov a podporiť trvalo udržateľné produkujúcich tropické drevo lesov. Každý odkaz v tejto dohode smerujúci na vlády sa považuje súčasne za odkaz na Európske spoločenstvo a iné medzivládne organizácie, ktorá je zodpovedná za rokovanie, uzatváranie a uplatňovanie medzinárodných dohôd, najmä komoditných dohôd. V spomínanej medzinárodnej dohode sa signátorske štáty snažili o zakotvenie niektorých zásad ako napríklad :

- Poskytovať účinný rámec pre poradenstvo, medzinárodnú spoluprácu a rozvoj politik medzi všetkými členmi so zreteľom na všetky relevantné aspekty svetového hospodárstva dreva
- Prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju a zmierneniu chudoby
- Presadzovanie a podpora výskumu a vývoja s ohľadom na zlepšenie lesného hospodárstva a využívania dreva, na konkurencieschopnosť výrobkov z dreva v porovnaní s inými materiálmi, ako aj na zvýšenie kapacity na zachovanie a podporu ostatných hodnôt lesov v tropických lesov produkujúcich drevo
- Podporovať zvyšovanie a ďalšie spracovanie tropického dreva z trvalo udržateľných zdrojov v produkujúcich členských krajinách, s cieľom podporiť ich industrializáciu a tým aj zvýšenie ich pracovných príležitosti či zvýšenie príjmov z vývozu
- Podporovať lepšie pochopenie prínosu produktov z lesa a environmentálnych služieb k trvalo udržateľnému manažmentu tropických lesov s cieľom posilniť schopnosť členov rozvíjať stratégie na posilnenie týchto príspevkov v rámci trvalo udržateľného obhospodarovania lesov a spolupracovať s príslušnými inštitúciami na tento účel.

### 3.4. Kyoto protocol

Vo všeobecnosti rozšíril možnosti krajín pri výbere spôsobu a nástrojov a zároveň zadefinovali nové flexibilné nástroje, ktorými sa krajiny snažia dosiahnuť najefektívnejšie maximálny redukčný potenciál. Tento protokol sa zaoberá hlavne riešením skleníkových efektov a ich znížením. Jedna sa tu o spoločné plnenie záväzkov predstavujúce mechanizmus, keď „darcovská“ krajina investuje v „hostiteľskej“ krajine do projektu na zníženie emisií skleníkových plynov, pretože v hostiteľskej krajine sa dosiahne zníženie emisií o jednu tonu s vynaložením nižších nákladov. Avšak tento protokol sa nezaobrá len znížením emisií, zvýšením energetických účinnosti v sektoroch národného hospodárstva, zmenami klímy, ale taktiež problematikou lesného hospodárstva. V článku 3 môžeme nájsť dva paragrafy, z ktorých môžeme vidieť spojitosť s danou problematikou.

V § 2 sa uvádza, že každá strana, zahrnutá do prílohy I, do roku 2005 dosiahne preukázateľný pokrok v plnení záväzkov vyplývajúcich z tohto Protokolu. Z tohto článku jednoznačne vyplývajú povinnosti strán viazaných protokolom snažiť sa o zlepšenie spôsobu ochrany životného prostredia a o čo najväčšie zníženie oxidu uhličitého do vzduchu. Vznikajú povinnosti splňať kvóty, ktoré medzinárodné organizácie ukladajú štátom, ktoré ich pod hrozbou sankcie nesmú presiahnuť. Pripadne ich dodržiavania môže pozitívne vplyvať na krajiny a získavať rôzne výhody vyplývajúce z rôznych medzinárodných projektov ako napríklad možnosť čerpania z medzinárodných fondov.

Taktiež je dôležité spomenúť § 3, ktorý hovorí, že čisté zmeny emisií skleníkových plynov zo zdrojov vyplývajúce z priamo človekom vyvolanej zmeny využívania pôdy a lesohospodárskych aktivít obmedzených na zalesňovanie, znovuzalesňovanie a odlesňovanie od roku 1990, merané ako overiteľné zmeny v zásobách uhlíka v každom záväznom období, sa použijú na dosiahnutie záväzkov podľa tohto článku pre každú stranu zahrnutú do prílohy I. Emisie skleníkových plynov zo zdrojov a ich odstránenie v záchytoch, súvisiace s uvedenými činnosťami, sa bude hlásiť transparentným a overiteľným spôsobom a bude kontrolované v súlade s článkami 7 a 8. Tento článok jasne vyzdvihuje dôležitosť lesohospodárskych aktivít a zalesňovania, ktoré majú obrovsky vplyv nielen na spomínaný skleníkový efekt a jeho odstránenie ale aj na životné prostredie ako celok. Je dôležité si uvedomiť nebezpečenstvo emisií a ich vplyvu na ovzdušie. Najdôležitejšou súčasťou životného prostredia pre človeka je kyslík. Preto je dôležité mať na vedomý zaužívanú frázu, že lesy sú pľúcami ľudstva a tak netreba uberať na dôležitosti zalesňovania lesov a hospodárenia s nimi. V neposlednom rade je nevyhnutne zvýšiť povedomie a posilniť trvale udržateľné obhospodarovanie lesov, ochranu prírody a trvalo udržateľný vývoj všetkých typov lesov na úžitok súčasných a budúcich generácií.

### 4. Regulácia hospodárenia s lesom ako jedna z možností ochrany lesov

Zatiaľ čo regulácia hospodárenia s lesom je hlavným a tradičným predmetom lesného zákona, objavilo sa zopár nových trendov, s ktorými by sa navrhovatelia zákonov mali oboznámiť. Napríklad, lesné zákony venujú väčšiu pozornosť plánovaniu a širšiemu usporiadaniu účelov, než zvykli v minulosti. Zákony potrebujú niekoho,

kto by plánoval a bral do úvahy široký rozsah ekologických a sociálnych problémov, ktoré boli predtým mimo ich dosah. Plánovacie procedúry tiež poskytujú dôležitú vec pre spoločnosť, a to, že sa môžu spolupodieľať na dizajne hospodárenia s lesom. Veľa nedávnych zákonov, ktoré boli prijaté alebo či už len navrhnete si vyžaduje pozornosť verejnosti, možnosť komentovať, verejné stretnutia a prístup k predbežným plánom. Nové právne techniky začali zdôrazňovať transparentnejšie a zodpovednejšie dotácie, ocenenia a monitorovanie lesných oprávnení a licencií.

V minulosti administrácia štátnych lesov bola prezentovaná ako samostatný celok, ktorý sa zodpovedal konkrétnemu ministerstvu, resp. konkrétnemu ministrovi. Teraz je úplne bežné tvoriť zákony, ktoré sa zodpovedajú mnohým inštitúciám, ktoré sú prepojené s lesným sektorom. Úlohou tejto prepojenosti ma byť hlavne zabezpečenie lepšej koordinácie v problémoch, ktoré presahujú lesný sektor, majú propagovať väčší verejný nadhľad a monitorovanie v rozhodovaní a podporiť zapojenie súkromného sektora.

Jedným z najťažších zameraní zákona o lesoch v nedávnych rokoch bol pokles inštitučných inovácií. Je súčasťou decentralizačného trendu vo vláde a je paralelný s trendom prenesenia práva a povinnosti na komunity. Decentralizácia obsahuje/vlastní výzvy v zmysle, ktoré aspekty lesného hospodárenia môžu byť efektívne prenesené na lokálne samosprávy a ako by mali byť riadiace a finančné authority rozmiestnené medzi centralizovanými a decentralizovanými administratívami. Prenesenie práv a zodpovedností na lokálne samosprávy v nedávnych zákonoch o lesoch sa prejavili vo viacerých formách – od celkom skromnej ochrany a úprav prerozdelenia benefitu medzi vládou a obecným zastupiteľstvom až po výraznú spoluprácu a hospodárenie, dokonca aj úplne zanechanie vlastníctva lesov tamojším komunitám/ samosprávam. Prvá generácia práv, ktoré zahŕňali vedenie samospráv poukázali na niektoré nedostatky, s ktorými sa navrhovatelia musia popasovať. Medzi inými sú tam aj ako najlepšie ochrániť práva miestnych, ako poskytnúť vedúcim miestnych lesov právomoci a pritom zachovať aj náhľad a pozíciu štátu, ako dať do rovnováhy miestne záujmy so záujmami širšej spoločnosti v lesnom hospodárení.

Často krát sa medzinárodné konferencie venujú práve problematike ochrany lesov, drevín, kde sa snažia hľadať spôsoby, ako vyriešiť už existujúce problémy, resp. snažia sa zabrániť vzniku nových. Vytvárajú sa rôzne kvóty, ktoré štáty alebo organizácie nesmú pod hrozbou sankcie presiahnuť. Za jedno z najznámejších obmedzení, je všeobecné zaužívané maximálne množstvo kubíkov dreva, ktoré je možné vyťažiť na istom území. Tento vyrub však zároveň so sebou prináša povinnosť ťažiteľa, zabezpečiť následnú výsadbu novej dreviny, aby nedošlo k úplnému zničeniu porastu. Aj takýmto spôsobom sa medzinárodné spoločenstvo snaží obmedziť nadmerný vyrub drevín, ktorý je v dnešnej dobe alarmujúci.

## **5. Ako zvrátiť obrovský úbytok tropických lesov?**

### **5.1. Krátky pohľad na tropické lesy**

Tropický dažďový prales je les vyskytujúci sa v tropických oblastiach silných zrážok. Je bohatý s mnohými druhmi voľne žijúcich živočíchov a vegetácie. Dažďové

pralesy pokrývajú menej než dve percentá zemskeho povrchu. Sú domovom asi 50 až 70 percent všetkých foriem života na našej planéte. Dažďové pralesy sú najviac produktívne a najzložitejších ekosystémov na Zemi. Zvrátiť súčasný trend odlesňovania tropických oblastí je náročná úloha, čiastočne preto, že sme stále v tme, keď príde k tomu, že zachovanie tropických pralesov je prioritou len v rozvojových krajinách. Analytici a praktici sa zhodujú, že k dispozícii neexistujú žiadne univerzálne riešenia odlesňovania a degradácie lesov. Komerčné ťažba dreva je hlavnou príčinou primárnej ničenia dažďového pralesa v juhovýchodnej Ázii a v Afrike. Po celom svete, je zodpovedný za zničenie 5 miliónov ha. za rok. Farmárčenie je hlavnou príčinou odlesňovania, a to najmä v Strednej a Južnej Ameriky. Ťažba železnej rudy, bauxitu, zlata, ropy a ďalších nerastov využilo veľa LEDCs. Avšak, to tiež spustošil rozsiahle oblasti dažďového pralesa, napr. Amazon.

## 5.2. Snahy krajín o zachovanie a ochranu tropických lesov

Cez medzinárodné úsilie o jeho záchranu, žiadna krajina v modernej dobe bol schopný zvrátiť trend poklesu v tropickej oblasti primárnych lesov. Skúmanie údajov z lesných zdrojov vykonaných FAO's Forest Resources Assessment 2010, sme analyzovali zmeny v priestorovom rozsahu primárnych lesov vo všetkých krajinách s tropickými lesmi počas obdobia 1990 - 2010. Nenašli sme žiadnu krajinu, ktorej inventarizácia lesov dáta ukázali nárast primárnych tropických lesných plôch. Aj keď niekoľko krajín, vrátane Číny, Indie a Vietnam, vykázalo čistý nárast celkovej lesnej plochy na 2005 - 2010 obdobie, ale tieto čísla sú riadené zakladaním lesných plantáží čo vlastne neznižuje stratu primárnych tropických lesov. V prípade Brazílie, odlesňovanie kleslo o zhruba 80 percent od vrcholu v roku 2004. Väčšina učencov súhlasí, že toto zníženie nie je primárne spôsobené činnosťou vlády, ale skôr marketingovými faktormi, ako je hospodársky rast v mestských oblastiach (spôsobuje nižšia migrácia na hranice) a stagnujúci trhy s poľnohospodárskymi komoditami.<sup>11</sup> Výzvy, ktorým sa čelí zo strany národných vlád keď sa snažia chrániť lesy sú ilustrované nedávne empirické práce, ktoré sa snažia reagovať na výzvy vlády, ktorá vytvára opatrenia reagujúce na odlesňovanie. Použitie lesného porastu údajov získaných z družicových snímok spolu s prísnyh štatistických metód, vyšetrovať účinky vládnych platieb Kostariky po službách životného prostredia (PES).<sup>12</sup> Tento program je často označovaný ako predchodca REDD programom. Podstatou sú finančne príspevky, respektíve platby pre správcov pôdy aby zachovávali lesný porast na ich pozemkoch. Väčšina platieb šlo pre vlastníkov pozemkov s lesmi, ktoré mali málo alebo žiadne alternatívne použitie, čo znamená, že majitelia by zachovávali lesy, bez ohľadu na program platieb. Spolu s programom PES je snaha ešte o viac spoločnej stratégie pre zachovanie tropických lesov je vytvorenie oblastí chránených vládou, ako sú národné parky a biosférické rezervácie. Nedávna štúdia hodnotí vplyv chránených území Kostariky systém na ochranu lesov. Zistilo sa, že asi desať percent z chránenej lesnej oblasti by bolo odlesnené, keby neboli súčasťou programu vlády pre zachovanie. Podobná štú-

<sup>11</sup> <http://www.nber.org/papers/w16756.pdf>.

<sup>12</sup> <http://afsc.org/program/peace-economic-security-program>.

dia zistila, že brazílska vláda vytvorila chránene oblasti v Amazonskom pralese pre obmedzenia odlesňovania v týchto oblastiach - zníženie je spôsobené, že autori atribút apelujú hlavne k vláde na prevedenie vlastníckych práv pre určité chránené lesy na domorodé kmene. Zatiaľ čo v priemyselne vyspelých krajinách, prirodzená rozloha lesov v niektorých regiónoch za posledných tridsať rokov vzrástla, napríklad v Indiane, spolu s ostatnými štátmi v stredo západe a severovýchod Spojených štátov. Symetrické k ubúdaniu lesov v tropických oblastiach, je výsadba prirodzených lesov. Empirické výsledky vytvárajú znepokojenie nad priradením centrálnej vláde hlavnú zodpovednosť za vykonávanie REDD programov. Dokonca aj v prípadoch, keď vládne programy, preukázateľne znižujú odlesňovanie, ako je tomu v prípade chránených oblastí v Kostarike. Zostáva otvorenou otázkou, či tieto zásahy boli rentabilné alebo či rovnaké výsledky možno dosiahnuť s nižšími nákladmi. Empirické závery tiež naznačujú, že existujú hranice toho, čo môžeme očakávať od národných vlád na vykonanie zmien tykajúcich sa využívania pôdy. Zdá sa, že rozhodnutie o využití územia sú predovšetkým rozhodnutiami ovplyvňovanými funkciami trhov a miestnych orgánov Spoločenstiev a do menšej miery formálne pravidlá vládnych programov. Ak chcete zistiť, ako sa budú sily na trhu moderovať prostredníctvom konkrétny trhovo založených návrhov, ako napríklad REDD,<sup>13</sup> je potrebné ešte lepšie pochopiť skryté náklady,<sup>14</sup> transakčné náklady, spojené s týmito zásahmi. Zároveň na zaver je dôležité uvedomiť si, že chránenie tropických lesov nevyplýva len z ochrany lesov a dreva ako takého. Minimálne rovnako dôležitým aspektom ochrany týchto lesov je nepochybne živočíšstvo, ktoré sa tu nachádza v najväčšej a najrozmanitejšej koncentrácii na svete.

## 6. Problematika ochrany lesov v EÚ

Jedným z najdôležitejších problémov lesného hospodárstva v dnešnej dobe je jeho financovanie, prostredníctvom ktorého by lesy mohli vykonávať svoje základne sociálne a environmentálne funkcie. Podľa Akčného plánu EÚ pre lesy je „ochrana lesov proti biotickým a abiotickým škodlivým činiteľom jednou z hlavných priorít politiky v oblasti lesného hospodárstva“. V jednotlivých štúdiách sa taktiež uvádza, že globálne otepľovanie, klimatická zmena, znečistenie ovzdušia a biotické činitele viditeľne ovplyvňujú ekologické podmienky a produkčnú kapacitu lesov v EÚ. V dôsledku jednotlivých klimatických zmien došlo na jednej strane k oslabeniu lesných ekosystémov, či zníženiu ich odolnosti. Na druhej strane, sa zvýšila agresivita škodlivých činiteľov.

<sup>13</sup> ALSTON, L. J., ANDERSSON, K. P.: *Reducing Greenhouse Gas Emissions by Forest Protection: The Transaction Costs of REDD (February 2011)*. NBER Working Paper Series, Vol. w16756, 2011.

<sup>14</sup> [http://www.theredddesk.org/resources/reports/addressing\\_the\\_hidden\\_costs\\_of\\_forest\\_conservation](http://www.theredddesk.org/resources/reports/addressing_the_hidden_costs_of_forest_conservation).

V krajinách EÚ pokrývajú lesy 156 miliónov hektárov.<sup>15</sup> Avšak vzhľadom na prírodné podmienky nie je vo všetkých týchto lesoch možná ťažba dreva ani ich hospodárske využitie. Podľa odhadov je v priemere dostupných 80 až 90 % tejto plochy, ale vo východnej Európe je dostupných často iba 40 až 50 % lesov. Za posledných 15 rokov sa lesná plocha na území štátov EÚ 27 zväčšila o 10 miliónov hektárov v dôsledku zalesňovania, znovu zalesňovania bývalej poľnohospodárskej pôdy a prirodzeného znovu zalesňovania. Zväčšenie rozlohy lesnej plochy zodpovedá celkovej rozlohe Maďarska. Odlesňovanie a degradácia lesov najmä v tropickom pásme predstavuje významný zdroj emisií CO<sub>2</sub>. Odlesňovaním sa ročne uvoľňuje do atmosféry až 18% z celkových globálnych emisií. Táto hodnota je vyššia ako podiel dopravy (14%). Lesnícka stratégia EÚ stanovuje, že EÚ a členské štáty môžu najviac prispieť k stratégiám stabilizácie úrovne skleníkových plynov v súlade s rámcovým dohovorom OSN o klimatickej zmene prostredníctvom toho, že budú čo v najväčšej miere zachovávať, či prípadne zvyšovať existujúce zásoby uhlíka a zároveň budú vytvárať príležitosti pre nové zásobárne uhlíka (zalesňovanie). Akčný plán EÚ pre lesy na r. 2007–2018 (EU Forest Action Plan [COM(2006) 302 final]<sup>16</sup> sleduje 4 ciele: podporiť konkurencieschopnosť, zlepšiť a chrániť životné prostredie, prispieť k lepšej kvalite života a umožniť koordináciu a komunikáciu. Akčný plán nemá záväzný charakter.

Aj napriek všetkým týmto aktivitám musíme hodnotiť vplyv EÚ na oblasť ochrany a adaptácie lesov k zmenám ako nedostatočný. Tento zaver môžeme vyvodiť aj z toho, že EÚ nemá samostatnú politiku pre obhospodarovanie lesov EÚ a celú túto oblasť považuje za kompetenciu členských štátov. Už zo spomínaných dôvodov môžeme hodnotiť angažovanie Spoločenstva za nedostatočne. Svoje pozície presadzuje najmä prostredníctvom politik a programov, pod ktoré spadá problematika lesov: Spoločnej poľnohospodárskej politiky s EAFRD, ESF, programov pre výskum, vývoja a inovácií.

Ochrana lesov, vrátane prípravy lesov na zmenu klímy a zachovanie biodiverzity, sú jedným z environmentálnych cieľov Akčného plánu EÚ.<sup>17</sup> Pri ich presadzovaní a uplatňovaní však existuje aj mnoho rozporov či nedostatkov. V jednotlivých krajinách sa ešte nepodarilo vytvoriť komplexný systém finančnej kompenzácie ujem a zvýšených nákladov. Čiastkové riešenia sa síce ustanovili, avšak na ich uplatňovanie chýba dostatok finančných zdrojov. Ochrana prírody a krajiny nevytvára finančné zdroje. Priamu finančnú podporu je možné získať z Programu rozvoja vidieka (opatrenia Natura 2000,<sup>18</sup> Prvé zalesnenie poľnohospodárskej pôdy, Obnova lesného potenciálu), avšak získanie týchto finančných prostriedkov nie je jednoduché a takisto treba spomenúť administratívnu a časovú náročnosť získania tejto podpory. Pri absencii spoločnej politiky EÚ v oblasti obhospodarovania lesov by Spoločenstvo

<sup>15</sup> Stav európskych lesov 2007. Správa MCPFE o trvalo udržateľnom lesnom hospodárstve (*State of Europe's Forests 2007. The MCPFE Report on sustainable forest management in Europe*), MCPFE, UNECE a FAO, Varšava, 2007, s. 247.

<sup>16</sup> [http://europa.eu/legislation\\_summaries/agriculture/environment/l24277\\_en.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/agriculture/environment/l24277_en.htm).

<sup>17</sup> [http://www.forestportal.sk/forestportal/lesne\\_hospodarstvo/lesnicka\\_politika/medzinarodna\\_politika/akcny\\_plan/akcny\\_plan.html](http://www.forestportal.sk/forestportal/lesne_hospodarstvo/lesnicka_politika/medzinarodna_politika/akcny_plan/akcny_plan.html).

<sup>18</sup> [http://www.mvlstefanek.sk/novinky/II\\_1\\_2%20-%20Natura%20PPF\\_WFD.pdf](http://www.mvlstefanek.sk/novinky/II_1_2%20-%20Natura%20PPF_WFD.pdf).

malo svoje postavenie posilniť jednoznačnejšou podporou /zviditeľnením lesného hospodárstva.

Európske spoločenstvo má v oblasti ochrany lesov, ich adaptácie ku klimatickým zmenám a ochrane ich biodiverzity obmedzený vplyv. Existencia Lesníckej stratégie EÚ sa na národnej úrovni (a pravdepodobne aj na úrovni Spoločenstva) prejavuje obmedzene. Podpora iných relevantných stratégií a programov EÚ (rozvoj vidieka, ochrana prírody a biodiverzity) je neúmerne nízka vzhľadom k významu lesov a existujúcim (právnym, organizačným a technickým) rámcom pre ich trvalo udržateľné obhospodarovanie na národnej úrovni.

## **7. Strategické zámery Európskej únie v lesnom hospodárstve**

Európskej Únii sa podarilo prijať v roku 1998 Lesnícku stratégiu.<sup>19</sup> Tato stratégia stanovuje, že EÚ a členské štáty môžu najviac prispieť k stratégiám stabilizácie úrovne skleníkových plynov v súlade s rámcovým dohovorom OSN o klimatickej zmene prostredníctvom zachovania a zvýšenia existujúcich zásob uhlíka, vytvárania nových zásobárni uhlíka (zalesňovanie) a podpory využívania biomasy a výrobkov z dreva. Prostredníctvom nej bol vytvorený istý rámec, okruh opatrení, ktorých úlohou bolo dohliadať na obhospodarovanie lesov. Tieto opatrenia boli založené na spolupráci lesníckych politik členských štátov a jednotlivých aktivít Spoločenstva ako celku. Tato spomínaná stratégia zdôrazňuje dôležitosť lesov a ich viac účelovosť hlavne pre rozvoj spoločnosť. Samotný rozvoj spoločnosti je jedným z najdôležitejších prvkov o ktoré sa mnohé spoločenstva a organizácie pokúšajú. Už zo spomínaných dôvodov je dôležitosť lesov nespochybniteľná a ich ochrana nevyhnutná, aby mohol naďalej spĺňať funkcie, ktoré sú im pripisované. multifunkčnej úlohy lesov pre rozvoj spoločnosti a identifikuje rad kľúčových prvkov, ktoré tvoria základnú bázu pre jej implementáciu. Uvádza, že lesnícka politika spočíva v kompetencii členských štátov, ale EÚ môže prispieť k implementácii trvalo udržateľnému obhospodarovaniu lesov prostredníctvom spoločných postupov, založených na princípe subsidiarity a koncepte zodpovednosti. Tiež zvyrazňuje implementáciu medzinárodných záväzkov, princípov a odporúčaní prostredníctvom národných a regionálnych lesníckych programov a aktívnu účasť vo všetkých medzinárodných procesoch súvisiacich s lesníctvom. Podčiarkuje potrebu zlepšenia koordinácie, komunikácie a spolupráce vo všetkých oblastiach.

Druhým významným medzníkom, čo sa týka lesného hospodárstva bolo prijatie Akčného plánu EÚ pre lesy v roku 2006. Jeho cieľom je vlastne podporovať a zlepšovať trvalo udržateľnú správu lesov a ich polyfunkčnú úlohu. Účelom akčného plánu je prispieť k dosiahnutiu cieľov obnovenej Lisabonskej stratégie pre rast a zamestnanosť a Göteborgskej agendy pre trvalo udržateľný rozvoj. Pri príprave tohto plánu bola vytvorená komisiou a členskými štátmi, ktoré sa poddali na jeho tvorbu ďalšia vyzia akčného plánu, ktorý nazvali: „Lesy pre spoločnosť – dlhodobé polyfunkčné lesníctvo“, plní súčasné a budúce spoločenské potreby, ktoré sa týkajú lesov, ich

---

<sup>19</sup> Zelená kniha o ochrane lesov a informáciách o lesoch v EÚ: príprava lesov na zmenu klímy, KOM(2010) 66 v konečnom znení (2011/C 48/27).

ochrany a využívania. Akčný plán má štyri hlavné ciele: zvyšovanie dlhodobej konkurenčnej schopnosti, skvalitňovanie a ochrana životného prostredia, prispievanie ku kvalite života, podpora koordinácie a komunikácie. Tento plán bol na základe zväžní rozdelený na obdobie päť rokov (2007 – 2011). Toto obdobie je rozdelené na 2 dôležité úseky. Tým prvým úsekom bol rok 2009, kedy sa konalo prvé hodnotenie tohto planu a jeho úspešnosti vzhľadom na plany, ktoré boli preostrene spolu so samotným projektom. Samozrejme, Rade a Európskemu parlamentu bude predložená aj konečná správa a to konkrétne v roku 2012, na základe ktorej sa budú hodnotiť a komentovať konečné výsledky projektov, ktoré boli spojené s týmto planom.

EÚ vypracovala tzv. postup FLEGT,<sup>20</sup> ktorého cieľom je zabrániť predaju nelegálne vyťaženého dreva a z neho vyrobených produktov na trhoch EÚ. Licenčný systém FLEGT prostredníctvom systému partnerstva pre danú krajinu propaguje a podporuje udržateľné lesné hospodárstvo v rozvojových krajinách a podnecuje členské štáty a rozvojové krajiny k užšej spolupráci. EÚ by mala podporovať ďalší rozvoj systému FLEGT a jeho rozšírenie na celom svete. Ak by sa podarilo zabrániť nelegálnej ťažbe, spomalilo by sa tempo, akým ubúdajú tropické lesy, ako aj nárast emisií oxidu uhličitého, ktoré tento úbytok spôsobuje. Cieľom systémov certifikácie lesov, ktoré fungujú na dobrovoľnej báze, ako napríklad PEFC<sup>21</sup> a FSC,<sup>22</sup> je tiež obmedziť nelegálnu ťažbu. Vďaka medzinárodným dohodám a organizáciám, ako je Výbor Európskej hospodárskej komisie OSN pre drevo, Európska komisia pre lesné hospodárstvo Organizácie OSN pre výživu a poľnohospodárstvo, Eurostat a MCPFE, sa už zhromažďujú údaje o európskych lesných zdrojoch, o uhlíku, ktorý viažu, uhlíkovom cykle, rozmanitosti lesov, ich produktoch a ochranných účinkoch. Je však naliehavo potrebné prehĺbiť doterajšie poznatky a rozšíriť výskum. Pri rozvoji systémov Spoločenstva pre monitorovanie, ako aj pri realizácii nového projektu FutMon (európsky systém pre monitorovanie lesov) je potrebné využiť existujúce vnútroštátne, celoeurópske a celosvetové systémy monitorovania, aj tie, ktoré sa ešte len vyvíjajú, a vlastníkom pôdy zaručiť plnú ochranu údajov pri spracovávaní alebo zverejňovaní informácií. EÚ musí využiť svoje rámcové výskumné programy na podporu ďalšieho výskumu v týchto oblastiach a uľahčiť prenos údajov prostredníctvom základných aj aplikovaných projektov výskumu a vývoja.

## 8. Záver

Cieľom mojej práce bolo aspoň troška priblížiť tento dôležitý celosvetový problém. Na základe získaných informácií z odborných článkov či konferencii poskytnúť prí-

<sup>20</sup> Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu – Vynútiteľnosť práva, správa a obchod v lesnom hospodárstve (FLEGT) – Návrh akčného plánu EÚ, KOM(2003) 251 v konečnom znení; Nariadenie Komisie (ES) č. 1024/2008 zo 17. októbra 2008, ktorým sa ustanovujú podrobné pravidlá vykonávania nariadenia Rady (ES) č. 2173/2005 o vytvorení licenčného systému FLEGT na dovoz dreva do Európskeho spoločenstva, Ú. v. ES L 277, 18.10.2008, s. 23 – 29.

<sup>21</sup> Program na podporu systémov certifikácie lesov (*Programme for the endorsement of Forest Certification schemes*), [www.pefc.org](http://www.pefc.org).

<sup>22</sup> <http://www.fscus.org/>.



padne riešenia v tejto oblasti lesohospodárstva a zároveň konkrétnejšie rozobrať najrizikovejšiu oblasť, ktorou sú nepochybne Tropické lesy. Problematika životného prostredia nie je len problémom 21 storočia. Postupom času si sám uvedomujem dôležitosť tejto témy a taktiež nebezpečenstvo jej odignorovania. Zároveň je nepochybne dôležité dbať na zákonodarstvo v tejto oblasti životného prostredia nie len na úrovni vnútroštátneho poriadku jednotlivých štátov ale taktiež na úrovni medzinárodných spoločenstiev a organizácii. Je nevyhnutne, aby každý štát prispieval do normotvorby týchto organizácii a pozitívne ovplyvňoval ďalší postup pri zabezpečovaní ochrany lesov. Celkovo téma lesohospodárstva je dôležitá nie len z pohľadu energetického zdroja, ale taktiež z pohľadu človeka, ako súčasť jeho života. Ved' už len toľko spomínané slovné spojenie životné prostredie samo v sebe zahŕňa to dôležité slovíčko – život. Vravieť o živote a zároveň ho ničiť je absurdne, preto je dôležité, aby si ľudia uvedomili, aké je potrebné starať sa o lesy. Za dôležité považujem zdôrazniť prepojenie človeka s lesom a vyzdvihnúť úlohu človeka pri ochrane, zveľadovaní a racionálnom obhospodarovaní lesov, ktoré majú často oveľa hlbší dosah na náš život a väčší vplyv na celú spoločnosť, než si bežne uvedomujeme. Preto je potrebné zvýšiť povedomie verejnosti a upozorniť na dôležitosť lesov v každodennom živote človeka.

## Environmentálne aspekty medzinárodného obchodu v rámci systému WTO/GATT

Matúš Franko

1. Úvod .....	59
2. WTO/GATT .....	60
2.1. Článok XX Všeobecnej dohody o clách a obchode.....	61
3. Environmentálne aspekty duševného vlastníctva.....	65
4. Záver.....	66

### 1. Úvod

Otázka životného prostredia a jeho ochrany sa vyvstala najmä v dôsledku dlhotrvajúceho a nie vždy priaznivého zásahu človeka do prírody, predovšetkým za účelom dosiahnutia ekonomického rozvoja. Samotná problematika a jej riešenie bola dlho ponechávaná výlučne kompetencii jednotlivých štátov, resp. nebola riešená vôbec, avšak postupná globalizácia spôsobila, že sa začali presadzovať tendencie na ochranu, resp. reguláciu ľudskej činnosti na medzinárodnej úrovni. Hlavnou úlohou globalizácie sú snahy o udržateľný rozvoj. Globalizácia môže byť kultúrna, komunikačná, ekonomická.<sup>1</sup> Práve ekonomická globalizácia sa snaží o integráciu národných ekonomík do medzinárodného obchodu prostredníctvom obchodu, priamych cudzích investícií, krátkodobého prílivu kapitálu, medzinárodného prílivu robotníkov a ľudí vo všeobecnosti, a prílivu technológií.<sup>2</sup>

Globalizácia na jednej strane umožnila obrovský ekonomický rozvoj, mnohé bývalé rozvojové štáty, ako napr. Južná Kórea, Tchajwan, Malajzia sú dnes štáty s vyspelými ekonomikami.<sup>3</sup> Na druhej strane, odporcovia vinia globalizáciu za zväčšovanie rozdielov medzi bohatými a chudobnými, nerovnaký prístup k zdrojom a zhoršenie životného prostredia. Globalizácia býva zrovnávaná so slepou vierou vo voľný trh. Práve organizácie ako WTO, Svetová banka a Medzinárodný menový fond sú kritizované za nekritickú snahu o voľno trhovú politiku zanedbávajúcu potrebu vytvorenia siete sociálnej bezpečnosti, ktorá by mala ochrániť najviac zraniteľné skupiny z náhlych zmien, ktoré globalizácia prináša.<sup>4</sup>

Bipolarita studenej vojny mala za následok aj rozličné nazeranie na ochranu životného prostredia. Zatiaľ čo krajiny západu sa snažili investovať najmä do vývoja nových technológií, ktoré by mohli byť prijateľné životnému prostrediu, krajiny socialistické ostávali pri ťažkej priemyselnej výrobe, ktorá mala katastrofálne následky na život-

<sup>1</sup> LOUKA, E.: *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. Cambridge University press, 2006, s. 48.

<sup>2</sup> Tamtiež.

<sup>3</sup> MEZŘICKÝ, V.: *Povaha globalizace, základní problémy, její pozitiva a negativa*. Sborník Univerzity Karlovy v Praze, 2006.

<sup>4</sup> LOUKA, E.: *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. Cambridge University press, 2006, s. 48.

nom prostredí.<sup>5</sup> Rozdielny pohľad na životné prostredie prináša aj rozdelenie krajín na rozvinuté a rozvojové. Európske krajiny prejavili iný postoj k ochrane životného prostredia ako USA. Vytvorili zložitý systém regulácii environmentálnej ochrany. Environmentálna legislatíva Európskej Únie sa vyvinula od vymenovania cieľov až k definovaniu detailných štandardizovaných postupov. Povolenie obchodovania z emisiami bolo implementované rozvinutými krajinami aby sa znížili náklady spojené s prevenciou proti znečisťovaniu.

Rozvojové krajiny sa však takýmto opatreniam bránia. Argumentujú, že je pre nich výhodnejšie zabezpečiť si najprv aký taký hospodársky rast, a až následne sa zaoberať ochranou životného prostredia. Vzhľadom na to, že problematika životného prostredia začína byť vážna, je úlohou medzinárodného spoločenstva vyvíjať na tieto krajiny tlak.

Ako som sa už vyššie snažil načrtnúť, celý svet je globálne ekonomický prepojený, a preto akákoľvek akcia, resp. reakcia, vyvoláva otázku ohľadom ekonomickej spätosti, a environmentálne otázky nie sú výnimkou. Na nasledujúcich stranách sa v intenciách životného prostredia, budem snažiť priblížiť postavenie a úlohy jedného z hlavných obchodných aktérov a síce – Svetovej obchodnej organizácie.

## 2. WTO/GATT

Všeobecná dohoda o clách a obchode (*GATT – General Agreement on Tariffs and Trade*) bola prijatá v roku 1947 a neskôr sa stala základom pre Svetovú obchodnú organizáciu (*WTO – World Trade Organization*). Hlavným cieľom GATT je rozšírenie a podpora obchodnej výmeny, uzavretím recipročných a obojstranne výhodných dohôd, smerujúcich k podstatnému zníženiu ciel a iných prekážok a k odstráneniu diskriminácie v obchode.<sup>6</sup> Preto základnými zásadami GATT sú: *zákaz diskriminácie, zákaz kvantitatívnych opatrení, právna úprava vývozných obchodnej politiky (dumping, subvencie), znižovanie ciel a iných prekážok v obchode, ohľad na záujmy rozvojových krajín.*<sup>7</sup>

V apríli 1994 bola podpísaná tzv. Marakéšska deklarácia, ktorou bola založená WTO. Hlavnými cieľmi WTO je udržateľný ekonomický rozvoj v interakcii s ochranou životného prostredia, počítajúc s optimálnym využitím prírodných zdrojov.<sup>8</sup> WTO verí, že slobodný a otvorený obchod s tovarmi a službami podporuje ekonomický rozvoj, ktorý s poskytovaním stabilných a predvídateľných podmienok môže zvýšiť možnosť inovácií aj v oblasti environmentálnej ochrany.

Čo sa týka štruktúry WTO, najvyšším orgánom je Konferencia ministrov (Ministerial Conference), ktorá je zložená zo všetkých členov a schádza sa najmenej raz za dva roky. Ďalším orgánom je Generálna rada (General Council) zo zástupcov všetkých členov. Schádza sa podľa potreby. Má právomoci uzatvárať vhodné dohody s inými

<sup>5</sup> JUDT, T.: *Poválečná Evropa: Dejiny od roku 1945*. Slovart ČR, 2007.

<sup>6</sup> ONDREJ, J.: *Medzinárodné právo verejné, súkromé, obchodné*, Aleš Čeněk, 2009, s. 354.

<sup>7</sup> Tamtiež.

<sup>8</sup> [http://www.wto.org/english/tratop\\_e/envir\\_e/envt\\_intro\\_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/envir_e/envt_intro_e.htm).

medzivládnymi organizáciami, ktoré vyvíjajú činnosť vzťahujúcu sa k činnosti WTO. Pod Generálnu radu spadajú tri ďalšie orgány. Jedná sa o *Radu pre obchod s tovarom*, *Radu pre obchod so službami*, *Radu pre obchodné aspekty práv duševného vlastníctva*. Rady si stanovujú vlastné rokovacie poriadky. Sú prístupné pre všetkých členov.

Ďalšími orgánmi sú výbory zriadené Konferenciou ministrov. Jedná sa o výbory: *Výbor pre obchod a rozvoj*, *Výbor pre obmedzenia, uplatňované z dôvodu platobnej bilancie* a *Výbor pre rozpočet, financie a správu*.

Orgány WTO prijímajú rozhodnutia cestou konsenzu. Pokiaľ to nebude možné, rozhodne sa o otázke hlasovaním. Konferencia ministrov a Generálna rada rozhoduje hlasovaním – väčšinou hlasujúcich.

Pravidlá WTO obsahujú okrem už spomínaných aj *Dohovor o technických prekážkach v obchodovaní*<sup>9</sup> a *Dohovor o sanitárnych a fyto-sanitárnych štandardoch*<sup>10</sup>. *Dohovor o technických prekážkach v obchodovaní* sa snaží štandardizovať technické smernice aby nespôsobovali prekážky a nevedli k negatívnemu protekcionizmu jednotlivých krajín. Rovnako tak *Dohovor o sanitárnych a fyto-sanitárnych štandardoch* má v záujme chrániť bezpečnosť spotrebiteľa prísnyimi požiadavkami na jedlo, zvieratá a rastlinnú výrobu, tak aby všade existoval rovnaký štandard. Zmluva GATS alebo všeobecná dohoda o obchode a službách, tvorí rovnako základ WTO a podobne ako GATT je založená na zákaze diskriminácie a režime najvyšších výhod – teda každý člen poskytne službám a dodávateľom služieb ktoréhokoľvek iného člena zachádzanie nie menej priaznivé ako poskytuje obdobné zachádzanie iným členom. Smerom do vnútra štátu poskytuje GATS tzv. národné zachádzanie – teda zahraničným dodávateľom štát poskytne zachádzanie nie menej priaznivé ako domácim.<sup>11</sup> Ďalšou dohodou je tzv. TRIPS – *Dohoda o obchodných aspektoch práv k duševnému vlastníctvu*, ktorej cieľom je zmenšiť prekážky a deformácie obchodu pri zaistení ochrany práv duševného vlastníctva. Dohoda upravuje autorské a príbuzné práva, ochranné známky, zemepisné označenia, priemyselne vzory, patenty, topografie integrovaných obvodov a nezverejnené informácie vrátane obchodného tajomstva.

## 2.1. Článok XX Všeobecnej dohody o clách a obchode

Článok XX Všeobecnej dohody o clách a obchode patrí k najkontroverznejším článkom, z dôvodu zakotvenia výnimiek, kedy sa jednotlivé krajiny nemusia riadiť pravidlami WTO resp. GATT. Konkrétne dve výnimky z tohto článku, písmeno (b) a písmeno (g) sa vzťahujú na závažnosť ochrany životného prostredia. Teda členské štáty WTO sa môžu odchýliť od pravidiel WTO, resp. môžu robiť politiku nie v súlade s WTO, ak je potrebné chrániť ľudský, živočíšny alebo rastlinný život alebo zdravie (písmeno (b)) alebo sa vzťahujú na ochranu vyčerpávajúcich prírodných zdrojov do efektívnej miery v spojení s obmedzením domácej produkcie alebo spotreby (písmeno (g)). Všetky výnimky musia byť v súlade s preambulou článku, ktorá kladie dôraz na to, aby sa tieto opatrenia neuskutočňovali spôsobom, ktorý by predstavoval svoj-

<sup>9</sup> [http://www.wto.org/english/tratop\\_e/tbt\\_e/tbt\\_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/tbt_e/tbt_e.htm).

<sup>10</sup> [http://www.wto.org/english/tratop\\_e/sps\\_e/sps\\_e.htm](http://www.wto.org/english/tratop_e/sps_e/sps_e.htm).

<sup>11</sup> ONDREJ, J.: *Medzinárodné právo verejné, súkromé, obchodní*. Aleš Čeněk, 2009, s. 360-361.

voľnú alebo neoprávnenú diskrimináciu medzi krajinami, kde platia rovnaké podmienky, alebo skryté obmedzenie medzinárodného obchodu, a nič v tejto dohode nemožno vykladať tak, aby sa zabránilo akejkoľvek zmluvnej strane prijatie alebo vynútenie týchto opatrení.

Nasledujúcich niekoľko prípadov pomohlo k presnejšej interpretácii článku XX.

### *Prípad Gasoline*

Prípad Gasoline bol prvým prípadom, ktorým sa začal systematický náhľad na článok XX. Prípad sa týkal amerického zákona o čistom vzduchu,<sup>12</sup> ktorý sa pokúšal štandardizovať predaj benzínu a benzínových programov za účelom zaistiť, aby emisie z benzínového spaľovania neprekročili hranicu z roku 1990. Jeden z týchto programov sa vzťahoval na oblasť deviatich veľkých metropolitných oblastí, ktoré mali najviac znečistené ovzdušie. Všetok benzín predávaný do týchto oblastí bol prerobený (*reformulated gasoline*). Predaj obyčajného benzínu v týchto oblastiach bol zakázaný. Obyčajný benzín sa predával všade inde v USA. Aby sa zabránilo dumpingu znečisťujúcich látok od prerobeného benzínu na obyčajný, Clean Air Act požadoval, aby benzín predávaný domácimi rafinérmi, spracovateľmi a dovozcami ostal na úrovniach z roku 1990. Súlad sa meral porovnávaním emisií s obyčajným benzínom. Limity z roku 1990 sa stali integrálnou súčasťou vynútenia tohto benzínového práva. Limity mohli byť buď individuálne – ustanovené súkromným sektorom, alebo zákonmi ustanovené EPA (United States Environmental Protection Agency)

Z hľadiska medzinárodného obchodu problém nastal z dôvodu, že domácim rafinérmi bolo umožnené prihliadať na individuálne limity z roku 1990, ale rovnaké právo nemali zahraniční rafinéri. Na otázku prečo USA nesprístupnili individuálne limity aj pre cudzích rafinérov odpovedali, že by šlo o nepraktickosť overenia a vynútenia cudzích rafinérskych limitov. Venezuela a Brazília sa sťažovali pred porotou WTO. Porota priznala, že problémy s overením a vynútením limitov sú náročnejšie pre cudzích rafinérov, ale tieto ťažkosti sú nedostačujúce na odmietnutie možnosti ustanovenia individuálnych limitov povolených domácim rafinérom.

USA sa odvolali, ale dovolací rozsudok sa zhodoval s rozhodnutím poroty. Odvolací súd povedal, že techniky na overenie, kontrolu a ohodnotenie cudzích dovozcov sú dostupné a sú adekvátne na zákaz voľného obchodu medzi krajinami. Avšak USA sa ani nepokúšali spolupracovať s vládami Venezuely a Brazílie. Uloženie zákonných limitov by bolo nemožné z hľadiska zákonných limitov z dôvodu veľkosti zmien požadovaných v takmer všetkých amerických rafinéroch.

Vzhľadom na to, že USA považovali za nemožné požadovať od domácich rafinérov aby si spôsobili fyzické a finančné náklady, rovnaká úvaha sa mala vzťahovať aj na cudzích rafinérov. A práve preto súd rozhodol, že vynechanie spolupráce s vládami Venezuely a Brazílie, a rovnako tak náklady uložené na cudzích rafinéroch v rámci benzínového programu, boli považované ako neodpušiteľnú diskrimináciu a zamaskované obmedzenie v obchode a poškodenie preambuly článku.

---

<sup>12</sup> <http://www.epa.gov/air/caa/>.

Odvolačný orgán analyzoval článok XX v dvoch častiach takto:

1. Prvou časťou bolo, či sa pravidlá USA vzťahovali na ochranu prírodne vyhynutých zdrojov a či také pravidlá boli efektívne v spojení s obmedzeniami domácej produkcie a spotreby.
2. Ak by bola táto podmienka splnená, tak Odvolací súd musel určiť, či pravidlá USA konštituujú „ľubovoľnú a neodpustiteľnú diskrimináciu“ alebo „zamaskované obmedzenia medzinárodného obchodu“, podľa preambuly článku XX.

Pravidlá použité USA museli chrániť spotrebiteľné prírodné zdroje, ako čistý vzduch mal byť považovaný spotrebiteľný prírodný zdroj. Uprednostnenie požiadaviek článku XX(g) – že sa jedná o porovnateľné zachádzanie s domácou produkciou a cudzím importom – bolo tiež splnené. Odvolací súd povedal, že obmedzenia USA nie sú kompatibilné s preambulou článku XX, a takisto zdôraznil, že pravidlá obchodu nesmú byť čítané izolovane od všeobecných pravidiel medzinárodného práva. Napriek neúspechu, možno považovať *Gasoline case* za vôbec prvý prípad, ktorým sa začal systematický náhľad na článok XX GATT.

### *Prípad Shrimp-Turtle*

Do súčasnosti bolo identifikovaných sedem druhov morských korytnačiek, ktoré sú rozptýlené všade okolo sveta v subtropických a tropických pásmach. Činnosťou človeka bola ich životospráva nepriaznivo zasiahnutá.

V *shrimp-turtle case* súd rozhodol, že pravidlo USA – ktoré, zakazovalo dovoz kreviet z akejkoľvek krajiny, ktorá nemala program na ochranu korytnačiek porovnateľný s USA – súhlasí s článkom XX (g) výnimiek ohľadom vyhynutých prírodných zdrojov. Avšak pravidlo USA nebolo v súlade s preambulou článku, pretože zachádzali s inými Ázijskými krajinami inak než s krajinami západnými. USA praktizovali nespravodlivú a ľubovoľnú diskrimináciu.

Niekoľko druhov morských korytnačiek je ohrozených. A preto, z dôvodu ich ochrany, v 80 rokoch USA uzákonnili pravidlo, ktoré malo za cieľ znížiť množstvo zabitých morských korytnačiek, rybárskymi loďami. Najdôležitejšia bola požiadavka, že každá rybárska loď USA, loviaca ryby vo vodách USA musí byť vybavená tzv. TED – Turtle excluder devices. V roku 1989 sa však USA pokúsili zaviesť TED odporúčania pre celý svet.

Oddelenie 609 zákona nariad'ovala:

- 1.) Ministerstvu zahraničných vecí USA, začatie bilaterálnych a multilaterálnych dohôd na ochranu morských korytnačiek
- 2.) Informovať do roka kongres o praktikách ostatných krajín.
- 3.) Zákaz dovozu akýchkoľvek kreviet zbieraných komerčnými technológiami, ktoré by mohli ohroziť morské korytnačky, pokiaľ krajina ktorá vyváža nie je certifikovaná USA, že má regulačný program na ochranu morských korytnačiek porovnateľný s USA, alebo loví v prostredí kde neohrozuje korytnačky.

Až do roku 1995, ministerstvo zahraničných vecí aplikovalo požiadavky tejto smernice vo väčšej Karibskej oblasti, a robilo to na základe smerníc, ktoré zakazovali krajinám certifikáciu, až kým neprijali program, ktorý požadoval od rybolovcov aby

používali TED zariadenia na svojich lodiach. Krajiny mala tri roky na postupné vykonávanie v rozšírenom programe. V roku 1995, environmentálne mimovládne organizácie napadli tieto požiadavky pred Súdny dvorom Spojených Štátov pre medzinárodný obchod (US CIT). CIT rozhodlo, že neexistoval žiadny zákonný základ pre obmedzovanie práva voči Karibskej oblasti.

Ministerstvo zahraničných vecí vydalo niekoľko smerníc, ktorými si chcelo vynútiť nariadenia, ktoré zakazovali dovoz kreviet ktoré, boli deklarované, že boli chytené TED technológiou, ak pochádzali z krajiny, ktorá nebola certifikovaná, resp. nemala program porovnateľný s USA. Tieto smernice boli spochybnené žalobcami v neskoršom procese pred CIT. V tomto neskoršom rozhodnutí, CIT uviedol, že Kongres síce chcel aby hlavné požiadavky Sekcie 609, zakazovali dovoz kreviet chytенých komerčnými technológiami, ktoré poškodzovali ohrozené druhy morských korytnačiek, v skutočnosti sa však aplikoval pre dovoz všetkých kreviet nepochádzajúcich od certifikovaných krajín, bez ohľadu na to či boli chytené loďami vybavenými TED technológiou.

V deň keď CIT vypracoval posudok, India, Malajzia, Pakistan a Thajsko predniesli vec pred WTO. USA sa nerozhodli spochybnit' námietky sťažovateľov, že krevetové embargo bolo porušením článku XI GATT, ktoré zakazuje bez colné zakazy alebo obmedzenia na dovoz a vývoz. USA založili svoju obhajobu na striktné na článku XX (b) alebo XX (g) GATT, ktorý uplatňuje pravidlo, potrebné na ochranu živočíchov a vzťahuje sa na ochranu vyhynutelných prírodných zdrojov.

Strany predniesli množstvo právnych argumentov a faktických poznámok ohľadom toho, či môže byť embargo posudzované podľa článkov XX (b) alebo (g). Rozhodovací orgán založil svoju právnu analýzu výlučne na uvážení, či embargo uspokojilo požiadavky preambuly článku XX.

Rozhodovací orgán WTO potvrdil, že krajiny majú právo chrániť životné prostredie, ohrozené druhy a vyčerpávajúce zdroje. Takisto sa konštatuje, že úroveň ochrany by bola legitímna s Článkom XX. USA však prehrali spor, nie kvôli tomu, že sa snažili ochraňovať životné prostredie, ale kvôli tomu, že diskriminovali ostatných členov WTO.<sup>13</sup>

USA neskôr zmenili svoje predpisy. Ostatné krajiny už nemuseli používať TED zariadenia, stačilo keď používali porovnateľné zariadenie na ochranu korytnačiek. USA sa takisto rozhodli začať rokovania so zúčastnenými štátmi vrátane Malajzie s cieľom prijatia mnohostrannej medzinárodnej dohody o ochrane korytnačiek. Rokovania však neboli úspešné a USA sa rozhodli zakázať dovoz kreviet z Malajzie. Malajzia podala sťažnosť pred panelom WTO, argumentujúc, že USA mali záväzok vstúpiť na rokovania a prijať dohodu. Panel WTO rozhodol proti Malajzii argumentujúc tým, že záväzok bol vstúpiť do rokovaní s dobrým úmyslom, nie prijať dohodu. Jedná sa o spor – *process vs. product*.

---

<sup>13</sup> V roku 1996 USA podpísali multilaterálnu zmluvu o ochrane morských korytnačiek s niekoľkými Juhoamerickými krajinami.

Prípád Shrimp-turtle bol významný z toho dôvodu, že potvrdil krajinám možnosť uskutočňovať svoje jednostranné politické aktivity ohľadom environmentálnych otázok pokiaľ a) nebudú diskriminačné voči ostatným krajinám, b) snažia sa o dosiahnutie dohody s ostatnými krajinami.<sup>14</sup>

#### *Prípád Asbestos<sup>15</sup>*

Ďalším prípadom pred WTO bol prípad vzťahujúci sa na článok III, ktorý hovorí, že importujúca krajina nesmie byť posudzovaná horšie než krajina domáca (doložka národného zaobchádzania). Prípád sa zaoberá dovozom azbestových vlákien z Kanady do Francúzska. Kanada namietala, že zdraviu škodlivosť azbestu, nemá byť dôvodom znevýhodnenia importu. Komisia súhlasila s Kanadou v štyroch kritériách, ktoré boli aplikované neustále v predchádzajúcich prípadoch pokiaľ sa rozhodovalo o podobnosti produktov:

1. vlastnosti, povaha, kvalita výrobkov,
2. konečné použitie produktov,
3. spotrebiteľov vkus, a
4. cenová klasifikácia produktov.

Európska únia sa snažila dosiahnuť zmenu rozhodnutia, namietajúc, medzi iným, že výbor sa zmýlil v aplikácii konceptu podobnosti produktov, pretože vylúčil úvahu ohrozenia zdravia spojenú s azbestovými vláknami. Rozhodovací orgán súhlasil s EU a špecifikoval otázku do prvého kritéria fyzických vlastností produktu by malo zahŕňať analýzu nebezpečenstiev, ktoré môžu spôsobiť ťažkosti ľudskému zdraviu. Tak tiež rozhodol, že karcinogénnosť a toxickosť azbestových vlákien sú fyzickou vlastnosťou, ktoré ho odlišujú od ostatných vlákien. Rozhodovací orgán rozhodol, že porota sa pomýlila v dôkaze vzťahujúcom sa na spotrebiteľov vkus a návyky vo vzťahu k azbestovým vláknam a ostatným vláknam.

Prípád Asbestos bol veľkým prínosom najmä, čo sa týka otázok zdravia a rozlišovania medzi podobnými produktmi a produktmi, ktoré môžu poškodzovať zdravie. Panel vzal v úvahu názor, či sú z hľadiska trhu iné vlákna podobné tým azbestovým. Odpoveď bola jasná. Nie sú a samotný trh ich vníma ako zdraviu škodlivé, preto možno diskrimináciu dovozu azbestových vlákien považovať za relevantnú.

### **3. Environmentálne aspekty duševného vlastníctva**

V tejto časti práce by som sa rád pokúsil aspoň v krátkosti priblížiť ochranu duševného vlastníctva a jej vplyv, či už priamy alebo nepriamy na životné prostredie. V rámci systému WTO bolo prijatých niekoľko dodatkových zmlúv, ktoré sa snažia konkretizovať činnosť WTO. Zmluva resp. dohoda zaoberajúca sa ochranou duševného vlastníctva je TRIP – Trade Related Aspects of Intellectual Property.

<sup>14</sup> Pozri <http://www.wto.aoyama.ac.jp/file/040526Davy.pdf>.

<sup>15</sup> LOUKA, E.: *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*. Cambridge University press, 2006.



Ochrana duševného vlastníctva je sama o sebe veľmi problémovou ba až kontroverznou záležitosťou. Je nespochybniteľným faktom, že najväčší záujem na ochranu duševného vlastníctva majú práve krajiny rozvinuté, ktoré aj produkujú najviac produktov a technológií, ktoré sú chránené patentovou ochranou. Pochopiteľne problém s tým majú krajiny menej rozvinuté a rozvojové, ktoré na jednej strane, aby si zabezpečili ekonomický rozvoj potrebujú príliv technológií, ale zas na druhej strane častokrát nie sú ekonomicky schopné za takéto technológie platiť a uchylujú sa k pirátstvu.

Vzhľadom na načrtnuté problémy, je cieľom WTO práve regulovať a snažiť sa nájsť konsenzus, jednak na strane ochrany duševného vlastníctva a samozrejme aj brať ohľad na záujmy rozvojových krajín.

#### 4. Záver

Globalizácia sa stala nevyhnutnou súčasťou nášho každodenného života a život bez nej si už ani nevieme predstaviť. Ľudstvo môže mať v rôznych častiach sveta rôzne záujmy, ale vždy bude sledovať najmä svoju vlastnú prosperitu. Medzinárodný obchod a ochrana životného prostredia sú preto otázky vlastné celému ľudstvu bez ohľadu na rôzne kultúrne diferenciacie v jednotlivých častiach sveta.

V tejto práci som sa preto snažil priblížiť najmä rozhodovaciu činnosť WTO s prihliadnutím na environmentálne otázky. Na prvý pohľad sa môže zdať, že WTO rozhodlo vždy viac v prospech voľného obchodu než samotnej ochrany životného prostredia, napriek tomu WTO pomáha definovať pojmy, vykladať právne záväzné akty a brať životné prostredie v úvahu, a so svojou činnosťou kontinuálne zvyšovať ohľad na environmentálne problémy.

Budúcnosť je zelená. Po druhej svetovej vojne, resp. v 20. storočí sa ľudstvo snažilo zdefinovať množstvo základných práv a slobôd, ktoré však ostávali iba určitými právnymi fikciami. Cieľom WTO, je práve zrealizovať vymáhateľnosť týchto práv v intenciách medzinárodného obchodu. Na základe troch vyššie spomenutých príkladov som sa snažil priblížiť jeho činnosť. Prípady *Gasoline* je významný, pretože začal systematický náhľad na výnimky článku XX. *Shrimp-turtle* môže byť považovaný za environmentálne víťazstvo, pretože pomohol špecifikovať a určiť diferenciačné rozdiely diskriminácie. No a napokon *Asbestos case*, v ktorom sa uprednostnila ochrana hodnoty zdravia pred zákazom diskriminácie.

WTO je nepochybne jedna z najvýznamnejších medzinárodných autorít, ktorá zasahuje do mnohých oblastí národných ekonomík. Napriek mnohým neprajníkom sa budúcnosť črtá veľmi pozitívne, ba dokonca sa uvažuje aj o rozšírení rozhodovacej činnosti aj vo vzťahu k ľudským právam. Pretože práve rozhodovacia činnosť WTO je vnímaná ako pozitívny rozvoj tzv. „rules-based international trade diplomacy“ – základných pravidiel medzinárodnej obchodnej diplomacie.

## **II. Medzinárodnoprávne aspekty cezhraničného znečisťovania životného prostredia**

# Environmental Law and Governance: Linking Policy-Making and Law, the Example of the International Regime of Abating Acidification in Europe<sup>1</sup>

*Mgr. Ľubica Širicová*

1. Introduction.....	68
2. Acidification caused by transboundary atmospheric pollution .....	68
3. The Convention on long-range transboundary air pollution.....	69
3.1. Provisions of the Convention.....	69
3.2. Convention as a source of inspiration?.....	70
4. Conclusion .....	72

## 1. Introduction

Atmospheric pollution belongs to the most significant environmental challenges of our time and as such it also constitutes a challenge for international legal regulation. The problem of acidification is closely linked to the air pollution and its seriousness has led the States to the creation of specific regulatory regimes. After an explanatory part about the issue of acidification, attention will be paid to the international regime of abating acidification in Europe. Consequently, the analysis of the character of this legal mechanism will lead to an attempt to assess its potential contribution to other regulations.

## 2. Acidification caused by transboundary atmospheric pollution

The main contemporary sources of significant transboundary air pollution are the sulphur dioxide (SO<sub>2</sub>) and nitrogen oxides (NO<sub>x</sub>) produced by the combustion of fossil fuels for power generation and industrial use, to which must be added the increasing volume of vehicle exhaust.<sup>2</sup> When SO<sub>2</sub> and NO<sub>x</sub> are released into the atmosphere these compounds are oxidized to produce acidic compounds sulphuric and nitric acid respectively.<sup>3</sup> Scientific research has proven that these compounds are dispersed atmospherically to large distances and reach the earth surface as acid rain (or snow); the acid rain is defined as being precipitation with pH of less than 5.0<sup>4</sup>. In addition to the increased acidity of lakes and soil, the acid deposition has been blamed for other effects such as reduced crops growth, death of forests and harm to wildlife.<sup>5</sup> Due to the long-distance range the problem of acidification has rather a regional than bilateral character. For instance, most of the southern Sweden

<sup>1</sup> Project VVGS Nr. 20/10-11.

<sup>2</sup> UNECE, *Air Polluton Studies*, Nos 1-12 (1984-96) as cited in BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*, Third Edition, Oxford University Press, 2009, p. 342.

<sup>3</sup> DiGIOVANNI, F., FELLIN, P., *Transboundary Air Pollution*, Environmental Monitoring, [Eds. INYANG, H., DANIELS, J.] in *Encyclopedia of Life Support Systems*, Developed under the Auspices of the UNESCO, Eolss Publishers, Oxford, p. 11-12.

<sup>4</sup> In: supra note 2, p. 12.

<sup>5</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C., p. 343.

and Norway consists of acid-sensitive soils and lakes.<sup>6</sup> The Swedish scientists had first identified the problem in 1950s and later determined that up to one third of the sulphur compounds in Sweden's originates in Eastern Europe – primarily the former Easter Germany, Czechoslovakia and in Poland.<sup>7</sup> In Europe, the moral pressure from the Scandinavian countries has been one of the incentives for the creation of an international legal regime. On November 16, 1987, the first multilateral international agreement covering air pollution, the Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution,<sup>8</sup> has been signed in Geneva (further only as “the Convention”).

### **3. The Convention on long-range transboundary air pollution**

The following paragraphs will first briefly introduce the content of the Convention. Consequently, interest will be paid to the distinct features of the Convention with the focus on the question whether it may stand as inspiring legal regime when compared to other possible regulations.

#### **3.1. Provisions of the Convention**

The Convention can be described as a regional international instrument as it currently covers 51 State parties in Europe and North America.<sup>9</sup> It has been elaborated under the auspices of the United Nations Economic Commission for Europe.

As far as *ratione materiae* is concerned, the Convention defines “the long-range transboundary air pollution” as the air pollution whose physical origin is situated wholly or in part within the area under the national jurisdiction of one State and which has adverse effects in the area under the jurisdiction of another State at such a distance that it is not generally possible to distinguish the contribution of individual emission sources or groups of sources.<sup>10</sup> The most significant provisions of the Convention are those establishing notification and consultation, research, use of control and technology, monitoring of pollutants and the Executive Body. However, the Convention does not set any concrete commitments to reductions in air pollution. The Convention uses broad and general terms according to which the Contracting Parties shall endeavour to limit and, as far as possible, gradually reduce and prevent air pollution<sup>11</sup> by using the best available technology which is economically feasible and low- and non-waste technology.<sup>12</sup>

---

<sup>6</sup> The acidic bedrock beneath these soils and lakes cannot neutralize new acid deposits. In: ROZENKRANZ, A.: The ECE Convention of 1979 on Long-Range Transboundary Air Pollution, *The American Journal of International Law* (75) 1981, pp. 975-982, p. 975.

<sup>7</sup> *Ibid*, p. 976.

<sup>8</sup> The 1987 Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution, available at: <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1979.CLRTAP.e.pdf>

<sup>9</sup> Status of ratification at [http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap\\_st.htm](http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_st.htm).

<sup>10</sup> Article 1 b) of the Convention.

<sup>11</sup> Article 2 of the Convention.

<sup>12</sup> Article 6 of the Convention.

The Convention came into force in 1983. Consequently, it has been extended by 8 Protocols:<sup>13</sup>

- i. The 1984 Protocol on Long-term Financing of the Cooperative Programme for Monitoring and Evaluation of the Long-range Transmission of Air Pollutants in Europe,<sup>14</sup>
- ii. The 1985 Protocol on the Reduction of Sulphur Emissions or their Transboundary Fluxes by at least 30 per cent,<sup>15</sup>
- iii. The 1988 Protocol concerning the Control of Nitrogen Oxides or their Transboundary Fluxes,<sup>16</sup>
- iv. The 1991 Protocol concerning the Control of Emissions of Volatile Organic Compounds or their Transboundary Fluxes,<sup>17</sup>
- v. The 1994 Protocol on Further Reduction of Sulphur Emissions,<sup>18</sup>
- vi. The 1998 Protocol on Heavy Metals,<sup>19</sup>
- vii. The 1998 Protocol on Persistent Organic Pollutants,<sup>20</sup>
- viii. The 1999 Protocol to Abate Acidification, Eutrophication and Ground-Level Ozone.<sup>21</sup>

The Convention must be analyzed in the light of these Protocols because only together they constitute an integrated body of legal regulation.

### 3.2. Convention as a source of inspiration?

The regulatory mechanism used in the Convention has several distinctive characteristics. As was already shown in the previous paragraph, the obligations undertaken under the Convention are modest<sup>22</sup> and expressed in a weak language.<sup>23</sup> The real attribution to the international environmental protection is the set of obligations contained in the Protocols. Therefore, the Convention resembles an empty box that has been gradually filled in by the Protocols. This kind of regulatory measure is addressed in the literature as *a framework treaty*<sup>24</sup> and it has been also used in the 1985 Convention for the Protection of the Ozone Layer.<sup>25</sup> Typically, a framework treaty sets out general obligations, creates the basic institutional arrangements, and provides procedures for the adoption of detailed obligations in a subsequent proto-

<sup>13</sup> Although the USA and Canada have ratified the Convention, they have both stayed out of the Protocols.

<sup>14</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1984.EMEP.e.pdf>.

<sup>15</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1985.Sulphur.e.pdf>.

<sup>16</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1988.NOX.e.pdf>.

<sup>17</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1991.VOC.e.pdf>.

<sup>18</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1994.Sulphur.e.pdf>.

<sup>19</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1998.Heavy.Metals.e.pdf>.

<sup>20</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1998.POPs.e.pdf>.

<sup>21</sup> <http://www.unece.org/env/lrtap/full%20text/1999%20Multi.E.Amended.2005.pdf>.

<sup>22</sup> Shaw M. N., *International Law*, 6th Edition, Cambridge University Press, 2008, p. 873.

<sup>23</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C., p. 345.

<sup>24</sup> *Ibid*, p. 335.

<sup>25</sup> The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer, available at: <http://www.unep.org/ozone/pdfs/viennaconvention2002.pdf>.

col.<sup>26</sup> Due to the vague terms in this type of treaties, *Dupuy* notices that there is a remarkable incoherence between the form and the substance of the treaty and therefore they have the nature of “soft law”.<sup>27</sup> On the other hand the significant advantage of this kind of instrument lies in its flexibility and ability to react to the developments in relations between the State parties or to the newest scientific developments. Moreover, this kind of regulatory mechanism can overcome the initial hesitation or resistance of some of the State parties motivated by the political or economic reasons. This was also the case with the Convention, when the Scandinavian states pressed for “tough” agreement which would call on the states to hold the line against further increases in the sulphur emissions (the “standstill clause”) and begin to abate sulphur pollution levels by fixed percentages (the “rollback clause”) but the largest polluters, Western Germany and the United Kingdom were strictly against it.<sup>28</sup> However, exactly this kind of concrete obligations was indeed established in the first sulphur protocol (1985).<sup>29</sup> This protocol provided for the obligation to reduce the emissions or the transboundary fluxes by 30 per cent by 1993. Interestingly, the second sulphur protocol (1994)<sup>30</sup> differs in its regulatory mechanism. The aim is to reduce the sulphur pollution in the areas where it is most likely to occur. Accordingly, the Parties shall ensure, as far as possible, without entailing excessive costs, that depositions of oxidized sulphur compounds in the long term do not exceed critical loads given in annex I.<sup>31</sup> These loads are based on mapping of the actual sources of the sulphur pollution. It can be suggested that this “critical loads approach”<sup>32</sup> is fairer as the simple general cut in percentage and could serve as a model of effective regulation based on scientific research.

The progress in the pollution abatement under the Convention has been initially seen as “painstakingly slow”.<sup>33</sup> Nevertheless, the statistics have later shown that the transboundary air pollution in Europe has fallen substantially. By 1994 the target of 30 per cent reduction in sulphur emissions had been met by all the State parties. The regulatory mechanism is therefore described as a successful example of international cooperation.<sup>34</sup> It can be suggested that a multilateral framework treaty as a type of policy-making, especially combined with the “critical loads approach” may be an

---

<sup>26</sup> SANDS, P.: *Principles of International Environmental Law*, Second Edition, Cambridge University Press, 2003, p. 128.

<sup>27</sup> DUPUY, P.-M.: Soft Law and the International Law of the Environment, *Michigan Journal of International Law* (12) 1991, pp. 420-435, p. 429.

<sup>28</sup> ROZENKRANZ, A., p. 976.

<sup>29</sup> *Supra* note 14.

<sup>30</sup> *Supra* note 17.

<sup>31</sup> *Ibid*, Article 2.

<sup>32</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C., p. 346.

<sup>33</sup> PALLEMAERTS, M.: The Politics of Acid Rain Control in Europe, *Environment* (38) 1988, pp. 42-44, p. 42.

<sup>34</sup> For instance, the statement of UNECE at [http://www.unece.org/env/lrtap/lrtap\\_h1.htm](http://www.unece.org/env/lrtap/lrtap_h1.htm).

inspiration for further regulations of acidification in other regions (e.g. in Southern America, South Eastern Asia or in Africa<sup>35</sup>).

However, the reduction of NO<sub>x</sub> emissions still remains problematic. Reports from the Implementation Committee show that there are continuing problems of non-compliance by some State parties with the NO<sub>x</sub> and other protocols.<sup>36</sup> It can be suggested that a different regulatory approach might be sought here. For example, the United States have developed a flexible “free market approach”. In the 1990 Clean Air Act established an emissions trading system in which power plants could buy and sell rights to pollute. Although it is very difficult to compare the European and US system, it is likely that the US mechanism is less costly than the European regulatory regime.<sup>37</sup> Another interesting proposal for possible regulation is suggested by Stone. He is examining what private insurance markets could contribute to fight against the air pollution by spreading the costs of protecting against risks that cannot be cost-beneficially (or diplomatically) eliminated, and softening the losses of those who find themselves most hard hit.<sup>38</sup> We can agree with his conclusion that worldwide efforts are destined to embrace a wide variety of techniques. The definitive features will emerge only gradually, even experimentally.<sup>39</sup> As was visible in the European example, a generally successful regulation still needs to be supported with specific mechanism in order to tackle the complex and problematic issue of transboundary air pollution.

#### 4. Conclusion

The 1987 Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution represents a successful example of international cooperation and specific international policy-making based on international framework treaty followed by protocols establishing concrete obligations. *Therefore it can be suggested that this kind of regulatory mechanism could serve as a source of inspiration for other regions (e.g. in Southern America, South Eastern Asia or in Africa).* However, concern should be taken of the fact that the mechanism has not been equally successful with the regulation of other pollutants than the SO<sub>2</sub>.

---

<sup>35</sup> The researchers have recently reported that due to the economic crisis the amounts of SO<sub>2</sub> emissions have been significantly decreased in the developed Western countries. However, the overall global increase has been higher than expected. FRIEDLINGSTEIN, P. and others, Update on CO<sub>2</sub> Emissions, *Nature Geoscience*, Vol. 3, no. 11, 2010.

<sup>36</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C., p. 348.

<sup>37</sup> KERR, R. A., Acid Rain Control: Success on the Cheap, *Science*, New Series, Vol. 282, No. 5391, 1998, pp. 1024-1027, p. 1024. A further detailed analysis of the US approach is offered in *Comparison of the EU and US Approaches towards Acidification, Eutrophication and Ground Level Zone*, A project for DG Environment carried out by Milieu Ltd, The Danish National Environmental Research Institute, and the Center for Clean Air Policy, available at: [http://ec.europa.eu/environment/archives/cape/activities/pdf/case\\_study1.pdf](http://ec.europa.eu/environment/archives/cape/activities/pdf/case_study1.pdf)

<sup>38</sup> STONE, C. D.: Beyond Rio: Insuring Against Global Warming, *The American Journal of International Law*, (86) 1992, pp. 445-488, p. 488.

<sup>39</sup> *Ibid.*

## Právne mechanizmy boja proti klimatickým zmenám

Vladimíra Ledecká

1. Úvod do problematiky.....	73
2. Rámcový dohovor OSN o zmene klímy.....	75
3. Kjótsky protokol k rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy .....	77
3.1. „Kjótske ciele“ v Európskej únii .....	78
3.2. Klimatický summit COP15 v Kodani (alebo sklamaná Európa).....	79
3.3. Klimatický summit COP16 v Cancúne (alebo „už sme spokojní“).....	81
3.4. Pomôžte chudobným krajinám. Podmienečne?.....	82
3.5. Nahradia Kjótsky protokol? .....	84
4. Záver.....	84

### 1. Úvod do problematiky

*„Zmena klímy je problémom našej generácie určujúcim vývoj človeka. Každý progres je v konečnom dôsledku o rozšírení ľudského potenciálu a miery ľudskej slobody. Hrozí však, že práve klimatické zmeny zabránia využívaniu maximálnej miery tohto potenciálu a povedú k obmedzeniu slobody človeka. To spochybňuje princíp osvietenstva, že práve ľudský pokrok docieli, aby budúcnosť vyzerala lepšie než minulosť.“<sup>1</sup>*

Klimatické zmeny sú „horúcou“ témou odborníkov v oblasti environmentálnej, klimatologickej, no nemenej legislatívnej. Už dnes tieto zmeny viditeľne modifikujú fyzické prostredie vo svete - extrémne zmeny počasia, topenie ľadovcov, neustále zmenšovanie snehovej pokrývky, reakcie fauny a flóry na jar, ktorá prichádza rok čo rok skôr. „Podľa tvrdení Profesora Sir Davida Kinga, ktorý pôsobí ako hlavný vedecký poradca Spojeného kráľovstva, globálne otepľovanie spôsobilo, že priemerná výška hladiny morí a oceánov sa za posledných 100 rokov zvýšila o 10-20 centimetrov, pričom sa predpokladá, že do roku 2100 dôjde k zvýšeniu o ďalších 88 centimetrov. S tým súvisí aj šokujúci fakt, že na úrovni pevniny, ktorá je položená menej ako 88 centimetrov nad morskou hladinou, dnes žije okolo 100 miliónov ľudí.“<sup>2</sup>

Kofi A. Annan, generálny tajomník Organizácie Spojených národov upozorňuje, že „na konci tohto storočia môže naša planéta vyzerat' celkom inak ako dnes. Mnohé národy žijúce na malých ostrovoch možno nebudú existovať, zatopené pobrežné oblasti môžu spôsobiť presídlenie tisícov miliónov ľudí, a v bývalých poľnohospodárskych oblastiach už nebude možné pestovať žiadne plodiny. Napriek tomu, že dôsledky klimatických zmien postihnú všetky štáty sveta bez rozdielu, najväčšie riziko hrozí najmä rozvojovým krajinám. Ich ekonomika utrpí predovšetkým v dôsledku zvýšeného výskytu častých a extrémnych období sucha, záplav a búrok vyplývajúcich z klimatických zmien.“<sup>3</sup> Doposiaľ sa hovorilo o existencii rizika, že klimatické zmeny môžu negatívne ovplyvniť ďalší rozvoj ľudstva, no dnes už vieme

<sup>1</sup> RICHARDSON, J.B., Le BOUTHILLER, Y., McLEOD-KILMURRAY, H., WOOD, S.: *Climate Law and Development Countries*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2009.

<sup>2</sup> Bratislava, 11. októbra 2005 – British Council – prednáška s odborníkmi z oblasti klimatických zmien, [www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc](http://www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc).

<sup>3</sup> Bratislava, 11. októbra 2005 – British Council – prednáška s odborníkmi z oblasti klimatických zmien, [www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc](http://www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc).



s určitou povedať, že nejde len o riziko ale o blížiaci sa stav, ktorý možno oddialiť, zmierniť jeho negatívne dopady, no nie mu zabrániť. Preto je nevyhnutné zapojiť do tohto boja celý svet, nainfikovať mysle predstaviteľov národov myšlienkou boja proti týmto zmenám, a nespraviť z tejto témy kliše rozhovorov väčšiny medzinárodných summitov, ktorých výsledkom bude nakoniec znova iba otáznik na konci vety. Je nevyhnutné reálne popísať možné dôsledky ignorácie tohto problému a bojovať proti nemu prísnejšími sankciami v oblasti medzinárodného práva klimatických zmien, či prísnejšou právnou úpravou ochrany vody, pôdy a vzduchu.

Mary Robinsonová, bývalá komisárka OSN pre ľudské práva, hodnotí klimatické zmeny ako „miernu formu porušovania ľudských práv. Neexistuje síce priama perzekúcia alebo ohrozenie, ale používanie fosílnych palív priemyselnými krajinami ohrozuje schopnosť niektorých spoločností udržať si svoj tradičný spôsob života, nahloďáva ich kultúrnu identitu a prepojenie s prírodným prostredím.“<sup>4</sup> V roku 1998 Medzivládny výbor pre klimatické zmeny vyhlásil, že globálne otepľovanie môže viesť k vlne environmentálnej emigrácie: niektoré zdroje predpokladajú, že takýchto utečencov by v roku 2050 mohlo byť až 150 miliónov.<sup>5</sup> Inými slovami, klimatické zmeny sa netýkajú len budúcich generácií, prímorských štátov či rozvojových krajín. Klimatické zmeny majú vplyv na nás všetkých. Preto je nevyhnutné komplexne právne zastrešiť mechanizmy boja proti nim k čomu našťastie i reálne smerujeme. Môžem nesporne tvrdiť, že právo životného prostredia, vrátane oblasti právnej úpravy klimatických zmien, je stále dôležitejšou sférou právneho výskumu a praxe vôbec. S ohľadom na vzájomnú rastúcu závislosť medzi globálnou spoločnosťou a krokmi, ktoré sa podnikajú v záujme ochrany životného prostredia a na ceste za presadením energetickej efektívnosti, je už takmer každý z nás dotknutý zákonodarnými procesmi v oblasti životného prostredia a energetiky.

No na druhej strane sa právo životného prostredia ocitlo na rázcestí. Metodika ktorá sa v rámci tohto odvetia vyvinula v rokoch 1960 až 1970 pre ochranu vody, pôdy, vzduchu pravdepodobne dosiahla vrchol vtedajšieho možného úspechu, no s odstupom času je nutné prispôbiť právny režim ochrany aktuálnym potrebám.<sup>6</sup> Dnešný svet je nevyhnutné zakomponovať do právnych režimov ochrany životného prostredia v maximálnej možnej miere, najmä prostredníctvom konceptu trvalo novej udržateľnosti aktuálneho stavu v oblasti životného prostredia v súvislosti s ekonomickými a sociálnymi formami tejto doby. To isté platí pre energetickú politiku a právo, kde je liberalizácia, ochrana životného prostredia a bezpečnosti zdrojov v centre pozornosti. Pozitívnym znakom týchto dní je najmä fakt, že zákonodarcovia si aktuálny stav plne uvedomujú, čomu zodpovedá i aktívny prístup pri rozširovaní hraníc v oblasti právnej úpravy životného prostredia, energetickej zákon, množstvo prijatých dohovorov, judikatúra tohto odvetia, tiež i napredujúci výskum životného

<sup>4</sup> Bratislava, 11. októbra 2005 – British Council – prednáška s odborníkmi z oblasti klimatických zmien, [www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc](http://www.britishcouncil.org/sk/slovakia-climate-change-press-sk.doc).

<sup>5</sup> BĚDI, E.: Klimatické zmeny, Fond pre alternatívne energie, 2002.

<sup>6</sup> RICHARDSON, J.B., Le BOUTHILLER, Y., McLEOD-KILMURRAY, H., WOOD, S.: *Climate Law and Development Countries*, Edward Elgar Publishing Limited, Cheltenham, 2009.

prostredia, ktorý je sám alarmom pre tvorbu nových právnych úprav ochrany vody, pôdy a vzduchu.

Treba uviesť, že aktuálne je ochrana ovzdušia, ozónovej vrstvy Zeme a zmena klímy obsiahnutá na národnej úrovni v 24 aktuálnych právnych predpisoch so zapracovaním priamych a nepriamych novelizácií. Európska únia považuje zmenu klímy za jednu zo svojich environmentálnych priorít a v záujme splnenia záväzku vyplývajúceho z Kjótskeho protokolu prijala 13. októbra 2003 Smernicu 2003/87/ES Európskeho parlamentu a Rady o vytvorení systému obchodovania s emisnými kvótami skleníkových plynov v spoločenstve, ktorou sa mení a dopĺňa Smernica Rady 96/61/ES. Slovenská republika uvedenú smernicu transponovala zákonom NR SR č. 572/2004 Z.z. o obchodovaní s emisnými kvótami a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Podľa uvedeného zákona je potreba prideliť emisné kvóty skleníkových plynov jednotlivým zdrojom emisií na území SR prostredníctvom Národného alokačného plánu (NAP).

## 2. Rámcový dohovor OSN o zmene klímy

Najvýraznejším opatrením na zmiernenie a zamedzenie potenciálnej hrozby klimatických zmien v dôsledku rapídneho nárastu antropogénnych emisií skleníkových plynov bol Rámcový dohovor OSN o zmene klímy, prijatý 9. mája 1992 v New Yorku. Tento medzinárodný dohovor doposiaľ prijalo 189 krajín – čo sú takmer všetky krajiny na svete.

Dňa 19. mája 1993 sa Slovenská republika stala tiež stala jeho členskou krajinou a svojou ratifikáciou dňa 25. Augusta 1994 sa zaviazala plniť všetky záväzky z neho vyplývajúce. Dohovor sa stal platným 23. Novembra 1994. Základnou víziou dohovoru je stabilizovať koncentráciu skleníkových plynov v atmosfére na takú úroveň, ktorá by umožnila predísť nebezpečným dôsledkom interakcie ľudstva a klimatického systému našej planéty. Táto úroveň by sa mala dosiahnuť v prijateľnom časovom horizonte tak, aby sa mohli ekosystémy prispôbiť prirodzenou cestou zmene klímy, pričom by nebol ohrozený ekonomický rozvoj a produkcia potravín vo svete.

Zmluvné strany tohto dohovoru sa zhodli na tom, že boj proti zmene klímy a jej následnému efektu na spoločnosť spadá pod aktuálne záujmy celého ľudstva, tiež potvrdili, že práve ľudskou činnosťou sa zvyšuje prirodzený skleníkový efekt, výsledkom čoho bude následné otepľovanie povrchu Zeme a atmosféry, čo bude mať nepriaznivé účinky na prírodné ekosystémy a ľudské pokolenie. Preto sa štáty, ako zmluvné strany dohovoru, rozhodli prijať a pravidelne aktualizovať národnú politiku spolu s opatreniami v oblasti práva životného prostredia a klimatických zmien tak, aby emisie<sup>7</sup> skleníkových plynov tohto desaťročia neprekročili ich úroveň nameranú v deväťdesiatych rokoch dvadsiateho storočia. Spoločne apelovali na snahu o formuláciu a implementáciu národných programov zameraných na opatrenia v boji

<sup>7</sup> „Emisia“ je uvoľňovanie plynov spôsobujúcich skleníkový efekt a/alebo ich prekurzorov do atmosféry nad špecifickou oblasťou, za určitý čas.

so zmenou klímy pôsobením na emisie a záchyty,<sup>8</sup> tiež vypracovanie inventúr skleníkových plynov, podporu transferu technológií, udržateľnosť obhospodarovania záchytov a v neposlednom rade na podporu vzdelania spoločnosti v tejto oblasti a verejné povedomie vôbec. V súvislosti so spomínaným konceptom riešenia problémov klimatických zmien si musíme uvedomiť, že je tu značný rozdiel v podiele emisií plynov medzi vyspelými krajinami a krajinami rozvojovými, kde však bude podiel emisií stúpať v nadväznosti na rast schopnosti danej rozvojovej krajiny uspokojovať záujmy spoločnosti a jej rozvoj. Najmä rozvojové krajiny potrebujú prístup k zdrojom na dosiahnutie ekonomického a sociálneho progresu a na to, aby tento cieľ rozvojové krajiny i skutočne dosiahli, bude musieť ich spotreba energie rásť, s čím bude logicky rásť i percento emisií plynov. Teda pomôcť rozvojovým krajinám s ekonomickým a sociálnym rozvojom a tým pádom zvýšiť hrozbu klimatických zmien? Stret týchto dvoch negujúcich sa cieľov aktuálnej svetovej politiky je nutné koordinovať tak, aby práve podpora rozvoja týchto krajín nezvýšila produkciu emisií plynov spôsobujúcich skleníkový efekt.<sup>9</sup> Tu je nutné zohľadňovať možnosti dosiahnutia väčšej energetickej účinnosti a kontroly emisií plynov a tiež podmieniť postupné dosiahnutie cieľa rozvojovej krajiny väčšej energetickej kontrole a uplatňovaniu nových technológií eliminujúcich negatívne vplyvy na životné prostredie.

Štáty uznávajú, že kroky potrebné pre pochopenie a riešenie klimatických zmien budú z environmentálneho, sociálneho a ekonomického hľadiska najefektívnejšie ak budú založené na vedeckých poznatkoch, technických a ekonomických úvahách a neustále prehodnocované vo svetle nových zistení v rámci výskumu v týchto oblastiach.

Zmluvné strany majú v súlade s Chartou OSN a v súlade so zásadami Medzinárodného práva právo využívať svoje vlastné zdroje na základe vlastnej politiky štátu, uplatňovanej pre životné prostredie a rozvoj, ako i zabezpečiť, aby ich povinnosti v rámci jurisdikcie nespôsobili problémy na životnom prostredí iných štátov, alebo v oblastiach mimo dosahu ich národnej jurisdikcie. Pri medzinárodnej spolupráci riešení zmeny klímy sa všeobecne zdôrazňuje zásada suverenity štátov.

189 vlád sa každoročne stretáva, aby spolu prediskutovali zásadné otázky týkajúce sa stratégií v boji so zmenou klímy, podávajú správy o sledovaní skleníkových plynov, ktoré sa produkujú v ich krajine a tiež pomáhajú chudobnejším krajinám zaoberať sa otázkami klímy.

*„Dohovor sám seba považuje za "rámcový" dokument, otvorený zmenám a dodatkom, aby boj s globálnym otepľovaním a klimatickou zmenou mohol byť sústredený a efektívny.“<sup>10</sup>*

Prvým dodatkom k Dohovoru sa stal tzv. Kjótsky protokol prijatý v r. 1997.

<sup>8</sup> „Záchyt“ je proces, činnosť, alebo mechanizmus, ktorý odstraňuje z atmosféry plyn spôsobujúci skleníkový efekt, aerosól alebo prekursor plynu spôsobujúceho skleníkový efekt.

<sup>9</sup> „Plyny spôsobujúce skleníkový efekt“ sú plynné zložky atmosféry, prírodné aj antropogénne, ktoré absorbujú a znova vyžarujú infračervené žiarenie.

<sup>10</sup> [http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/thematic\\_info\\_climate\\_change\\_unfccc.html](http://www.unis.unvienna.org/unis/sk/thematic_info_climate_change_unfccc.html).

### 3. Kjótsky protokol k rámcovému dohovoru OSN o zmene klímy

V roku 1977 urobili vlády v japonskom meste Kjóto ďalší významný krok, ktorým bolo schválenie Kjótskeho protokolu. Zatiaľ tento protokol formálne prijalo 150 vlád vrátane všetkých krajín Európskej Únie. Táto zmluva zaväzuje priemyselné krajiny znížiť, alebo obmedziť svoje emisie skleníkových plynov a dosiahnuť do roka 2012 v oblasti emisií predurčené ciele. Kjótsky protokol sa sústreďuje na priemyselné vyspelé krajiny, pretože sú zodpovedné za väčšinu minulých aj súčasných emisií skleníkových plynov a majú tiež k dispozícii poznatky založené na rôznych klimatologických výskumoch a tiež finančné prostriedky na hodnotu zníženia emisií skleníkových plynov v porovnaní s ostatnými krajinami. Pre príklad uvediem, že Európska Únia každoročne vyprodukuje v priemere 11 ton skleníkových plynov na osobu, zatiaľ čo v rozvojových krajinách je to ročne necelá 1 tona na osobu.

Zo 150 zmluvných strán protokolu je 36 krajín charakterizovaných ako krajiny priemyselné, ktoré si stanovili „kjótske ciele“, z ktorých väčšinou vyplýva povinnosť znížiť do roku 2012 emisie skleníkových plynov o 5 až 8% v porovnaní s rokom 1990. Zaujímavé je, že Spojené štáty americké a Austrália sa nikdy zmluvnými stranami protokolu nestali, hoci tak sprvoti zamýšľali urobiť.

Kjótsky protokol v komplexnom ponímaní rozšíril možnosti krajín pri výbere spôsobu a nástrojov, ktoré sú na splnenie redukčných cieľov s ohľadom na podmienky krajiny najvhodnejšie. Zadefinovali sa tu nové flexibilné nástroje, ktorých spoločným cieľom je, čo ekonomicky najefektívnejšie dosiahnuť maximálny redukčný potenciál.

*„Ku kľúčovým mechanizmom flexibility patria (a) spoločné plnenie záväzkov (čl. 6), (b) mechanizmus čistého rozvoja (čl. 12) a (c) obchodovanie s ušetrenými emisiami (čl.17). Spoločné plnenie záväzkov (Joint Impementation) predstavuje mechanizmus, keď „dárcovska“ krajina investuje v „hostiteľskej“ krajine do projektu na zníženie emisií skleníkových plynov, pretože v hostiteľskej krajine sa dosiahne zníženie emisií o jednu tonu s vynaložením nižších nákladov. Zníženie emisií si potom podľa dohody rozdelia. Obidve krajiny musia byť z Prílohy I dohovoru. Predmetom transferu sú emisné redukčné jednotky.*

*Mechanizmus čistého rozvoja (Clean Development Mechanizmus) sa realizuje obdobne ako mechanizmus (a), len hostiteľská a darcovská krajina nepatria do zoznamu krajín uvedených v Prílohe I dohovoru. Predmetom transferu sú certifikované emisné redukcie. Obchodovanie s ušetrenými emisiami (Emission Trading) znamená, že krajina, ktorá dosiahne nižšie emisie než požaduje protokol, môže tento rozdiel (ušetrené emisie "uhlíkové kredity") predať, pričom iná krajina ich môže nakúpiť a tak plniť redukčný cieľ.*

*Flexibilné mechanizmy Kjótskeho protokolu predstavujú vzhľadom na aktuálny stav inventarizácie emisií skleníkových plynov v SR nové možnosti na získanie investícií pre projekty znižovania emisií, ako aj na výraznejší prienik nových účinných technológií.“<sup>11</sup>*

Kjótsky protokol je len jedným z prvých krokov pre riešenie právnych mechanizmov v boji proti klimatickým zmenám. Už v čase, keď sa o ňom viedli rokovania, bolo jasné, že na zastavenie zmeny klímy nestačí, no je odrazovým mostíkom riešenia

<sup>11</sup> Vyjadrenie Slovenskej agentúry životného prostredia, <http://www.sazp.sk>.

tohto problému. Protokol má zásadný význam aj preto, lebo väčšina priemyselných krajín ním dáva najavo svoju ochotu zmeniť v záujme záchranu klímy svoje priemyselné a ekonomické smerovanie.

### 3.1. „Kjótske ciele“ v Európskej Únii

Európska únia je iniciátorom mnohých úsilí na zastavenie zmeny klímy. Ešte v rámci rokovania o prijatí Kjótskeho protokolu prijalo vtedajších 15 členských štátov EÚ<sup>12</sup> mimoriadne ambiciózny cieľ, znížiť svoje spoločné emisie skleníkových plynov o 8 % v porovnaní s úrovňou v roku 1990. Väčšina z nich má svoje emisie znížiť, niektoré z nich ich však môžu dokonca zvýšiť po istú hranicu, kým ostatné ich musia udržať na rovnakej hranici ako v roku 1990. Desiat krajín, ktoré vstúpili do EÚ 1. mája 2004 majú individuálne kjótske ciele,<sup>13</sup> okrem Cypru a Malty, ktoré nemajú stanovené žiadne ciele v rámci Kjótskeho protokolu.

V marci roku 2000 EÚ spustila program klimatických zmien (ECCP<sup>14</sup>). Spolu s predstaviteľmi priemyslu, združení a organizácií na ochranu životného prostredia a mnohých iných záujmových skupín určila Európska Únia spolu 42 opatrení, ktoré členským štátom pomôžu znížiť emisie skleníkových plynov tak, aby sa vyhlí vysokým nákladom. Všetkých týchto 42 opatrení sa už stalo súčasťou zákonov, alebo sa práve prijímajú. Elementárnym prvkom politiky EÚ v oblasti klimatických zmien je systém obchodu s emisnými kvótami, ktorý bol zavedený 1. januára roku 2005. V rámci neho vlády stanovili ročné limity emisií CO<sup>2</sup> približne pre 12 000 elektrární a energeticke náročných fabriek, ktoré sú zodpovedné za takmer polovicu emisií CO<sup>2</sup> v Európskej Únii. Zariadenia, ktoré produkujú menej CO<sup>2</sup>, môžu predávať svoje nevyužitú emisné kvóty iným zariadeniam, ktoré nemajú obdobné výsledky, čo spôsobuje, že znižovanie emisií, je pre takéto zariadenia finančne výhodné. Systém je nastavený tak, že emisné kvóty má i kto kúpiť, keďže spoločnosti, ktoré prekročia svoje limity emisií a nepokryjú ich emisnými právami kúpenými od iných firiem, musia zaplatiť vysoké pokuty.

Cieľom ostatných opatrení programu ECPP je napríklad zlepšenie palivovej účinnosti automobilov a energetickej účinnosti budov (vďaka lepšej izolácii sa môžu znížiť náklady na kúrenie až o 90% oproti pôvodným), zavádzanie obnoviteľných zdrojov energie ako sú vietor, slnko, sila prílivu, biomasa (organický materiál ako drevo, drevársky odpad, rastliny, živočíšny trus, atď.), geotermálna energia (teplo z termálnych prameňov a sopiek), rozvoj kombinovanej výroby tepla a elektrickej energie, kontrola fluórovaných skleníkových plynov používaných v klimatizačných zariadeniach, zníženie emisií metánu z odpadových skládok, aktívnejší prístup k informatizácii verejnosti spojený s intenzívnejším výskumom zameraným na využívanie technológií, ktoré neškodia klíme.

<sup>12</sup> Rakúsko, Belgicko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Írsko, Taliansko, Luxembursko, Holandsko, Portugalsko, Španielsko, Švédsko, Spojené kráľovstvo.

<sup>13</sup> Slovenská republika, Slovinsko, Česká republika, Estónsko, Maďarsko, Lotyšsko, Litva, Poľsko.

<sup>14</sup> European Climate Change Programme. [http://ec.europa.eu/clima/policies/eccp/index\\_en.htm](http://ec.europa.eu/clima/policies/eccp/index_en.htm).

Ak sa všetky opatrenia naplánované Európskou Úniou a jej členskými štátmi uskutočnia, podarí sa EÚ dosiahnuť svoje Kjótske ciele už v nadchádzajúcom roku 2012.

### 3.2. Klimatický summit COP15 v Kodani (alebo sklamaná Európa)

Vyjednávania v Kodani o budúcej podobe klimatického režimu prebiehali v dvoch v líniiach jednania - v línii Kjótskeho protokolu a línii UNFCCC (Rámcovej konvencie OSN k klimatickým zmenám). Druhá spomenutá sa tiež pomenovala ako tzv. skupina LCA, Long term Cooperative Action, skupina pre dlhodobú kooperatívnu akciu.

Na rokovaníach bolo zaregistrovaných vyše 34 tis. účastníkov (delegácií štátov, mimovládnych a medzinárodných organizácií) a 5 tis. zástupcov médií. Každý očakával konečnú dohodu riešenie problémov spojených so zmenou klímy vo svete.

Výsledkom klimatickej konferencie COP15 v Kodani sa síce stala „Kodanská zmluva“, no nepribližovala sa predstavám a očakávaniam zúčastnených. Možno tvrdiť, že týmto dokumentom, bolo len akési zachovanie si tváre pred svetom, no nie skutočné riešenie problému. Viacerí Európski lídri od Kodanského summitu očakávali záväznú dohodu o miere znižovania emisií CO<sup>2</sup>, avšak text, ktorý bol delegátmi schválený, hovorí, že „sa bude vyžadovať“ výrazné zníženie tvorby globálnych emisií. Podľa neho majú tiež krajiny prijať také kroky, aby sa rast globálnej teploty udržal pod hranicou 2 Celziových stupňov.<sup>15</sup> Dohoda však vôbec nehovorí o emisných cieľoch do roku 2020 a nedefinuje ani dlhodobú víziu pre obdobie do roku 2050.

Kodanská dohoda je „jasne nižšie“ od toho, čo očakávala od COP15 Európska únia, vyhlásil predseda Komisie José M. Barroso. „Nebudem skrývať svoje sklamanie,“ doplnil.

„Cesta smerom k novej dohode je stále veľmi dlhá,“ doplnila nemecká kancelárka Angela Merkelová. Podľa nej takáto dohoda nie je dosť ambiciózná, aby na jej základe mohla EÚ sprísniť svoje emisný cieľ zo súčasnej 20-percentnej redukcie tvorby CO<sub>2</sub> na 30 percent.

Trochu iný názor má generálny tajomník OSN Pan Ki-mun, ktorý dohodu označil za „nevyhnutný začiatok“. Pred delegátmi doplnil: „Mnohí povedia, že jej chýbajú ambície. Predsa ste však dosiahli mnoho.“<sup>16</sup>

Hoci sa Európskym lídrom svoje vízie v Kodani uskutočniť nepodarilo v dostatočnej miere, diplomatickí predstavitelia USA odchádzali spokojní. Kodanská dohoda totiž vychádza z návrhu, ktorý predstavila skupina piatich krajín, no čo je dôležité dodať, pod vedením USA (India, Čína, Brazília, Juhoafrická republika, USA). Prezident Barack Obama pomenoval text akousi zmysluplnou dohodou, v ktorej mne samotnej, však zmysel pôvodných emisných cieľov pripadá druhoradý. Dokonca niektoré národné delegácie opustili Kodaň predčasne s odôvodnením, že sa cítia vylúčené z procesu a nesúhlasia so znením amerického návrhu. Podľa nich Kodanská dohoda v

<sup>15</sup> Pozri <http://www.copenhagenclimatecouncil.com/>.

<sup>16</sup> Pozri [http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam\\_liniek/klimaticky-summit-cop15-vkodani-den-po-dni-000241](http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam_liniek/klimaticky-summit-cop15-vkodani-den-po-dni-000241).

dostatočnej miere neznižuje emisie CO<sub>2</sub> a stáva sa tak dôvodom samotného globálneho oteplenia.

Hoci sa ostatné krajiny držali svojich pôvodných pozícií až do posledných chvíľ finálnych rokovaní (napríklad India a Čína do posledného okamihu nechceli súhlasiť s emisným cieľom 50 percent do roku 2050, najzraniteľnejšie a ostrovné krajiny zasa s teplotným limitom 2 stupňov - presadzovali 1,5 stupňa), napokon od nich ustúpili. Ani samotný Barack Obama neprišiel do Kodane predstaviť vyššiu klimatickú pomoc než 100 mld. dolárov ročne do roku 2020, ako oznámila americká ministerka zahraničia Hilary Clinton pred jeho príchodom. Obama tiež pre legislatívny proces v Kongrese nemohol sľúbiť viac ako 4-percentnú redukciu tvorby CO<sub>2</sub> do roku 2020 (v porovnaní s rokom 1990). „*Najväčšiu zodpovednosť za slabý výsledok kodanskej konferencie nesú Čína a USA. USA nedokázali prispôsobiť svoj redukčný cieľ globálnej potrebe. Čína odmietla podpísať dohodu o medzinárodných záväzkoch,*“ odvážne tvrdí Jo Leinen, ktorý bol vedúcim delegácie Európskeho parlamentu na COP15.

No nemožno hovoriť len o neúspechoch, pozitívom týchto rokovaní bola dohoda o finančnej pomoci klimatických projektov v období 2010 – 2012.

Ide o peniaze na tzv. „rýchlo začínajúce“ projekty, ktoré sa realizujú v najchudobnejších krajinách a ich cieľom je pomoc v prispôbovaní sa zmenenému podnebiu. Druhoradým cieľom je znižovanie produkcie emisií, resp. nízkouhlíková transformácia ekonomiky. Toto krátkodobé financovanie by malo sčasti obmedziť i ťažbu dreva, ktorá je príčinou deforestácie. Rozvinuté krajiny sa tiež dohodli na „*stanovení cieľa spoločne mobilizovať 100 mld. dolárov ročne do roku 2020 na pokrytie potrieb rozvíjajúcich sa krajín*“. Čiastková dohoda je reakciou na jednostranné oznámenie USA, že ročne môžu poskytovať 100 mld. dolárov (69,8 mld. eur) v horizonte do roku 2020 ako pomoc chudobnejším krajinám bojovať proti zmenám podnebia a inštalovať čisté zdroje energie. Spojené Štáty Americké trvajú na tom, že poskytnú pomoc len tým krajinám, kde bude možné komisiou overiť, ako sa s finančnými prostriedkami nakladá. Vzoprela sa Čína, keď vyhlásila, že takýto mechanizmus by bol hrubým zásahom do jej štátnej suverenity. Záverečný kodanský dokument toto napätie reflektuje. V dokumente stojí, že overovanie bude vo všeobecnosti vecou domácich opatrení a mechanizmov s výnimkou, ak sa projekt bude realizovať v rámci medzinárodnej finančnej schémy vtedy bude kontrolórom medzinárodná komisia.

Ak možno v rámci COP15 spomenúť tému, v rámci ktorej, nedošlo k väčším konfliktom, či rozdielnym postojom, možno hovoriť o otázke úloh lesov a zastavení deforestácie. Až 15 percent nárastu koncentrácie CO<sub>2</sub> v atmosfére sa pokladá za priamy následok znižovania rozlohy dažďových pralesov a iných lesov.

V konečnom dôsledku však OSN dohodu neprijala, na to by totiž potrebovala jednomyselný súhlas všetkých zúčastnených krajín. Zdĺhavé spory medzi „chudobnými a bohatými“ stranami spôsobili, že v záverečnom texte nie je prakticky nič z predošlých veľkolepých cieľov, ktoré si pred summitom kládli. Záverom summitu bolo, že signatári sa budú snažiť udržať otepľovanie pod hranicou dva stupne Celzia, nepíšu však nič o potrebných opatreniach. Vypadol aj záväzok na zníženie emisií skleníkových plynov o 80 percent do roku 2050. Chudobným krajinám boli pridelené finanč-

né prostriedky v hodnote 30 miliárd dolárov na vyrovnanie s následkami otepľovania a od roku 2020 budú ročne dostávať sto miliárd.

Dovolím si tvrdiť, že šlo o kodanské fiasko, keďže Kodanský summit sa skončil prakticky bez výsledku. Dohoda nepodpísaná viacerými účastníkmi summitu, ktorá bola navyše **bez právnej záväznosti**.

### 3.3. Klimatický summit COP16 v Cancúne (alebo „už sme spokojní“)

Aj napriek mnohým pesimistickým hodnoteniam a predpovediam, ktoré konferenciu v Cancúne predchádzali, čo bolo samozrejme po Kodanskom fiasku pochopiteľné, treba zdôrazniť, že jej priebeh a dosiahnuté výsledky sú pri všeobecných hodnoteniach považované za míľový krok vpred v rámci riešenia problémov klimatických zmien. Rozhodnutia schválené v Cancúne – tzv. Cancúnska dohoda (Cancún agreement) – obsahuje ustanovenia ku všetkým rozhodujúcim blokmi Akčného plánu z Bali a pokrýva aj základné elementy Kjótskeho protokol.

Nedá mi nespomenúť, že v Cancúne došlo k progresu nielen v samotných klimatických otázkach, no tiež sme sa vrátili k transparentnému formátu rokovaní, účasť všetkých krajín pri záverečných rozhodnutiach. Veľkú zásluhu na tomto výsledku má nesporne samotné Mexiko, ktoré si tieto ciele pripomínalo počas celého roku príprav a najmä angažovanosť prezidentky COP 16 Patricie Espinoza. Za úspech konferencie sa tiež môže považovať to, že sa v jej dokumentoch podarilo zachovať architektúru a všetky dôležité články Kodanského akordu, ktoré sú v súčasnosti premietnuté do schválených rozhodnutí **s právnou záväznosťou**.

Aj keď sa v Cancúne nepodarilo vyriešiť politicky citlivú otázku o právnej forme budúcej globálnej dohody (dohôd), pozitívom je, že strany naďalej o týchto otázkach aktívne diskutujú.

Delegáciu Slovenskej republiky na rokovaníach v Cancúne viedol vtedajší minister životného prostredia SR József Nagy. Ďalšími členmi delegácie boli veľvyslanec Slovenskej republiky v Mexiku Jaroslav Blaško, generálny riaditeľ sekcie environmentálnej politiky, záležitostí EÚ a legislatívy MŽP SR Kamil Viliňovič, riaditeľka odboru politiky zmeny klímy a ekonomických nástrojov MŽP SR Helena Princová, hlavná štátna radkyňa Ministerstva zahraničných vecí SR Mária Žatková, zástupca MŽP SR Milan Zvara a Tibor Priwitzer z Národného lesníckeho centra vo Zvolene.

Vo svojom oficiálnom vystúpení minister životného prostredia predstavil doterajšie úspechy SR ako „znižovanie emisií skleníkových plynov bez negatívnych vplyvov na náš ekonomický rast, plnenie záväzku SR na pomoc rozvojovým krajinám v roku 2010 v rámci tzv. fast-start finančného mechanizmu a tiež vládou schválený Program revitalizácie krajiny a integrovaného manažmentu povodí SR, ktorý na integrovanej báze rieši zvýšenie odolnosti územia na zmeny klímy ako aj znižovanie negatívnych javov a procesov v povodiach prostredníctvom revitalizácie a obnovy ekosystémových funkcií krajiny.“<sup>17</sup>

<sup>17</sup> Oficiálna internetová stránka Ministerstva životného prostredia SR, prístupné na: [www.minzps.sk/sekcie/.../politika.../vysledky-rokovani-cancune.html](http://www.minzps.sk/sekcie/.../politika.../vysledky-rokovani-cancune.html).



Na otázku o ne-dohode o Kjótskom protokole MŽP reagovalo, že aj „keď počas rokovaní v Cancúne nebola ukončená diskusia o konečnej výške redukčných cieľov krajín v prílohe B Kjótskeho protokolu na druhé záväzné obdobie, SR nepovažuje túto skutočnosť za neúspech. Krajiny prílohy B, ktoré ratifikovali protokol, pokrývajú v súčasnosti len 27% globálnych emisií, ich ponúkané redukčné ciele na druhé obdobie teda v žiadnom prípade nestačia na naplnenie environmentálneho cieľa 2°C. Ďalším dôvodom, prečo by bolo predčasné novelizovať Kjótsky protokol bez jeho komplexnej novelizácie, sú stále neukončené diskusie k prenosom nadbytkov AAUs, ktoré môžu celkový cieľ tiež ovplyvniť.“<sup>18</sup>

Právnym dokumentom schváleným na konferencii, ovšem okrem mnohých procedurálnych rozhodnutí, je tzv. Cancúnska dohoda, ktorá pozostáva z dvoch hlavných častí, ktoré odzrkadľujú výsledky rokovania tak v rámci protokolu (ad hoc pracovná skupina pre budúce záväzky krajín v rámci Kjótskeho protokolu AWG-KP), ako aj dohovoru (ad hoc pracovná skupina pre dlhodobú spoluprácu krajín pri riešení problematiky zmeny klímy po roku 2012 AWG-LCA). V rámci dohovoru je súčasťou dohody rozhodnutie 1/CP.16, ktoré súhrnne prezentuje výsledky rokovaní na úrovni AWG-LCA. V rámci Kjótskeho protokolu dohoda obsahuje rozhodnutie 1/CMP.6, ktorá sumarizuje dosiahnuté výsledky rokovaní na úrovni AWG-KP a rozhodnutie 2/CMP.6, ktoré sa týka znižovania emisií a započítavania záchytovej pre sektor LU-LUCF (využitie krajiny, zmeny vo využívaní krajiny a lesníctvo).

Napriek tvrdeniu Výkonného riaditeľa Programu OSN pre životné prostredie (UNEP) Achim Steinera, ktorý vo verejnom vyhlásení novinárom povedal: „*Všetci z Cancúnu odídeme s jasným vedomím, že sme výrazne nezmenili časový rámec, v ktorom bude svet schopný riešiť klimatické zmeny*“, osobne si myslím, že hoci neexistuje dôvod na oslavu, to, že je tu politická vôľa riešiť túto situáciu a pozastaviť slimačie tempo klimatických rokovaní je minimálne dôležitou kapitolou v listovaní riešenia zmeny klímy vo svetovom meradle.

Nedávne rozhovory v thajskom Bangkoku (3. - 8. apríl 2011) boli prvým stretnutím delegátov krajín, odkedy v Cancúne schválili balíček klimatických dohôd a zachránili tvár globálnych rokovaní.

### 3.4. Pomôžte chudobným krajinám. Podmienečne?

Ako už bolo spomenuté, jednou z hlavných požiadaviek rozvojových krajín v rámci kodanských rokovaní bolo, aby industrializované krajiny prevzali zodpovednosť za vypúšťanie skleníkových plynov do ovzdušia. Rozvojové krajiny tvrdia, že práve nich sa klimatické zmeny dotknú najviac. Klimatológovia poukazujú na očakávaný nárast sucha, horúcich vln, povodní, či rastúcu hladinu morí.

V Cancúne sa forma financovania boja proti klimatickým zmenám finálne vykryštali-ovala a to do podoby dvoch vetiev financovania:

<sup>18</sup> Tvrdenie MŽP pre Internetový portál Euractiv. Prístupné na: [http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam\\_liniiek/ako-dalej-po-kodani-vzkriesi-eu-svetove-rokovania-000265](http://www.euractiv.sk/energetika/zoznam_liniiek/ako-dalej-po-kodani-vzkriesi-eu-svetove-rokovania-000265).

### *Financovanie rýchleho štartu*

Vyspelé krajiny poskytnú rozvojovým krajinám finančnú injekciu v podobe „nových a dodatočných zdrojov vo výške 30 miliárd dolárov do konca roka 2012, s vyváženou alokáciou medzi adaptáciu a zmiernenie následkov, pričom pre najzraniteľnejšie rozvojové krajiny sa bude preferovať financovanie na adaptáciu.“<sup>19</sup>

Európska únia sa už v Kodaňskej dohode zaviazala, že v rokoch 2010-2012 poskytnú 7,2 miliardy eur, pričom v roku 2010 sa podarilo zrealizovať čiastku v hodnote €2,2 miliardy.

### *Zelený klimatický fond*

Súčasťou Kodaňskej dohody bol návrh na sprevádzkovanie Kodanského zeleného klimatického fondu, ktorý mal rozdeľovať svetovú klimatickú pomoc medzi štáty. Fond má riadiť výbor zostavený z 24 členov, kde by mali rovnaké zastúpenie krajiny rozvojové a krajiny rozvinuté. Správcom fondu mala byť počas prvých rokov Svetová banka, čo však vyvolalo búrlivú diskusiu. Enviromentálne organizácie, sa v súvislosti s prizvaním Svetovej banky do tohto procesu obávali najmä toho, aby neboli prostriedky poskytované cez Svetovú banku vo forme pôžičiek a nie grantov, čo by rozvojové krajiny len zadlžilo.

Niektoré rozvojové krajiny sa dožadovali toho, aby do Zeleného klimatického fondu prispievali bohaté štáty vo výške 1,5% ročného HDP. Táto požiadavka prijatá nebola.

V Cancúne sa nedohodlo ako presne sa nový fond naplní. Podľa Akčného plánu z Bali z roku 2007, môžu rozvinuté krajiny na pomoc chudobným krajinám využívať „verejné a súkromné, bilaterálne a multilaterálne i alternatívne zdroje,“ ako napríklad dane z finančných transakcií.

Po klimatickej konferencii v roku 2011 má tzv. Dočasný výbor pripraviť návrh pravidiel a mechanizmus fungovania fondu. Jeho uvedenie do prevádzky sa tak očakáva až po roku 2011. Je tu prognóza, žeby sa „Zelený klimatický fond mal v budúcnosti zlúčiť s Adaptačným fondom OSN, ktorý bol zriadený na základe Kjótskeho protokolu. Podľa predsedu rady Adaptačného fondu Farrukh Iqbal Khana rozvojové krajiny dúfali, žeby väčšinu zo stomiliardového balíčka klimatickej pomoci prerozdeľoval práve Adaptačný Fond OSN.“<sup>20</sup>

Fond však nie je tak aktívnym prínosom financií ako sa sprvoti predpokladalo, čoho dôkazom je i fakt, že k novembriu 2010 fond podpísal len jedinú zmluvu o pomoci Senegalú pri ochrane pobrežia pred stúpajúcou úrovňou oceánu vo výške \$8,6 mil, ktorý bol oficiálne spustený v januári 2011. Odsúhlasená bola aj ďalšia dohoda zameraná na zlepšenie vodného hospodárstva v Hondurase.

<sup>19</sup> Európsky parlament: Rezolúcia o výsledkoch kodanskej konferencie o klimatických zmenách (COP15) (10. február 2010).

<sup>20</sup> Cancún Climate Change Summit: a Question of Trust, Guardian UK, Prístupné na: <http://www.guardian.co.uk/environment/cif-green/2010/dec/01/cancun-climate-change-summit-trust>.

### 3.5. Nahradia Kjótsky protokol?

Už v Kodani bol zo strany EÚ, Spojených Štátov a ďalších bohatých krajín vyvíjaný nátlak na vytvorenie novej dohody, ktorá by nahradila Kjótsky protokol a zároveň by všetky štáty zastrešila pod jednotný rámec. Prvé záväzné obdobie protokolu končí koncom roku 2012. Rozvojové krajiny však s návrhom rozvinutých krajín nesúhlasia, čo je pochopiteľné, a vyzývajú presne k rozšíreniu záväzkov bohatých štátov vyplývajúcich z Kjótskeho protokolu.

Memorandum EÚ spravené pred summitom potvrdilo, že Únia uprednostňuje „aby budúci globálny rámec po roku 2012 nadobudol formu jedného nového právne záväzného nástroja obsahujúceho základné prvky Kjótskeho protokolu.“ Nebráni sa ani možnosti prijať súbor samostatných právnych nástrojov a dokonca i zvážiť druhé kjótske obdobie záväzkov.

OSN spracovala krízové možnosti pre prípad, že sa predstavitelia zmluvných strán nedohodnú na nástupcovi Kjótskeho protokolu. Právnym riešením hroziaceho vákuu by mohli byť čiastkové zmeny zmluvy, ako zníženie počtu krajín, ktoré by odsúhlasovali ďalšie ciele protokolu, alebo predĺženie platnosti limitov do roku 2013 či 2014.

Mám za to, že s mimoriadne vhodným riešením prišiel Luis Alfonso de Alba, zvláštny zástupca Mexika pre klimatické zmeny, ktorý sa počas rokovaní v Bonne vyjadril, že novú dohodu, ktorou sa štáty po roku 2012 zaviazu k znižovaniu emisií skleníkových plynov a podpore adaptačných opatrení v rozvojových krajinách, nemusí tvoriť jediný dokument: „*Nehovoríme tu o jednom právne záväznom nástroji, ale o ich súbore. Jeden nástroj bude pokrývať (signatárov) Kjótskeho protokolu, ale môžeme mať tiež druhý pre Spojené štáty a tretí pre rozvojové krajiny.*“<sup>21</sup>

Podľa vyjadrení bývalého výkonného sekretára UNFCCC Yvo de Boera, budú práve v tomto roku položené základy ďalšej klimatickej dohody.

## 4. Záver

Pri pohľade na charakter politiky zmeny klímy a adaptácie je nevyhnutné, aby sa na jej riešení aktívnejšie a konzistentne podieľali všetky zainteresované rezorty – ministerstvo financií, ministerstvo zahraničných vecí, ministerstvo hospodárstva, ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka, ministerstvo dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja a ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu. Ich spolupráca je potrebná priamo v nadväznosti na nové úlohy, ktoré explicitne z rokovaní v Cancúne pre SR vyplývajú.

Problematická bude vzhľadom na politické či ekonomické ťaženie najmä téma finančného príspevku SR v rámci dlhodobého mechanizmu boja proti klimatickým zmenám. Preto by bolo vhodné v krátkom časovom horizonte zahájiť v rámci spomenutých ministerstiev začlenených do Expertnej skupiny pre aspekty financovania politiky zmeny klímy v rozvojových krajinách rozpravu o možnostiach efektívneho generovania finančných zdrojov na pomoc týmto krajinám po roku 2012.

<sup>21</sup> <http://www.climate-change.tv/luis-alfonso-de-alba-december-2009>.

Osobne zastávam názor, že tiež štáty, ktoré sú v oblasti klimatických zmien hodnotené ako „zraniteľné“, by si vzhľadom na bezpečnosť ich obyvateľstva ako aj na celkovú bezpečnosť krajiny, mali stanoviť metódy zdokonalenia potenciálu nevyhnutného pre obranu proti bezpečnostným hrozbám a vypracovávať akési hodnotenia, ktoré by mali byť zaradené nielen do národných plánov rozvoja a do plánov OSN, ale zároveň do systémov včasného varovania sveta o možných zmenách a do strategických mechanizmov boja proti nim, pretože „klimatické zmeny sú hrozbou, ktorá nás môže spojiť za predpokladu, že budeme natoľko múdri, aby sme ich zastavili skôr, než nás rozdelia.“<sup>22</sup>

---

<sup>22</sup> Prehlásenie Margaret Beckettovej z roku 2007, [http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO\\_Change/Environment\\_PeacePolicy/](http://www.nato.int/docu/review/2009/NATO_Change/Environment_PeacePolicy/).

**Medzinárodnoprávny režim nakladania s nebezpečným odpadom**

Dana Szerdiová

1. Úvod.....	86
2. Potreba právnej úpravy .....	86
3. Bazilejský dohovor .....	87
3.1. Základná charakteristika .....	87
3.2. Environmentally sound management .....	88
3.3. Obsah.....	89
4. Regionálne právne úpravy.....	91
4.1. Dohovor z Bamako.....	91
5. Odpadové pirátstvo.....	92
6. Záver.....	93

**1. Úvod**

Odpad existuje odkedy existuje život. Vzniká pri každej ľudskej činnosti, vo výrobnej i spotrebiteľskej sfére. Jeho vznik a hromadenie predstavuje výrazný zásah do životného prostredia. Často obsahuje látky, ktoré ohrozujú prakticky všetky časti životného prostredia t.j. kvalitu vôd, pôdy či ovzdušia. Tieto látky prenikajú do rastlín a cez potravinový reťazec ohrozujú jednak živočíchy, a takisto i ľudskú populáciu. Správne nakladanie a hospodárenie s odpadmi sa preto v dnešnej dobe stáva veľmi dôležitým problémom.

Vzhľadom na množstvo odpadov, ktorého rýchle zväčšovanie je v dnešnej dobe ovplyvnené napr. rastom populácie či zväčšovaním osobnej spotreby, veľký význam v súčasnosti získava aj využívanie odpadov ako druhotných surovín. Už v roku 1989 bola krajinami Európskeho spoločenstva pripravená Stratégia odpadového hospodárstva ES, v úvode ktorej bolo obsiahnuté konštatovanie, že odpady nie sú len zdrojom znečisťovania životného prostredia, ale aj cenným zdrojom druhotných surovín. Aj preto problém hospodárenia a nakladania s odpadmi už v dnešnej dobe nieje problémom čisto ekologickým, ale nadobúda aj povahu ekonomickú či spotrebiteľskú.

V súčasnosti vo svete neexistuje jednotný, medzinárodne platný systém klasifikácie odpadov. Odpady je možné rozdeliť podľa istých kritérií do viacerých skupín a to na: odpady komunálne, priemyselné odpady, odpady z ťažby surovín, lesnícke a poľnohospodárske odpady, odpady z energetiky, kaly z čistiarní mestských a priemyselných vôd, úpravy vody a sedimenty, rádioaktívne odpady.

Takmer 55% všetkých odpadov, ktoré ľudia vyprodukujú tvoria priemyselné (nebezpečné) odpady, ktoré predstavujú najzávažnejšie ohrozenie životného prostredia a zdravia človeka.

**2. Potreba právnej úpravy**

Nutnosť vytvoriť striktnejšiu právnu úpravu v oblasti nakladania s nebezpečnými odpadmi sa naplno prejavila v druhej polovici deväťdesiatych rokov. Pádom „železnej opony“ s následným rozvojom globálneho obchodu a priemyslu nastalo aj výraz-

né zvyšovanie produkcie nebezpečných odpadov, čo viedlo okrem iného aj k dramatickému nárastu nákladov na nakladanie s takýmto odpadom. Vyspelejšie krajiny začali hľadať lacnejší spôsob zbravenia sa nebezpečného odpadu, ako bolo jeho zneškodňovanie legálnym spôsobom. Tieto krajiny začali vyvážať odpad do rozvojových krajín a krajín východnej Európy. Odhalenie týchto skutočností viedlo k veľkému medzinárodnému rozhorčeniu a následne k prijatiu a vypracovaniu Bazilejského dohovoru o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní.<sup>1</sup> Dohovor sa stal súčasťou environmentálneho programu Organizácie Spojených národov (*United Nations Environment Programme* – UNEP).

### 3. Bazilejský dohovor

#### 3.1. Základná charakteristika

Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní je medzinárodná zmluva, ktorá prísne upravuje medzinárodný (cezhraničný) prevoz nebezpečných odpadov zaväzujúc zmluvné strany aby zaistili, dbajúc pri tom na životné prostredie, nakladanie s nebezpečnými odpadmi a ich ničenie.<sup>2</sup> Dohovor bol podpísaný 22. marca 1989 v Bazileji. Do platnosti vstúpil 5. mája 1992. Dohovor je výsledkom rokovaní krajín s rôznou ekonomickou vyspelosťou, sociálnym zabezpečením či geografickou polohou, čo sa výrazne odráža na jeho trvácnosti a stabilite. V súčasnosti je ratifikovaný 175 krajinami.

V pomerne krátkom čase od nadobudnutia platnosti Dohovoru sa uskutočnili dve významné medzinárodné konferencie zmluvných strán. Prvá sa konala hneď v roku 1992 a jej výsledkom bolo pripravenie návrhu Protokolu o zodpovednosti a kompenzácií škody spôsobenej prevozom nebezpečných odpadov a ich ničením. Druhá konferencia sa konala o dva roky v Ženeve, kde sa strany dohodli na okamžitej medzinárodnej prohibícii vývozu nebezpečného odpadu, ktorý má byť zničený v krajinách OECD mimo krajín tohto združenia. Išlo o tzv. Ban Amendment publikovanú ako rozhodnutie II/12. Pretože rozhodnutie nebolo zapracované priamo v texte Dohovoru vznikala otázka či je alebo nie je právne záväzné. Práve na základe týchto pochybností bolo rozhodnuté, že zákaz má byť formálne začlenený do Dohovoru ako zmena (rozhodnutie III/12). Aby mohla táto zmena vstúpiť do platnosti bola potrebná je ratifikácia tromi štvrtinami zmluvných strán. Doteraz ju však ratifikovalo len 69 krajín.

Dohovor vo všeobecnosti upravuje pravidlá prepravy nebezpečných odpadov s prihliadnutím na dosiahnutie minimalizácie pohybu odpadov v súlade so zásadou, že každý štát má zabezpečiť zneškodňovanie v ňom produkovaných nebezpečných odpadov.<sup>3</sup> Upravená je iba oblasť nakladania, alebo prípravy s nakladaním komunál-

---

1 Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí o pristúpení Slovenskej republiky k Bazilejskému dohovoru o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodňovaní č. 60/1995 Z.z.

2 GILPIN, A.: *Dictionary of Environmental Law*. Cambridge: Cambridge University press, 2000, str. 30.

3 <http://enviroportal.sk/dohovory/dohovory-detail.php?dokument>.

nych a nebezpečných odpadov, konkrétne skládky odpadov, vypúšťanie odpadov do riek a morí, znečisťovanie morského dna, spaľovanie, trvalé uskladnenie či recyklácia.<sup>4</sup> Dohovor neupravuje napr. radioaktívny odpad ktorý je už predmetom úpravy osobitných dohovorov, a tiež odpad vznikajúci z bežnej prevádzky lodí, ktorého vypúšťanie je upravené v tzv. MARPOL dohovore.<sup>5</sup>

Hlavnými cieľmi dohovoru teda už od jeho začiatku bolo:

- obmedzenie pohybu nebezpečných odpadov cez hranice štátov, v prípade ich pohybu prísna kontrola presunov týchto materiálov a presná informovanosť o ich presunoch a
- minimalizovanie vzniku nebezpečných odpadov z hľadiska ako množstva, tak aj nebezpečnosti pri preprave a zneškodňovaní odpadov a v maximálne možnej miere prihliadať na životné prostredie a ochranu ľudského zdravia.

### **3.2. Environmentally sound management**

Primárnym záväzkom vyplývajúcim z Bazilejského dohovoru pre jeho zmluvné strany je zabezpečiť medzinárodný presun nebezpečného odpadu tak, aby nepoškodzoval životné prostredie. Záväzok sa vzťahuje na štáty vyvážajúce, tranzitné ako aj na štáty dovozu. Podstatou záväzku je, že štáty nemôžu povoliť vývoz alebo dovoz, ak majú čo i len najmenšie podozrenie o jeho škodlivosti pre životné prostredie. Takáto zodpovednosť sa vzťahuje aj na rozvojové štáty.

Práve z tohto záväzku je možné vyvodit' aj ústredný cieľ resp. základný princíp, na ktorom je postavený Bazilejský dohovor. Tento princíp je známy pod pojmom „Environmentally sound management“ (ESM). Za slovenské ekvivalenty tohto slovného spojenia by sa dali označiť napr. „princíp udržiavania životného prostredia“ alebo „environmentálne vhodné nakladanie“, či „nakladanie šetrné k životnému prostrediu“. Cieľom ESM je ochrana ľudského zdravia a životného prostredia prostredníctvom minimalizácie produkcie nebezpečných odpadov kedykoľvek je to možné. ESM predstavuje prijatie všetkých praktických krokov na minimalizáciu vzniku nebezpečných odpadov a prísne kontroly ich skladovania, prepravy, ošetrovania, opätovného použitia, recyklácie, zhodnocovania a konečného zneškodňovania.<sup>6</sup>

V dohovore je tento princíp definovaný iba vo všeobecných ustanoveniach, a to ako „potreba aplikácie všetkých možných postupov na zaistenie ochrany ľudského zdravia a životného prostredia pri nakladaní s nebezpečným alebo iným odpadom“.<sup>7</sup> Čo sa však považuje za dobré či správne nakladanie s nebezpečnými odpadmi často závisí od vyspelosti krajiny.

---

<sup>4</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*. Oxford: Oxford University press, 2009, str. 477.

<sup>5</sup> Medzinárodný dohovor o zabránení znečisťovania z lodí.

<sup>6</sup> Pozri <http://www.basel.int/convention/basics.html>.

<sup>7</sup> BIRNIE, P., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*. Oxford: Oxford University press, 2009, str. 480.

### 3.3. Obsah

Obsahom dohovoru je definovanie základných pojmov, potrebných pre jeho správne pochopenie a uplatňovanie, ktorému sa venuje v úvodných článkoch. Za kľúčové je možné považovať najmä zadenovanie pojmu „nebezpečných odpadov“, za ktoré dohovor považuje odpady, ktoré sú predmetom pohybu cez hranice štátov, a to:

- odpady patriace do niektorej skupiny uvedenej v prílohe č. I, ak majú niektorú z charakteristík uvedených v prílohe č. III tohto dohovoru
- odpady, ktoré nie sú zahrnuté pod písmenkom a) tohto odseku, ale národne zákonodarstvo zmluvnej strany vývozu, dovozu alebo tranzitu ich definuje alebo považuje za nebezpečné odpady.<sup>8</sup>

V súvislosti s druhou časťou definície dohovor ustanovuje pre každú zmluvnú stranu povinnosť informovať sekretariát dohovoru o tých odpadoch, ktoré nie je možné subsumovať pod definície odpadov, ktorých zoznam obsahuje príloha č. I a č. II, a ktoré považuje národné zákonodarstvo alebo ich priamo definuje ako nebezpečné, a to v lehote šiestich mesiacov odo dňa, keď pristúpila k tomuto dohovoru. Zmluvná strana je povinná sekretariát informovať aj o všetkých požiadavkách týkajúcich sa postupov použiteľných na pohyb takýchto odpadov cez hranice jednotlivých štátov.

Dohovor dáva možnosť každej zmluvnej strane využiť právo úplne zakázať dovoz nebezpečného odpadu s cieľom jeho zneškodnenia na svoje územie. Zároveň však stanovuje, a to na základe vzájomnej informačnej povinnosti zmluvných strán, povinnosť informovať o tomto rozhodnutí aj ostatné zmluvné strany. Strany, ktoré boli o takomto rozhodnutí informované, sú povinné zakázať vývoz nebezpečných odpadov do krajín, ktoré dovoz úplne zakázali. To isté platí v prípade, ak štát nedal písomný súhlas na daný dovoz, pričom ho nemusel výslovne zakázať. Vzájomnej informačnej povinnosti na základe článku 13, uskutočňovanej prostredníctvom Sekretariátu, podliehajú informácie napr. aj o zmenách týkajúcich sa určenia kompetentných úradov (prvýkrát sú zmluvné strany povinné sekretariát informovať o tom, ktoré orgány si určili ako kompetentné do troch mesiacov odo dňa, keď pre ne dohovor nadobudne právoplatnosť), o zmenách vnútroštátneho vymedzenia pojmu nebezpečné odpady, či o rozhodnutiach prijatých na obmedzenie alebo zákaz vývozu takýchto odpadov.

Zmluvné strany považujú nezákonnú prepravu nebezpečných a iných odpadov za trestný čin.<sup>9</sup> V súvislosti s týmto je každá zmluvná strana povinná prijať vhodné opatrenia na uplatňovanie a vykonávanie dohovoru. Vhodnými opatreniami v danom prípade sa rozumejú najmä opatrenia, ktoré majú zabrániť, alebo potrestať konanie v rozpore s dohovorom. Zmluvná strana nemôže dovoliť, aby sa nebezpečné odpady vyvážali na územie nezmluvnej strany alebo sa z jej územia dovážali. Povinnosť zabezpečiť vhodné opatrenia dohovor zmluvným stranám ukladá napr. v súvislosti so

<sup>8</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 1.

<sup>9</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 4 ods. 2.



zabezpečením obmedzenia vzniku nebezpečných odpadov na čo najnižšiu mieru, so zabezpečením dostupnosti vhodných zneškodňovacích zariadení na nakladanie s takýmito odpadmi z hľadiska prijateľnosti k životnému prostrediu, zabezpečenia obmedzenia pohybu nebezpečných odpadov na najnižšiu prípustnú mieru atď.

Predmetom v celku podrobnej úpravy dohovoru je aj proces pohybu odpadov cez hranice štátov medzi zmluvnými stranami. Obsahuje ju článok 6 dohovoru. Každý plánovaný pohyb nebezpečných odpadov cez hranice štátov je povinný pôvodca resp. vývozca prostredníctvom kompetentných úradov štátu vývozu písomne oznámiť kompetentným úradom dotknutých štátov. Štát dovozu žiadateľovi písomnou formou v lehote 60 dní odpovie, či povoľuje pohyb s podmienkami alebo bez podmienok, či odmieta povoliť pohyb alebo vyžaduje doplňujúce informácie.<sup>10</sup> Táto povinnosť sa vzťahuje aj na pohyb nebezpečných odpadov medzi štátmi, ktoré sú zmluvnými stranami na strane jednej, a štátmi, ktoré nie sú zmluvnými stranami dohovoru na strane druhej. Bez písomného súhlasu štát vývozu nepovolí pohyb cez hranice štátov. Takýto písomný súhlas je základom kontrolného systému zavedeného Bazilejským dohovorom. Štát vývozu nemusí pôvodcovi resp. vývozcovi povoliť pohyb nebezpečných odpadov cez hranice štátov aj vtedy, ak ešte nespĺnil všetky podmienky predpísané dohovorom. Dohovor upravuje aj tzv. všeobecnú žiadosť. Štát vývozu môže na základe písomného súhlasu dotknutých štátov povoliť pôvodcovi resp. vývozcovi použitie všeobecnej žiadosti vtedy, keď sa nebezpečné odpady alebo iné odpady s rovnakými fyzikálnymi alebo chemickými vlastnosťami pravidelne dopravujú tomu istému zneškodňovateľovi.<sup>11</sup> Splnená musí byť aj podmienka rovnakých vstupných a výstupných colníc štátov. Ak pohyb nebezpečných odpadov, na ktorý bol vydaný písomný súhlas, nie je možné dokončiť podľa podmienok vopred dohodnutých v zmluve, štát vývozu má povinnosť zabezpečiť, aby vývozca tieto odpady vrátil do štátu vývozu. Každý pohyb nebezpečných odpadov cez hranice štátov musí byť poistený, pokrytý zárukou alebo iným ručením. V tejto súvislosti dohovor používa aj pojem nezákonná preprava, ktorý vymedzuje v čl. 9. Nezákonnou je podľa dohovoru preprava, ktorá nespĺňa práve tieto vyššie uvedené podmienky, a teda napr. nebola uskutočnená na základe žiadosti, nebola schválená všetkými dotknutými štátmi, alebo v značnej miere nezodpovedá dokladom.

Za účelom zdokonalit' nakladanie s nebezpečnými odpadmi, a to spôsobom prijateľným pre životné prostredie, zmluvné strany navzájom spolupracujú. Povinnosť spolupracovať dohovor ukladá zmluvným stranám aj v súvislosti s čo najrýchlejším prijatím protokolu, ktorý určuje vhodné pravidlá a postupy v oblasti zodpovednosti a náhrady škôd vznikajúcich pri pohybe nebezpečných odpadov cez hranice štátov.

Vo svojich článkoch 15 a 16 dohovor zriaďuje Konferenciu zmluvných strán a Sekretariát. Zasadanie Konferencie sa zvoľáva v pravidelných intervaloch, ktoré boli určené na jej prvom zasadnutí. Dohovor umožňuje aj mimoriadne zasadnutie Konferencie zmluvných strán, a to v prípade, ak to konferencia považuje za nevy-

<sup>10</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 6 ods. 2.

<sup>11</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 6 ods. 6.

hnutné, alebo ak o to písomne požiada zmluvná strana a aspoň tretina ostatných zmluvných strán túto žiadosť podporila. Na základe článku 15 dohovoru Konferencia zmluvných strán sústavne sleduje a vyhodnocuje skutočné plnenie tohto dohovoru<sup>12</sup> a okrem toho napríklad podľa potreby prijíma zmeny dohovoru, zmeny protokolov alebo aj zriaďuje pomocné útvary, ktoré sú podľa nej vhodné na uskutočňovanie dohovoru. Na zasadnutiach Konferencie sa môžu zúčastniť všetky štáty, ktoré nie sú zmluvnými stranami dohovoru, ako aj Organizácia Spojených národov. Konkrétnejšie ako je to v prípade Konferencie zmluvných strán, stanovuje dohovor úlohy Sekretariátu. Jeho úlohou je napríklad pripravovať zasadnutia Konferencie, prijímať od zmluvných strán informácie rôzneho druhu a odovzdávať im ich, pripravovať správy o vlastných aktivitách vykonávaných v rámci plnenia svojich funkcií alebo spolupracovať so zmluvnými stranami a pomáhať im. Členov sekretariátu na svojom prvom zasadnutí vymenovala Konferencia spomedzi kompetentných medzinárodných organizácií, ktoré boli ochotné vykonávať túto funkciu.

Každá zmluvná strana je oprávnená podávať doplnky dohovoru. Tieto sú prijímané na zasadnutí Konferencie zmluvných strán. V prípade sporov medzi zmluvnými stranami vo veciach výkladu, aplikácie a dodržiavania ustanovení dohovoru alebo každého k nemu prijatého protokolu sa zmluvné strany snažia o urovnanie sporov rokovaním alebo inými zmierovacími prostriedkami podľa vlastného výberu. Ak dotknuté strany nemôžu urovnať svoj spor týmito prostriedkami, spor sa predloží Medzinárodnému súdnemu dvoru alebo arbitráži.<sup>13</sup> Ak však s takýmto predložením zmluvné strany nesúhlasia, svoj spor musia urovnať mierovými prostriedkami.

#### 4. Regionálne právne úpravy

Ako reakcia na niektoré neúspechy Bazilejského dohovoru, a tiež ako prejav snahy krajín chrániť svoje územie pred dovážaním nebezpečného odpadu vzniklo aj niekoľko regionálnych dohovorov zaoberajúcich sa touto problematikou. Technické a právne rady na spracovanie týchto dohovorov pre kontrolu medzinárodného prevozu odpadov v regiónoch ako napr. Afrika, karibská oblasť či oblasť stredozemného mora poskytol dotknutým krajinám Sekretariát, ktorý priamo vo svojom texte zriaďuje Bazilejský dohovor.

##### 4.1. Dohovor z Bamako

Dohovor z Bamako je zmluva afrických národov o zákaze dovozu akýchkoľvek nebezpečných odpadov na územie Afriky. Dohovor podpísalo v roku 1991 v Bamaku 12 štátov Organizácie africkej jednoty. Platným je od roku 1998. Impulzom pre vznik Dohovoru z Bamako bol práve už spomínaný neúspech Bazilejského dohovoru zakázať vývoz odpadov z vyspelých krajín do rozvojových krajín (tzv. Ban Amendment),

<sup>12</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 15 ods. 5.

<sup>13</sup> Bazilejský dohovor o riadení pohybov nebezpečných odpadov cez hranice štátov a ich zneškodnení, čl. 12 ods. 2.

keďže prevažná časť takéhoto vývozu smerovala práve do afrických krajín. Dohovor z Bamako je veľmi podobný Bazilejskému dohovoru, avšak problematiku dovozu nebezpečných odpadov upravuje omnoho prísnejšie.

## 5. Odpadové pirátstvo

Jedným z hlavných problémov dnešnej doby v oblasti nakladania s nebezpečnými odpadmi je práve odpadové pirátstvo. Pod týmto pojmom, ktorý je často krát nahrádzaný aj pojmom "odpadový terorizmus", sa neskrýva nič iné ako ilegálne vyvážanie nebezpečného resp. škodlivého odpadu z krajín, ktoré ho produkujú, do iných krajín. Vyspelejšie krajiny využívajú možnosť zbaviť sa škodlivého odpadu ilegálnym vývozom, a to najmä do rozvojových krajín. Predstavuje to pre nich jednoduchší a lacnejší spôsob, a to aj napriek hrozbe sankcií vyplývajúcich z národnej a medzinárodne platnej legislatívy. Základom odpadového terorizmu je teda ilegálny transfer odpadov medzi jednotlivými krajinami.

Je samozrejmou, že vo svete je preferovaný legálny transfer odpadov. Vzhľadom na to, že je rozšírený najmä v takých silných sférach, ako je obchod či podnikanie, je jasné, že takýto transfer sa bude postupom času zvyšovať. Osobitne to platí pre krajiny, ktoré trpia nedostatkom surovín, a teda je predpoklad, že budú stále vo väčšom rozsahu využívať druhotné spracovanie odpadu na obnoviteľný tovar alebo inú použiteľnú surovinu. Aj toto patrí k dôvodom, pre ktoré je v súčasnosti v danej oblasti kľúčové najmä zlepšovanie podmienok pri preprave nielen nebezpečných odpadov, ale odpadov každého druhu. To by sa malo týkať najmä bezpečnosti či zachovania legálnosti prepravy. Prostriedkom poskytujúcim riešenie by mala byť účinná legislatíva znemožňujúca alebo aspoň čo najviac obmedzujúca ilegálny dovoz odpadov. Pred hrozbou odpadového terorizmu však krajiny nemôže ochrániť iba ich národná legislatíva. Keďže ide o nelegálny medzinárodný obchod a transfer, ochranu pred nelegálnym vývozom tohto druhu a práve tak nelegálnym transferom nežiaduceho produktu, môžu zabezpečiť hlavne medzinárodne platné rámce cezhraničnej prepravy odpadu a medzinárodné dohovory a dohody medzi jednotlivými krajinami.<sup>14</sup>

Odpadovým terorizmom sú v súčasnosti asi najviac ohrozované krajiny "tzv. východného bloku". Opatrenia, ktorými boli tieto krajiny pred rokom 1990 chránené (vojenskými zoskupeniami a policajným režimom), zabezpečili hranice týchto štátov s krajinami, z ktorých je dnes odpad najčastejšie dovážaný tak, že bolo takmer nemožné niečo nekontrolované previesť. Za vtedajšieho režimu sa však bezmála všetko ilegálne dalo jednoducho spraviť legálnym, a preto odpadový terorizmus nebol týmto krajinám cudzí ani v období východného vojenského a hospodárskeho zoskupenia (Varšavská zmluva či RVHP), avšak len v oveľa menšej miere ako je to dnes.

V snahe zabrániť takémuto nekontrolovanému pohybu odpadu, a teda ako účinný prostriedok boja aj proti odpadovému terorizmu, bol v krajinách medzinárodného spoločenstva prijatý už vyššie spomínaný Bazilejský dohovor.

---

<sup>14</sup> BARTLT, J.: *Odpadové pirátstvo*. Prístupné na: <http://www.poradca.sk/SubPages/OtvorDokument/Clanok.aspx?idclanok=81134>.

Samostatnú legislatívu, ktorá sa venuje problematike boja s týmto svetovým problémom si vytvára aj Európska únia. Vstupom štátu do Európskej únie sa automaticky začne cezhraničná preprava riadiť okrem Bazilejského dohovoru, ktorého zmluvnou stranou sa stalo Európske spoločenstvo v roku 1994, a tiež už spomínaného Rozhodnutia OECD aj nariadením Rady 93/259/EHS o dozore nad zásielkami odpadov v rámci Európskeho spoločenstva, do neho, z neho a o ich kontrole.

Významným novým momentom týkajúcim sa ilegálneho transferu odpadov sa stali memorandá krajín V4 (Česko, Poľsko, Maďarsko, Slovensko) z roku 1995, ktorými vyjadrili stredoeurópske krajiny svoj postoj k legislatívnym nástrojom OECD pre životné prostredie. Zaviazali sa nimi, že postupom krokov zaradia odpady do rovnakých kontrolných režimov ako to vyžaduje systém takzvaných farebných zoznamov OECD.<sup>15</sup>

## 6. Záver

Prudký rozvoj priemyslu a nových technológií v 20. storočí bol nielen pozitívnym prínosom pre ľudstvo, ktorý priniesol so sebou nové materiály, nové možnosti zvyšovania produkcie v poľnohospodárstve, nové možnosti prepravy a v konečnom dôsledku aj zvyšovanie životnej úrovne, ale bohužiaľ priniesol so sebou aj mnohé negatívne prvky, medzi ktoré patrí stále sa zvyšujúca produkcia odpadov a aj vysoký pomer odpadov nebezpečných pre zdravie človeka, ale aj zachovanie rovnováhy ekosystému tejto planéty. Likvidácia nebezpečných odpadov sa stala vážnym problémom, ktorý nadobudol také rozmery, že si mnohé krajiny začali uvedomovať nevyhnutnosť jeho riešenia, tak aby sme zachovali životné prostredie aj pre ďalšie generácie.

Napriek snahe mnohých krajín stále dochádza zo strany niektorých nezodpovedných krajín k nedodržiavaniu prijatých dohovorov a ochranných opatrení.

Je potrebné veriť, že každý človek tejto planéty si konečne uvedomí hrozbu, ktorou je nesprávna likvidácia, resp. skladovanie nebezpečných odpadov a postupne všetci pristúpia k zodpovednému riešeniu tohto globálneho problému, ktorý je problémom každého z nás.

---

<sup>15</sup> BARTLT, J.: *Odpadové pirátstvo*. Prístupné na: <http://www.poradca.sk/SubPages/OtvorDokument/Clanok.aspx?idclanok=81134>.

## Environmentálne aspekty rozhodnutia Medzinárodného súdneho dvora vo veci Gabčíkovo-Nagymaros

Tibor Jedinák

1. Úvod do problematiky - všeobecné potreby vybudovania Vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros .....	94
2. Zmluva medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977 .....	95
2.1. Predmet zmluvy .....	96
2.2. Ochrana prírodného prostredia a úloha vodného hospodárstva .....	96
3. Vznik sporu .....	96
4. Enviromentálne aspekty Sústavy VD Gabčíkovo-Nagymaros .....	97
4.1. Enviromentálne riziko („ekologický stav núdze“) .....	97
4.2. Ekologické riziká VD Gabčíkovo .....	98
4.3. Ekologické riziká VD Nagymaros .....	98
4.4. Nezávislé vedecké štúdie vplyvu na životné prostredie pred a po výstavbe systému VD Gabčíkovo-Nagymaros.....	99
5. Rozsudok MSD v prípade Sústavy VD Gabčíkovo-Nagymaros.....	100
6. Záver.....	101

### 1. Úvod do problematiky - všeobecné potreby vybudovania Vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros

Dunaj je druhou najväčšou riekou v Európe a na svojej 2860 km trase z Čierneho lesa smerom na východ do Čierneho mora preteká cez 9 štátov. V úseku 142 km tvorí hranicu medzi Slovenskom a Maďarskom. Oblasť súvisiaca s týmto sporom predstavuje úsek asi 200 km dlhý medzi Bratislavou na Slovensku a Budapešťou v Maďarsku. Pod Bratislavou rýchlosť toku značne klesá, a vytvára oblasť sedimentácie aluviálnych štrkopiesčitých naplavenín. Túto oblasť vymedzuje na severovýchode na území Slovenska Malý Dunaj a na juhozápade na Maďarskom území Mošonský Dunaj.<sup>1</sup> Hranicu medzi dvomi štátmi tvorí v hlavnej časti v tomto regióne hlavné koryto rieky. Oblasť ležiaca medzi Malým Dunajom a týmto korytom vytvára na slovenskom území Žitný ostrov; oblasť medzi hlavným korytom a Mošonským Dunajom na Maďarskom území vytvára Szigetköz. Čunovo a ďalej dolu tokom Gabčíkovo ležia na rieke v tejto časti na slovenskom území, Čunovo na pravom a Gabčíkovo na ľavom behu. Ďalej po prítokoch rôznych ramien rieka vstupuje na maďarské územie a topografia sa stáva kopcovitejšou. Nagymaros leží v úzkom údolí na ohybe Dunaja tesne predtým, než sa stočí na juh, zahŕňajúc veľký riečny ostrov Szentendre pred Budapešťou.<sup>2</sup>

Dunaj zohrával významnú úlohu z hľadiska obchodného a hospodárskeho rozvoja pobrežných štátov, zdôrazňoval a posilňoval ich vzájomnú prepojenosť, bol dôležitým článkom medzinárodnej spolupráce. Skvalitnením plavebného kanála sa Dunaj, spojený kanálom s Mohanom a ďalej s Rýnom stal dôležitou vodnou tepnou, ktorá

<sup>1</sup> Pozri [http://www.vuvh.sk/rsv/docs/PMP/prilohy/priloha\\_2/priloha\\_2\\_1/Dunaj.pdf](http://www.vuvh.sk/rsv/docs/PMP/prilohy/priloha_2/priloha_2_1/Dunaj.pdf).

<sup>2</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 16.

spája Severné more s Čiernym morom. V úseku rieky, ktorý súvisí s týmto sporom sa v priebehu storočí postavili ochranné protipovodňové zariadenia, darilo sa poľnohospodárstvu a lesníctvu, vzrástol počet obyvateľov a priemyselná výroba. Dlhodobé účinky rôznej ľudskej činnosti nemali na rieku, na životné prostredie a osobitne na vodné hospodárstvo, vždy len priaznivé účinky.

Odstráneniu týchto problémov najviac napomáha medzinárodná spolupráca. Vodohospodárske projekty na Dunaji sa usilovali spojiť skvalitnenie plavby s protipovodňovou ochranou a s výrobou energie v hydroelektrárni. Potenciál Dunaja pre výrobu elektriny využívajú niektoré pobrežné štáty vo veľmi širokej miere. V rokoch 1954-1977 vzniklo niekoľko pokusov spútať potenciál jednotlivých úsekov súvisiacich s oblasťou, ktorej sa týka tento spor, ktoré napokon vyvrcholili podpísaním Zmluvy z roku 1977.<sup>3</sup>

Zmluva z roku 1977 definuje základné objekty, ktoré sa majú vybudovať v rámci Sústavy vodných diel. Uvádza výstavbu Sústavy dvoch vodných diel, jednej v Gabčíkove (na československom území) a druhej v Nagymarosi (na Maďarskom území), aby vytvárali „jednotnú a nerozdeliteľnú prevádzkovú sústavu“.<sup>4</sup>

Projekt sústavy vodných diel bol navrhnutý a budovaný tak, aby splnil viacero účelov na úseku Dunaja od Bratislavy po Budapešť a na jeho prilahlých tokoch a územiach<sup>5</sup>. Ide najmä o : ochranu územia pred veľkými vodami Dunaja; umožnenie prakticky celoročnej lodnej dopravy na celom úseku Dunaja od Bratislavy až po Budapešť pri zabezpečení plavebnej hĺbky 3,5 m; využitie energetického potenciálu Dunaja na úseku Bratislava-Budapešť; športovo rekreačné využitie prilahlých území.

## **2. Zmluva medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977**

Vznik zmluvy medzi Československou socialistickou republikou a Maďarskou ľudovou republikou o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977 (ďalej len zmluva) vychádzalo zo spoločného záujmu všestranne využívať prírodné bohatstvo Dunaja v úseku Bratislava-Budapešť pre rozvoj vodného hospodárstva, energetiky, dopravy a poľnohospodárstva a ďalších odvetví národného hospodárstva.<sup>6</sup>

Cieľom zmluvy bolo spoločné využívanie československo-maďarského úseku Dunaja, ktoré malo v tej dobre prehĺbiť „bratské vzťahy“ obidvoch štátov a významne prispieť k realizácii socialistickej integrácie členských štátov Rady vzájomnej hospodárskej pomoci (so zmenou politických pomerov jej zmysel časom zanikol<sup>7</sup>). Za týmto

<sup>3</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 17.

<sup>4</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 18.

<sup>5</sup> Pozri <http://www.vvb.sk/cms/index.php?page=svd-gabcikovo-nagymaros>.

<sup>6</sup> Zmluva o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977.

<sup>7</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 94.

účelom boli menovaní splnomocnenci za ČSSR predseda vlády Dr. Ľubomír Štrougal<sup>8</sup> a za Maďarskú ľudovú republiku predsedu rady ministrov MLR. Formálne členenie tejto zmluvy je na XIII kapitole, 26 článkov a protokol, ktorý spočíval v spomalení výstavby a následne vedeckým výskumom vplyvu na životné prostredie.<sup>9</sup>

### 2.1. Predmet zmluvy

Zmluvné strany sa dohodli na spoločnej investícii na objektoch vodného diela Gabčíkovo a vodného diela Nagymaros, ktoré tvorili „jednotnú a nerozdeliteľnú prevádzkovú sústavu objektov“.<sup>10</sup> V ďalších ustanoveniach sú obsiahnuté objekty VD Gabčíkovo a Nagymaros s koncepciou o spoločnom zmluvnom projekte bude vypracovaný podľa dohody o vypracovaní spoločného zmluvného projektu Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros podpísanej dňa 6. mája 1976. V nadväznosti na spoločnú investíciu a v záujme možností sústavy vodných diel môžu zmluvné strany realizovať národné investície slúžiace výlučne ich vlastným záujmom a cieľom.<sup>11</sup>

### 2.2. Ochrana prírodného prostredia a úloha vodného hospodárstva

Jednými z najdôležitejších ustanovení, na ktoré táto Zmluva nezabúda sú nepochybne o ochrane životného prostredia. Práve tieto články osobitne čl. 15, 19, 20 zaväzujú strany, aby spoločne a na trvalom základe prijímali adekvátne opatrenia potrebné v záujme ochrany kvality vody, prírody a rybného hospodárstva.<sup>12</sup> Maďarsko aj Československo vykonali početné štúdie vedeckej a technickej povahy ešte pred uzavretím zmluvy. Maďarsko si bolo vedomé situácie známej v čase prevzatia zmluvných záväzkov, no napriek tomu apelovalo že tieto štúdie boli neadekvátne a že úroveň poznatkov v tom čase nebola taká, aby umožnila kompletne zhodnotenie ekologických dôsledkov projektu Gabčíkovo-Nagymaros.<sup>13</sup>

## 3. Vznik sporu

Projekt sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros bol sprevádzaný medzi iným, aj búrlivými politickými spormi, ktoré v konečnom dôsledku aj spôsobili túto situáciu. Zmluva z roku 1977 bola uzavretá 23. 9. 1977. Uvedená Zmluva je založená na princípoch del'by nákladov v pomere 50:50, hlavné objekty mali byť vlastníctvom oboch

<sup>8</sup> Ing. Gabriel Jenčík, delimitovaný do Ministerstva životného prostredia uznesením vlády SR č. 599 zo 4. júla 2007 (<http://www.gabcikovo.gov.sk/index.htm>).

<sup>9</sup> Dňa 6. februára 1989 bol podpísaný druhý protokol, ktorým sa zase výstavba urýchlila, z podnetu Maďarska.

<sup>10</sup> Zmluva o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977, čl. 1 ods. 1.

<sup>11</sup> Zmluva o výstavbe a prevádzke Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros z roku 1977, čl. 2 ods. 1.

<sup>12</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 107.

<sup>13</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 57.

štátov v tomto pomere, ako aj výnosoch sa mali rovnakým dielom podieľať oba štáty. Takýto „ideálny stav“ sa žiaľ nenaskytl a bol sprevádzaný radom problémov.

Na základe katastrofických vízií o vplyvoch na životné prostredie sa Maďarsko snažilo zabrániť uvedeniu Gabčíkova do prevádzky. Ponúkam niekoľko výrokov vedcov a politikov na vzniknutú situáciu.

*„VE Gabčíkovo je v Európe najneľudskejšia a najkrutejšia stavba a dôsledky jej existencie budú namierené proti základným ľudským záujmom... Žijeme pod terorom mafie politikov, pohybujúcich sa na pomyselnom zločinnom, začarovanom kruhu, a ekonómov, inžinierov a technikov s hanebnou odbornosťou.“<sup>14</sup>*

*„Tvrdením že vinou výstavby VD Gabčíkovo vyschne Neziderské jazero, šokoval celý Rakúsko riaditeľ maďarskej časti národného parku pri jazere. Viedenské more je ohrozené, tvrdí maďarský vedec, pretože odvedenie toku Dunaja do umelého kanála zamedzí prúdenie spodnej vody, ktorá jazero zásobuje.“<sup>15</sup>*

Rokovania odborníkov a politikov k žiadnemu rozumnému riešeniu nevedli, a tak sa ešte československá vláda rozhodla, že VD Gabčíkovo dokončila výlučne na slovenskou území. Maďarská vláda od mája 1992 zmluvu jednostranne ukončila.

#### 4. Enviromentálne aspekty Sústavy VD Gabčíkovo-Nagymaros

##### 4.1. Enviromentálne riziko („ekologický stav núdze“)

Maďarsko zastavilo práce na VD Gabčíkovo-Nagymaros v roku 1989, kvôli tvrdeniu že tu existuje „ekologický stav núdze“, ktorý mali podložený rôznymi vedeckými štúdiami.<sup>16</sup> Argumentovali, že hoci prerušili alebo zastavili určité práce na projekte, na druhej strane nikdy nepozastavovali uplatňovanie samotnej zmluvy z roku 1977. Tvrдили že rôzne zariadenia sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros boli naprojektované tak aby umožnili prevádzku s špičkovom režime, to by si vyžadovalo obrovské rozšírenie plochy (60 km<sup>2</sup>) plánovanej zdrže v Dunakiliti ako aj hať v Nagymarosi, čo by malo za následok ekologické riziká, ktoré Maďarsko považovala za neprijateľné. Československo bolo vždy prístupné a ochotné rokovať s Maďarskou stranou na rôznych úrovniach avšak ku konsenzu nedošlo. Následne Maďarská strana listom zo 4. októbra 1989 formálne navrhla Československu aby sa úsek Nagymaros celkom zastavil a aby sa uzavrela dohoda na zníženie ekologických rizík spojených s úsekom projektu Gabčíkovo.<sup>17</sup>

Československo potvrdilo ochotu uzavrieť „separátnu dohodu“, v ktorej by sa obe strany zaviazali obmedziť alebo vylúčiť špičkový režim sústavy. Taktiež navrhol vrátiť sa ku konečným termínom uvedeným v protokole z októbra 1983, čím by sa termíny výstavby stupňa Nagymaros predĺžili o 15 mesiacov tak, aby Maďarsko mohlo takto získaný čas využiť na štúdium ekologických problémov a formulovanie

<sup>14</sup> Duray Miklós, slovenský politik, Új Magyarorszá, Budapešť, 12. 7. 1991.

<sup>15</sup> Neue kronen zeitung, Viedeň, 26.10.1992, výrok istého Maďarského vedca.

<sup>16</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 40.

<sup>17</sup> Maďarský predseda vlády navrhoval, aby sa uzavrela do 30. júla 1990.



vlastných návrhov v potrebnom čase. Československo taktiež podotklo, že ak Maďarsko neprestane jednostranne porušovať zmluvu z roku 1977, tak by pristúpilo k „dočasnému riešeniu“.<sup>18</sup> Celkovo sa tieto rokovania ukázali ako neplodné.

#### 4.2. Ekologické riziká VD Gabčíkovo

Podľa Maďarska zásadné ekologické riziká, ktoré mohla sústava vodných diel spôsobiť (uvádzajú sa v spoločnom zmluvnom projekte) ako obmedzenie prietokového množstva vody do starého koryta na 50m<sup>3</sup>/s. Tento objem sa počas vegetačnej sezóny mohol zvýšiť na 200m<sup>3</sup>/s. Dodatočné prietokové množstvá a najmä povodňové prietoky bolo možné zabezpečiť v rozsahu, ktorý nebol zmluvou stanovený.<sup>19</sup>

Vo svetle vyššie uvedených argumentov by mohla hladina podzemnej vody najviac klesnúť v Sigetközi a podzemnú vodu by už neposkytoval Dunaj, ale naopak pôsobil by ako drenáž. Maďarsko operovalo tým, že by sa dlhodobo a vážne poškodila kvalita vody, pri povrchovej vode by mohlo dôjsť k eutrofikácii a poriečna fauna a flóra by bola odsúdená na vyhynutie.

#### 4.3. Ekologické riziká VD Nagymaros

Čo sa týka stupňa Nagymaros, Maďarsko argumentovalo tým, že ak by sa bola vybudovala zdrž, koryto Dunaja by bolo na hornom toku zanesené, v dôsledku čoho by sa zhoršila kvalita vody zachytávanej v studniach. Ďalej prevádzka elektrárne Gabčíkovo v špičkovom režime by spôsobila významné denné zmeny hladiny vody v zdrži na hornom toku, čo predstavuje hrozbu pre vodné biotopy.

V neposlednom rade výstavba a prevádzka priehrady Nagymaros by spôsobila eróziu koryta rieky a po prúde v blízkosti Szentendreského ostrova.<sup>20</sup> Hladina vody v rieke by v tejto oblasti klesla a výdatnosť pobrežných studní, ktoré zabezpečujú dve tretiny dodávok mestu Budapešť, by sa výrazne znížila. Podľa Maďarska toto tvorí dvojnásobný dôvod vážneho ohrozenia kvality presakujúcej vody.<sup>21</sup> Netreba opomenúť, že VD Nagymaros nielenže nebolo postavené, ale nie je ani dôvod ho vybudovať, pretože obidve strany fakticky vylúčili možnosť prevádzky v špičkovom režime.<sup>22</sup>

Taktiež treba podotknúť výstavbu Ochranných opatrení proti vzdutiu VD Nagymaros. Ich účelom bolo chrániť územie pozdĺž ľavého brehu Dunaja, obidvoch brehoch Váhu, Hrona a pravého brehu Ipl'a proti veľkým vodám. V čase rozhodnutia maďar-

<sup>18</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 37.

<sup>19</sup> Samotný fakt, že prietokové množstvo a dodatočné prietokové množstvá neboli zmluvou stanovené, vadili Maďarskej strane a operovala vyhynutím fauny a flóry, avšak tieto obavy sa nakoniec nepotvrdili.

<sup>20</sup> Nachádza sa na Maďarskom území.

<sup>21</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 40.

<sup>22</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 134.

skej strany o zastavení prác na výstavbe VD Nagymaros bola už väčšina ochranných opatrení zrealizovaná.<sup>23</sup>

#### 4.4. Nezávislé vedecké štúdie vplyvu na životné prostredie pred a po výstavbe systému VD Gabčíkovo-Nagymaros

Objekty vodného diela neovplyvňovali priamo úroveň znečistenia vzduchu, výroba čistej energie spojená so zachovaním fosílnych palív prispievala k zníženiu emisií SO<sub>2</sub>, NO<sub>x</sub> a popola na Slovensku o 5-7 %.<sup>24</sup> Hladiny podzemných vôd po prehradení Dunaja sa zvýšili a takmer dosiahli stav aký bol známy v 60-tych rokoch.

##### 4.4.1. Zmeny v režime podzemnej vody Dunaja po uvedení VD Gabčíkovo-Nagymaros do prevádzky (pravá strana Dunaja)

Na pravej strane Dunaja hladina podzemnej vody v oblasti vodného zdroja sa zvýšila približne o 2 - 4 metre. Zvýšenie hladiny podzemnej vody malo pozitívny dopad na výdatnosť studní vodného zdroja. V súčasnosti smer prúdenia podzemnej vody prevláda z Dunaja smerom na studne v Rusovciach a ďalej smerom do vnútrozemia. Taktiež sa znížilo množstvo rozpustených látok v podzemnej vode, tento fakt sa považuje za hlavnú a pozitívnu zmenu v oblasti.

Obsah chloridov a sulfátov a množstvo rozpustených látok v studniach, ktoré boli pred prehradením priamo ovplyvnené vodou z urbanizovaného územia, sa rapídne znížilo. Vzostup hladiny vody v Dunaji nespôsobil žiadne mimoriadne zmeny týkajúce sa mikrobiologických parametrov. Koncentrácie všetkých kovových mikročastíc sú ďaleko pod normovanými limitami pre pitnú vodu. Teda, z hľadiska kvality podzemnej vody boli pozorované veľmi pozitívne zmeny spojené so zvýšením pomeru vody infiltrovanej z Dunaja.

Nové podmienky vytvorili z hľadiska kvantitatívneho ako aj kvalitatívneho jednoznačný prínos.<sup>25</sup>

---

<sup>23</sup> Vodohospodárska výstavba š.p. Bratislava.: Dočasná manipulačný poriadok pre sústavu vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros na území SR. In: 4/2000.

<sup>24</sup> MUCHA, I.: Gabčíkovo part of the hydroelectric power project enviromental impact review. In: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre výstavbu a prevádzku Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, 1/1995.

<sup>25</sup> MUCHA, I.: Gabčíkovo part of the hydroelectric power project enviromental impact review. In: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre výstavbu a prevádzku Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, 1/1995.

#### 4.4.2. *Kvalita podzemnej vody vo vodných zdrojoch (ľavá strana Dunaja) a vplyv na kvalitu pôdy a poľnohospodárstva*

Prehľad monitoringu kvality podzemnej vody uskutočňovaného na vodných zdrojoch Kalinkovo, Šamorín a Gabčíkovo jednoznačne potvrdzuje, že neexistujú žiadne významné zmeny v kvalite podzemnej vody po uvedení vodného diela Gabčíkovo do prevádzky.

Takisto monitoring pôd v oblasti žitného ostrova potvrdil po uvedení vodného diela Gabčíkovo do prevádzky, že sa neobjavili také zmeny hladín podzemných vôd v poľnohospodárskej oblasti, ktoré by viedli k negatívnym zmenám v režime podzemných vôd a vlhkosťnom režime ani k negatívnej zmene kvality pôdy a prirodzených pôdnych procesov. Podmienky poľnohospodárskej výroby na žitnom ostrove z času pred prehradením Dunaja zostávajú nezmenené a v oblasti vplyvu zdrže Hrušov sa dokonca zlepšili.<sup>26</sup>

#### 4.4.3. *Flóra a vegetácia vo vzťahu ku sústave VD Gabčíkovo-Nagymaros*

Jednotlivé úvahy boli založené na reálnom stave pred a po výstavbe Variantu C a reakcii vegetácie na zmenené hydrogeologické podmienky. Štúdia nezakrýva negatívne dôsledky výstavby vodných diel Gabčíkovo - Nagymaros, ako je odstránenie lužného lesa o rozlohe 3 267 ha na slovenskej strane. Ale na základe súčasných skúsenosti počas dvoch rokov od prehradenia nie sú žiadne dôkazy o poklese fytozón. Naopak, zavodením ramenného systému v inundácií sa vytvorili nové biotopy a obrovská limozická a litorálna zóna vytvára predpoklady pre obohatenie biodiverzity. Vodné dielo Gabčíkovo a predovšetkým Variant C zabránili tomuto spätnému pohybu.<sup>27</sup> Vzniklo tak jedno obrovské laboratórium, ktorého vplyvy môžu byť dlhodobu pozorované.<sup>28</sup>

## 5. Rozsudok MSD v prípade Sústavy VD Gabčíkovo-Nagymaros

Medzinárodný súdny dvor rozsudkom zo dňa 25. septembra 1997 rozhodol:

Maďarsko nebolo oprávnené pozastaviť a následne zanechať v roku 1989 práce na projekte stupňa Nagymaros a pozastaviť a zanechať časť prác na projekte stupňa Gabčíkovo, za ktoré bolo podľa Zmluvy 1977 a príslušných dokumentov zodpovedné.

<sup>26</sup> MUCHA, I.: Gabčíkovo part of the hydroelectric power project environmental impact review. In: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre výstavbu a prevádzku Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, 1/1995.

<sup>27</sup> Pod „*spätným pohybom*“ treba rozumieť samovoľnú sedimentáciu naplavením, eróziu koryta, a tým spôsobený zánik lužných lesov.

<sup>28</sup> MUCHA, I.: Gabčíkovo part of the hydroelectric power project environmental impact review. In: Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského v Bratislave a Splnomocnenec vlády Slovenskej republiky pre výstavbu a prevádzku Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros, 1/1995.

Československo bolo oprávnené pristúpiť v novembri 1991 k výstavbe dočasného riešenia tak, ako je to popísané v Dohode o predložení sporu pred MSD.

Československo nebolo oprávnené od októbra 1992 uviesť dočasné riešenie do prevádzky.

Maďarské vyhlásenie z 19. mája 1992 o ukončení Zmluvy 1977 a príslušných dokumentov nemalo právny vplyv na jej ukončenie - Zmluva 1977 naďalej platí a pokrýva konzekventne vzájomné vzťahy medzi oboma stranami.

Slovensko ako nástupnícky štát Československa sa stalo zmluvnou stranou Zmluvy 1977 dňom 1. januára 1993.

Maďarsko a Slovensko musia rokovať v dobrej viere a vo svetle prevládajúcej situácie a musia prijať všetky potrebné opatrenia, aby dosiahli ciele Zmluvy 1977 v takej forme, na ktorej sa môžu dohodnúť.

Pokiaľ sa strany nedohodnú inakšie, musí byť dosiahnutý spoločný prevádzkový režim v súlade so Zmluvou 1977.

Pokiaľ sa strany nedohodnú inakšie, Maďarsko má kompenzovať Slovensku škody spôsobené Československu a Slovensku v dôsledku prerušenia a zanechania prác, za ktoré bolo Maďarsko zodpovedné. Slovensko má Maďarsku kompenzovať škody, ktoré vznikli v dôsledku uvedenia náhradného riešenia do prevádzky Československom a jeho prevádzkovania Slovenskom.<sup>29</sup>

## **6. Záver**

Cieľom mojej práce je analyzovať environmentálne aspekty rozhodnutia Gabčíkovo-Nagymaros, ktorý sa ocitol pred medzinárodným súdnym dvorom v Haagu, kvôli neschopnosti dvoch štátov bilaterálne sa dohodnúť ohľadom ekologického rizika (ktorým operovala Maďarská strana) a dostavbe vodného diela podľa zmluvy z roku 1977.

Prípado Gabčíkovo-Nagymaros bol prvý prípad, keď MSD posudzoval otázku princípu trvale udržateľného rozvoja, ktorý stojí na vyvažovaní ekonomického rozvoja na jednej strane a ochrany životného prostredia na strane druhej. Rozsudok mal veľký vplyv na ďalšie prípady ohľadom trvale udržateľného rozvoja. Pod trvale udržateľným rozvojom treba rozumieť: rozvoj ktorý slúži na uspokojenie potrieb súčasnej generácie bez toho aby bola skompromitovaná schopnosť budúcich generácií uspokojiť svoje vlastné potreby. Osobitne najväčší vplyv mal názor podpredsedu Weeramantryho, ktorý pridal k rozsudku zvláštny posudok. Zároveň to bol prvý prípad keď sudcovia MSD, navštívili miesto, ktorého sa spor týka a mohli tam uplatniť svoje funkcie vzhľadom na získavanie dôkazov.

Argumentácia Maďarska o podstatnej zmene charakteru Medzinárodného práva životného prostredia, ktorá sa vyvinula z pôvodného záväzku nespôsobiť na území

---

<sup>29</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project, ICJ Reports, 1997, section 155.

iného štátu závažnú škodu, na záväzok *erga omnes* bola uznaná MSD za neopodstatnenú vzhľadom na to, že zmluva v článkoch 15, 19, 20 umožňovala flexibilnú zmenu zmluvy v dôsledku vývoja medzinárodného práva.

Ďalej možno konštatovať, že jednostranné vypovedanie zmluvy zo strany Maďarska nebolo len kvôli „ekologickému stavu núdze“, ale súčasne Budapešť bola pod tlakom verejnosti, a celé dielo vnímala ako pozostatok komunizmu.

Po rokoch od vybudovania Sústavy VD GN celý projekt možno zhodnotiť tak, že sa zvýšila protipovodňová bezpečnosť území, vytvorila sa hlbokovodná plavebná cesta, vytvorili sa možnosti získavania ekologicky čistej energie, zastavila sa erózia časti dna starého koryta toku Dunaja, ďalej sa zlepšili podmienky života vodných živočíchov a lesnej zveri, zvýšila sa kapacita zásob podzemnej vody, vytvorili sa ideálne podmienky pre rozvoj vodných športov, turistiky a rekreácie čo potvrdzuje aj správa Vodohospodárskej výstavby z roku 1998.

## Aktuálny vývoj v oblasti medzinárodných vodných tokov: Rozsudok Medzinárodného súdneho dvora v spore Argentína v. Uruguaj

Katarína Zubková

1. Okolnosti prípadu.....	103
2. Rozsudok.....	105
2.1. Jurisdikcia Medzinárodného súdneho dvora .....	105
2.2. Procesné povinnosti .....	107
2.3. Materiálne povinnosti .....	108
3. Dôkazné otázky.....	112
4. Záver.....	113
5. Príloha.....	114

Nedávny rozsudok Medzinárodného súdneho dvora (ďalej len MSD) v prípade Celulóžky (Argentína v. Uruguaj)<sup>1</sup> je významným a včasným príspevom v pokračujúcom vývoji medzinárodného práva, ktorý sa týka zdieľaných medzinárodných vodných zdrojov ako aj medzinárodného práva životného prostredia vo všeobecnosti. Objasňuje relatívny význam procesných povinností štátov, ktoré spája spoločné pobrežie a povahu vzťahu medzi procesnými a materiálnymi pravidlami medzinárodného vodného práva a medzinárodného práva životného prostredia. MSD akcentuje predovšetkým dôležitosť medzištátnych oznámení projektov alebo iných činností, s ktorými spája obyčajovú povinnosť povinnej starostlivosti, ktorá má zabrániť cezhraničnej ujme. Súd dospel k názoru, že proces posudzovania vplyvu na životné prostredie (*environmental impact assessment* – EIA) je ústredný vo vzťahu k tomuto oznámeniu, keďže EIA je nevyhnutnou požiadavkou medzinárodného obyčajového práva vzhľadom na projekty a činnosti, ktoré môžu mať potenciálne cezhraničné vplyvy. Nanešťastie MSD nedokázal určiť minimálne zložky primeranej EIA. Potvrdil však, že v súvislosti so zdieľanými vodnými zdrojmi je princíp spravodlivého a rozumného užívania, ktorý je všeobecne prijímaný ako hlavné pravidlo medzinárodného vodného práva, v skutočnosti synonymný s koncepciou udržateľného rozvoja. Toto zistenie potvrdzuje, že princíp spravodlivého a rozumného užívania je predchodcom princípu udržateľného rozvoja a ďalej naznačuje, že ohľad na ochranu životného prostredia je integrálnou súčasťou spravodlivého vyváženia záujmov. Rozsudok MSD upresňuje, že princíp spravodlivého využitia by mal byť chápaný skôr ako proces, než normotvorne stanovené pravidlo.

### 1. Okolnosti prípadu

Tento konflikt sa týka dvoch tovární na celulózu, ktoré získali povolenie na stavbu a výkon činnosti na území štátu Uruguaj na brehoch rieky Uruguaj. Rieka Uruguaj je medzinárodnou riekou, ktorá zároveň tvorí prirodzenú hranicu medzi Argentínou a Uruguajom. 4. mája 2006 Argentína iniciovala konanie pred MSD proti štátu Uruguaj, žalujúc porušenie Štatútu 1975. Argentína sa vo svojom tvrdení opierala

---

<sup>1</sup> Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina/Uruguay) (2010) ICJ.

o článok 60 (1) Štatútu rieky Uruguaj 1975.<sup>2</sup> Štatút 1975 si všíma medzinárodnú zmluvu z Montevidea 1961,<sup>3</sup> ktorá stanovila hranice rieky medzi Argentínou a Uruguajom, režim využívania rieky a usilovala sa založiť spoločný mechanizmus nevyhnutný pre optimálne a rozumné využívanie rieky Uruguaj. Štatút 1975 vytyčuje niektoré všeobecné hmotnoprávne pravidlá ochrany rieky a niekoľko procedurálnych požiadaviek týkajúcich sa oznámenia projektov a činností, ako aj založenie Administratívnej komisie pre rieku Uruguaj (*Comisión Administradora del Rio Uruguay* - CARU). Táto Komisia bola založená s cieľom napomáhať bilaterálnej komunikácii a konzultáciám medzi pobrežnými stranami vo veci vplyvu ich užívania na rieku Uruguaj.

Prvú továreň navrhla miestna spoločnosť CMB, ktorá bola založená práve na tento účel španielskou spoločnosťou ENCE [CMB (ENCE) projekt]. Túto spoločnosť požiadalo o spoluprácu uruguajské Národné riaditeľstvo pre životné prostredie (DINAMA). 22. júla 2002 mu bolo predložené posúdenie vplyvu na životné prostredie (*environmental impact assessment* - EIA). Komisia (CARU) bola s touto skutočnosťou oboznámená zhruba v rovnakom čase, avšak uruguajskí predstavitelia ignorovali opakované žiadosti Komisie (CARU) o poskytnutie podrobnejších informácií o projekte. Uruguaj 9. októbra 2003 pristúpil k vydaniu počiatočnej environmentálnej autorizácie projektu, aj napriek skutočnosti, že dokumenty vyžiadané Komisiou (CARU) boli odovzdané až po uplynutí niekoľkých týždňov, presnejšie 27. októbra 2003. Argentína potom namietala, že dokumenty neboli adekvátne na odborné posúdenie projektu a vyjadrila názor, že Uruguaj nedodrжал článok 7 Štatútu 1975 týkajúci sa povinnosti oznámiť. Napriek tomu, že Uruguaj povolil začatie prípravných stavebných prác na november 2006, CMB pozastavilo proces na 90 dní v marci 2006 a napokon 21. septembra 2006 oznámilo svoj úmysel odstúpiť od projektu.

Druhý projekt, známy ako továreň Orion (Botnia), je postavený na uruguajskom brehu rieky miestnou spoločnosťou, ktorú podporil fínsky investor a je funkčný od 9. novembra 2007. Uruguajskí predstavitelia boli s týmto projektom prvýkrát oboznámení v roku 2003. Toto oznámenie obsahovalo aj žiadosť o počiatočnú autorizáciu projektu k 31. máju 2004, ktorá bola doplnená 7. apríla 2004. Nasledovali rokovania medzi Komisiou (CARU) a spoločnosťou Botnia v apríli a v októbri 2004, na ktorých Komisia (CARU) opätovne požiadala spoločnosť Botnia a štát Uruguaj, aby predložili podrobnejšie informácie o projekte, avšak bez výsledku. 14. februára 2005 Uruguajské authority odobrili stavbu továrne a prilahlého prístavu. S postupujúcimi stavebnými a priemyselnými prácami udelil Uruguaj aj ďalšie povolenia a to aj napriek znepokojeniu Argentíny z porušenia procedurálnych povinností stanovených Štatútom 1975. Uruguaj následne udelenie týchto povolení oznámil Komisii (CARU). Medzi augustom 2005 a januárom 2006 sa uskutočnilo celkovo dvanásť rokovaní dvoj-

<sup>2</sup> Uzatvorený medzi Argentínou a Uruguajom v meste Salto, Uruguaj, 26. február 1975 (s účinnosťou k 18. septembru 1976)

Článok 60(1) stanovuje: *Akýkoľvek spor týkajúci sa výkladu alebo aplikácie Medzinárodnej zmluvy (1961) a tohto Štatútu, ktorý nie je možné vyriešiť prostredníctvom priamych rokovaní môže byť predložený ktoroukoľvek stranou na rozhodnutie Medzinárodnému súdnemu dvoru.*

<sup>3</sup> Uzavretá medzi Argentínou a Uruguajom v Montevideu, Uruguaj, 7. apríla 1961.

strannej Vysokoodbornej skupiny. V novembri 2006 do sporu vstúpil aj španielsky kráľ, no nič neprispelo k rozhodnutiu sporu. Prípado bol postúpený na rozsúdenie MSD. Spor sa týkal výkladu a aplikácie Štatútu 1975, predovšetkým toho, či Uruguaj konal v súlade s procesnými povinnosťami stanovenými Štatútom 1975 tým, že povolil stavbu továrne spoločnosti CMB (ENCE) a stavbu továrne Orion (Botnia), a ďalej, či Uruguaj postupoval v súlade s hmotnoprávnymi povinnosťami stanovenými Štatútom 1975.

## 2. Rozsudok

### 2.1. Jurisdikcia Medzinárodného súdneho dvora

MSD sa najskôr venoval určeniu svojej jurisdikcie v tomto prípade. MSD akceptoval doložku o obligatórnej jurisdikcii, tzv. kompromisnú doložku (*compromissory judicial clause*), ktorá sa týka sťažností týkajúcich sa znečistenia alebo akejkoľvek škody spôsobenej na rieke Uruguaj porušením Štatútu 1975, vrátane údajného vplyvu továrne Orion (Botnia) na kvalitu vody. MSD však neakceptoval sťažnosti Argentíny týkajúce sa s tým súvisiaceho znečistenia vzduchu, hluku, vizuálneho a všeobecného rušenia a vplyvu na turistický ruch. Jurisdikcia MSD je obmedzená len na rozhodovanie sťažností podľa Štatútu 1975. Preto MSD rozhodol, že nemá právomoc rozhodovať o tomto druhu sťažností, ktoré namietala Argentína. MSD má právomoc rozhodovať o znečistení vzduchu len v tom prípade, ak by toto znečistenie malo vplyv na rieku. Súd rozhodol, že „*tieto tvrdenia nepredstavujú jasný dôkaz, že prostredníctvom emisií továrne Orion (Botnia) sa do rieky dostali látky so škodlivým vplyvom na kvalitu jej vôd*“.<sup>4</sup> Argentína žiadala o širšie chápanie rozsahu právomoci MSD podľa Štatútu 1975. Tvrdila, že ochrana režimu rieky zahŕňa aj ochranu bezprostredne ovplyvnených oblastí. Argentína založila túto koncepciu ekosystémov na otázke právomoci MSD stanovenej v článku 36 Štatútu 1975.<sup>5</sup> Avšak MSD v tomto ustanovení nevidel žiaden základ pre rozšírenie svojej právomoci, ktoré by zahŕňalo sťažnosti Argentíny týkajúce sa hluku, vizuálneho znečistenia alebo nepríjemného zápachu. Argentína žiadala, aby boli články 1 a 41 Štatútu 1975 chápané ako články, na ktoré je nutné odvolať sa, tzv. *referral clauses*.<sup>6</sup> Argentína tvrdila, že povinnosti Strán podľa vše-

<sup>4</sup> Rozsudok MSD, bod 264.

<sup>5</sup> Článok 36 uvádza, že: „*Strany majú spolupracovať prostredníctvom Komisie (CARU), vykonať nevyhnutné opatrenia na zabránenie akýchkoľvek zmien ekologickej rovnováhy a kontrolovať škodcov a iné škodlivé faktory v rieke a ovplyvnených oblastiach.*“

<sup>6</sup> Článok 1 sa vzťahuje na kľúčový účel Štatútu 1975, ktorým je: vytvoriť spoločný mechanizmus nevyhnutný pre optimálne a rozumné využívanie rieky Uruguaj, striktné dodržiavanie práv a povinností vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv a iných medzinárodných dohôd vynúiteľné každou zo Strán, zatiaľ čo článok 41 stanovuje, že Strany sa zaväzujú:

- ochraňovať a zachovávať vodné prostredie a obzvlášť predchádzať znečisteniu zachovávaním vhodných pravidiel a opatrení v súlade s platnými medzinárodnými dohodami a kde je to dôležité nasledovať pokyny a odporúčania medzinárodných odborných inštitúcií,*
- neobmedzovať vo svojich právnych systémoch:*
  - technické požiadavky zabezpečujúce prevenciu znečistenia vody*
  - prísnosť pokút za porušenie týchto ustanovení*



obecného medzinárodného práva a množstva mnohostranných environmentálnych dohôd by mali byť začlenené aj do Štatútu 1975. Na základe tohto tvrdenia Argentína žiadala, aby MSD rozhodol, či konanie Uruguaja bolo v súlade s doplnkovými medzinárodnými povinnosťami. Argentína argumentovala tým, že Štatút 1975 by sa mal vykladať dynamicky vo svetle všetkých relevantných pravidiel použiteľných medzi krajinami, aby „*interpretácia Štatútu 1975 zostala aktuálna a rozvíjala sa v zhode so zmenami v environmentálnych štandardoch*“.<sup>7</sup> Tieto povinnosti boli dodatočné a podporné vo vzťahu k povinnostiam vyplývajúcim priamo zo Štatútu a mali by sa dodržiavať, okrem prípadu keď sa od nich konkrétnejšie pravidlá Štatútu 1975 odchyľujú, v súlade s teóriou *lex specialis*. Na základe smerodajného španielskeho textu prišiel Súd k názoru, že zámerom ustanovenia článku 41 ani nikdy nebolo byť v súlade s povinnosťami vyplývajúcimi z iných medzinárodných zmlúv a teda nie sú súčasťou povinností Strán podľa Štatútu 1975. MSD nemohol chápať článok 41 ako tzv. *referral clause*, teda akési ustanovenie, ktoré začleňuje povinnosti strán podľa medzinárodných dohôd a iných noriem *per se*, ale skôr ako ustanovenie zakladajúce Stránam povinnosť vykonávať ich regulačné právomoci v zhode s platnými medzinárodnými dohodami, aby zabezpečili ochranu a zachovanie vodného prostredia rieky Uruguaj.

Tento striktný výklad právomoci MSD podľa článku 60, ktorý obmedzuje dodržiavanie obyčajových a zvykových požiadaviek, vôbec neuberá rozsudku na dôležitosť akú má vo vzťahu k všeobecnému vývoju medzinárodného vodného práva a medzinárodného práva životného prostredia. Tento postoj je zhodný so stanoviskom MSD v prípade Gabčíkovo-Nagymaros.<sup>8</sup> V tomto prípade MSD zistil, že žiadne nové, pevne stanovené normy medzinárodného práva, ktoré by nahradili Medzinárodnú zmluvu uzatvorenú medzi stranami v roku 1977, sa neobjavili. MSD uznal, že novo rozvinuté environmentálne normy boli relevantné pre tie ustanovenia medzinárodnej zmluvy, podľa ktorých strany museli prijať dohodou opatrenia na ochranu kvality vody, prírody a rybolovu. Takéto ustanovenia si vyžadovali skôr prijatie spoločných opatrení na bilaterálnej úrovni, než vnútroštátne pravidlá a regulatívy predstavené v článku 41.<sup>9</sup> To je dôležité najmä pre pokračujúci vývoj medzinárodného

---

c. *navzájom sa informovať o akýchkoľvek pravidlách, ktoré plánujú stanoviť s ohľadom na znečistenie vody za účelom vytvorenia zodpovedajúcich pravidiel vo svojich právnych systémoch.*

<sup>7</sup> Rozsudok MSD, bod 55: Argentína poukázala na princípy všeobecného medzinárodného práva, menovite „*princíp spravodlivého, rozumného a neškodného využitia medzinárodných vodných tokov, princíp udržateľného rozvoja, prevencie, opatrnosti a potreby realizovať posúdenie vplyvov na životné prostredie*“ a ako dôležité medzinárodné dohody zaväzujúce Strany uviedla: *The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora 1973, The Ramsar Convention on Wetlands of International Importance 1971, The United Nations Convention on Biological Diversity 1992 a The Stockholm Convention on Persistent Organic Compounds 2001.*

<sup>8</sup> Case Concerning the Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia) (1997) ICJ.

<sup>9</sup> MSD chápe článok 41 Štatútu 1975 obdobne, tvrdiac v bode 62 rozsudku, že článok 41(a) rozlišuje medzi platnými medzinárodnými dohodami, pokynmi a odporúčaniami medzinárodných odborných inštitúcií. Kým prvé spomenuté sú právne záväzné a preto vydané vnú-

práva v tejto oblasti, ktorá môže byť charakterizovaná ako oblasť „*vyvíjajúcich sa ustanovení*“. Ich zaradenie do príslušnej medzinárodnej zmluvy sa môže chápať ako dôkaz toho, že Strany „*chápu potenciálnu nevyhnutnosť ich prijatia*“ a že, „*medzinárodná zmluva nie je nemenná, ale naopak, je otvorená prijatiu mimoriadnych noriem medzinárodného práva.*“<sup>10</sup>

## 2.2. Procesné povinnosti

Vzhľadom na namietané porušenie procesných povinností zo strany Uruguaja, MSD akceptoval tvrdenie Argentíny, že procesné a materiálne povinnosti obsiahnuté v Štatúte 1975 sú skutočne prepojené.<sup>11</sup> Napriek tomuto funkčnému spojeniu, MSD neprijal ich „nerozdielnosť“ v tej miere, že porušenie procesných povinností automaticky znamená aj porušenie materiálnych povinností. Zistil, že Štáty možno požiadať, aby reagovali na tieto povinnosti oddelene. Argentína tvrdila, že procesné povinnosti, tak ako sú stanovené Štatútom 1975, zahŕňajú povinnosť informovať, oznámiť a dojednať daný projekt, a že predstavujú integrovaný a nedeliteľný celok, v ktorom Komisia (CARU) ako organizácia, zohráva hlavnú úlohu. Argentína sa o projekte dozvedela len sprostredkovanou, prostredníctvom nepriamych zdrojov. Podľa Argentíny počiatočné nedodržanie povinnosti informovať podľa článku 7 zo stany Uruguaja prekazilo všetky ďalšie procesné požiadavky vyplývajúce podporne z článkov 7-12. Neformálny kontakt, ktorý mohli mať Argentína alebo Komisia (CARU) so spoločnosťami, ktoré stáli za projektmi, nemôže nahradiť formálne oznámenie prostredníctvom Komisie (CARU). Uruguaj zdôraznil, že strany môžu vyjadriť vzájomný súhlas s použitím rôznych komunikačných kanálov, využívajúc iné procesné úpravy za účelom spolupráce. MSD dospel k názoru, že Komisia (CARU) nie je len mechanizmom prenosu medzi Stranami a nemôže byť chápaná len ako dobrovoľný orgán prístupný pre Strany, z ktorých každá ho môže, ale nemusí využiť. Na základe jedného zo svojich nedávnych rozhodnutí v porovnateľnej otázke MSD dospel k názoru, že informácie, ktoré sa dostali ku Komisii (CARU) cez zúčastnené spoločnosti alebo od iných nevládných zdrojov, nemôžu byť náhradou za povinnosť informovať, ktorá je stanovená v článku 7, odsek 1 Štatútu 1975. Súd súhlasil s názorom Argentíny, že Komisia (CARU) mala byť informovaná vo veľmi včasnom období, ktoré by predchádzalo povoleniu alebo realizácii projektu. Zmysel povinnosti informovať spočíva v umožnení Komisii (CARU), aby rozhodla v priebehu krátkeho obdobia 30 dní o tom, či projekt môže spôsobiť značnú škodu druhej strane. Súd odmietol argument Uruguaja, že požiadavka informovať nemôže byť realizovaná vo veľmi včasnom období, pretože by ešte neexistovali dostatočné informácie pre Komisiu (CARU), na základe

---

roštatné pravidlá, regulatívy opatrenia prijaté štátom musia byť v súlade s nimi, druhé spomenuté, nie sú formálne záväzné. Štát by ich však mal vziať na vedomie, aby vnútroštátne pravidlá, obmedzenia a prijaté opatrenia boli v súlade s týmito pokynmi a odporúčaniami.

<sup>10</sup> Rozsudok Gabčíkovo-Nagyymaros, bod 112.

<sup>11</sup> Rozsudok MSD, bod 77: Zúčastnené štáty môžu spoluprácou spoločne kontrolovať nebezpečenstvo ujmy na životnom prostredí, ktorá môže byť spôsobená iniciovaním projektov jednou alebo druhou Stranou. Teda prevencia takejto ujmy je možná prostredníctvom výkonu oboch druhov povinností, procesných aj materiálnych, tak ako sú stanovené v Štatúte 1975.

ktorých by určila, či projekt môže alebo nemôže spôsobiť značnú škodu druhému Štátu. Štádium, v ktorom budú požadované informácie k dispozícii môže byť dokonca až potom, čo dotyčný Štát udelí počiatočné environmentálne povolenie. MSD vyložil článok 7 tak, že žiada od Uruguaja, aby informoval Komisiu (CARU) najskôr ako bude projekt dostatočne rozvinutý na to, aby umožnil Komisii (CARU) urobiť predbežné posúdenie, hoci poskytnuté informácie nebudú nevyhnutne obsahovať úplné posúdenie vplyvu projektu na životné prostredie. Tiež jednoznačne stanovil, že povinnosť informovať Komisiu (CARU) bude realizovateľná v období, keď relevantná autorita odkáže projekt Komisii (CARU) s cieľom získať počiatočné environmentálne povolenie a pred udelením povolenia. MSD mal menší problém s rozhodnutím, či Uruguaj konal alebo nekonal v súlade s povinnosťou stanovenou v článku 7, odsek 1 Štatútu 1975.

MSD rozhodne uznal ústrednú dôležitosť EIA v kontexte povinnosti Uruguaja oznámiť Argentíne projekt podľa článku 7, odsek 2 a 3 Štatútu 1975.<sup>12</sup> Toto oznámenie sa musí uskutočniť pred vydaním počiatočných environmentálnych povolení.<sup>13</sup> Tým, že Uruguaj vydal počiatočné environmentálne povolenie a povolenie na stavbu predtým, ako oboznámil Argentínu, tým vlastne uprednostnil svoju vnútroštátnu legislatívu pred procesnými povinnosťami podľa Štatútu 1975<sup>14</sup> a nesplnil dohodnutú povinnosť notifikácie.

### 2.3. Materiálne povinnosti

Po zistení, že Uruguaj porušil svoje procesné povinnosti, Súd obrátil pozornosť na obvinenie z porušenia materiálnych povinností v zmysle Štatútu 1975. Súd potvrdil, že tieto dve kategórie povinností sú v korelácii, ale zároveň dospel k názoru, že porušenie procesnej povinnosti nebolo rovnaké ako porušenie materiálnych povinností. Každé si vyžaduje osobitnú úvahu. Dôvody a dôkazy vo vzťahu k porušeniu materiálnych povinností boli komplexné a odborné, preto s MSD spolupracoval aj expertný svedok.

#### 2.3.1. Povinnosť prispievať k optimálnemu a racionálnemu využitiu

Štatút vyžaduje optimálne a racionálne využitie rieky. To sa má dosiahnuť v súlade s povinnosťami predpísanými Štatútom 1975, konkrétne ide o povinnosť ochrany životného prostredia a spoločné spravovanie tohto spoločného zdroja. Optimálne

<sup>12</sup> ...posúdenie vplyvov na životné prostredie je nevyhnutné na rozhodnutie akéhokoľvek projektu, ktorý môže spôsobiť značnú cezhraničnú ujmu inému Štátu. Dotyčná Strana je povinná oznámiť takéto konanie prostredníctvom Komisie (CARU) druhej Strane...tým sa umožní oboznámenej Strane participácia na procese zaručenia, že toto posúdenie je úplné, aby bol projekt a jeho vplyvy posúdené so znalosťou všetkých skutočností...

<sup>13</sup> Toto oznámenie sa musí uskutočniť predtým ako Štát rozhodne o environmentálnej životaschopnosti projektu, berúc do úvahy predložené posúdenie vplyvu na životné prostredie.

<sup>14</sup> MSD v rozsudku (bod 121) upozornil, že týmto konaním Uruguaj nebral na vedomie osvedčené obyčajové pravidlo odrazené v článku 27 Viedenského dohovoru o práve medzinárodných zmlúv, podľa ktorého: „Strana sa nemôže odvolávať na ustanovenia svojho vnútroštátneho práva ako zdôvodnenia pre neplnenie medzinárodnej zmluvy“.

a racionálne využitie tvorí základný kameň systému spolupráce založeného Štatútom 1975 a spoločného mechanizmu spolupráce medzi Stranami. Štatút 1975 síce poskytuje výklad materiálnych povinností, avšak nezakladá špecifické práva a povinnosti jednotlivým stranám.<sup>15</sup> Súd rozhodol, že dosiahnutie tohto cieľa vyžaduje vyváženosť práv a povinností Strán vo vzťahu k využívaniu rieky na ekonomické a komerčné účely na jednej strane a záväzok ochrany pred akýmkoľvek poškodením životného prostredia, ktoré môžu tieto činnosti spôsobiť na strane druhej.<sup>16</sup> Článok 27 predstavuje spojenie medzi spravodlivým a rozumným využitím spoločného zdroja a rovnováhu medzi ekonomickým rozvojom, ľudským zdravím a ochranou životného prostredia, ktoré predstavujú koncepciu udržateľného rozvoja.<sup>17</sup>

### 2.3.2. *Povinnosť zachovávať ekologickú rovnováhu a predchádzať znečisteniu*

MSD rozhodol, že povinnosť obsiahnutá v článku 36 Štatútu 1975 vyžaduje, aby Strany prostredníctvom Komisie (CARU) spolupracovali na vykonávaní nevyhnutných opatrení s cieľom zabrániť zmene ekologickej rovnováhy rieky a kontrolovať škodcov a iné škodlivé faktory v rieke a postihnutých oblastiach. Keďže ide o administratívnu povinnosť, obe Strany sú vyzvané, aby pri používaní týchto opatrení zachovávali opatrnosť.<sup>18</sup> Účelom článku 36 Štatútu 1975 je predchádzať cezhraničnému znečisteniu, ktoré by mohlo zmeniť ekologickú rovnováhu rieky. Článok ukladá Stranám povinnosť vytvoriť také pozitívne kroky, aby sa predišlo zmenám na ekologickej rovnováhe. Tieto kroky nespočívajú len v prijatí regulačného rámca, čo strany vykonali prostredníctvom Komisie (CARU), ale tiež v zachovávaní ako aj vynútení prijatých opatrení oboma Stranami. Článok 36 od oboch Strán ďalej vyžaduje dodržiavanie povinnej starostlivosti pri vykonávaní nevyhnutných opatrení. Táto starostlivosť je v otázke zachovávania ekologickej rovnováhy dôležitá aj preto, že negatívny vplyv ľudských činností na vody riek môže ovplyvňovať iné zložky ekosystému akými je ich fauna, flóra a pôda. Záväzok spolupráce, prijatia nevyhnutných opatrení rovnako ako aj ich vynucovanie a zachovávanie predstavuje ústrednú úlohu v celkovom systéme ochrany rieky Uruguaj založenej Štatútom 1975. Preto má rešpektovanie tohto záväzku Stranami rozhodujúci význam. MSD dospel k názoru, že Argentína nedokázala presvedčivo, že sa štát Uruguaj odmietol zapojiť do spolupráce podľa článku 36.

Vráťme sa k údajnému porušeniu povinnosti predchádzať znečisteniu zo strany Uruguaja. Článok 41 zaväzuje strany prijať zákonné rozhodnutia a opatrenia „v súlade s platnými medzinárodnými zmluvami, a kde je to dôležité, dodržiavať pokyny

<sup>15</sup> Rozsudok MSD, bod 173.

<sup>16</sup> Rozsudok MSD, bod 175.

<sup>17</sup> Štatút 1975, článok 27: *Právo každej zo strán využívať vodu rieky v rámci svojej jurisdikcie pre vnútroštátne, zdravotnícke, priemyselné a poľnohospodárske účely sa bude vykonávať bez záväzkov vo vzťahu k uplatňovaniu postupu stanoveného v článkoch 7-12, v prípade, že môže ovplyvniť režim rieky alebo kvalitu jej vôd.*

<sup>18</sup> Rozsudok MSD, bod 187.

a odporúčania medzinárodných odborných inštitúcií, za účelom predchádzaniu znečistenia, ochrany a zachovania životného prostredia“.<sup>19</sup> Článok 41 zaobchádza rozdielne s platnými medzinárodnými zmluvami na jednej strane a pokynmi a odporúčaniami medzinárodných odborných inštitúcií na strane druhej. Platné medzinárodné zmluvy sú právne záväzné a preto vnútroštátne pravidlá, predpisy a opatrenia prijaté Štátmi musia byť s nimi v súlade. Avšak smernice a odporúčania nie sú formálne záväzné a Štát ich môže iba vziať do úvahy tak, aby vnútroštátne pravidlá a prijaté opatrenia boli zlúčiteľné s týmito pokynmi a odporúčaniami. Medzinárodné zmluvy ako také nie sú začlenené do Štatútu 1975. Stranám sa však zakladá povinnosť vykonávať ich regulačné oprávnenia v zhode s platnými medzinárodnými zmluvami. Existujúce nároky na predchádzanie znečisteniu vody ani prísnosť pokút sa nemajú zužovať.<sup>20</sup>

### 2.3.3. Posudzovanie vplyvu na životné prostredie

MSD na základe tohto prípadu prvýkrát rozhodol, že posudzovanie vplyvu na životné prostredie je požiadavkou, ktorú záväzne stanovuje medzinárodné právo.<sup>21</sup> Na to, aby Strany mohli riadne zosúladiť svoje povinnosti vyplývajúce z článku 41(a) a (b) Štatútu 1975<sup>22</sup> musia vykonať posúdenie vplyvu na životné prostredie. Účelom tohto posudzovania je ochrana, prevencia a zachovanie vodného prostredia pred činnosťami, ktoré môžu spôsobiť závažnú cezhraničnú škodu. MSD stanovuje, poukazujúc na použitie vývojového spôsobu výkladu, ktorý sa často používa v súvislosti s nástrojmi ľudských práv, že Štatút 1975 by sa mal takisto interpretovať vyvíjajúcim spôsobom. Odkazuje pritom na riešenie prípadu sporu navigačných práv a práv s nimi súvisiacimi, keď hovorí, že existujú situácie, kedy zámer Strán pri uzatváraní medzinárodnej zmluvy bol alebo predpokladáme, že bol, umožniť medzinárodnému právu, aby sa vyvíjalo, poukazujúc na stanovené požiadavky, ktorých obsah má potenciál vyvíjať sa, nie je ustanovený raz a navždy. V tomto zmysle povinnosť ochrany a zachovania, stanovená v článku 41 (a) Štatútu 1975, sa má interpretovať v súlade s praxou, ktorá v posledných rokoch získala uznanie štátov, a ktorá môže byť dnes považovaná za požiadavku medzinárodného práva vykonať posúdenie vplyvu na životné prostredie v prípadoch, keď hrozí, že pripravované priemyselné činnosti môžu mať závažný škodlivý dopad v cezhraničnom kontexte a najmä na

<sup>19</sup> Rozsudok MSD, body 195-196.

<sup>20</sup> Štatút 1975, článok 41(b).

<sup>21</sup> Rozsudok MSD, body 203-219.

<sup>22</sup> Štatút 1975 v článku 41 stanovuje nasledovné:

*Nehľadiac na funkcie záväzne pridelené Komisii (CARU), sa Strany zaväzujú:*

(a) chrániť a zachovávať vodné prostredie a najmä predchádzať jeho znečisteniu, stanovením vhodných pravidiel a opatrení v súlade s platnými medzinárodnými dohovormi a, kde je to dôležité, aj dodržiavaním pokynov a odporúčaní medzinárodných odborných inštitúcií

(b) vo vlastných právnych systémoch nezmenšovať:

(1) platné technické požiadavky na predchádzanie znečisteniu vôd

(2) prísnosť pokút za nedodržiavanie

(c) vzájomne sa informovať o akýchkoľvek pravidlách, ktoré Strany plánujú prijať vo vzťahu k znečisteniu vôd, za účelom vytvorenia odpovedajúcich pravidiel vo vlastných právnych systémoch.

spoločne zdieľané zdroje. Náležitá pozornosť, predchádzanie a povinná starostlivosť, ku ktorým Štatút 1975 Strany zaväzuje, sa nebudú považovať za splnené, ak Strana, ktorá zamýšľa vykonať práce s možným negatívnym vplyvom na režim rieky alebo kvalitu jej vody neprevezme posúdenie vplyvu na životné prostredie. Avšak MSD poznamenáva, že medzinárodné právo nerozlišuje obsah a rozsah posúdenia vplyvu na životné prostredie. Zdôrazňuje, že odvolávanie sa Argentíny na Dohovor o posudzovaní vplyvu na životné prostredie v cezhraničnom kontexte (*Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context 1991*) nebolo najrozumnnejšie, pretože ani Argentína ani Uruguaj neboli stranami v tomto Dohovore. MSD tiež dodáva, že ďalší nástroj, na ktorý odkazuje Argentína, Program životné prostredie: Ciele a zásady posudzovania vplyvu na životné prostredie (*The United Nations Environment Programme's Goals and Principles of Environmental Impact Assessment 1987*), vydaný OSN, nie je právne normatívny v zmysle záväznosti. Následkom toho MSD stanovil, že je povinnosťou každého štátu určiť, či už vo vnútroštátnom poriadku alebo v procese autorizácie projektu, špecifický zmysel posúdenia vplyvu na životné prostredie, ktorý sa vyžaduje v každom prípade. Pri tomto určení majú mať štáty na zreteli povahu ako aj veľkosť navrhnutého projektu a jeho pravdepodobný škodlivý vplyv na životné prostredie ako aj potrebu vykonať náležitú pozornosť vo vzťahu k takémuto posúdeniu. Možné nezrovnalosti ako aj meniace sa stupne prítomnosti posudzovania vplyvu na životné prostredie sú zrejmé. MSD nakoniec rozhodol, že posúdenie vplyvu na životné prostredie sa musí uskutočniť pred začatím realizácie projektu. V prípade, že práce na projekte sa už začali a tam kde je to nevyhnutné, sa monitoring vplyvu na životné prostredie má uskutočňovať neustále, počas celého trvania projektu.

Vzhľadom na otázku, či Uruguaj nevykonával patričnú starostlivosť v zmysle posúdenia vplyvu na životné prostredie, najmä pokiaľ ide o výber umiestnenia továrne, si MSD všíma, že v r. 2003 boli posúdené štyri umiestnenia projektov. Na základe toho, MSD nepresvedčila argumentácia Argentíny, že posúdenie možných miest sa neuskutočnilo pred určením definitívneho miesta.

### 2.3.4. Prerokovanie s postihnutým obyvateľstvom

V ďalšom zistení MSD vyjadril názor, že Strany nemali žiadnu povinnosť, ustanovenú medzinárodným právom, poradiť sa s obyvateľstvom postihnutým povolením na stavbu celulózok ako aj ich samotnou výstavbou.

Na túto povinnosť poukazovala Argentína. V skutočnosti Argentína nenamietla žiadnu ľudsko-právnu povinnosť porady alebo iného zdôraznenia tejto povinnosti ako súčasťou povinnosti prevencie. MSD naopak zistil, že Uruguaj takúto poradu aj uskutočnil.<sup>23</sup>

---

<sup>23</sup> Rozsudok MSD, body 215-219.

### 2.3.5. Najdostupnejšie odborné stanoviská

MSD zdôraznil, že povinnosť predchádzať znečisteniu, ochraňovať a zachovávať vodné prostredie rieky Uruguaj, tak ako to stanovuje článok 41(a), a vykonávanie povinnej starostlivosti, znamená pozorné posúdenie technológií, ktoré sa majú v celulózkach použiť. Argentína trvala na tom, že na to, aby Uruguaj postupoval v súlade so svojimi povinnosťami, musí prostredníctvom vnútroštátneho práva žiadať, aby celulózky použili najlepšiu dostupnú technológiu (*best available technology* - BAT). Zdalo sa, že MSD zastáva rovnaký názor. Avšak MSD zistil, že „*neexistuje žiadny dôkaz, ktorý by podporil námietku Argentíny, že továrne Orion (Botnia) nevyhovuje, čo do použitých najlepšie dostupných technológií kvôli presakovaniu odpadovej vody na každú tonu vyprodukovanej celulózy*“.<sup>24</sup>

### 2.3.6. Povinnosť monitoringu

MSD zastáva názor, že medzi povinnosťami Strán patrí aj trvalý monitoring posudzovania vplyvu na životné prostredie. Obe Strany majú tiež povinnosť umožniť Komisii (CARU), ktorá predstavuje spoločný mechanizmus založený Štatútom 1975, vykonávať na trvalom základe právomoci, na ktoré ju splnomocnil Štatút 1975, vrátane funkcie monitorovania kvality vody rieky a posúdenia vplyvu továrne Orion (Botnia) na vodné prostredie. MSD usúdil, že podľa Štatútu 1975 „*Strany majú povinnosť pokračovať v spolupráci prostredníctvom Komisie (CARU) a umožniť jej navrhnúť nevyhnutné prostriedky na podporu spravodlivého využitia rieky a chrániť životné prostredie rieky*“.<sup>25</sup>

## 3. Dôkazné otázky

Na tomto mieste je vhodné zmieniť sa o dvoch záležitostiach. Prvá sa týka rozhodnutí, ktoré regulujú posudzovanie dôkazov pred MSD. Počas fázy predbežných opatrení Argentína predložila ako dôkazný materiál video dôkazy. Uruguaj namietal. MSD rozhodol, že neumožní, aby bolo vyhotovené video ako dôkazný materiál vo fáze predbežných opatrení prípadu. MSD však nedokázal podložiť toto tvrdenie ustanoveniami svojho Štatútu, pravidlami alebo svojimi ostatnými právomocami. *Pro futuro* by bolo pre MSD lepšie, ak by poskytol dôvody prečo boli video dôkazy Argentíny neprípustné. Ak by sa tak stalo Argentína by mohla napraviť všetky s tým súvisiace chyby a budúci účastníci sporov pred MSD by lepšie poznali dôkazné očakávania MSD. To môže byť veľmi dôležité v tých právnych systémoch, ktoré majú len obmedzené, prípadne žiadne pravidlá pre predkladanie a posudzovanie dôkazov.

Druhá, o to dôležitejšia sa javí otázka prijatia súboru odborných dôkazov. Aj Argentína aj Uruguaj predložili MSD veľké množstvo vedeckých a technických dôkazov vo forme správ. Niektoré z týchto správ pripravili odborníci, ktorí napriek podaniu odborných správ vystupovali pred súdom ako právni zástupcovia strán. Táto metóda neumožňuje druhej Strane preverovať dôkazy prostredníctvom krížového výsluchu ani vypočuť svedka ako znalca. Majorita Súdu v rozsudku považovala práve tento

<sup>24</sup> Rozsudok MSD, body 220-228.

<sup>25</sup> Rozsudok MSD, bod 266.

fakt za chybu.<sup>26</sup> Sudcovia *Simma* a *Al-Khasawneh* tvrdili, že nie sú presvedčení, či znalecká expertíza v tomto prípade bude dostačujúca, keďže bola vykonaná znalcami, ktorí vystupovali ako právni zástupcovia strán. Zdôrazňovali najmä rozdiel medzi postupom súdu v tomto prípade a postupmi iných medzinárodných tribunálov, akým je *Svetová obchodná organizácia*. Bude zaujímavé sledovať, či v budúcich prípadoch bude MSD požadovať od jednotlivcov, ktorých považuje za znalcov, aby svedčili skôr v pozícii svedka alebo právneho zástupcu.

Čo sa týka tohto druhého bodu, niektorí sudcovia vo svojich nesúhlasných stanoviskách, doplňujúcich tvrdeniach a odlišných názoroch sa vyjadrovali práve k chýbajúcej možnosti MSD použiť článok 50 Štatútu MSD. Článok 50 Štatútu MSD umožňuje Súdu použiť dôkaz znalca zvonka v súhrnnom a zložitom prípade, napriek výlučnému spoliehaniu sa na dôkazy predložené stranami. Títo sudcovia boli presvedčení, že rozhodovací proces by bol hodnotnejší za pomoci znalcov, ktorých by vybral Súd.

#### 4. Záver

Prípád Celulóžky je ostatným prípadom z oblasti životného prostredia, ktorý sa dostal pred MSD. Súd dospel k zisteniu, že Uruguaj síce nedodrжал procesné povinnosti podľa Štatútu 1975, ale nezistil porušenie materiálnych povinností,<sup>27</sup> aj napriek argumentu Argentíny, že procesné a materiálne povinnosti uvedené v Štatúte 1975 veľmi úzko súvisia a nemôžu byť od seba navzájom oddelené za účelom nápravy. Argentína žiadala demontovať továreň na základe princípu *restitutio in integrum* a tvrdila, že táto požiadavka je základnou formou nápravy medzinárodného protiprávneho konania podľa medzinárodného práva.<sup>28</sup> MSD tvrdil, že samotné zistenie procesného previnenia je dostatočnou nápravou.<sup>29</sup> Aby sa zabránilo neprimeranosti uznaných náprav, MSD odmietol nariadiť demontovanie továrne Orion (Botnia). Rovnako tak MSD nemohol vyhovieť žiadosti Argentíny na nápravu vzhľadom na údajnú ekonomickú ujmu ako aj neexistenciu porušenia materiálnych povinností zo strany štátu Uruguaj. Nevyhovel ani požiadavke Argentíny, aby Uruguaj poskytol garancie, že sa v budúcnosti zdrží prekážok uplatňovania Štatútu 1975, keďže MSD sa nazdával, že musí predpokladať dobrú vieru štátu Uruguaj. MSD tiež zamietol požiadavku Uruguaja na súdne potvrdenie jeho práva pokračovať v prevádzke továrne Orion (Botnia) s odôvodnením, že nebola prakticky dôležitá, keďže sa Uruguaj nedopustil porušenia žiadnych materiálnych povinností.<sup>30</sup> S týmto záverom ostro

<sup>26</sup> Rozsudok MSD, bod 167.

<sup>27</sup> Rozsudok MSD, bod 265: MSD nezistil presvedčivý dôkaz, že Uruguaj nezachovával potrebný stupeň povinnej starostlivosti alebo žeby vypúšťanie odpadových vôd z továrne Orion (Botnia) malo škodlivý vplyv alebo spôsobilo škodu na existujúcich zdrojoch alebo na kvalite vody alebo na ekologickej rovnováhe vody...teda, Uruguaj neporušil svoje povinnosti podľa článku 41.

<sup>28</sup> Rozsudok MSD, bod 230.

<sup>29</sup> Rozsudok MSD, bod 269: Zistenie protiprávneho konania štátu Uruguaj týkajúce sa procesných povinností je už samo sebou (*per se*) pre Argentínu postačujúce.

<sup>30</sup> Rozsudok MSD, bod 154: Štát, ktorý projekt inicioval môže, na konci obdobia vyjednávania, pokračovať vo výstavbe na vlastné riziko.

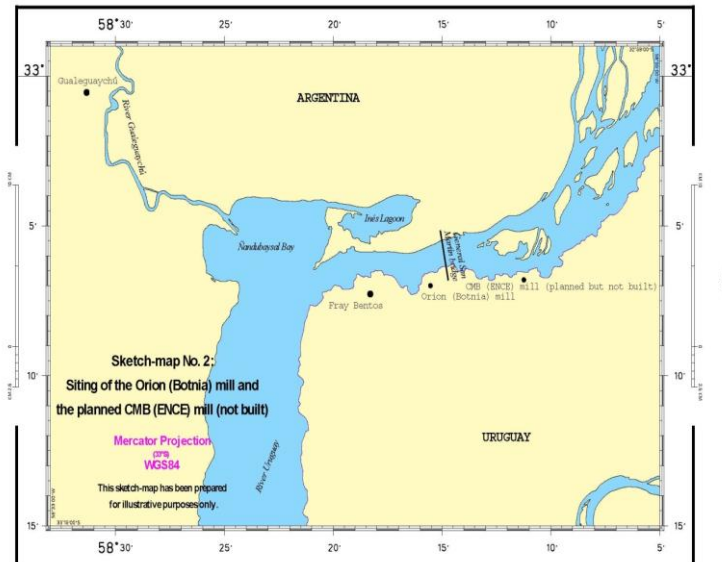


nesúhlasil *ad hoc* sudca *Vinuesa*, podľa ktorého si MSD zle vysvetlil Štatút 1975. Podľa neho tam, kde sa Strany nedohodli na environmentálnych vplyvoch navrhovaného projektu, sú povinné postúpiť prípad MSD. Odkazoval pri tom na direktívne znenie článku 12 Štatútu 1975, ktorý podľa neho prevažuje nad zhovievavým znením článku 60. Sudcovia *Al-Khasawneh* a *Simma* taktiež namietali prístup MSD k článku 12 Štatútu 1975. Tvrdili, že tento článok stanovuje, že MSD musí postupovať predvídavo, venovať sa celkovému posúdeniu nebezpečenstva a pri určovaní, čo môže toto nebezpečenstvo spôsobiť mať na zreteli skôr prevenciu ako náhradu škôd. MSD zdôraznil, že povinnosť Štátov navzájom spolupracovať podľa Štatútu 1975 zahŕňa pokračujúci monitoring priemyselných zariadení, akým je aj továreň Orion (Botnia).

Súd v pomere hlasov trinásť proti jednému rozhodol, že Uruguaj porušil procesné povinnosti podľa Štatútu 1975. Proti bol *ad hoc* sudca *Torrez Bernárdez*. V pomere hlasov jedenásť proti trom Súd rozhodol, že Uruguaj neporušil svoje materiálne povinnosti podľa Štatútu 1975. Proti boli sudcovia *Al-Khasawneh* a *Simma*, a *ad hoc* sudca *Vinuesa*.

Súd jednomyselne odmietol ďalšie návrhy Strán.

## 5. Príloha<sup>31</sup>



<sup>31</sup> Case Concerning Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina/Uruguay) (2010) ICJ, p. 20.

**III.**  
**Medzinárodná zodpovednosť**  
**štátu za škodu na životnom**  
**prostredí**

## Osobitné postupy dohľadania nad plnením zmlúv v medzinárodnom práve životného prostredia

Katarína Talpašová

1. Všeobecný úvod do problematiky .....	116
2. Multilaterálne environmentálne zmluvy (MEA) .....	117
2.1. Osobitný význam MEAs .....	117
2.2. Kjótsky protokol .....	119
2.3. CITES .....	119
2.4. UNEP .....	120
3. Existujúce mechanizmy na zaistenie dodržiavania MEAs .....	120
3.1. Mechanizmy na zaistenie dodržiavania MEAs vo všeobecnosti .....	120
3.2. Reporting - ohlasovanie .....	122
3.3. Inšpekcie a vonkajší monitoring .....	122
3.4. Technická a finančná podpora .....	122
3.5. Compliance mechanism .....	123
4. Vplyv nevládných organizácií na plnenie medzinárodných záväzkov .....	123
5. Záver .....	124

### 1. Všeobecný úvod do problematiky

Jedným zo základných problém práva vo všeobecnosti je úspešné presadzovanie právnych noriem. Tento problém je však omnoho zreteľnejší v medzinárodnom práve než vo vnútroštátnom. Je tomu tak z niekoľkých dôvodov. Jedným z týchto dôvodov je nízka miera inštitucionalizácie medzinárodného práva ako aj neexistencia nad štáty nadriadenej moci. Ďalším dôvodom je taktiež stále prevažujúce využívanie individuálnych prostriedkov donútenia. Tento problém je dokonca omnoho vyhrtenejší v oblasti medzinárodného práva životného prostredia, kde sú tradičné prostriedky často krát neúčinné a je potrebné zavádzanie nových efektívnejších prostriedkov, keďže ochrana životného prostredia sa stala v posledných rokoch diskutovanou témou, vzhľadom na to, že štáty si začali uvedomovať závažnosť problémov, ktorých riešenie sa v posledných rokoch stalo čoraz urgentnejším. Rovnako si uvedomili skutočnosť, že ide o globálny problém, ktorý nie je možné riešiť individuálne a zároveň, že táto problematika zahŕňa mnoho rozličných oblastí.

Medzinárodné právo pozná mnohé spôsoby vynucovania plnenia medzinárodných záväzkov. Tieto spôsoby by sme mohli rozdeliť na individuálne donucovacie opatrenia štátov<sup>1</sup> a kolektívne prostriedky donútenia.<sup>2</sup> Medzi individuálne prostriedky patria represálie, protipatrenia a retorzie. Kolektívne prostriedky donútenia sa členia na kolektívne prostriedky bez použitia ozbrojenej sily a s použitím ozbrojenej sily.

Mnohé z nich sú však v prípade medzinárodného práva životného prostredia neefektívne a nevyužiteľné. Je tomu tak z viacerých príčin. Napríklad v prípade protipatrení, ktoré sú zamerané na zabezpečenie plnenia si záväzkov svojpomocne, je tomu

<sup>1</sup> Pozri KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné : všeobecná a osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition 2008, s. 207-218.

<sup>2</sup> Pozri tamtiež s. 218-241.

tak v dôsledku toho, že bolo by nemysliteľné čo len predstaviť si, aby niektorý štát začal cielene s určitým všeobecne chápaným protiprávnym konaním v oblasti životného prostredia, aby si vynútil plnenie záväzkov daného štátu. V konečnom dôsledku by to malo len a len negatívne dôsledky na životné prostredie ako také. V prípade kolektívnych prostriedkov by bolo zas nemysliteľné predstaviť si, aby štát zakročil proti inému silou a tak si chcel vynútiť plnenie záväzku. Bolo by to veľmi ekonomicky a časovo náročné a navyše tieto prostriedky sa používajú v prípadoch kedy dochádza k porušeniu miery ozbrojenou silou, k čomu v oblasti životného prostredia nedochádza. Samozrejme, ako už bolo spomenuté, existujú aj kolektívne opatrenia bez použitia ozbrojenej sily, ale ich účinnosť však závisí od ekonomiky cieľového štátu a od politickej situácie v ňom. Teda ich efektívnosť závisí od toho voči akému štátu sú namierené. Taktiež aj v tejto oblasti je možné riešiť určité prípady týkajúce sa životného prostredia aj súdnou cestou. Zväčša však ide o také situácie, kde ochrana životného prostredia je len jedným z aspektov celkového problému, ktorý existuje medzi sporovými stranami. V tejto oblasti teda prichádzajú do úvahy len určité prostriedky sankčného mechanizmu, ktorými je možné vynútiť si určitú medzinárodnoprávnu zodpovednosť a to sú hlavne retorzie a represálie, ktorými si štáty zabezpečujú ochranu svojich záujmov chránených medzinárodným právom. Pri týchto prostriedkoch však štáty samy rozhodujú o tom, či iný štát porušil svoj záväzok a preto použitie týchto prostriedkov má fakultatívnu povahu. Čiže štáty k nim nie sú povinné siahnuť aj keď sú splnené všetky materiálne a procesné podmienky ich použitia. Využívanie týchto prostriedkov je teda v tejto oblasti značne obmedzené. Sankcie, ktoré sú ukladané, nie sú príliš efektívne a často sa obracajú proti štátu, ktorý ich uložil.

Oveľa účinnejšie sú nástroje partnerskej spolupráce, ktoré sa opierajú o dva základné prvky, a to o kontrolu plnenia záväzkov a pomoc pri implementácii medzinárodných záväzkov, ktorým sa budem podrobnejšie venovať v ďalších častiach.

## 2. Multilaterálne environmentálne zmluvy (MEA)

### 2.1. Osobitný význam MEAs

*„Právo nie je záväzné preto, že je vynútiteľné, ale je vynútiteľné preto, že zaväzuje.“<sup>3</sup>*

Už zo samotného výroku vyplýva, že problém vynútiteľnosti je komplikovanou záležitosťou, ktorá si vyžaduje dostatočnú pozornosť. Pretože akokoľvek by bolo právo záväzné, nemalo by žiadny zmysel, keby nebolo vynútiteľné. V tejto oblasti zohrávajú dôležitú úlohu hlavne medzinárodné multilaterálne environmentálne zmluvy, ktoré tvoria základ medzinárodného environmentálneho práva.

Keďže ochrana životného prostredia je globálnym, no zároveň aj veľmi roztriešteným problémom, je nevyhnutné upravovať tieto problémy prostredníctvom MEAs, čiže multilaterálnych environmentálnych zmlúv, ktoré sa venujú jednotlivým čiastkovým problémom, čím je možné zabezpečiť vyššiu prepracovanosť problematiky

---

<sup>3</sup> FITZMAURICE, G.: The foundations of the authority of international law and the problem of enforcement. In: *Modern Law Review*, 19 (1956).

a zároveň zabezpečiť dodržiavanie záväzkov, ktoré z nich vyplývajú. Prvé z takýchto zmlúv vznikli už v 50-tych rokoch 20-teho storočia a potom nasledovali stovky ďalších. Register týchto medzinárodných dohovorov a protokolov vedie UNEP<sup>4</sup> (program pre životné prostredie). Ich počet prevyšuje 220 a väčšina z nich má odvetvový charakter.

Aby tieto zmluvy bolo možné aj efektívne vynútiť, je dôležité, aby spĺňali nasledujúce štyri počiatočné požiadavky:

1. Akýkoľvek zmluvný záväzok musí byť uzavretý tak, aby si zmluvné strany plne uvedomovali, aký záväzok na seba preberajú;
2. Obsah akéhokoľvek zmluvného záväzku musí byť zrejmý a definovaný tak, aby jeho splnenie mohlo byť efektívne kontrolovateľné;
3. Kontrolné mechanizmy musia byť nastavené tak, aby zmluvné strany dokázali jasne predvídať následky nedodržania svojich záväzkov;
4. Dodržiavanie zmluvného záväzku musí byť pre strany výhodnejšie ako jeho samotné nedodržiavanie.

Samotné uzavretie zmlúv má teda podstatný význam aj na konečnú vynútiteľnosť daných záväzkov, ktoré pre strany vyplývajú zo zmluvy. V tejto oblasti je veľmi podstatný záujem danej zmluvnej strany pristúpiť k zmluve, keďže mechanizmy kontroly dodržiavania záväzkov sú založené skôr na spolupráci než na konfrontácii. Prevažuje tu metóda nekonfliktnej kontroly plnenia záväzkov (non-confrontational compliance mechanism). Hlavným cieľom MEAs je teda rozpoznávať a napomáhať riešeniu zvyčajných problémov, vytvárať určitý mechanizmus vytvárania a adaptácie noriem, a napomáhať určitému vynucovaniu v prípadoch, keď sú štáty páchatelmi aj obeťami súčasne. V tejto oblasti je prijímaných množstvo dohovorov, ako sú napríklad:

- Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer and the Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy a Montrealský protokol o látkach ktoré porušujú ozónovú vrstvu)
- The Convention on Long-range Transboundary Air Pollution (Dohovor o dlhodobom cezhraničnom znečisťovaní ovzdušia)
- The Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol (Dohovor o klimatických zmenách a Kjótsky protokol)
- The Basel Convention on the Control of the Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal (Bazilejský dohovor o kontrole pohybu cezhraničných odpadov a nakladaní s nimi)
- OSPAR Convention on the Protection of the Marine Environment of the North-East Atlantic (OSPAR dohovor na ochranu morského prostredia Severovýchodného Atlantiku)

---

<sup>4</sup> A/RES/3436(II).

- Compliance with the 1992 Convention on the Protection of the Environment of the Baltic Sea Area (Helsinský dohovor o ochrane Baltického mora)
- Compliance Control in International Conventions on the Protection of the Marine Environment against Oil Pollution (Medzinárodný dohovor na ochranu morí pred ropným znečistením)
- Comment on the Compliance Control Mechanism within the Framework of the International Whaling Convention (Dohovor na ochranu veľrýb).

Už zo samotných názvov vyplýva, že tieto dohovory reagujú na súčasné problémy, ktorých riešenie je nevyhnutnosťou, zároveň tu možno badať ich vysokú rôznorodosť, čo sa týka obsahu problematiky, ktorej sa venujú. A to je len zopár príkladov. Keďže materiál v tomto smere je rozsiahla, rozhodla som sa venovať aspoň niektorým jej významným súčasťam.

## 2.2. Kjótsky protokol

Je to protokol k dohovoru UNFCCC.<sup>5</sup> UNFCCC je rámcový dohovor OSN o klimatických zmenách, ktorý zaväzuje svojich účastníkov pripraviť národné programy na zníženie emisií skleníkových plynov a podávať o svojich opatreniach pravidelné správy. Rovnako stanovuje „spoločné, ale odlišné zodpovednosti“ pre rozvinuté a rozvojové krajiny, čím uznáva, že priemyselné krajiny by sa mali postaviť do čela bojov proti zmene podnebia. Taktiež stanovuje právne obmedzujúce podmienky týkajúce sa emisií skleníkových plynov z priemyselných krajín. Uvádza tiež inovatívny mechanizmus založený na trhu – tzv. kjótsky flexibilný mechanizmus – zameraný na udržanie nízkych nákladov na obmedzenie emisií. Priemyselné krajiny ako také musia podľa protokolu znížiť svoje emisie šiestich skleníkových plynov (CO<sub>2</sub>, metánu, oxidu dusného, hydrofluórokarbónov, perfluórokarbónov a fluoridu sírového) asi o 5 % pod úroveň z roku 1990 v období prvého záväzku od roku 2008 do roku 2012. To však neplatí pre rozvojové krajiny. Tento protokol mal významný vplyv v rámci ochrany životného prostredia keďže k nemu pristúpili mnohé štáty.

## 2.3. CITES

CITES je označenie pre Dohovor o medzinárodnom obchode s ohrozenými druhmi voľne žijúcich živočíchov a rastlín.<sup>6</sup> (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora). Ide o významný medzinárodný dohovor, ktorý bol podpísaný dňa 3.3.1973 vo Washingtone. Cieľom dohovoru je postaviť svetový obchod s ohrozenými druhmi živočíchov a rastlín pod spoločnú kontrolu všetkých štátov sveta, tak aby sa dosiahla ich ochrana pred úplným vyhubením vplyvom bezohľadného získavania pre obchodné účely. V súčasnosti k nemu pristúpilo viac ako 160 krajín sveta. Približne 5 000 druhov živočíchov a 28 000 druhov rastlín je pod

---

<sup>5</sup> United Nations Framework Convention on Climate Change, bližšie pozri:

<http://unfccc.int/2860.php>, taktiež

[http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/what/fightingcc\\_sk.htm](http://ec.europa.eu/clima/sites/campaign/what/fightingcc_sk.htm)

<sup>6</sup> Oznamenie 572/1992 Zb.

ochranou CITES. Na Slovensku je dohovor CITES uplatňovaný od roku 1992.

V tejto oblasti sú dôležité hlavne: record- keeping a reporting: vedenie záznamov a výkazov, rovnako aj úloha vnútroštátnych orgánov, ktoré sa podieľajú na kontrole dodržiavania zmluvných záväzkov. Dôležitá je hlavne úloha colných úradov a mnohé obmedzenia dovozu a vývozu, rovnako informovanie verejnosti a monitorovanie úrovne obchodu.

## **2.4. UNEP**

UNEP je program pre životné prostredie vytvorený OSN, v roku 1972 ako prostriedok globálnej ochrany životného prostredia. Má za úlohu stimulovať a koordinovať aktivity rôznych organizácií OSN v oblasti životného prostredia.

K hlavným prioritám UNEP patrí ochrana pôdy, klímy, oceánov a morí, zastavenie odlesňovania, zachovanie biologickej rozmanitosti, zabezpečenie dostatku pitnej vody. Aktivity tejto špecializovanej organizácie OSN zahŕňajú aj: rozvíjanie a rafináciu Manuálu na dodržiavanie a vynucovanie MEAs, usporadúvanie regionálnych workshopov na šírenie základných princípov ochrany životného prostredia, vedenie projektov spojených s dodržiavaním a vynucovaním MEAs.

## **3. Existujúce mechanizmy na zaistenie dodržiavania MEAs**

### **3.1. Mechanizmy na zaistenie dodržiavania MEAs vo všeobecnosti**

Ako som už spomínala na začiatku, mnohé všeobecné nástroje donútenia v medzinárodnom práve sú v oblasti životného prostredia neúčinné. Väčší význam majú spomínané nástroje partnerskej spolupráce. Dôležitá je kontrola plnenia medzinárodných záväzkov, ktorej cieľom je zistenie implementačných deficitov. Túto kontrolu možno vykonávať buď preventívne alebo následne ad hoc. Pokiaľ ide o pomoc pri plnení medzinárodných záväzkov, tá je naplnením princípu spoločnej ale rozdielnej zodpovednosti, ktorý pochádza z konferencie v Rio de Janeiro.<sup>7</sup> Tento princíp vyjadruje skutočnosť, že napriek tomu, že rozvinuté i rozvojové krajiny sú spoločne zodpovedné za globálny stav životného prostredia, nemôžu niesť náklady na jeho ochranu rovnakým dielom, pretože disponujú veľmi rozdielnymi finančnými a technickými prostriedkami a kapacitami. V tejto oblasti rozlišujeme 3 základné formy pomoci:

1. Capacity building - zahŕňa ekologickú výchovu a vzdelávanie, personálne zaistenie;
2. Transfer technológií - zahŕňa podporu účasti rozvojových krajín na technologickom pokroku a poskytovaní potrebného know-how;<sup>8</sup>

<sup>7</sup> Medzinárodná konferencia o životnom prostredí a rozvoji z r. 1992, ktorá mala značný význam pre ďalší rozvoj v oblasti ochrany životného prostredia, zúčastnilo sa na nej 30 000 delegátov zo 176 štátov sveta.

<sup>8</sup> Podľa definície OECD „know-how“ je každá utajovaná technická informácia, bez ohľadu na to, či je vhodná na patentovanie alebo nie, ktorá je nevyhnutná pre priemyselnú reprodukciu výrobku alebo výrobného postupu priamo a za rovnakých podmienok.

### 3. Finančná pomoc, podpora.

Cieľom tejto pomoci je poskytnúť štátu, ktorý z vnútroštátnych faktických či právnych príčin nie je schopný plniť si svoje medzinárodné záväzky, potrebnú pomoc k ich dostatočnému plneniu. Táto pomoc je významná aj z hľadiska monitoringu, keďže v prípadoch, keď štáty poskytujú určitú pomoc, hlavne finančnú, iným štátom, samy majú zvýšený záujem na tom, aby tieto prostriedky boli využité na konkrétny účel na ktorý boli poskytnuté. Preto od štátov vyžadujú, aby im podávali priebežné správy o ich využití.

V prípade medzinárodných zmlúv na ochranu životného prostredia, napriek snahe štátov, však dosť často dochádza k deficitom v implementácii medzinárodných záväzkov, a to z viacerých dôvodov. Súvisí to najmä s nedostatočným administratívnym, hospodárskym a technickým zázemím, ako aj s častou nejasnosťou hmotnoprávných ustanovení medzinárodných zmlúv. V prípade MEAs je potrebné ešte podozrkovať, že všetky medzinárodné problémy sú určitým spôsobom pospájané a vytvárajú súvislý globálny systém. Riešenia vytvárané MEAs sú však stále jednodimenzionálne, sústrediac sa na jeden špecifický problém konkrétnej MEA, keďže v podstate každá MEA bola vytvorená na riešenie konkrétneho problému, čo sa odráža na sile vynucovania, uplatňovania a implementovania MEAs, hlavne na regionálnych a národných úrovniach. Napríklad UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) vytvorila smernice pre posilnenie dodržiavania a implementáciu MEAs. Rovnako anglicky hovoriace karibské krajiny vytvorili smernice pre implementáciu. Taktiež bola významná iniciatíva krajín Európy v rámci OECD (Organization for economic co-operation and development). Mnoho MEAs taktiež zavádzajú povoloňovacie alebo nepovoľovacie komisie, implementačné alebo stále komisie, princípy pre implementáciu špecifických MEAs.

Rovnako mnohé z nich obsahujú nasledujúce ustanovenia, ako sú napríklad:

- pomoc pri vytváraní obsahu a zlepšovanie, ktoré zahŕňa školenie, upovedomovanie verejnosti a vzdelávanie, cez určité zastrešujúce skupiny, splnomocňovanie relevantných osôb z dôvodu zvyšovania kvalifikácie,
- finančná a technická podpora, transfer technológií,
- rozvinutie alebo zavedenie vhodných národných politík a legislatívy prostredníctvom vhodných opatrení,
- hodnotenie efektivity MEA asociáciou strán, zhromaždením strán alebo stranami samotnými,
- príprava a návrh bežných pravidelných národných správ o stave implementácie špecifických MEAs,
- rozvinutie národnej implementácie alebo plánov dohľadu, stratégie, procedúr,
- určenie alebo zavedenie ústredných bodov a kompetentných národných úradov na koordináciu aktivít na vynucovanie zákonov a dohovorov, ako aj na monitoring a hodnotenie implementácie, taktiež na zbieranie, ohlasovanie a analýzu dát,
- účasť, angažovanie sa určitých subjektov ako sú napríklad mimovládne organizácie, ženy, mládež a média na procese upovedomovania a vzdelávania verejnosti,
- podporovanie prístupu verejnosti k administratívnym a súdnym procedúram a



environmentálnym informáciám,

- medzinárodná spolupráca a koordinácia vytváraním komunikačných kanálov a výmena informácií cez relevantné národné a medzinárodné organizácie.

### 3.2. Reporting - ohlasovanie

V medzinárodnom práve životného prostredia má osobitný význam takzvaná „obligation of reporting“ čiže určitá povinnosť ohlasovania. Tieto ohlásenia sa môžu zamerať na dva základné body, a to je:

1. Zameranie na právne a administratívne nástroje, ktoré sú nevyhnutné na implementáciu zmluvných záväzkov stranami;
2. Zameranie na transfer informácie, najčastejšie určitých vedeckých dát, ktoré sa nevyhnutne týkajú otázky životného prostredia.

Často sú obe tieto zamerania v praxi kombinované.

Existujú taktiež dva základné typy reporting-u:

1. Určitý systém ohlásení, ktoré obsahujú potrebné informácie na implementáciu zmluvných záväzkov stranami;
2. Určitý systém ohlásení, ktoré sú potrebné na ďalšiu podrobnejšiu diskusiu štátni po implementácii.

Pri týchto reporting-och je dôležité hlavne kto ich pripravuje, čo majú obsahovať a určité konečné hodnotenie, posúdenie.

### 3.3. Inšpekcie a vonkajší monitoring

V oblasti dodržiavania zmluvných záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv týkajúcich sa životného prostredia zohrávajú významnú úlohu taktiež mnohé inšpekcie a vonkajšie monitorovanie, ktorým sa má zabezpečiť dohľad nad dodržiavaním týchto záväzkov. Tento systém sa nazýva aj „fact finding“ čiže určité zisťovanie faktov a stavu, ktorý reálne existuje. V tomto smere sú dôležité hlavne tri procedúry, ktoré sú často uplatňované a to:

1. Procedures for Ascertaining the State of the Environment- procedúry na zistenie stavu životného prostredia;
2. Top-down Compliance Procedure - direktívne dodržiavacie procedúry;
3. Other “on site” Inspection Procedures- ďalšie inšpekčné procedúry, ktoré sú použiteľné.

Tieto procedúry sa uplatňujú vo všetkých oblastiach práva životného prostredia.

### 3.4. Technická a finančná podpora

V tejto oblasti sa uplatňujú dve kategórie nástrojov, ktoré majú povahu buď *soft* alebo *hard*. Nástroje povahy *hard* sú väčšinou jednostranné v ich podstate a donucovacie v ich konečnosti a *soft* sú naopak motivačné v ich podstate a založené na konsenze, taktiež môžu spočívať v obsahovej výstavbe, v transfere technológií alebo v zabezpečení finančnej podpory. Neskoršie z nich zahŕňajú taktiež rôzne pôžičky, úvery

a granty, často samo implementačné, čo znamená že žiadne špeciálne vynucovacie postupy pre ich implementáciu nie sú potrebné.

V tejto oblasti sa stali hlavnými kanálmi na poskytovanie finančnej a technickej podpory rozvojovým krajinám medzinárodné organizácie, ktorých význam v posledných rokoch podstatne narástol.

Táto finančná a technická podpora má niekoľko aspektov: je prevádzaná za špecifických okolností, explicitne môže byť súčasťou právnych záväzkov rozvinutých krajín, čo je princípom spoločnej no rozdielnej zodpovednosti, alebo môže byť výrazom záväzku spolupracovať. Taktiež tento proces zahŕňa rozvoj stratégií a procedúr zameraných na vysporadúvanie sa s problémami vyplývajúcimi z porušenia záväzkov a táto podpora môže byť poskytovaná ex ante a ex post. V tejto oblasti je významný hlavne Montrealský a Kjótsky protokol a ďalšie dokumenty medzinárodných organizácií.

### 3.5. Compliance mechanism

Compliance mechanism je mechanizmus zriadený stranami medzinárodnej zmluvy, ktorý posudzuje implementáciu záväzkov a ktorý pravidelne ukladá ich vykonanie, navyše často tiež zabezpečuje zmluvným stranám určitú pomoc pri napĺňaní ich záväzkov. Taktiež slúži na posudzovanie, napomáhanie, podporu a ochranu dodržiavania záväzkov identifikovaním ťažkostí, analyzovaním základných problémov a formulovaním určitých riešení. Táto podpora má špecifickú funkciu, keďže napomáha stranám k plneniu ich medzinárodných záväzkov, taktiež využíva národné právne nástroje jednotlivých štátov.

Rovnako v tejto oblasti existujú rôzne špecifické non-compliance<sup>9</sup> mechanizmy, ktoré sú prejavom jednak nedostatku abstraktnej regulácie a nesporových opatrení obsiahnutých v rôznych MEAs, ktoré sú len ťažko aplikovateľné.

## 4. Vplyv nevládných organizácií<sup>10</sup> na plnenie medzinárodných záväzkov

V problematike dohľadu nad plnením medzinárodných záväzkov v oblasti životného prostredia majú jednoznačne neopomenuteľný význam mnohé nevládne organizácie, napriek tomu, že nie sú subjektmi medzinárodného práva, keďže ich zakladajúcimi členmi nie sú štáty, ale fyzické a právnické osoby z rôznych štátov. Napriek tomu sa však podieľajú na verejnej kontrole plnenia medzinárodných záväzkov. NGOs zohrávajú podstatnú úlohu v mnohých oblastiach medzinárodného práva, no hlavne v environmentálnej oblasti, keďže svojim pôsobením ovplyvňujú hlavne verejnú mienku a tým aj jednotlivé štáty, ktoré sú signatármi medzinárodných zmlúv. Tieto organizácie je možné členiť podľa viacerých kritérií ako napríklad podľa cieľov a typov aktivít, typu členstva, administratívnej a mocenskej štruktúry, rozsahu aktivít, spôsobu založenia a podobne.

---

<sup>9</sup> SANDS, P.: *Principles of Environmental International Law*. 2nd Edition. Cambridge University Press, 2003, s. 182-200.

<sup>10</sup> Pozri KLUČKA, J. *Medzinárodné právo verejné : všeobecná a osobitná časť*. Bratislava: Iura Edition, 2008, s. 78-80, pozri tiež: <http://www.wango.org/resources.aspx?section=ngodir>.

Rola NGOs spočíva hlavne vo veľkom rozsahu, na ktorý majú vplyv, teda sa vzťahujú na relevantné MEAs, ktoré sa týkajú rôznych oblastí. Medzi ich súčasné aktivity patria najmä: spoľahlivá kontrola štátnych aktivít, integrácia nezávislých poznatkov, ktoré pozostávajú z relevantných informácií, integrácia organizácii ktoré sledujú bežný záujem, partikulárna environmentálna ochrana, zdokonaľovanie efektivity kontroly dodržiavania záväzkov participáciou NGOs, transparentnosť dodržiavacích a vynucovacích procedúr a ďalšie aktivity. Dôležitou skutočnosťou je taktiež, že takmer každá medzinárodná konferencia je sprevádzaná taktiež stretnutím nevládných organizácií.

## 5. Záver

V posledných rokoch sa stále diskutovanejšou otázkou stáva problematika ochrany životného prostredia a rovnako aj zabezpečenie jej právnej úpravy prostredníctvom medzinárodných zmlúv a náročnosť ich presadzovania. Ide o problémy, ktoré sa týkajú každého rovnako a záujem na ich riešení majú nielen štáty ako také, ale aj samotní občania, keďže tento problém sa ich osobne dotýka. Avšak ako zabezpečiť účinnú úpravu, ktorá by bola nielen prázdny obsahom, ale jej slová by mali aj reálny význam pre skvalitnenie životného prostredia? Tieto otázky sa stali podstatnou súčasťou medzinárodného práva, keďže vnútroštátne právne úpravy v tejto oblasti často krát zlyhávajú, sú málo efektívne a to z viacerých už spomínaných dôvodov, keďže v tejto oblasti hrajú podstatnú úlohu hlavne finančné prostriedky, ktorými mnohé štáty neoplyvajú a nemôžu s nimi efektívne v tejto oblasti disponovať. A práve tu nastupuje medzinárodné právo, avšak aj na tejto úrovni je zabezpečenie plnenia záväzkov málo efektívne, hlavne pokiaľ ide o tradičné prostriedky medzinárodného práva, ako sú sankcie. Pretože často krát štát aj chce naplniť svoj záväzok no z objektívnych dôvodov nemôže. Preto si myslím, že v tejto oblasti je na mieste orientovať sa na nesporné spôsoby vynucovania plnenia záväzkov a hlavne na materiálnu pomoc hlavne rozvojovým štátom. Rovnako orientovať sa na vzájomnú spoluprácu štátov, keďže mnohé z problémov nie sú izolované, naopak presahujú hranice a zasahujú regióny, dokonca sa týkajú celého sveta. Preto by bolo nemysliteľné, aby štáty len slepo plnili záväzky, ktoré sa týkajú bezprostredne ich územia, akoby v nejakom skleníku, kde mimo neho vonkajší svet nejestvuje. No naozaj môže medzinárodné právo v súčasnosti vyriešiť tieto globálne problémy v oblastiach, kde vnútroštátne politiky už toľkokrát zlyhali? Táto problematika je veľmi zložitá, čomu nasvedčuje aj tento výrok, ktorý určite stojí za zamyslenie: „*Koncept sankcií leží v centre debaty o účinnosti alebo dokonca o existencii medzinárodného práva.*“<sup>11</sup>

---

<sup>11</sup> COMBACAU, J.: *Le pouvoir de sanction*. Pedone Edition, 1974. s. 311.

## Princíp spoločnej-ale-rozlišujúcej zodpovednosti ako ústredný princíp trvalo udržateľného rozvoja

Zuzana Vargová

1. Úvod .....	125
2. Princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti.....	126
2.1. Spoločná zodpovednosť .....	127
2.2. Rozlišujúca zodpovednosť .....	129
3. Mechanizmy aplikácie princípu spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti.....	132
3.1. Tolerančné obdobie .....	132
3.2. Priama finančná a technologická podpora.....	132
4. Záver.....	135

### 1. Úvod

Otázka ochrany životného prostredia je do veľkej miery problémom posledného storočia. Približne rovnako dlho však môžeme pozorovať názory, že určitá úroveň či kvalita života (logicky podmienená mierou rozvinutosti krajiny) je rovnakým právom človeka ako jeho právo na život. V poslednom období sa jasne sformovali názory, že chudoba, i keď mimo štátnych hraníc, je problémom. No rovnako sa medzinárodné spoločenstvo zhoduje aj na práve na životné prostredie, či konkrétnejšie, na nevyhnutnej potrebe čeliť následkom globálnych enviromentálnych zmien spoločne.

Fakt, že napr. globálne otepľovanie je spôsobené ľudskou činnosťou, je dnes už všeobecne akceptovaný. Dôkazom je Nobelová cena za mier v roku 2007 pre Medzivládnu komisiu OSN pre klimatické zmeny (IPCC) za dve desaťročia prípravy vedeckých správ, ktoré "vytvorili ešte širší informovaný konsenzus o spojení medzi ľudskými aktivitami a globálnym otepľovaním". No nebolo tomu vždy tak.

Znečisťovanie životného prostredia tak ako ho poznáme dnes, začína v priebehu priemyselnej revolúcie, keď sa vo veľkej miere začína využívať uhlie, množia sa fabriky a v priemysle neexistujú prakticky žiadne ochranné opatrenia voči životnému prostrediu. Tu sa začínajú formovať aj prvé hnutia vynucujúce sprvu len ochranu zamestnancov no v návazosti na to aj pravidlá v oblasti ochrany životného prostredia.

Po druhej svetovej vojne záujem o životné prostredie stúpa. V roku 1955 sa uskutočnila prvá medzinárodná konferencia o znečistení ovzdušia. V 60-tych rokoch sa o ekológiu začala zaujímať aj verejnosť: roku 1962 vyvolala veľký záujem kniha americkej bioložky Rachel Carsonovej *Silent Spring* o používaní pesticídov a ich účinkoch. No skutočné obavy verejnosti priniesli až 80-te roky. Dôkazy o existencii globálneho otepľovania, priemyselná katastrofa v Bhopale v Indii či havária nukleárneho reaktora v Černobyle boli výraznými podnetmi pre uvažovanie o efektívnej ochrane životného prostredia.

Výrazný pokrok predstavoval Montrealský protokol (Montreal Protocol, 1987) pojednávajúci o ozónovej diere, ktorý vstúpil do platnosti v roku 1989 a do dnešného

dňa ho ratifikovalo 196 krajín<sup>1</sup> vrátane konzervatívnych politikov ako Margaret Thatcher či Ronald Reagan. Tento protokol zaväzuje štáty, ktoré ho ratifikovali, k postupnému vytlačaniu látok spôsobujúcich ozónovú diery. Od roku 1994 do roku 2008 klesla úroveň tzv. EECl (Effective Equivalent Chlorine) o 10%. Predpokladá sa, že do roku 2015 sa ozónová diera nad Antarktídou zredukuje o 1 milión km<sup>2</sup> z celkovej veľkosti 25 miliónov km<sup>2</sup>. Celková obnova ozónovej vrstvy do stavu z roku 1980 sa odhaduje na rok 2068.<sup>2</sup> Kofi Annan, bývalý Generálny tajomník OSN, o tomto protokole vyhlásil, že je to „pravdepodobne najúspešnejšia medzinárodná dohoda doposiaľ.“<sup>3</sup>

V roku 1992 sa v Rio de Janiero uskutočnil tzv. Samit Zeme (Earth Summit), ktorý okrem snahy o ochranu životného prostredia, prvý raz explicitne ustanovoval princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti vo svojom článku 7.<sup>4</sup>

Súčasťou výsledkov Samitu Zeme bol aj Rámcový dohovor OSN o zmene klímy (United Nations Framework Convention on Climate Change), ktorý sa stal pôdou pre neskoršie prijatie Kyótskeho protokolu v roku 1997 (do platnosti vstúpil v roku 2005). V tomto protokole sa zaväzuje 40 krajín (a Európska únia<sup>5</sup>), uvedených v prílohe 1, znížiť spoločnú produkciu skleníkových plynov o 5,2% oproti stavu z roku 1990. Dôležitou súčasťou tejto dohody je aj fakt, že nijako nezaväzuje tzv. rozvojové krajiny. Tu priamo do praxe uvádza princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti štátov za ekologické znečisťovanie. Rovnako ako Montrealský protokol a summit v Rio de Janiero, argumentuje tým, že rozvojové krajiny nie sú jednak schopné uniesť ekonomicky náročné opatrenia smerujúce k zníženiu skleníkových plynov alebo vôbec zlepšeni životného prostredia a že by takéto opatrenia zastavili pomalý rozvoj ich ekonomík. Druhý dôvod, ktorý sa však v poslednej dobe zdá byť skôr nadbytočný, je historická zodpovednosť rozvinutých štátov za dnešný stav znečistenia, vzhľadom na ich neekologickú produkciu pri rozbehu ich ekonomík.

Do stretu sa takto dostáva právo na rozvoj chudobnejších štátov a s ním spojená dôstojná úroveň života jej obyvateľov s povinnosťou chrániť životné prostredie a znášať následky vlastnej neekologickej produkcie. V mojej práci sa budem snažiť poukázať na riešenia tohto hodnotového stretu vo vyššie spomenutých dohodách a zhodnotiť nakoľko je možné politiku v nich prijatú aplikovať na dnešný stav.

## 2. Princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti

Princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti spočíva v tvrdení, že všetky krajiny sú zodpovedné za škody spôsobené na spoločných oblastiach životného prostredia,

<sup>1</sup> [http://ozone.unep.org/Ratification\\_status/](http://ozone.unep.org/Ratification_status/).

<sup>2</sup> NEWMAN, P. A., NASH, E. R., KAWA, S. R., MONTZKA, S. A. and SCHAUFFLER, S. M.: When will the Antarctic ozone hole recover?. In: *Geophysical Research Letters* 33: L12814, 2006.

<sup>3</sup> <http://www.theozonehole.com/montreal.htm>.

<sup>4</sup> A CISDL Legal Brief - The Principle of Common But Differentiated Responsibilities: Origins and Scope, For the World Summit on Sustainable Development 2002, Johannesburg, 26 August, s. 2.

<sup>5</sup> [http://unfccc.int/essential\\_background/convention/background/items/1346.php](http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1346.php).

no rozvinuté krajiny by mali niesť väčší diel zodpovednosti na prevencii a zmierňovaní globálneho znečistenia a zároveň pomáhať rozvojovým krajinám v ich vlastnom úsilí o ochranu globálneho životného prostredia.<sup>6</sup>

## 2.1. Spoločná zodpovednosť

Efekty znečistenia životného prostredia majú globálny charakter. Vypúšťanie škodlivých látok na území konkrétneho štátu nemá škodlivý účinok len pre danú oblasť, ale naopak, skrze pôsobenie rôznych prírodných prvkov sa znečistenie šíri a spája so škodlivými účinkami iných krajín. Ozónovú diery nespôsobil žiaden konkrétny štát, ale medzinárodné spoločenstvo, ktoré nijako nebránilo vypúšťaniu škodlivín do ovzdušia. Napriek tomu, že väčšina škodlivín bola dlho vypúšťaná najmä rozvinutými krajinami, diery v ozónovej vrstve sa objavili nad miestami ako je Antarktída alebo Austrália. Okrem priamych negatívnych efektov, toto spôsobuje aj pomalé rozmŕzanie ľadovcov, čo spôsobuje stúpanie hladiny morí a zmeny klímy. Všetky efekty sú globálne.

No najohrozenejší sú tí, ktorí sú v zlej ekonomickej situácii, teda chudobní.<sup>7</sup> Pretože rozvojové krajiny nemajú dostatok prostriedkov ani na základnú starostlivosť o obyvateľstvo, len ťažko ho ochránia pred nepriaznivými efektmi znečisťovania. Berúc do úvahy bezmocnosť ostrovných štátov v Indickom oceáne po tsunami v roku 2004 či neschopnosť Mjanmarskej vlády ochrániť svoje obyvateľstvo po cyklóne a záplavách v roku 2008, môžeme predpokladať, že ani pri katastrofách spôsobených globálnym otepľovaním nebude výsledok zásadne odlišný a budú to práve rozvojové krajiny, ktoré budú najohrozenejšie.

Ak je jasné, že globálne znečistenie je spoločný problém, ostáva dokázať, že všetky štáty zaň nesú aj istú mieru zodpovednosti. Zodpovednosť v zmysle vlastného zavinenia a zapríčinenia vzniku aspoň časti problému.

Rozvojové krajiny od doby, keď sa začalo konštruktívne pristupovať k riešeniu globálneho znečistenia, argumentujú okrem iného aj tým, že väčšina škodlivín a aj doterajších vzniknutých škôd, nie je spôsobená ich správaním. Od priemyselnej revolúcie to boli práve rozvinuté krajiny, ktoré vyprodukovali väčšinu skleníkových plynov, a tak prosperovali zo znečisťovania atmosféry pri prudkom rozvoji ich priemyslu a ekonomík.<sup>8</sup> Argument rozvojových krajín je prostý, ak mali „západné krajiny“ priestor na rozvoj ich hospodárstva neohraničený, tak oni by mali dostať rovnakú možnosť. Nejde však o požiadavku na rovnaké množstvo produkcie emisií, ale skôr

---

<sup>6</sup> HARRIS, P. G.: *Common but Differentiated Responsibility: The Kyoto Protocol and United States Policy*, s. 45.

<sup>7</sup> RICHARDSON, B. J., Le BOUTHILLIER, Y., McLEOD-KILMURRAY, H., WOOD, S.: *Climate Law and Developing Countries - Legal and Policy Challenges for the World Economy*, Edward Elgar Publishing Limited, 2009, s. 3.

<sup>8</sup> POINTING, C.: *A Green History of the World*, 1991, s. 387-92, 405-06.

o neochotu (a do veľkej miery aj neschopnosť) znášať ekonomické následky ekologických politík.

Deklarácia z Ria vo svojom článku 7 priznáva rozvojovým štátom iný prístup na základe vyššie spomenutých argumentov, keď hovorí:

„vzhľadom na nerovnaký podiel na zhoršení stavu globálneho životného prostredia, štáty majú spoločnú ale rozlišujúcu zodpovednosť. Rozvinuté krajiny uznávajú zodpovednosť, ktorú nesú v záujme trvalo udržateľného rozvoja vzhľadom na tlak, ktorý je ich spoločnosťou kladený na globálnu ochranu životného prostredia a na technológie a finančné zdroje, ktorými disponujú.“<sup>9</sup>

No tento argument v poslednej dobe stráca na svojej presvedčivosti, či skôr na svojom význame.

Jedným z protiargumentov je fakt, že vplyv priemyselnej činnosti na životné prostredie nebol v minulosti taký jasný ako je dnes, a tak do istej miery nemožno požadovať rovnaké podmienky, pretože okolnosti sa zmenili.

Ďalším, podstatnejším, argumentom je fakt, že i keď je stále mnoho rozvojových krajín skutočne neschopných a nie je vo významnej miere zodpovedných za stav globálneho znečistenia, postupne sa vyčleňujú štáty, o ktorých sa to už povedať nedá.

Napríklad, Indonézia a Brazília sú považovaní za hlavných prispievateľov skleníkových plynov, vyvolaných obrovským odlesňovaním. Koncom 80-tych rokov sa odlesňovanie v Brazílii stalo tak výrazným problémom (najmä pre CO<sub>2</sub>, ktoré vznikalo z vyhoretých lesov a keďže stromov ubúdalo, znižovalo sa aj množstvo CO<sub>2</sub>, ktoré bola príroda schopná sama prefiltrovať), že na summit-e v Rio de Janiero sa Brazílske odlesňovanie stalo jednou z kľúčových otázok.

Čína je dnes krajinou s najväčšou produkciou CO<sub>2</sub> plynov a India je za ňou len o dve miesta ďalej. V prvej dvadsiatke svetových znečisťovateľov sa nachádza aj Irán, Indonézia, Brazília či Ukrajina.<sup>10</sup>

Čínske znečistenie CO<sub>2</sub> v roku 2007 vzrástlo o 8% a bolo zodpovedné za dve tretiny globálneho ročného rastu CO<sub>2</sub> emisií, podľa expertov z Netherlands Environmental Assessment Agency.<sup>11</sup>

Takýto stav poukazuje na to, že existujú krajiny, aj medzi rozvojovými, ktoré výraznou mierou prispievajú k znečisťovaniu. Pri znečistení tak významným pre celkový výsledok, je azda možné vyvodit' pre tieto krajiny zodpovednosť založenú na čiasťom zavinení terajšieho stavu.

---

<sup>9</sup> Rio Declaration:  
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163&l=en>.

<sup>10</sup> International Energy Agency: CO<sub>2</sub> Emissions from Fuel Combustion- Highlights, 2010  
<http://www.iea.org/co2highlights/CO2highlights.pdf>.

<sup>11</sup> <http://www.pbl.nl/en/publications/2008/GlobalCO2emissionsthrough2007>.

### *Medzinárodnoprávna úprava spoločnej zodpovednosti*

Napriek tomu, že Montrealský protokol, Dohovor z Ria, Rámcový dohovor OSN o zmene klímy a najmä Kyótsky protokol vyjadrujú princíp rozlišujúceho prístupu k rozvojovým krajinám, nemožno povedať, že by ich z ochrany životného prostredia úplne vylučovali.

Článok 7 Deklarácie z Ria hovorí o spolupráci a globálnom partnerstve pri ochrane Zemského ekosystému.<sup>12</sup>

Rámcový dohovor OSN o zmene klímy v článku 3, odsek 1 stanovuje, že „strany by sa mali snažiť ochraňovať klimatický systém pre dnešné a budúce generácie ľudstva...“. V odseku 3 hovorí, že „strany by mali prijať preventívne opatrenia aby predpokladali, predchádzali a minimalizovali zdroje klimatických zmien a zmierňovať ich škodlivé efekty...“. Čo však dohovor spomína taktiež, je princíp ekvity a vedúca úloha rozvinutých krajín v tomto boji. Dôležitý je najmä odsek 2 rovnakého článku 3: „Špecifické potreby a špeciálne okolnosti rozvojových krajín, ktoré sú stranami tohto dohovoru, špeciálne tie, ktoré sú obzvlášť náchylné pociťovať škodlivé efekty klimatických zmien a tie strany, obzvlášť rozvojové krajiny, ktoré by niesli neproporčné alebo výnimočne veľké bremeno v dôsledku tejto dohody, by mali byť plne brané do úvahy.“ V nadväznosti na odsek 1, ktorý hovorí o „vedúcom postavení rozvinutých krajín“, článok 4 v odseku 3 formuluje povinnosť pre rozvinuté krajiny, vymenované v prílohe 2, poskytovať finančnú, technologickú a inú pomoc, ktorá bude zabezpečovať ciele spomenuté v článku 12.<sup>13</sup>

Z tohto možno dedukovať povinnosť rozvojových krajín zabezpečovať ochranu, prevenciu a naprávanie environmentálnych škôd, no zohľadňujúc ich možnosti, sú tieto štáty povinné len za asistencie a podpory rozvinutejších krajín.

## **2.2. Rozlišujúca zodpovednosť**

Krajiny rozvojového sveta nemajú rovnaké možnosti uplatňovania ekologickej politiky. Vyplýva to najmä z ich veľkej chudoby. Ekologické technológie či projekty sú drahé aj pre rozvinuté krajiny, dokazuje to prinajmenšom ich neochota ich podpory a nutnosť vytvárania záväzných dohôd ako bol napr. Kyótsky protokol. USA malo za rok 2010 HDP na obyvateľa 47,132 USD. Naproti tomu HDP Indie, ako jedného z najväčších svetových znečisťovateľov dosiahlo v roku 2010 výšku 1,176 USD. Dlhodobou znečisťovaná Nigéria s HDP 1,324 USD<sup>14</sup> nemá s takýmto príjmom takmer žiadne šance vytvárať alebo vymáhať ekologicke opatrenia. Krajina s takýmto HDP a

---

<sup>12</sup> „Štáty majú povinnosť spolupracovať v duchu globálneho partnerstva na zachovaní, ochrane a obnove zdravia a jednoty Zemského ekosystému.“

<sup>13</sup> Rio Declaration:

<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163&l=en>.

<sup>14</sup> International Monetary Fund- World Economic Outlook Database, October 2010.



priemerným ročným príjmom 330 USD na obyvateľa,<sup>15</sup> nemá dostatok prostriedkov na výstavbu alternatívnych elektrární, nákup energeticky úsporných spotrebičov či zavádzanie ekologických politík. Čo je však rozhodujúcejšie, vzhľadom na závislosť rozvojových krajín na investoroch, vlády nemajú politický priestor na ukladanie obmedzení v podobe povinných filtrov, či pre Západ samozrejmych ekologických ochranných opatrení. Ak by totiž začali obmedzovať investorov v množstve spodín, ktoré môžu vypúšťať alebo im uložili iné ekologické povinnosti, stali by sa tieto položky pre investora nadbytočnými a v prostredí napr. Afriky, by preň bolo efektívnejšie presunúť svoju výrobu do vedľajšieho štátu, ktorý mu takéto povinnosti neuloží z titulu svojho vlastného „ekonomického zúfalstva“. Preto možno konštatovať, že väčšina rozvojových krajín nie je schopná ekonomicky uniesť opatrenia nutné pre globálnu ochranu životného prostredia, a preto nemôžu niesť rovnakú zodpovednosť.

Možnosť čakať na moment, kedy budú tieto krajiny schopné pokryť svojimi príjmami náklady ekologických politík, nepripadá do úvahy, nakoľko problém znečistenia životného prostredia je akútny a je potrebné ho riešiť teraz.

Naopak rozvinuté krajiny majú dostatok prostriedkov, dostatok technológií a dostatok know-how na to, aby rozvojovým krajinám v oblasti životného prostredia pomáhali. Možné formy pomoci budem rozoberať v ďalšej časti svojej práce.

Ďalší dôvod pre väčší podiel rozvinutých krajín na zabezpečovaní ochrany, prevencie a obnovy životného prostredia, je ten, že negatívne efekty majú väčší vplyv práve na rozvojové krajiny.

Ako poznamenal Rozvojový program OSN (UNDP) vo svojej správe z roku 2007/08 Human Report, chudobné a nechránené komunity budú neprimerane niesť následky klimatických zmien. Navyše, tieto majú najmenšiu schopnosť sa prispôsobiť potenciálnym dôsledkom klimatických zmien, zahŕňajúc zvýšené riziko chorôb.<sup>16</sup>

Rozvinuté krajiny sú pred tými najhoršími efektmi klimatických zmien chránené buďto svojou geografickou polohou alebo aj ekonomickou pripravenosťou chrániť svoje obyvateľstvo. Nie je preto väčší diel zodpovednosti za ochranu životného prostredia a prevenciu, je preto možné chápať ako vyváženie nepomeru v negatívnych vplyvoch na jednotlivé druhy krajín.

### *Medzinárodnoprávna úprava rozlišujúcej zodpovednosti*

Rozdielna zodpovednosť chudobnejších krajín sa spomína už v Londýnskeho dohovoru (London Convention) z roku 1972, ktorá vyžaduje aby sa opatrenia prijímali podľa vedeckých, technických a ekonomických možností strán konvencie.<sup>17</sup>

---

<sup>15</sup> Center for Global Development - <http://blogs.cgdev.org/globaldevelopment/2005/04/a-buyback-to-resolve-nigerias-debt-problem.php>.

<sup>16</sup> [http://hdr.undp.org/en/media/HDR\\_20072008\\_EN\\_Complete.pdf](http://hdr.undp.org/en/media/HDR_20072008_EN_Complete.pdf).

<sup>17</sup> A CISDL Legal Brief - The Principle of Common But Differentiated Responsibilities: Origins and Scope, For the World Summit on Sustainable Development 2002, Johannesburg, 26 August, s. 2.

O niečo konkrétnejšie sa vyjadruje preambula Viedenského dohovoru o ochrane ozónovej vrstvy (The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer) z roku 1985. Tá už priamo spomína rozvojové krajiny: „...berúc do úvahy okolnosti a jednotlivé požiadavky rozvojových krajín...“<sup>18</sup>

Montrealský protokol zasa prvýkrát v histórii medzinárodného environmentálneho práva zaviedol tri mechanizmy, ktoré pri formulácii povinností pre rozvojové krajiny berú do úvahy ich špeciálnu situáciu. Tieto mechanizmy spočívajú v: rozdielnej dobe na vyradenie škodlivých látok s odkladom o 10 rokov, zriadenie fondu na pomoc rozvojovým krajinám v plnení ich povinností vyplývajúcich z Protokolu a transfer technológií vrátane opatrení na zabezpečenie ich prístupu k ekologicky bezpečným alternatívnym technológiám.<sup>19</sup>

Po prvýkrát sa však s pojmom spoločná ale rozlišujúca zodpovednosť (common but differentiated responsibility) stretávame v roku 1992 v Deklarácii z Ria v jej článku 7, ktorý hovorí: „vzhľadom na nerovnaký podiel na zhoršení stavu globálneho životného prostredia, štáty majú spoločnú ale rozlišujúcu zodpovednosť...“<sup>20</sup>

Kyótsky protokol (vychádzajúc z Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy) tento princíp potvrdzuje a zavádza do praxe, keď povinnosti v ňom obsiahnuté zaväzujú jedine krajiny z prílohy I (príloha Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy), a to rozvinuté krajiny. Kyóto nevytvára pre rozvojové krajiny žiadne povinnosti či záväzky, ani v minimálnej miere, čo bolo hlavným dôvodom toho, že USA odmietli Kyótsky protokol ratifikovať. To, aby neboli rozvojové krajiny právne viazané, bolo základnou požiadavkou týchto krajín. Obávali sa totiž, že ich ekonomiky budú spomalené v dôsledku povinnosti znížiť využívanie fosílnych palív, ktoré v minulosti mohli rozvinuté krajiny používať neobmedzene. Okrem povinnosti, ktorú vytvára pre krajiny z prílohy I, je v prílohe II vymenovaných 23 krajín a Európska únia, ktoré okrem povinnosti znížiť množstvo vlastných emisií, majú aj povinnosť podľa článku 11 finančne a technicky podporovať rozvojové krajiny v dosahovaní ich ekologických cieľov.

Napriek tomu, že Kyóto neponúka žiaden záväzok rozvojovým krajinám, našli sa aj také, ktoré sa dobrovoľne zapojili do boja so znečistením. Napr. v roku 1999 ohlásila Argentína, že v období rokov 2008 až 2012 zníži množstvo svojich skleníkových plynov

---

<sup>18</sup> The Vienna Convention for the Protection of the Ozone Layer:  
<http://www.unep.org/ozone/pdfs/viennaconvention2002.pdf>.

<sup>19</sup> A CISDL Legal Brief - The Principle of Common But Differentiated Responsibilities: Origins and Scope, For the World Summit on Sustainable Development 2002, Johannesburg, 26 August, s. 2.

<sup>20</sup> Rio Declaration:  
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=78&ArticleID=1163&l=en>.

v rozmedzí od 2 do 10% oproti základnej hranici (z roku 1990). Južná Kórea takisto prejavila ochotu znížiť emisie skleníkových plynov od roku 2018.<sup>21</sup>

### 3. Mechanizmy aplikácie princípu spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti

#### 3.1. Tolerančné obdobie

Jednou z možností, ako odbremeniť rozvojové krajiny od povinností spojených s ochranou životného prostredia a zároveň zachovať určitú mieru ich zodpovednosti, je ustanovenie tzv. tolerančného obdobia. V tomto období krajina nie je viazaná pravidlami inak účinnými.

Tento mechanizmus využíva Montrealský protokol, ktorý mimo iné opatrenia, poskytuje rozvojovým krajinám 10 ročné obdobie na to, aby zabezpečili svoje základné potreby. V článku 5 o Špeciálnej situácii rozvojových krajín v odseku 1 hovorí:

*„Ktorákoľvek Strana, ktorá je rozvojovou krajinou a ktorej ročná úroveň spotreby kontrolovaných látok uvedených v prílohe A je menej než 0,3kg na osobu ku dňu vstupu do platnosti tejto dohody, alebo kedykoľvek neskôr do 1. Januára 1999, má byť oprávnená, v záujme zabezpečenia svojich základných domácich potrieb, omeškať sa o 10 rokov s dodržaním dohodnutých opatrení stanovených v článkoch 2A až 2E...“*<sup>22</sup>

Implicitne možno tolerančné obdobie vyčítať aj z Kyótskeho protokolu. Ten totiž zaväzuje zúčastnené strany len do roku 2012. Toto obdobie je chápané ako prvé obdobie. Očakáva sa, že v druhom období by sa k novej obdobnej dohode mohli pripojiť aj veľkí znečisťovatelia spomedzi rozvojových krajín ako Čína, Brazília či India. No prihliadajúc na neúspech Kodaňskej konferencie o klíme z decembra 2009, ktorá neskončila žiadnou záväznou dohodou aspoň pripomínajúcou Kyóto, je otázne nakoľko bude druhé obdobie realizovateľné.

#### 3.2. Priama finančná a technologická podpora

Takýmto spôsobom podporujú rozvinuté krajiny ekologické opatrenia rozvojových krajín na základe inštitútov vytvorených dohovormi. Môže ísť o priamu finančnú podporu projektov prostredníctvom spoločného fondu, ako je tomu napr. prostredníctvom Multilaterálneho fondu na realizáciu Montrealského protokolu (Multilateral Fund for the Implementation of the Montreal Protocol). Inou možnosťou je individuálna pomoc štátov, ktorú využíva Kyótsky Mechanizmus čistého rozvoja (Clean Development Mechanism). V oboch prípadoch však nie je nutné, aby sa jednalo výhradne o finančnú podporu. Môže ísť aj o transfer technológií či know how.

<sup>21</sup> RICHARDSON, B. J., Le BOUTHILLIER, Y., McLEOD-KILMURRAY, H., WOOD, S.: *Climate Law and Developing Countries - Legal and Policy Challenges for the World Economy*; Edward Elgar Publishing Limited, 2009; s. 43.

<sup>22</sup> The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer- 2000: <http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>.

### Rámcový dohovor OSN o zmene klímy

Podľa článku 4 odsek 5 Rámcového dohovoru OSN o zmene klímy:<sup>23</sup>

*„Rozvinuté krajiny, ktoré sú stranami tohto Protokolu a ostatné rozvinuté krajiny zahrnuté v prílohe II majú prijať reálne kroky k podpore, vybaveniu a financovaniu, ak je to primerané, k transferu alebo k sprístupneniu ekologicky prijateľných technológií a know-how ostatným stranám, najmä rozvojovým krajinám, aby im umožnili implementovať ustanovenia Konvencie. V tomto procese, by mali rozvojové krajiny podporovať rozvoj a rozšírenie vnútorných možností a technológií rozvojových krajín.“*

Tento všeobecný bod o podpore upravuje ďalej článok 11 o Finančnom mechanizme, ktorý stanovuje rozvinutým krajinám povinnosť poskytovať finančné zdroje, zahŕňajúce technológie a špecifikuje aj mechanizmus, ktorý ma na to slúžiť. Mal by fungovať pod dohľadom Spoločenstva Strán (Conference of the Parties), ktoré má rozhodovať politikách a programových prioritách berúc do úvahy cieľ Konvencie. Spoločenstvo Strán vymenovalo ako výkonný orgán finančného mechanizmu tzv. Global Environment Facility (GEF) v roku 1998.<sup>24</sup>

### Montrealský protokol

Okrem poskytnutia tolerančného obdobia, Montrealský protokol ponúka štátom opísaným v článku 5 (v zásade rozvojovým štátom, vyšpecifikovaným podľa podmienok stanovených v článku 5) aj iné dva mechanizmy. Prvým je vytvorenie finančného mechanizmu na vytvorenie spoločného fondu podľa článku 10 a druhým je transfer technológií podľa článku 10A.

Článok 10 odsek 2 uvádza:

*„Mechanizmus ustanovený v odseku 1 (finančný mechanizmus) by mal zahŕňať Multilaterálny fond. Môže tiež obsahovať iné prostriedky na multilaterálnu, regionálnu a bilaterálnu spoluprácu.“<sup>25</sup>*

Tento fond bol založený Londýnskym dodatkom k Protokolu z roku 1990 a jeho podstatným aspektom je to, že slúži len na pokrytie extra (tzv. prírastkových) nákladov, ktoré sú spôsobené prechodom na technológie bez látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu.<sup>26</sup>

V rámci tohto finančného mechanizmu, niektoré z cieľov opisuje odsek 3, písmeno b spomínaného článku:

- Asistovať stranám spadajúcim pod článok 5 odsek 1, prostredníctvom špecifických krajinných štúdií a inej technickej spolupráce, identifikovať ich potreby spolupráce;

<sup>23</sup> United Nations Framework Convention on Climate Change:  
[http://unfccc.int/essential\\_background/convention/background/items/1377.php](http://unfccc.int/essential_background/convention/background/items/1377.php).

<sup>24</sup> <http://unfccc.int/cop7/issues/financemech.html>.

<sup>25</sup> The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer – 2000:  
<http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>.

<sup>26</sup> [http://www.multilateralfund.org/about\\_the\\_multilateral\\_fund.htm](http://www.multilateralfund.org/about_the_multilateral_fund.htm).

- Napomáhať technickej spolupráce pre dosiahnutie týchto identifikovaných potrieb;
- Distribuovať, ako to uvádza článok 9, informácie a dôležité materiály, realizovať semináre, tréningové stretnutia a iné prínosné aktivity pre strany, ktoré sú rozvojovými krajinami;
- Podporovať a monitorovať iné multilaterálne, regionálne a bilaterálne možnosti spolupráce dostupné pre strany protokolu, ktoré sú rozvojovými krajinami.<sup>27</sup>

Tento fond slúži okrem vyššie spomenutého na podporu uzatvárania továrni produkujejúcich látky škodlivé pre ozónovú vrstvu a na preorientovanie priemyslu z takýchto technológií.

Fond je dopĺňaný štátmi, ktoré nie sú štátmi určenými článkom 5 odsek 1, a to v trojročných periódach. Celkový rozpočet pre roky 2009-2011 je 490 miliónov USD.<sup>28</sup>

Fond je riadený Výkonnou komisiou so zástupcami siedmich rozvinutých a siedmich rozvojových krajín (podľa článku 5), ktorí sú každoročne volení Stretnutím Strán (Meeting of the Parties). Toto Stretnutie každoročne Komisia informuje o svojich činnostiach.

Článok 10A nehovorí už o priamej finančnej podpore, ale o transfere technológií, ktorý má akoby podporovať projekty priamo finančne podporované:

*„Každá strana je povinná uskutočniť každý možný krok, v súlade s programami podporovaným finančným mechanizmom aby zabezpečila:*

*Že najdostupnejšie, ekologicky bezpečné látky a súvisiace technológie budú promptne poskytnuté stranám podľa článku 5 odsek 1 a*

*Že tento transfer opísaný v písmene a, sa udeje pri férových a čo najpriaznivejších podmienkach.“*

Podľa webovej stránky Multilaterálneho fondu pre implementáciu Montrealského protokolu, dnes do kategórie štátov podľa článku 5 odsek 1, teda krajín, ktoré majú nárok žiadať o podporu z fondu spadá 147 zo 196 krajín, ktoré sú stranami Montrealského protokolu. Okrem toho, že je tento fond evidentne prístupný tým štátom, ktoré ho potrebujú, údaje hovoria aj o jeho efektívite. Ku koncu roku 2009 bolo vďaka projektom realizovaným z prostriedkov fondu, odstránených 446 173 ton látok poškodzujúcich ozónovú vrstvu.<sup>29</sup>

<sup>27</sup> The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer- 2000: <http://www.unep.org/ozone/pdfs/montreal-protocol2000.pdf>.

<sup>28</sup> <http://www.multilateralfund.org/>.

<sup>29</sup> <http://www.multilateralfund.org/>.

### Kyótsky protokol

Kyóto sa od predchádzajúcich dvoch mechanizmov odlišuje najmä formou, ktorú ponúka pre podporu ekologických projektov v rozvojových krajinách. V článku 12 ustanovuje Mechanizmus čistého rozvoja, ktorého účel je definovaný v odseku 2:<sup>30</sup>

*„Účelom Mechanizmu čistého rozvoja je asistovať Stranám nezahrnutým v prílohe I v dosahovaní udržateľného rozvoja a v prispievaní k cieľom Konvencie a pomáhať Stranám z prílohy I v dosahovaní zhody s ich emisnými limitmi a redukčnými záväzkami z článku 3.“*

Rozdiel voči iným mechanizmom podpory však spočíva v tom, že Mechanizmus čistého rozvoja nevytvára spoločný fond (pod Kyótskym protokolom vzniká síce aj Adaptačný fond, ten má podobný mechanizmus fungovania ako predchádzajúce mechanizmy opísané vyššie<sup>31</sup>) ale je naopak založený na individuálnom financovaní krajín. Funguje tak, že krajiny, ktoré majú v rámci Kyótskeho protokolu záväzok znížiť emisie (tzv. krajiny podľa prílohy B), si môžu medzi svoje zníženie emisií započítať aj kredity, ktoré získavajú za podporu a realizáciu ekologických projektov v rozvojových štátoch. Tento mechanizmus takto zabezpečuje realizáciu projektov aj v krajinách, ktoré na to nemajú dostatok prostriedkov a zároveň dáva rozvinutým krajinám istú mieru flexibility pri znižovaní ich emisií.

Projekty, ktoré sa bežne realizujú sú napr. elektrifikácia vidieckych častí solárnymi panelmi alebo inštalácie energeticky efektívnejších bojlerov.

Od začatia fungovania mechanizmu v roku 2006 sa registrovalo vyše 1650 projektov a do konca záväzného obdobia Kyóta (2008-2012) sa očakáva nazbieranie kreditov presahujúcich celkový objem 2,9 miliardy ton CO<sub>2</sub>.<sup>32</sup>

## 4. Záver

Na záver tejto práce možno vysloviť niekoľko záverov, ktoré sa zdajú byť logický vyvoditeľné.

Prvým je konštatovanie, že princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti štátov nežiada pre rozvojové krajiny absolútnu výnimku ohľadne starostlivosti o životné prostredie, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Naopak, vo všetkých vyššie spomenutých dohovoroch, sú konštituované univerzálne ekologické povinnosti. Rozdiel medzi rozvojovými a rozvinutými krajinami je však v miere záväznosti. No i túto nezáväznosť možno interpretovať skôr ako neschopnosť vlastnými prostriedkami plniť obsah dohôd. Preto medzinárodné spoločenstvo vytvára niekoľko mechaniz-

---

<sup>30</sup> United Nations - Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, 1998.

<sup>31</sup> Viac na:  
[http://unfccc.int/cooperation\\_and\\_support/financial\\_mechanism/adaptation\\_fund/items/3659.php](http://unfccc.int/cooperation_and_support/financial_mechanism/adaptation_fund/items/3659.php).

<sup>32</sup> [http://unfccc.int/kyoto\\_protocol/mechanisms/clean\\_development\\_mechanism/items/2718.php](http://unfccc.int/kyoto_protocol/mechanisms/clean_development_mechanism/items/2718.php).

mov, ktoré ponúkajú chudobnejším štátom prostriedky na ochranu a tie ich dokázateľne využívajú.

Ďalším dôležitým bodom je zhrnutie dôvodov, pre ktoré je princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti kľúčovým pri zabezpečení trvalo udržateľného rozvoja. Ako už bolo vyššie uvádzané, rozvojové krajiny sú štátmi, ktoré sú pre nedostatok prostriedkov do veľkej miery neschopné zabezpečovať základné potreby obyvateľstva. A aj keď je čisté životné prostredie základom prijateľných životných podmienok, stále tvorí nadštandard oproti riešeniu problémov, ako je nedostatok pitnej vody, neexistencia elektrifikácie, hlad či chudoba. Preto je logické, že rozvojové krajiny ekológiu samy podporovať nebudú. No napriek tomu, je to páľčivý problém, ktorý okrem toho, že ovplyvňuje aj zvyšok sveta, má negatívne dopady najmä na chudobnejší svet, a preto platí pragmatický argument, ktorý hovorí, že ak chceme, aby sa rozvojové krajiny naďalej rozvíjali a nemuseli sa okrem terajších problémov pasovať aj s hroziacimi ekologickými katastrofami, je nutné im zo strany rozvojových krajín pomôcť. Jeho pragmatickosť spočíva v tom, že i keď uznáme podiel zodpovednosti rozvojových krajín, stále sú to práve rozvinuté krajiny, ktoré na rozdiel od tých prvých majú prostriedky a možnosti, ktoré chudobnejšie krajiny nemajú, a tak vedia s ekologickými výzvami bojovať lepšie.

Rovnako je aplikovateľný morálny argument, o tom, že rozvojové štáty, ako krajiny menej postihnuté negatívnymi dôsledkami ekologického znečistenia (napriek tomu, že produkčne sú minimálne rovnako zodpovedné), majú morálnu povinnosť kompenzovať túto svoju výhodu. S tým nevyhnutne súvisí aj už spomínaný argument viny, podľa ktorého sú rozvinuté krajiny viac zodpovedné, v dôsledku skutočnosti, že väčšinu emisií vypustili do ovzdušia práve oni, i keď je treba uznať, že o škodlivých efektoch takéhoto konania v tom období ešte nevedeli.

Preto je treba konštatovať, že pokiaľ chceme zachovať rozvoj chudobnejších krajín, nemôžeme im na pleciah klásť neúnosné bremená, a preto má princíp spoločnej ale rozlišujúcej zodpovednosti význam aj v dnešnej dobe. Nad čím sa však je potrebné zamyslieť, pre potreby určenia smeru ďalšieho vývoja medzinárodnej environmentálnej legislatívy, je rozlišovanie medzi samotnými rozvojovými krajinami. Ako vyplýva z tejto práce, v dnešnej dobe už možno aj rozvojové krajiny deliť do skupín. A je potrebné sa zamyslieť nad tým, či nezodpovednosť za znečisťovanie krajinami ako Čína, India či Brazília nevyjadruje príliš veľký nepomer medzi množstvom znečistenia, ktoré produkujú a mierou ich zodpovednosti. Uznatie tohto argumentu, by mohlo položiť základy novej právnej povinnosti aj pre niektoré rozvojové štáty.

## Prostriedky riešenia medzinárodných sporov vyplývajúcich z ochrany životného prostredia

Štefan Ščerbák

1. Úvod do problematiky .....	137
2. Diplomatické prostriedky riešenia sporov .....	138
2.1. Vyjednávania .....	138
2.2. Sprostredkovanie .....	139
2.3. Vyšetrovanie .....	140
2.4. Zmierovacie konanie .....	140
3. Súdne prostriedky riešenia sporov .....	141
3.1. Arbitrážne konanie .....	141
3.2. Stály arbitrážny dvor (PCA) .....	142
3.3. Voliteľné pravidlá arbitráže v sporoch týkajúcich sa životného prostredia .....	144
3.4. Medzinárodný súdny dvor (ICJ) .....	145
3.5. Medzinárodný tribunál pre morské právo (ITLOS) .....	147
3.6. Medzinárodný trestný súd (ICC) .....	148
4. Záverečné zhodnotenie .....	149

### 1. Úvod do problematiky

V súčasnosti sa problematika životného prostredia, ale aj životné prostredie samotné nachádza v krízovej situácii, ktorá sa stáva čoraz horšou. Zraky celého sveta sa upriamujú na desivé, zvyšujúce sa množstvo prípadov ohrozenia a poškodenia životného prostredia v globálnom, regionálnom ale aj vnútroštátnom meradle. Mohli by sme si všimnúť dve hlavné navzájom súvisiace kauzy, a to neustále znižovanie kvality životného prostredia a taktiež nedostatok rešpektu právnym normám, ktoré ho majú chrániť, a to aj na medzinárodnej scéne. Tieto prehlbujúce sa aspekty aktuálnych problémov ľudskej spoločnosti nepochybne idú ruka v ruku so zmenou jej prístupu k morálnym a etickým hodnotám.

Napriek širokému úsiliu o prevenciu, zosilnenému od roku 1992 prijatím Deklarácie z Ria o životnom prostredí a rozvoji, sa realizáciu zámeru nepodarilo naplniť v potrebnom rozsahu. Tento zjavný neúspech bol s odstupom času nepriamo uvedený aj v rôznych medzinárodných dokumentoch, napríklad v Miléniovej deklarácii OSN v septembri 2000, alebo v Johannesburskej deklarácii o trvalo udržateľnom rozvoji v septembri 2002. Hlavne v prvom spomenutom sa kladie dôraz na naliehavú potrebu rešpektovať a plniť medzinárodné záväzky, vzájomnú výpomoc štátov v prípade objektívnej nemožnosti ich plnenia a v neposlednom rade pokojné riešenie sporov v súlade s princípmi medzinárodného práva a spravodlivosti.<sup>1</sup>

Tým, že bohužiaľ vysoký deficit uplatnenia medzinárodných dohovorov je stále citelný, narastá miera nenahraditeľnosti kontroly dodržiavania týchto noriem neustrannými orgánmi. Záujem medzinárodného spoločenstva o túto kľúčovú problematiku je o to väčší, že jej podceňovanie môže znamenať všeobecné ohrozenie bezpečnosti. Je zreteľné, že inštitúcia, ktorá je najlepšie stavaná čeliť tejto výzve, je Organi-

<sup>1</sup> Vid' čl. IV. UN Millennium Declaration (Miléniová deklarácia OSN).



zacia spojených národov a jej systém pokojného riešenia sporov, ktorý bude neskôr stručne načrtnutý.

Zatiaľ čo drvivá väčšina záujmov OSN v otázkach bezpečnosti sa zameriava na preventívnu diplomaciu, ochranu a udržiavanie mieru, vynárajúca sa dôležitosť ochrany životného prostredia už bola (okrem iného) potvrdená na pôde jedného z najdôležitejších orgánov OSN a to Bezpečnostnej rady, na jej zasadnutí v roku 1992. V jej záverečnom stanovisku sa uvádza:

*„Absencia vojnových a ozbrojených konfliktov medzi štátmi, nezaistuje sama o sebe medzinárodný mier a bezpečnosť. Nevojenské zdroje nestability na ekonomickom, sociálnom, humanitárnom a ekologickom poli sa stávajú ohrozením pre mier a bezpečnosť. Spojené Národy a ich členstvo ako celok, fungujúci prostredníctvom náležitých orgánov musí dať riešeniu týchto otázok najvyššiu prioritu.“<sup>2</sup>*

Odpoveďou na túto iniciatívu mal byť okrem iného aj rozvoj existujúcich mechanizmov na presadzovanie a realizovanie riešenia sporov. Nápomocný má byť aj Program Spojených národov pre životné prostredie UNEP, ktorý je činný popri OSN ako pridružená organizácia a vytvára akúsi „bezpečnostnú sieť“ opatrení, ktorými pomáha pri udržiavaní stability. Týmto sa po desaťročiach prijímania medzinárodných dohovorov začína dávať väčší dôraz na spôsob ich dodržiavania a vynútenia v prípade sporov. Základný katalóg týchto prostriedkov riešenia medzinárodných sporov nájdeme v článku 33 Charty OSN, menovite vyjednávanie, vyšetrowanie, sprostredkovanie, zmierovacie konanie, arbitrážne alebo súdne konanie, nevynímajúc dôležitosť využitia regionálnych orgánov či dohôd, alebo iné alternatívne spôsoby. Každá z týchto možností má svoj význam v závislosti od typu sporu. Tieto metódy možno rozdeliť do dvoch hlavných kategórií.<sup>3</sup> Prvou možnosťou sú diplomatické prostriedky riešenia sporov (vyjednávanie, sprostredkovanie, vyšetrovacie a zmierovacie konanie), pri použití ktorých je priebeh sporu plne závislý od vôle strán. Pri ich zlyhaní nastupujú prostriedky súdnej povahy (arbitráž, súdne konanie), ktorých výsledkom je rozhodnutie záväzné pre strany sporu.

## 2. Diplomatické prostriedky riešenia sporov

### 2.1. Vyjednávanie

Veľká väčšina medzinárodných zmlúv sa odvoláva na rokovania medzi sporovými stranami ako na prvú možnosť riešenia sporu ešte predtým, ako sa rozhodnú pre viac formálne metódy. Preto býva komunikácia štátov na diplomatickej úrovni najčastejšie využívaný prostriedok, a aj prvé útočisko ku ktorému sa štáty uchýlia, a to buď bez spoluúčasti tretích strán alebo za ich pomoci formou dobrých služieb.<sup>4</sup> Strany si vedú spor svojou cestou, ktorá je limitovaná iba ich vzájomnou zhodou, a postupnými ústupkami sa tak má zabezpečiť vyriešenie sporu. Dohodou môžu

<sup>2</sup> Yearbook of the United Nations 1992, s. 34.

<sup>3</sup> SANDS, P.: *Principles of International Environmental Law*, Cambridge university press, 2003, s. 200.

<sup>4</sup> STEPHENS, T.: *International Courts and Environmental Protection*, New York, Cambridge university press, 2009, s. 72.

strany spor ukončiť, alebo v prípade neúspechu sa dohodnúť na ďalšom spôsobe riešenia napríklad založením príslušnosti súdneho či arbitrážneho orgánu. Keďže sa rokovania odohrávajú za zavretými dverami, možnosť verejnosti skúmať a vyhl'adávať spory, ktoré týmto spôsobom boli vyriešené je do značnej miery eliminovaná.<sup>5</sup>

Vyjednávania a teda priame rokovania medzi stranami majú však aj iný význam, a to predbežnými rokovania predchádzať sporom, ktoré môžu vzísť z jednostrannej aktivity štátov. Podobne tomu bolo aj v prípade *Lake Lanoux*,<sup>6</sup> kde arbitrážny tribunál uznal nutnosť predchádzajúcich rokovaní a vzájomnej dohody Francúzska so Španielskom, pretože využívanie zdieľaných prírodných zdrojov musí byť medzi dotknutými stranami konzultované.<sup>7</sup> Tribunál v tomto prípade hovorí nie o možnosti rokovaní, ale o ich nutnosti ako o súčasťi obyčajového práva. Podobne aj v inom známom prípade *Fisheries Jurisdiction (Veľká Británia v. Island)*<sup>8</sup> Medzinárodný súdny dvor hovorí o povinnosti Islandu a Veľkej Británie priamymi rokovania v dobrej viere dospieť k spravodlivému riešeniu sporu.<sup>9</sup> Okrem spomenutých okolností musia byť predbežne konzultované napríklad aj otázky prevencie znečistenia pobrežia ropnými haváriami,<sup>10</sup> znečistenia morských vôd zo suchozemských zdrojov,<sup>11</sup> alebo aj prípustnosť environmentálne nebezpečných aktivít.<sup>12</sup>

V prípade, že na riešení sporu participuje tretia strana, hovoríme o dobrých službách, kedy sa tretia strana stáva akýmsi mostom, udržuje proces komunikácie medzi stranami, poskytuje priestory na rokovania, doručuje a predkladá návrhy v procesných otázkach, za predpokladu, že samotné rokovania a riešenie sporných otázok sú vo výlučnej réžii samotných sporových strán a tretia strana do nich nezasahuje. Nie v každom spore je účasť tretej strany vhodná, najmä pokiaľ ide o jej výber vzhľadom na povahu sporu. Tiež tu existuje zvýšené riziko priet'ahov.

## 2.2. Sprostredkovanie

Označovaná aj ako mediácia, je podobná už spomenutým dobrým službám, až na podstatný rozdiel, ktorý spočíva v aktívnom zapojení tretej strany v spore. V snahe ukončiť spor, tretia strana predkladá návrhy, ktoré majú predísť zhoršeniu sporu, ale naopak aj návrhy ktoré nabádajú strany k prijateľnému kompromisu.

<sup>5</sup> SANDS, P.: *Principles of International Environmental Law*, Cambridge university press, 2003, s. 202.

<sup>6</sup> *Lake Lanoux Arbitration (France/Spain)*. 7 R.I.A.A., 1957, p. 281 – 317.

<sup>7</sup> [http://web1.unep.org/padeli/publications/lud.dec.%20pre\(Int%20.pdf](http://web1.unep.org/padeli/publications/lud.dec.%20pre(Int%20.pdf), navštívené dňa 28.4. 2011.

<sup>8</sup> *Fisheries Jurisdiction case (UK/Iceland)*. ICJ Reports, 1974, p. 3.

<sup>9</sup> <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=304&code=ai&p1=3&p2=3&case=55&k=9d&p3=5>, navštívené dňa 28.4. 2011.

<sup>10</sup> Čl. VII. International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage, 1969.

<sup>11</sup> Čl. IX.(1) Paris Convention, 1974.

<sup>12</sup> Čl. XI. Nordic Environmental Protection Convention, 1974.

Nevýhody tohto riešenia sú podobné ako pri dobrých službách. Treba dodať, že aj keď tento spôsob riešenia sporov je obsiahnutý v niektorých dohovoroch, je pri riešení environmentálnych sporov len zriedkavo využívaný. Ako jedno z mála možno spomenúť zapojenie Organizácie amerických štátov do územného sporu (s environmentálnymi aspektmi) medzi Guatemalou a Belize v roku 2002, po ktorom sa veci po dlhotrvajúcich nezhodách medzi krajinami, dali do pohybu a spor bol úspešne ukončený.<sup>13</sup>

### 2.3. Vyšetrovanie

Jednou z základných charakteristík medzinárodného práva je, že v ňom v prípade spornej situácie neexistuje centralizovaný systém vyšetrovacích orgánov, a teda pokiaľ sa jedná o spor dvoch suverénnych štátov, kde má každý z nich vlastný pohľad na okolnosti prípadu, nemožno vyšetrovanie uskutočniť inak, ako na základe dohody zainteresovaných subjektov. Toto skúmanie sa uskutočňuje prostredníctvom nezávislej komisie, v ktorej pôsobnosti je preskúmať všetky okolnosti prípadu dostupnými prostriedkami, ako sú napr. obhliadka miesta sporu, výpovede svedkov, znalcov a tiež názory sporových strán.<sup>14</sup>

Tento systém môžeme vidieť ustanovený napríklad v Madridskom protokole o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde, ktorý vyšetrovacej komisii zloženej zo zástupcov všetkých zmluvných štátov, dáva oprávnenie nahliadnuť do všetkých výskumných staníc štátov, vrátane zariadení.<sup>15</sup> V prípade podozrení z neplnenia dohovorov, objasnením a zhromaždením informácií o spornej veci je nerešpektujúci subjekt takto nútený k ich dodržiavaniu.

Niektoré medzinárodné dokumenty konštituuju vyšetrovacie aktivity zmluvnej komisie ako primárnu metódu, ak sa strany nedohodli inak, alebo sa nedohodli na príslušnosti súdneho alebo arbitrážneho orgánu.<sup>16</sup> V inom prípade návrhy Komisie pre medzinárodné právo poukazujú na možnosť zostavenia vyšetrovacej komisie, ak sa sporové strany po dobu šiestich mesiacov nemohli dohodnúť na spôsobe riešenia.<sup>17</sup>

Vyšetrovacie konanie, sa tiež môže stať súčasťou postupov vykonávaných špeciálnymi arbitrážnymi tribunálmi podľa Dohovoru o morskom práve v sporoch, ktoré sa týkajú ochrany morskej flóry a fauny.<sup>18</sup>

### 2.4. Zmierovacie konanie

Zmierovacie konanie má veľa spoločného so sprostredkovaním, avšak s tým rozdielom, že pri tomto konaní tretia strana ešte hlbšie preniká do sporu a aktívne sa po-

---

<sup>13</sup> Pozri <http://www.oas.org/sap/peacefund/belizeandguatemala/>, navštívené dňa 25.5.2011.

<sup>14</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*, Bratislava, Iura Edition, 2008, s. 161.

<sup>15</sup> Čl. VII. Zmluva o Antarktíde, 1959 (uverejnená pod č. 76/1962 Zb.).

<sup>16</sup> Čl. 33 (7) Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses, 1997.

<sup>17</sup> Čl. 19 (2) ILC's Draft Articles on Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities, 2001.

<sup>18</sup> Príloha VIII, čl. 5 UNCLOS, 1982 (oznámený pod č. 242/1996 Z. z.).

diel'a na skúmaní sporných otázok. Spor sa týmto postupuje zmierovacej komisii, buď už existujúcej alebo dočasne založenej sporovými stranami, ktorej kroky tu vykazujú viac neutrálny a formálny charakter. Závery tejto komisie však pre sporové strany ani pri tomto nástroji riešenia sporov nie sú záväzné. Tu je potrebné spomenúť, že niektoré dohovory, ako napríklad Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy prikladá rozhodnutiam zmierovacích komisií záväznosť pre strany sporu.<sup>19</sup>

Režimy ukotvenia zmierovacieho konania v medzinárodných dohovoroch sú naozaj pestré. V niektorých prípadoch sú bežnou voliteľnou metódou riešenia sporov,<sup>20</sup> inde prichádzajú na rad iba vo vymedzených situáciách.<sup>21</sup>

Prostredníkom riešenia sporu môže byť jedna osoba, skupina osôb, alebo medzinárodný útvar založený tým - ktorým medzinárodným dohovorom ako stála komisia.<sup>22</sup> Zmierovacie konanie je tiež v pôsobnosti arbitrážnych tribunálov Stáleho arbitrážneho dvora.<sup>23</sup>

Napriek tomu, že zmierovacie konanie sa zdá byť užitočným nástrojom riešenia sporov, pretože oproti vyššie spomenutým spôsobom dáva vyjednávateľovi viac nezávislosti a jeho konečné rozhodnutia majú v očiach verejnosti väčšiu váhu, v medzinárodnej praxi sa veľmi nevyužíva.<sup>24</sup> Ako príklad by sme mohli uviesť Medzištátnu zmiešanú komisiu založenú Kanadou a USA na základe Zmluvy o Hraničných vodách z roku 1909, ktorá plní funkciu kvázi – súdnu, vyšetrovaciu, odporúčajúcu a tiež koordinačnú.

### 3. Súdne prostriedky riešenia sporov

#### 3.1. Arbitrážne konanie

Aj keď je arbitráž jedným z najstarších spôsobov riešenia sporov, svoje znovuzrodenie nachádza práve v posledných desaťročiach, a to aj v oblasti riešenia environmentálnych sporov. Do začiatku dvadsiateho storočia bola arbitráž v značnej miere kvázi – diplomatický spôsob riešenia sporov, ktorý zdieľal veľa podobného s mediáciou či zmierovacím konaním. Od vtedy sa však táto metóda značne zmenila na viac právnu procedúru, porovnávanú so súdnym konaním, čím si získala väčší lesk a vážnosť.<sup>25</sup>

Možno ju charakterizovať ako spôsob riešenia sporov medzi štátmi prostredníctvom sudcov, ktorých si strany zvolia a podľa práva,<sup>26</sup> ktorej sila a lukratívnosť sa ukazuje

<sup>19</sup> Čl. 11 Viedenský dohovor o ochrane ozónovej vrstvy, 1985 (oznámenie MZV č. 226/2006 Z. z.).

<sup>20</sup> Napríklad United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC) 1992, OSPAR Convention 1992, Dohovor OSN o boji proti dezertifikácii 1994.

<sup>21</sup> Čl. 297 (3,b) UNCLOS, 1982 (oznámenie MZV č. 242/1996 Z. z.).

<sup>22</sup> Čl. 32 (1) OSPAR Convention, 1992.

<sup>23</sup> Čl. 2 PCA's Optional Rules for Conciliation of Disputes Relating to Natural Resources and/or the Environment.

<sup>24</sup> STEPHENS, T.: *International Courts and Environmental Protection*, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 75.

<sup>25</sup> Ibid. s. 28.

<sup>26</sup> Čl. 37 Haagsky dohovor o pokojnom riešení sporov, 1907.

v tom, že na rozdiel od predchádzajúcich diplomatických spôsobov riešenia sporov, sa strany zaväzujú prijať rozhodnutie arbitrážneho orgánu a vykonať ho v dobrej viere.

Napriek zjavným funkčným podobnostiam so súdnym konaním, je arbitrážne konanie pred ním značne uprednostňované, hlavne vďaka prehľadnej kontrole priebehu sporu, ktorú strany oceňujú. Inak tomu nie je ani pri sporoch vyplývajúcich z ochrany životného prostredia.

Aj arbitráž ako taká má svoje dve formy, a to arbitráž ad hoc (zriadenú pre konkrétny spor) a inštitucionálna arbitráž pri stálej rozhodcovskej inštitúcii (fixne zriadenej na riešenie sporov podľa konkrétneho dohovoru). Na medzinárodnej scéne pri voľbe jednej z nich jasne víťazí ad hoc, vďaka fakultatívnej voľbe rozhodcov a podobne fakultatívnej povahe procesných pravidiel.<sup>27</sup>

Arbitrážne konanie má na rozdiel od vyššie spomenutých nástrojov riešenia sporov vo svojej histórii množstvo vyriešených prípadov, ktoré boli v medzinárodnej praxi prelomové. Prípád *Trail Smelter*<sup>28</sup> medzi Kanadou a USA sa stal vzorom pre určovanie zodpovednosti štátov za poškodenia životného prostredia prekračujúce hranice štátu. Iný proces - *Bering Sea Fur Seals case*,<sup>29</sup> medzi Veľkou Britániou a USA bol základom pre vznik opatrení na ochranu životného prostredia aj za hranicami štátu. Už spomenutý *Lake Lanoux case*, spor medzi Francúzskom a Španielskom, ktorého predmetom bola nekompatibilita zámerov budovania vodnej elektrárne Francúzskom s právom využívania zdieľaných prírodných zdrojov Španielskom, v tomto prípade to bol tok rieky Carol River. Ďalšie prípady súviseli s rozhodovacou činnosťou arbitrážnych tribunálov založených Dohovorom o morskom práve a jeho Prílohy č. VII. A to bol spor *Southern Bluefin Tuna*,<sup>30</sup> kde tribunál zakázal dočasným opatrením Japonsku lov rýb v záujme zachovania ich prirodzených zdrojov. A prípad *MOX Plant*,<sup>31</sup> spor Írska a Veľkej Británie, kde Írsko namietalo otvorenie nového zariadenia na recykláciu vyhoreného nukleárneho paliva Veľkou Britániou na pobreží Írskeho mora, a z dôvodu obáv o jeho znečistenie žiadalo o predbežné opatrenie. Spor bol ešte predtým predložený Stálemu arbitrážnemu dvoru, najprv podľa dohovoru OSPAR, čo bolo zamietnuté, a neskôr bola vedená aj druhá arbitráž v tej istej veci podľa Dohovoru o morskom práve.

### 3.2. Stály arbitrážny dvor (PCA)

Možno povedať, že arbitrážne konanie ako také, žne na medzinárodnej scéne úspech aj vďaka svojmu najvýznamnejšiemu predstaviteľovi, ktorým je Stály arbitrážny

<sup>27</sup> STEPHENS, T.: *International Courts and Environmental Protection*, New York, Cambridge university press, 2009, s. 29.

<sup>28</sup> Trail Smelter case (Canada/USA). 3 R.I.A.A., 1938 and 1941, p. 1905 – 1982.

<sup>29</sup> Bering Sea Fur Seals case (UK/USA). 1 International Environmental Law Reports, 1999, p. 43.

<sup>30</sup> Southern Bluefin Tuna case (Australia and New Zealand/Japan). 24 Press Release ITLOS, 1999, p. 2.

<sup>31</sup> The MOX Plant case (Ireland/UK). 59 Press Release ITLOS, 2001, p. 1.

dvor, založený Haagskym dohovorom o pokojnom riešení sporov z roku 1899 ako typický arbitrážny orgán ad hoc. Vďaka možnostiam, ktoré ponúka a jednoduchému prístupu, je to jasná voľba. Napriek tomu, že nie je využívaný tak často, ako sa pôvodne očakávalo, bolo do roku 2009 vedených celkovo päťdesiatšedem sporov z ktorých je päť neukončených, čo sú úctyhodné čísla. Ďalej bolo zriadených päť vyšetrovacích komisií a tiež viedol tri zmierovacie komisie.<sup>32</sup> Dvor pracuje na trvalom inštitucionálnom základe, ktorý zabezpečuje sekretariát, tiež známy ako International Bureau. Ten vybavuje žiadosti, asistuje pri výbere rozhodcov a svojou činnosťou napomáha pri konaniach.

Keďže bol Stály arbitrážny dvor zriadený s neobmedzenou vecnou pôsobnosťou, nie je prekvapujúce, že z celkového počtu prípadov, zatiaľ bolo pred ním vedených len päť sporov vzťahujúcich sa na životné prostredie.<sup>33</sup> Prvý prípad, *North Atlantic Coast Fisheries case*,<sup>34</sup> ktorý priznával práva Veľkej Británii na základe jej zmluvy s USA, obmedzovať lov rýb plavidlami USA, pohybujúcimi sa v kanadských vodách. O vyše deväťdesiat rokov neskôr nasledoval už spomínaný prípad *MOX Plant*, ktorý bol vedený pred Stálym arbitrážnym dvorom až dva krát, no v každom prípade na základe iného dohovoru. Štvrtá arbitráž medzi Francúzskom a Holandskom s odvolaním na Dohovor o ochrane Rýna pred znečisťovaním chloridmi,<sup>35</sup> a doteraz posledný spor medzi Belgickom a Holandskom - *Iron Rhine Railway*,<sup>36</sup> kde bolo nutné nájsť strednú cestu medzi belgickým právom dlhotrvajúceho prechodu cez Holandsko a holandským záujmom ochrany životného prostredia pozdĺž železničnej dráhy.

Existuje množstvo dôvodov, prečo možno Stály arbitrážny dvor uprednostniť pri výbere spôsobu riešenia sporu:

- Je to inštitúcia, ktorá má svoje korene v Haagskom dohovore o pokojnom riešení sporov, ktorý je široko uznávaný a akceptovaný veľkým počtom členov OSN.
- Je jedinečný svojou flexibilitou, pretože ponúka viacero prostriedkov pokojného riešenia vrátane vyšetrovania, mediácie, zmierovacieho konania a samozrejme arbitráže.
- Súdne trovy sú ďalšou dôležitou otázkou, ktorá môže rozhodnúť, ale aj tá hovorí v prospech Stáleho arbitrážneho dvora. Trovy samozrejme znášajú sporové strany, ale v prípade insolventnosti štátov tu existuje mechanizmus pomoci úhrady výdavkov. Tento model sa má rozšíriť aj na ostatné procesne spôsobilé subjekty mimo štátov.

<sup>32</sup> PCA 109th Annual Report – 2009.

<sup>33</sup> STEPHENS, T.: *International Courts and Environmental Protection*, New York, Cambridge university press, 2009, s. 31.

<sup>34</sup> North Atlantic Coast Fisheries case (UK/USA). 11 RIAA, 1910, p. 167 – 226.

<sup>35</sup> Case concerning the audit of accounts between the Netherlands and France in application of the Protocol of 25 September 1991 Additional to the Convention for the Protection of the Rhine from Pollution by Chlorides of 3 December 1976, 25 RIAA, 2004, p. 267 – 344.

<sup>36</sup> Iron Rhine Railway Arbitration (Belgium/Netherlands). 27 RIAA, 2005, p. 127 – 131.

- Miesto arbitráže môže byť tiež voliteľné a pokiaľ sa strany nedohodnú inak, miestom je sídlo dvora – Haag. Miesto arbitrážneho konania sa môže meniť, ak je nutné vykonať prešetrenie dôkazov na mieste poškodenia.
- Je vítané, že Stály arbitrážny dvor má cenné skúsenosti s obchodným právom, investičným právom a inými sociálno-ekonomickými odvetviami práva, s ktorými môžu byť spory týkajúce sa životného prostredia spojené.

### **3.3. Voliteľné pravidlá arbitráže v sporoch týkajúcich sa životného prostredia**

Stály arbitrážny dvor svojimi Voliteľnými pravidlami arbitráže sporov týkajúcich sa prírodných zdrojov alebo životného prostredia,<sup>37</sup> ktoré boli schválené v roku 2001 jednoznačne všetkými 94 členskými štátmi, otvoril nový obzor riešenia sporov týkajúcich sa tejto problematiky. Tieto pravidlá jedinečným spôsobom vyplňajú medzery v riešení environmentálnych sporov, v zmysle prístupu nešťátnych subjektov k súdnemu orgánu, právnej ochrany a realizácie a vynútenia práv zo záväzkov obsiahnutých v medzinárodných zmluvách.<sup>38</sup>

Tieto pravidlá, ktoré boli navrhnuté špeciálnou pracovnou skupinou pre medzinárodné právo životného prostredia pod dohľadom Stáleho arbitrážneho dvora, majú štyri hlavné časti: Úvodné pravidlá, Zostavenie arbitrážneho tribunálu, Arbitrážne konanie, Nález.

Pravidlá obsahujú niekoľko významných inovácií:

- Ako bolo spomenuté v úvode, pravidlá budú k dispozícii pre všetky strany, ktoré sa na nich dohodli, teda štáty, medzivládne organizácie, mimovládne organizácie a tiež fyzické a právnické osoby, a takto poskytujú arbitrážnemu konaniu väčšiu flexibilitu.
- Za účelom prevedenia rýchleho posúdenia právnej, ale aj odborno-vedeckej stránky veci, voliteľné pravidlá poskytujú:
  - výbor vedeckých expertov pre riešenie environmentálnych sporov, nominovaných členskými štátmi a generálnym tajomníkom sekretariátu;
  - výbor rozhodcov, uznávaných odborníkov v oblasti medzinárodného práva so skúsenosťou s environmentálnymi spormi, opäť nominovaných členskými štátmi a generálnym tajomníkom sekretariátu.
- Kde sa rozhodcovský tribunál zaoberá vysoko odbornými otázkami, ktorým je potrebné pre účely sporu lepšie porozumieť, vyžiada si od sporových strán dokument vysvetľujúci pozadie danej problematiky.
- Tribunál je oprávnený, pokiaľ to sporové strany kompromisom nedohodli inak, predbežným opatrením eliminovať ohrozenie poškodenia životného prostredia.

<sup>37</sup> Optional rules for arbitration of disputes relating to natural resources and/or the environment, PCA Basic Documents, 2001, p. 179 – 225.

<sup>38</sup> REST, A.: Enhanced Implementation of international environmental treaties by judiciary, *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, vol. 1/2004, s. 21.

- Čas je pri riešení sporu drahý, a tieto pravidlá obsahujú časovo úsporné opatrenia v porovnaní s predchádzajúcimi pravidlami. Ak sa strany nevedia dohodnúť na zložení tribunálu, zostaví ho generálny tajomník sekretariátu.
- Ochrana dôverných informácií je zaručená.

### 3.4. Medzinárodný súdny dvor (ICJ)

Niekedy tiež prezývaný aj Svetový súdny dvor alebo Haagsky súdny dvor, je primárnym súdnym orgánom OSN a nástupcom Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti od roku 1946. Svoju pôsobnosť vykonáva pri sporovom konaní medzi štátmi alebo posudkovom konaní, s cieľom podať posudok o akejkoľvek právnej otázke, o ktorú požiadala oprávnená osoba. Medzinárodný súdny dvor oproti skôr spomenutým prostriedkom riešenia sporov vyniká niekoľkými jasnými rozdielmi, a to napríklad tým, že prístup k nemu majú len štáty, strany nemajú vplyv na zloženie súdneho orgánu a jeho rozhodnutia (v sporových konaniach) sú pre strany záväzné.

Jurisdikcia (ktorá je fakultatívna) môže byť založená dvoma spôsobmi, buď na základe uzavretia osobitnej dohody, a to podľa článku 36 ods. 1 Štatútu, kde strany uznávajú príslušnosť Dvora vzhľadom k prebiehajúcej sporu, alebo na základe súdnych doložiek v medzinárodných zmluvách. Množstvo zmlúv z oblasti životného prostredia uznávajú príslušnosť Dvora ako možnosť riešenia sporu. Príležitostne je určená obligatórna jurisdikcia,<sup>39</sup> no viac bežná je metóda prístupu k Dvoru len ak sa na tom sporové strany dohodnú.<sup>40</sup>

Druhý spôsob je prostredníctvom opčných vyhlásení<sup>41</sup> (článok 36 ods. 2 Štatútu), kedy štáty bez osobitného ujednanja uznávajú záväznú príslušnosť dvora vo všetkých právnych sporoch týkajúcich sa výkladu niektorej zmluvy, ktorejkoľvek otázky medzinárodného práva, existencie akejkoľvek skutočnosti, ktorá ak by bola dokázaná, by zakladala zodpovednosť za porušenie medzinárodného záväzku a napokon povahy, alebo rozsahu náhrady za porušenie medzinárodného záväzku.<sup>42</sup> Navyše, prax Dvora akceptuje aj časovo ohraničené, alebo podmienené uznanie príslušnosti,<sup>43</sup> čoho sa však ako problém prejavilo aj vo *Fisheries Jurisdiction case (Španielsko v. Kanada)*.<sup>44</sup>

Zo sporových konaní možno spomenúť ešte odohrávajúce sa u predchodcu Medzinárodného súdneho dvora – Stáleho dvora medzinárodnej spravodlivosti, ako naprí-

<sup>39</sup> Čl. 17(2) Dohovor o fyzickej ochrane jadrových materiálov a jadrových zariadení, 1980.

<sup>40</sup> Čl. XI (2) Zmluva o Antarktíde, 1959; čl. 18 (2) Baltic Convention, 1974.

<sup>41</sup> Je nimi viazaných 67 štátov sveta.

<sup>42</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*, Bratislava, Iura Edition, 2008, s. 171.

<sup>43</sup> Čl. 36 (3) Štatút Medzinárodného súdneho dvora.

<sup>44</sup> *Fisheries Jurisdiction Case (Spain/Canada)*. ICJ Reports, 1998, p. 431.

Španielsko podniklo právne kroky na Madzinárodnom súdnom dvore po tom, čo Kanada neoprávnene zadržala španielske lode vo vodách pod správou Severoatlantickej rybárskej organizácie (NAFO). Medzinárodný súdny dvor však nemohol konať, pretože Kanada sa doložkou k opčnému vyhláseniu vyňala z pôsobnosti Dvora okrem iného aj vo veciach ochranných opatrení, ktoré vykoná v týchto vodách.



klad *Diversion of the Waters of the River Meuse*<sup>45</sup> alebo *Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder*.<sup>46</sup> Neskoršie prípady, už pred Medzinárodným súdnym dvorom, sú napríklad *Corfu Channel*,<sup>47</sup> kde bol potvrdený všeobecný záväzok štátov nevyužívať vedome svoje územie na konanie, ktoré spôsobuje škodu iným štátom a tým porušuje ich práva. V prípade *Fisheries Jurisdiction case (Veľká Británia v. Island)*<sup>48</sup> Dvor stanovil základné princípy jednaní, týkajúcich sa zachovávaní zdieľaných prírodných zdrojov. Jeden z najdôležitejších prípadov, ktoré ovplyvnili vývoj medzinárodného práva životného prostredia je *Certain Phosphate Lands in Nauru case*,<sup>49</sup> z ktorého vyplynula zodpovednosť Austrálie za rozsiahlu environmentálnu degradáciu ostrova Nauru, ktorý mala v čase jeho znečistenia pod svojou správou. Tiež nám blízky prípad *Gabčíkovo – Nagymaros*<sup>50</sup> medzi Slovenskom a Maďarskom, v ktorom sa jednalo o stavbu priehrady na odklonenie toku Dunaja dohodnutú oboma stranami, v konfrontácii s využívaním medzinárodných vodných tokov a medzinárodným právom životného prostredia. Za zmienku stojí aj *Request for an Examination of the Situation in the Nuclear Tests Case*<sup>51</sup> - spor, ktorý inicioval Nový Zéland so žiadosťou prešetriť a zastaviť nukleárne testy vykonávané Francúzskom, a nakoniec už spomínaný *Fisheries Jurisdiction case*, kde Španielsko žiadalo vyvodit' zodpovednosť Kanady za jej neoprávnené ochranné opatrenia mimo svojej výlučnej ekonomickej zóny.

Medzinárodný súdny dvor je tiež oprávnený vydávať posudky v akejkol'vek právnej otázke vyplývajúcej z aktivít žiadateľa. Oprávnenie ich vyžadovať má Valné zhromaždenie OSN, Bezpečnostná rada OSN, štáty a tiež niektoré medzinárodné organizácie. Tento prostriedok, napriek svojmu potenciálu, zatiaľ nie je využívaný pri riešení environmentálnych otázok. Svetlou výnimkou je významný posudok z roku 1996, ktorý sa týkal legality využívania nukleárnych zbraní v kontexte ohrozenia ľudského zdravia a životného prostredia.<sup>52</sup>

Ak si to okolnosti vyžadujú, je Medzinárodný súdny dvor oprávnený vydať predbežné opatrenie na ochranu práv sporových strán,<sup>53</sup> napríklad aj vo *Fisheries Jurisdiction case (Nemecko v. Island)*.<sup>54</sup> Podobne tomu bolo aj v prípadoch *Nuclear Test Cases*, kedy bolo vydané predbežné ochranné opatrenie adresované Francúzsku, ktoré sa malo zdržať všetkých pokusov, poškodzujúcich životné prostredie Austrálie vplyvom

<sup>45</sup> *Diversion of Water from River Meuse (Netherlands/Belgium)*, P.C.I.J. 1937 (ser. A/B) No. 70.

<sup>46</sup> *Territorial Jurisdiction of International Commission of the River Oder (UK/Poland)*, P.C.I.J. 1929 (ser. A) No. 23.

<sup>47</sup> *Corfu Channel Case (United Kingdom/Albania)*. ICJ Reports, 1949, p. 4.

<sup>48</sup> *Fisheries Jurisdiction Case (UK/Iceland)*. ICJ Reports, 1973, p. 3.

<sup>49</sup> *Certain Phosphate Lands in Nauru (Nauru/Australia)*. ICJ Reports, 1992, p. 240.

<sup>50</sup> *Gabčíkovo – Nagymaros (Slovakia/Hungary)*. ICJ Reports, 1997, p. 7.

<sup>51</sup> *Request for an Examination of the Situation in the Nuclear Tests Case (New Zealand/France)*. ICJ Reports, 1995, p. 288.

<sup>52</sup> *Legality of the threat or use of nuclear weapons*, ICJ Reports, 1996, p. 226.

<sup>53</sup> Čl. 41 Štatút Medzinárodného súdneho dvora.

<sup>54</sup> *Fisheries Jurisdiction (Germany/Iceland)*. ICJ Reports, 1973, p. 49.

rádioaktívnych látok. Známe sú aj prípady odmietnutia takéhoto opatrenia Medzinárodným súdnym dvorom, napríklad pri bombardovaní Juhoslávie v roku 1999. Juhoslávia vtedy argumentovala, že útoky na rafinérie a chemické továrne zanechávajú vážne dôsledky na životnom prostredí.<sup>55</sup>

V júli 1993 bola založená stála, sedem členná Komora pre otázky životného prostredia, ktorá pracuje v pôsobnosti Medzinárodného súdneho dvora. Jej založenie vyvolalo pozitívne reakcie, s očakávaniami zdokonalenia medzinárodného práva v tejto oblasti. Táto komora však trpí rovnakými obmedzeniami, ako samotný Medzinárodný súdny dvor, a to hlavne obmedzeným prístupom subjektov. A čo viac, niektoré medzinárodné spory len ťažko označiť vopred ako environmentálne, a teda vhodné pre Komoru. Tieto nevýhody ju odsudzujú na neúspech, s poukázaním na fakt, že do dnešného dňa Komore nebol zverený žiaden spor a dokonca od roku 2006 do nej nie sú vykonávané voľby do členstva sudcov Komory.<sup>56</sup>

### 3.5. Medzinárodný tribunál pre morské právo (ITLOS)

Čo sa týka ochrany morského prostredia, článok 20 Štatútu tribunálu hovorí, že zmluvné štáty Dohovoru o morskom práve, môžu predložiť spor týkajúci sa výkladu alebo realizácie jeho noriem Medzinárodnému tribunálu pre morské právo, ktorý bol v roku 1996 založený v Hamburgu.

Prístup k Tribunálu majú zmluvné štáty, ale aj iné subjekty okrem nich (potenciálne zmluvné štáty, Medzinárodná organizácia pre morské dno, právnické aj fyzické osoby) a to iba v prípade ak sa jedná o spory ohľadne morského dna, kde pôsobí Komora pre spory týkajúce sa morského dna.<sup>57</sup> Vecná pôsobnosť Komory je široká, a zahŕňa v sebe aj spory environmentálnej povahy.

Jurisdikcia Tribunálu je fakultatívna a je len jednou z možností riešenia sporov stanovených v Dohovore o morskom práve. Spory sa mu predkladajú buď oznámením osobitnej povahy (uzatvorenej po vzniku sporu) alebo písomnou žalobou jednej zo sporových strán (ak bola jeho príslušnosť daná pred vznikom sporu). Ak sa zmluvné strany Dohovoru nedohodnú na prostriedku riešenia sporu, použije sa arbitráž.<sup>58</sup>

Pôsobnosť Tribunálu môže byť tiež vyvolaná v istých situáciách, aj keď sa na tom sporové strany nedohodli, a to napríklad v prípade, že arbitrážny tribunál, ktorému bol spor určený, ešte nie je vytvorený. Vtedy Dohovor priznáva Medzinárodnému tribunálu pre morské právo vydávať dočasné ochranné opatrenia.<sup>59</sup> Tieto opatrenia boli prijaté v dvoch prípadoch: v roku 1998, keď o neho žiadali Austrália a Nový Zéland v súvislosti s nadmerným výlovom rýb Japonskom (*Southern Bluefin Tuna*

<sup>55</sup> Legality of Use of Force (Yugoslavia/UK). ICJ Reports, 1999, p. 826.

<sup>56</sup> STEPHENS, T.: *International Courts and Environmental Protection*, New York, Cambridge University Press, 2009, s. 39.

<sup>57</sup> REST, A.: Enhanced Implementation of international environmental treaties by judiciary, *Macquarie Journal of International and Comparative Environmental Law*, vol. 1/2004, s. 13.

<sup>58</sup> Čl. 287(3) UNCLOS, 1982 (oznámenie MZV č. 242/1996 Z. z.).

<sup>59</sup> Ibid. čl. 290(5).

case), a tiež v prípade *MOX Plant*, kde bolo nariadené sporovým stranám spolupracovať na výmene informácií týkajúcich sa sporu.

Tribunál má za sebou k dnešnému dňu 18 uzavretých sporov, a je len prirodzené, že väčšina z nich mala dôsledky na životné prostredie (keďže sa týkali mora). Bežné sú spory zahrňujúce využívanie a ochranu morských zdrojov, intervenciou Tribunálu pri zadržaní lodí podozrivých z nelegálneho rybolovu, tým že nariadi ich okamžité prepustenie či použitie dočasných ochranných opatrení.

Medzinárodný tribunál pre morské právo imitoval Medzinárodný súdny dvor, keď v roku 2002 založil Komoru pre spory pre morské prostredie. Tá mala riešiť spory vyplývajúce z Dohovoru o morskom práve, iných dohovorov ktoré sa týkajú environmentálnej problematiky mora a tiež ostatnými spormi, ktorých strany uznali jej príslušnosť.

### 3.6. Medzinárodný trestný súd (ICC)

Jednou z ďalších možných, i keď nepravdepodobných súdnych riešení medzinárodných environmentálnych sporov, je konanie pred Medzinárodným trestným súdom, ktorý bol založený v roku 1998 Rímskym štatútom.<sup>60</sup> Je to prvý stály trestný tribunál príslušný na stíhanie genocídy, zločinov proti ľudskosti, vojnových zločinov a zločinov agresie.<sup>61</sup>

Okrem tejto vecnej jurisdikcie ICC, sa Komisia pre medzinárodné právo vo svojich Návrhoch článkov o zodpovednosti štátov za medzinárodné protiprávne konanie vyjadrila o potrebe explicitného ukotvenia aj novej skutkovej podstaty – zločiny proti životnému prostrediu.<sup>62</sup> Takéto rozšírenie sa však nepodarilo presadiť. Namiesto toho sa zvolila cesta subsumovať túto skutkovú podstatu pod už existujúce zločiny proti ľudskosti a tiež pod vojnové zločiny. S touto myšlienkou pracuje aj Komisia pre medzinárodné právo,<sup>63</sup> a možno sa k nej dopracovať aj výkladom poradného posudku Medzinárodného súdneho dvora vo veci *Legality hrozby alebo použitia jadrových zbraní*. Článok 8 Štatútu definuje vojnový zločin ako: „úmyselne vyvolanie útoku, s vedomím, že v súvislosti s takým útokom dôjde k stratám na ľudských životoch, alebo zraneniam civilistov, alebo poškodeniu civilných objektov, alebo rozsiahlemu, dlhotrvajúcemu a vážnemu poškodeniu životného prostredia, ktoré by bolo zjavne neprimerané k očakávanej konkrétnej a priamej celkovej vojenskej výhode.“

Možno sa domnievať, že takáto jurisdikcia ICC vo veciach sporov vyplývajúcich z ochrany životného prostredia je dosť obmedzená, a teda možno stíhať len také poškodenia životného prostredia, ktoré sa udiali v súvislosti s už spomenutými zločinními. Keď prihliadneme aj na fakt, že trestné stíhanie pri ICC môžu iniciovať len tie štáty, ktoré ratifikovali Štatút Medzinárodného trestného súdu (bez ohľadu na to, či ide o poškodený štát, alebo štát, ktorého občan je obvinený zo spáchania takéhoto

<sup>60</sup> Rome Statute of the International Criminal Court, 1998 (oznámenie MZV č. 333/2002)

<sup>61</sup> Ibid. čl. 5

<sup>62</sup> Čl. 19(3,d) Návrh článkov Komisie OSN pre medzinárodné právo o zodpovednosti štátov za medzinárodné protiprávne správanie, 2001.

<sup>63</sup> Čl. 20 (g) ILC's Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind, 1996.

činu), niet sa čo čudovať, že do dnešného dňa nebol podobný prípad zaznamenaný. Napriek tomu, že rozšírenie výkladu definície vojnového zločinu v článku 8 Štatútu je vo všeobecnosti užitočný krok správnym smerom a predpoklad k ďalšiemu rozvoju prostriedkov riešenia medzinárodných sporov v oblasti životného prostredia, nemožno hodnotiť tento prostriedok riešenia environmentálnych sporov ako komplexný a reálne využiteľný.

#### 4. Záverečné zhodnotenie

Téma prostriedkov riešenia sporov, vyplývajúcich z ochrany životného prostredia je jedinečná už len vďaka spojeniu dvoch širokých a na pohľad rozdielnych okruhov – riešenia sporov a ochrany životného prostredia.

Ludská spoločnosť ako celok je veľmi zložitou formáciou, pretože jednotky, z ktorých sa skladá, sú rozdielne. Každý jedinec nesie istú špecifickú kombináciu potrieb a záujmov, čo sa v konečnom dôsledku prejavuje ako entropia celej spoločnosti. Pri týchto rozdielnostiach dochádza k stretom záujmov jedincov, čo vyvoláva spory, a právo funguje ako normatívny systém s poslaním tieto rozdiely eliminovať za účelom dosiahnutia homeostázy.<sup>64</sup> Riešenie sporov (vo všeobecnosti) možno vnímať ako samotný vrchol právnej regulácie, a nástroj, bez ktorého právo (ani medzinárodné) nemôže fungovať. Pri jeho absencii by bol ohrozený plynulý vývoj spoločnosti, čo by mohlo viesť k jej destabilizácii.

Ochrana životného prostredia je presvedčivo jednou z najdiskutovanejších tém súčasnosti. Technická vyspelosť našej civilizácie si vyberá na životnom prostredí svoju daň, a človek sa dostal do fázy, kedy si sám uvedomuje následky jeho ekologického správania, a posledné desaťročia ich aj na vlastnej koži zmenou klímy cíti. Jej zanedbávanie môže mať ďalekosiahle následky, podobne ako zanedbávanie otázky riešenia sporov. Tento atribút môže v istom zmysle reflektovať ich podobnosť.

Možno zaujať názor, že systém riešenia medzinárodných sporov v environmentálnej oblasti je vo všeobecnosti úplný a dostatočný, a je základnou súčasťou každého medzinárodného dohovoru na ochranu životného prostredia. Výhodou tzv. diplomatických metód, pri ktorých strany majú spor pevne v rukách, bez záväzného rozsudku, je jednoznačne v jednoduchosti, flexibilita a nízkych nákladoch, čo sa javí ako značný benefit, za podmienky, že strany sú ochotné spolupracovať. V prípade stroskotania diplomatických dialógov (alebo ak sa na tom strany dohodnú, alebo ak je to v zmluvách obligatórne ukotvené) strany siahnu po tzv. súdnych prostriedkoch, teda arbitráži alebo súdnom konaní. Pri ich porovnaní možno vysloviť jasné výhody, či nevýhody. Arbitráž všeobecne vyniká svojou prispôsobivosťou (možno dohodnúť rozhodcov aj procesné podmienky konania), nízkymi nákladmi, možnosťou prístupu aj aktérov mimo štátov a navyše podáva odborné prešetrenie sporu a vydáva záväzné rozhodnutie, ktoré sa strany zaviazali, ešte pred začatím konania, prijať a vykonať v dobrej viere. V porovnaní s arbitrážou, súdne konanie (napríklad pred Medziná-

---

<sup>64</sup> KSEŇÁK, Š.: Zákonodarný proces v SR, pojem a základné zásady; *Acta Iuridica Cassoviensia* 23, Právnická fakulta UPJŠ Košice, 2000, s. 127 – 128.

rodným súdnym dvorom) a aj samotné rozhodovanie, sa viac zameriava na všeobecné blaho medzinárodného spoločenstva, zatiaľ čo arbitráž sa snaží doceliť spravodlivé riešenie inter partes. Rozhodovanie Dvora má preto väčšiu dôležitosť pri právo tvorbe na medzinárodnej úrovni, a preto, že sudcovia sú volení na dlhé obdobie, dodajme, že ich rozhodovanie je aj viac nestranné.

Popri už spomenutých orgánoch (arbitrážnych alebo súdnych) ponúkajú vhodnú alternatívu riešenia environmentálnych sporov aj mnohé medzinárodné organizácie, napríklad ako WTO<sup>65</sup> alebo NAFTA,<sup>66</sup> ktoré sa však môžu vzhľadom na svoje obchodné zameranie zdať na prvý pohľad nekompetentné. Opak je pravdou. Svetový obchod úzko súvisí s ekologickými otázkami, čoho dôsledkom sú aj prvky obchodného, či investičného práva v environmentálnych sporoch. Na riešenie sporov sú v rámci spomenutých organizácií zriadené rôzne špecializované či arbitrážne orgány. Napriek širokému spektru možností riešenia týchto sporov, vo svete zaznievajú názory neúnavne presadzujúce založenie novej súdnej inštitúcie – Medzinárodného súdneho dvora pre životné prostredie (ICE). Zástancovia argumentujú potrebou nového súdneho orgánu s medzinárodnou jurisdikciou a špecializovaným zameraním, ktorý by garantoval by prístup všetkých subjektov vrátane právnických a fyzických osôb. Na mieste je otázka, či je takýto orgán vôbec potrebný. Skeptici majú v tejto otázke jednoznačne navrch. Idea by musela mať podporu hlavne u štátov, čo sa pri súčasnom trende neochoty obmedzenia vlastnej suverenity na úkor takýchto orgánov, zdá byť nepremožiteľná prekážka. Nevýhodou je aj jeho nákladovosť a vecná pôsobnosť, ktorá ako bolo vyššie spomenuté, by neudržala krok s dobou, keďže výlučne environmentálne spory len ťažko hľadať. Táto iniciatíva je teda odsúdená na neúspech, s prihliadnutím na fakt, že podobné projekty nezávislých špecializovaných komôr pre otázky životného prostredia pri ICJ alebo ITLOS skončili fiaskom.

Otázka riešenia medzinárodných environmentálnych sporov ostáva, tak ako tomu je posledné storočie, aktuálna aj do budúcnosti s narastajúcou tendenciou. Dostupné prostriedky sa zdajú byť adekvátne a zatiaľ nie je vôľa ich systém rozširovať alebo od základu meniť, čo však môže byť v budúcnosti, vzhľadom na globálny vývoj nevyhnutné. Z ponúkaných prostriedkov sa dostáva na výslnie arbitráž pred Stálym arbitrážnym dvorom, ktorý so svojimi už spomenutými výhodami, a progresívnym vývojom, čoho dôkazom sú aj Voliteľné pravidlá arbitráže v sporoch týkajúcich sa životného prostredia, je najvhodnejšou metódou, ktorá môže byť v súčasnosti ponúknutá. Odborníci sa zhodujú, že PCA bude hrať vedúcu úlohu aj do budúcnosti.

Možno však pozorovať aj vzostup osobitných postupov dohliadania nad plnením záväzkov (napríklad prostredníctvom tzv. MEAs<sup>67</sup>), čo spôsobuje preferovanie rýchlych, lacných a nekonfrontačných prostriedkov riešenia sporov v medzinárodnom práve.

---

<sup>65</sup> World Trade Organization (Svetová obchodná organizácia).

<sup>66</sup> North Atlantic Free Trade Area (Severoamerická zóna voľného obchodu).

<sup>67</sup> Vid' <http://hqweb.unep.org/DEC/docs/UNEP.Guidelines.on.Compliance.MEA.pdf>, navštívené dňa 3. 6. 2011.

**IV.**  
**Pozícia neštátnych subjektov**  
**v rámci medzinárodného práva**  
**životného prostredia**

## Ochrana životného prostredia v medzinárodných zmluvách o ochrane ľudských práv

*Jana Mišenčíková*

1. Úvodné priblíženie skúmaných ľudských práv .....	152
2. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd .....	153
2.1. Právo na život a životné prostredie.....	154
2.2. Rešpektovanie súkromného a rodinného života, ako aj obydlia a životné prostredie.....	156
2.3. Ochrana majetku a životné prostredie .....	156
2.4. Informácie a oznámenia o záležitostiach životného prostredia.....	159
3. Dohovor o právach dieťaťa.....	160
4. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966).....	160
5. Záverečné zhodnotenie .....	161

### 1. Úvodné priblíženie skúmaných ľudských práv

Právo človeka na vhodné životné prostredie patrí k základným ľudským právam, i keď sa v medzinárodnom práve často zahŕňa do „práva na život“, ktorého podstata ostáva enviromentálna, i keď vzniklo na základe priameho ohrozenia života človeka človekom a nie jeho okolitým prostredím.

Právo na priaznivé životné prostredie zaraďujeme do tretej generácie ľudských práv. Táto generácia prekračuje rámec prvej a druhej generácie a zahŕňa práva, ktoré viacerí právnici a politici nazývajú právami solidarity. Sú známe svojou kontroverznosťou a častým vznikom nesúladných stanovísk štátov. Prejavujú sa na medzištátnej úrovni ako snaha o spoločné riešenie globálnych problémov. No ich realizácia mnohokrát prekračuje hranice štátov, ba aj kontinentov.

Do tejto tretej generácie práv možno zaradiť:

- právo na mier,
- právo na priaznivé životné prostredie,
- právo na hospodársky a sociálny rozvoj,
- práva národnostných a etnických menšín,
- právo na prístup ku kultúrnemu dedičstvu,
- právo na prírodné zdroje,
- právo na komunikáciu,
- právo na medzigeneračnú slušnosť.

Práva tretej generácie sú obsiahnuté iba v nezáväzných dokumentoch, ako je Deklarácia Konferencie Organizácie spojených národov o životnom prostredí človeka (Štokholmská deklarácia) z roku 1972 a Deklarácia z Ria de Janeira o životnom prostredí a rozvoji z roku 1992.

Medzinárodné zmluvy o ochrane ľudských práv nepriamo poskytujú určitú úroveň ochrany životného prostredia. V niektorých je to explicitne dané a iné sa tomu venujú iba okrajovo.

Aj naša ústava v šiestom oddieli obsahuje ustanovenia týkajúce sa životného prostredia. Je tu zjavné prepojenie základných ľudských práv a slobôd a ochrany životného prostredia.

Vláda SR uznáva právo na priaznivé životné prostredie zaručené každému občanovi štátu Ústavou Slovenskej republiky a súčasne zdôrazňuje našu všeobecnú povinnosť a zodpovednosť za starostlivosť o životné prostredie. Ochranu prírody vláda SR považuje za zásadnú oblasť pre celkový vývoj spoločnosti, preto k využívaniu prírodných zdrojov bude pristupovať racionálne a obozretne s dôrazom na ochranu biodiverzity a zásad trvalo udržateľného rozvoja.<sup>1</sup>

V posledných desaťročiach jednotlivci, ale aj štáty spozorovali vzajomnú prepojenosť medzi zhoršením životného prostredia, znečistením vznikom ekologických katastrof a častejším porušovaním ľudských práv a slobôd. Tieto zdanlivo odlišné témy v skutočnosti spolu súvisia. Zhoršením životného prostredia a vyčerpaním určitých prírodných zdrojov vzniká v určitých oblastiach chudoba, hlad, čoho dôsledkom sú aj následné nepokoje.

## 2. Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd<sup>2</sup> bol podpísaný 4. novembra 1950 v Ríme a predstavuje základ európskeho systému ochrany ľudských práv. Platnosť nadobudol v roku 1953. Tento Dohovor bol podpísaný pod záštitou Rady Európy a každý člen Rady Európy je jeho zmluvnou stranou.<sup>3</sup> Plný text Dohovoru a jeho dodatkových protokolov je dostupný v 29 jazykoch na: <http://www.echr.coe.int/>. Prehľad podpisov a ratifikácií, ako aj text vyhlásení a výhrad zmluvných strán Dohovoru je dostupný na: <http://conventions.coe.int>. Dohovor nielenže zaväzuje jednotlivé štáty, aby poskytovali ochranu práv a slobôd jednotlivcom, ale poskytuje jednotlivcom procesné nástroje na priame uplatnenie takto zaručených práv a slobôd voči štátu prostredníctvom Európskeho súdu pre ľudské práva. Z tohto hľadiska poskytuje Dohovor v porovnaní s ostatnými medzinárodnými zmluvami na ochranu ľudských práv najefektívnejšiu právnu ochranu práv a slobôd jednotlivca.

V roku 1950, keď bol Dohovor prijatý, sa ochrana životného prostredia nejavila ako hlavný cieľ a celkovo vo svete sa o životnom prostredí hovorilo málo. Medzi hlavné problémy sa zaradzovalo hospodárstvo, jeho rozvoj a svetový mier. V priebehu nasledujúceho polstoročia sa situácia zmenila a životné prostredie je aktuálna téma. Je to kardinálny problém, ktorý chcú štáty riešiť všetkými dostupnými prostriedkami. Ochrana životného prostredia sa dostala do všetkých ústav krajín.

<sup>1</sup> <http://www.vlada.gov.sk/22872/2-5-zivotne-prostredie.php>.

<sup>2</sup> Publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 209/1992 Zb., 79/1994.

<sup>3</sup> Albánsko, Andorra, Arménsko, Rakúsko, Azerbajdžan, Belgicko, Bosna a Hercegovina, Bulharsko, Chorvátsko, Cyprus, Česká republika, Dánsko, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Gruzínsko, Nemecko, Grécko, Maďarsko, Island, Írsko, Taliansko, Lotyšsko, Lichtenštajnsko, Litva, Luxembursko, Malta, Moldavsko, Monako, Holandsko, Nórsko, Poľsko, Portugalsko, Rumunsko, Ruská federácia, San Marino, Srbsko a Čierna hora, Slovensko, Slovinsko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Bývala juhoslovenská republika Macedónsko, Turecko, Ukrajina, Spojené kráľovstvo.



Dohovor plní určitú kontrolnú funkciu nad dodržiavaním základných ľudských práv a slobôd. Na tento účel bol zriadený Európsky súd pre ľudské práva, ktorý sa zaoberá sťažnosťami osôb, ktorých práva boli nejakým spôsobom porušené alebo sa neustále porušujú.

Cieľom Dohovoru nie je poskytnúť všeobecnú ochranu životnému prostrediu a výslovne negarantuje právo na priaznivé, pokojné a zdravé životné prostredie.

Dohovor však nepriamo poskytuje určitú úroveň ochrany s ohľadom na otázky životného prostredia, čo ukazuje rozvíjajúca sa judikatúra súdu v tejto oblasti. Skutočne, súd sa čoraz častejšie zaoberal sťažnosťami, v ktorých jednotlivci tvrdili, že porušenie jedného z ich práv vyplývajúcich z Dohovoru vyplývalo z nepriaznivých environmentálnych faktorov. Environmentálne faktory môžu mať vplyv na jednotlivé práva vyplývajúce z Dohovoru rôznymi spôsobmi:

Po prvé, ľudské práva chránené Dohovorom môžu byť priamo porušené nepriaznivými environmentálnymi faktormi. V týchto prípadoch verejné orgány môžu byť povinné vykonať také opatrenia, aby tieto práva neboli porušené závažným spôsobom nepriaznivými environmentálnymi faktormi.

Po druhé, nepriaznivé environmentálne faktory môžu spôsobiť vznik určitých procesných práv dotknutého jednotlivca. Súd stanovil, že verejné orgány musia dodržiavať určité požiadavky, pokiaľ ide o informovanie a oznamovanie, ako aj účasť na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v environmentálnych prípadoch.

Po tretie, ochrana životného prostredia môže tiež byť legitímnym cieľom oprávňujúcim na zasahovanie do určitých ľudských práv jednotlivcov. Napríklad, súd stanovil, že právo na pokojné užívanie majetku možno obmedziť, ak je to nevyhnutné za účelom ochrany životného prostredia.<sup>4</sup>

V Dohovore ani v judikatúre Súdu neexistuje štandardná definícia životného prostredia. Súd nerieši prípady poškodzovania a znečisťovania životného prostredia, ale prípady porušenia základných ľudských práv a slobôd. Tieto práva sú garantované Dohovorom. Preto Súd ani nemusel vypracovať všeobecnú definíciu životného prostredia. Je však všeobecne akceptované, že životné prostredie zahŕňa širokú škálu zložiek, vrátane vzduchu, vody, pozemskej flóry a fauny, ako aj ľudského zdravia a bezpečnosti a že má byť chránené ako súčasť všeobecnejšieho cieľa zaistenia trvalo udržateľného rozvoja.

## 2.1. Právo na život a životné prostredie

### *Článok 2 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd*

#### *Právo na život*

1. *Právo každého na život je chránené zákonom. Nikoho nemožno úmyselne zbaviť života okrem výkonu súdom uloženého trestu nasledujúceho po uznaní viny za spáchanie trestného činu, pre ktorý zákon ukladá tento trest.*

<sup>4</sup> Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí.  
[http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

2. Zbavenie života sa nebude považovať za spôsobené v rozpore s týmto článkom, ak bude vyplývať z použitia sily, ktoré nie je viac než úplne nevyhnutné, pri:
  - a) obrane každej osoby proti nezákonnému násiliu,
  - b) vykonávaní zákonného zatknutia alebo zabránení úteku osoby zákonne zadržanej,
  - c) zákonne uskutočnenej akcii za účelom potlačenia nepokojov alebo vzbury.

Právo na život je chránené článkom 2 Dohovoru. Štát je zaviazaný chrániť život svojich občanov, ale aj ľudí, ktorí sa nachádzajú v jeho právomoci. Súd stanovil, že tento záväzok sa môže uplatňovať v kontexte nebezpečných činností, ako sú nukleárne testy, činnosť chemických tovární s toxickými emisiami alebo skládky odpadov, či už sú vykonávané samotnými verejnými orgánmi alebo súkromnými spoločnosťami.<sup>5</sup> Vo všeobecnosti rozsah záväzkov verejných orgánov závisí od faktorov, ako sú škodlivosť nebezpečných činností a predvídateľnosť rizika pre život.<sup>6</sup>

Článok 2 Dohovoru súvisí so životným prostredím vtedy, ak niektoré skutky, ktoré ohrozujú životné prostredie, pôsobia negatívne aj na ľudský život. Tu je priama priama súvislosť medzi týmito dvoma sférami.

Súd zistil porušenie článku 2 v prípade *Öneryildiz proti Turecku*.<sup>7</sup> V tomto prípade nastala explózia na obecnom smetisku, ktorá zabila 39 ľudí, ktorí si nelegálne postavili obydlia okolo nej. Deväť členov sťažovateľovej rodiny zomrelo pri nehode. Hoci expertná správa upozorňovala obecné orgány na nebezpečenstvo metánovej explózie na smetisku dva roky pred nehodou, orgány nič nepodnikli. Súd zistil, že keďže orgány vedeli – alebo mali vedieť – že existovalo skutočné a bezprostredné riziko pre životy ľudí žijúcich blízko smetiska, mali povinnosť podľa článku 2 prijať preventívne opatrenia na ochranu týchto ľudí. Súd tiež kritizoval orgány za neinformovanie tých, ktorí žili blízko smetiska, o rizikách, ktoré podstupovali tým, že tam žili. Existujúci regulačný rámec tiež považoval za vadný.

Povinnosťou verejných orgánov je vytvorenie špecifických opatrení, zahrnutých do legislatívneho rámca, ktoré by chránili ľudský život pred rôznymi nebezpečnými činnosťami. Ich úloha spočíva aj v informovanosti ľudí o týchto život ohrozujúcich aktivitách. V rozsudku *Öneryildiz proti Turecku* Súd stanovil, že toto je primárnou povinnosťou vyplývajúcou z pozitívnej povinnosti v článku 2.<sup>8</sup>

Život modernej spoločnosti bude stále ohrozený nebezpečnými činnosťami, ktoré sú čoraz viac rozšírené. Úlohou aktérou týchto činností je zabezpečenie dostatočnej informovanosti a prijatie opatrení, ktoré by zabránili, aby bol ľudský život, čo najmenej ohrozený. Je potrebné zabrániť tomu, aby nevznikla nejaká smrtiaca sila, ktorej účinky by mali katastrofálny dopad.

---

<sup>5</sup> *Öneryildiz proti Turecku*, ods. 71.

<sup>6</sup> *Öneryildiz proti Turecku*, ods. 3; L.C.B. proti Spojenému kráľovstvu, ods. 37-41.

<sup>7</sup> *Öneryildiz proti Turecku*, rozsudok VK z 30. novembra 2004.

<sup>8</sup> Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí, [http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

## 2.2. Rešpektovanie súkromného a rodinného života, ako aj obydlia a životného prostredie

### **Článok 8 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd**

*Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života*

1. Každý má právo na rešpektovanie svojho súkromného a rodinného života, obydlia a korešpondencie.
2. Štátny orgán nemôže do výkonu tohto práva zasahovať okrem prípadov, keď je to v súlade so zákonom a nevyhnutné v demokratickej spoločnosti v záujme národnej bezpečnosti, verejnej bezpečnosti, hospodárskeho blahobytu krajiny, predchádzania nepokojom a zločinnosti, ochrany zdravia alebo morálky alebo ochrany práv a slobôd iných.

Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života a obydlia sú chránené podľa článku 8 Dohovoru. Toto právo znamená rešpektovanie kvalitného súkromného života, ako aj užívanie krás obydlia.

Súd zistil, že znečistenie životného prostredia má negatívny vplyv na blahobyt ľudí, zasahuje to do ich súkromnej sféry. Zápach, hluk, emisie a mnoho podobných vecí zaraďujeme do neoprávneného zasahovania a rušenia súkromného a rodinného života.<sup>9</sup>

Napríklad v prípade *López Ostra proti Španielsku*<sup>10</sup> sťažovateľka namietala, že dym a hluk z továrne na spracovanie odpadu situovanej blízko jej obydlia spôsobili nezniesiteľnosť životných podmienok jej rodiny. Potom ako museli znášať obtiaže spôsobené továrňou viac ako tri roky, sa rodina presťahovala, keď už bolo jasné, že tieto obtiaže nemôžu pokračovať donekonečna a keď im pediater jej dcéry odporučil tak urobiť. Hoci národné orgány uznali, že hluk a zápach mali negatívny účinok na kvalitu života sťažovateľky, argumentovali, že nespôsobovali závažné riziko na zdravie a nedosiahli úroveň závažnosti, čím by boli porušené základné práva sťažovateľky. Súd však rozhodol, že závažné znečistenie životného prostredia môže mať vplyv na blahobyt jednotlivca a brániť mu v užívaní obydlia spôsobom, ktorý má nepriaznivý účinok na súkromný a rodinný život, aj napriek tomu, že neohrozuje jeho zdravie závažným spôsobom. V tomto prípade Súd zistil porušenie článku 8.<sup>11</sup>

V niektorých prípadoch sú verejné orgány povinné prijať určité opatrenia na to, aby zabezpečovali práva, upravené v článku 8 tohto dohovoru.

## 2.3. Ochrana majetku a životné prostredie

### **Článok 1 Protokolu č. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** **Ochrana majetku**

<sup>9</sup> Moreno Gómez proti Španielsku, rozsudok z 16. novembra 2004, ods. 53.

<sup>10</sup> López Ostra proti Španielsku, rozsudok z 9. decembra 1994.

<sup>11</sup> Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí, [http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

*Každá fyzická alebo právnická osoba má právo pokojne užívať svoj majetok. Nikoho nemožno zbaviť jeho majetku s výnimkou verejného záujmu a za podmienok, ktoré ustanovuje zákon a všeobecné zásady medzinárodného práva.*

Podľa článku 1 Protokolu č. 1 Dohovoru majú jednotlivci právo na pokojné užívanie svojho majetku, vrátane ochrany pred nezákonným obmedzením slobody. Toto ustanovenie v zásade nezaručuje právo pokračovať v užívaní tohto majetku v príjemnom životnom prostredí.<sup>12</sup> Článok 1 Protokolu č. 1 tiež uznáva, že verejné orgány sú oprávnené kontrolovať používanie majetku v súlade so všeobecným záujmom.<sup>13</sup> Súd vo svojej judikatúre stanovil, že životné prostredie je čoraz častejšie považované za verejný záujem. Z toho vyplýva, že zdravé životné prostredie a celková ochrana životného prostredia má byť zabezpečovaná aj na úkor čiastočného obmedzenia ľudských práv. Právo na slobodné užívanie svojho majetku nie je absolútne a možno ho v určitých prípadoch čiastočne obmedziť.

Všeobecný záujem na ochrane životného prostredia môže ospravedlniť určité obmedzenia práv jednotlivcov zo strany verejných orgánov na pokojné užívanie majetku.<sup>14</sup> Tieto obmedzenia by mali byť zákonné a proporcionálne sledovanému legitímnemu cieľu. Verejné orgány môžu mať širokú možnosť voľnej úvahy pri rozhodovaní, ako opatrenia implementovať v súlade so všeobecným záujmom.<sup>15</sup> Opatrenia verejných orgánov však musia dosahovať správnu rovnováhu medzi existujúcimi záujmami.<sup>16</sup>

V prípade *Fredin proti Švédsku*<sup>17</sup> Súd zvažoval oprávnenosť obmedzení užívania majetku. V tomto prípade išlo o odňatie licencie na činnosť štrkoviska umiestneného na pozemku sťažovateľov na základe zákona o ochrane prírody. Súd zistil, že odňatie licencie zasahovalo do pokojného užívania majetku sťažovateľov. Zistil však tiež, že existoval právny základ tohto rozhodnutia a že jeho účelom bol všeobecný záujem na ochrane životného prostredia. Súd podčiarkol, že sťažovatelia boli vedomí možnosti orgánov rozhodnúť o odňatí licencie. Hoci orgány mali povinnosť brať do úvahy ich záujmy pri rozhodovaní o predĺžení licencie, čo robili každých desať rokov, toto nemuselo zakladať legitímne očakávanie na strane sťažovateľov pokračovať v ťažbe počas dlhšieho časového obdobia. Navyše sťažovateľom bolo udelené trojročné obdobie za účelom ukončenia ťažby, ktoré bolo následne predĺžené na ich žiadosť o jedenásť mesiacov. Súd uzavrel, že odňatie nebolo neúmerne sledovanému legitímnemu cieľu, t.j. ochrane životného prostredia, a preto článok 1 Protokolu č. 1 nebol porušený.<sup>18</sup>

12 Taşkın a ostatní proti Turecku, rozhodnutie z 29. januára 2004.

13 Fredin proti Švédsku, rozsudok z 18. februára 1991, ods. 41.

14 Pine Valley Development Ltd a ostatní proti Írsku, rozsudok z 29. novembra 1991, ods. 57.

15 Fredin proti Švédsku, ods. 51.

16 Chapman proti Spojenému kráľovstvu, ods. 120.

17 Frederin proti Švédsku, rozsudok 18. februára 1991.

18 Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí, [http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

Rozsudky vo veci *Pine Valley Developments Ltd a ostatní proti Írsku*<sup>19</sup> a vo veci *Kapsalis a Nina-Kapsali proti Grécku*<sup>20</sup> sa oba týkali odňatia povolení stavať na pozemku kúpenom na tento účel. V oboch prípadoch súd zistil, že tieto rozhodnutia vyústili do kontroly užívania majetku, čo však bolo zákonné podľa domáceho práva a že cieľ ochrany životného prostredia, ktorý sledovali orgány pri rozhodovaní o odňatí, bol legitímny a v súlade so všeobecným záujmom. V prípade *Pine Valley Developments Ltd a ostatní proti Írsku* bol zásah zameraný na zaistenie správneho uplatňovania legislatívy o územnom plánovaní/ochrane životného prostredia nie iba v prípade sťažovateľov, ale paušálne. Zabránenie stavať predstavovalo riadny spôsob slúžiaci cieľu príslušnej legislatívy, ktorým bolo zachovanie zeleného pásma. Okrem toho boli sťažovatelia zainteresovaní na obchodnom projekte, ktorý svojou povahou obsahoval prvok rizika a boli si vedomí nie iba plánu vo vzťahu k danému územiu, ale tiež skutočnosti, že miestne orgány by boli proti akémukoľvek odchýleniu sa od tohto plánu. Súd uzavrel, že zrušenie stavebného povolenia nebolo možné považovať za neúmerné legitímnemu cieľu ochrany životného prostredia, a preto neexistovalo porušenie článku 1 Protokolu č. 1.<sup>21</sup> V prípade *Kapsalis a Nina-Kapsali proti Grécku* súd rozhodol, že v oblastiach akými sú územné plánovanie alebo životné prostredie má rozhodnutie národných orgánov prednosť, ibaže by bolo preukázateľne nesprávne.<sup>22</sup> V tomto prípade bolo odňatie plánovacieho povolenia validované vyšším súdom po dôkladnom preskúmaní všetkých aspektov problému a neexistovalo podozrenie, že toto rozhodnutie bolo svojvoľné alebo nepredvídateľné. Skutočne, dve ďalšie stavebné povolenia na pozemku v rovnakej oblasti ako vlastný pozemok sťažovateľov už boli zrušené súdmi predtým, ako došlo k zrušeniu povolenia sťažovateľov. Okrem toho rozhodnutie umožňujúce stavať v zóne, kde sa nachádzal pozemok sťažovateľov nebolo konečné, keď si pozemok kúpili; orgány nebolo možné obviňovať za nedbanlivosť sťažovateľov pri overovaní statusu pozemku, ktorý kupovali. Preto Súd zdvihol, že odňatie plánovacieho povolenia nebolo neúmerné cieľu ochrany životného prostredia a následkom toho uzavrel, že sťažnosť má byť odmietnutá ako zjavne nepodložená.<sup>23</sup>

Ochrana práva jednotlivca na pokojné užívanie majetku môže vyžadovať od verejných orgánov, aby zaistili určité štandardy životného prostredia. Efektívny výkon tohto práva nezávisí iba na povinnosti verejných orgánov nezasahovať, ale môže od nich vyžadovať, aby prijali pozitívne opatrenia na ochranu tohto práva. Súd zistil, že takáto povinnosť môže vzniknúť vo vzťahu k nebezpečným činnostiam.

<sup>19</sup> Pine Valley Development Ltd a ostatní proti Írsku, rozsudok z 29. novembra 1991.

<sup>20</sup> Kapsalis a Nina-Kapsali proti Grécku, rozhodnutie z 23. septembra 2004.

<sup>21</sup> Pine Valley Development Ltd a ostatní proti Írsku, ods. 57-59.

<sup>22</sup> Kapsalis a Nina-Kapsali proti Grécku, ods. 3 "právnej" časti.

<sup>23</sup> Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí, [http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

Súd tiež poznamenal, že určité činnosti, ktoré môžu mať nepriaznivý vplyv na životné prostredie by mohli závažným spôsobom znížiť hodnotu majetku v tom rozsahu, že by bolo dokonca nemožné ho predať, čo vlastne spôsobí čiastočné vyvlastnenie.<sup>24</sup>

## 2.4. Informácie a oznámenia o záležitostiach životného prostredia

### **Článok 10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd** **Sloboda prejavu**

*Každý má právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie alebo myšlienky bez zasahovania štátnych orgánov a bez ohľadu na hranice. Tento článok nebráni štátom, aby vyžadovali udeľovanie povolení rozhlasovým, televíznym alebo filmovým spoločnostiam.*

Právo dostávať a oznamovať informácie a myšlienky je zaručené článkom 10 Dohovoru. V osobitnom kontexte životného prostredia Súd zistil, že existuje silný verejný záujem umožniť jednotlivcom a skupinám prispieť do verejnej debaty rozširovaním informácií a myšlienok o veciach všeobecného verejného záujmu.<sup>25</sup>

Sloboda prejavu patrí medzi základné prvky demokracie. Právo rozširovať informácie o životnom prostredí je týmto článkom garantované a zároveň nás chráni pred cenzúrou verejných orgánov.

Otázka práva aktivistov v oblasti životného prostredia distribuovať materiál vyvstala v prípade *Steel a Morris proti Spojenému kráľovstvu*. Tento prípad sa týkal dvoch aktivistov v oblasti životného prostredia, ktorí boli združení v kampani proti spoločnosti McDonald's. Súčasťou tejto kampane bol vyrobený a distribuovaný leták nazvaný „Aký je problém McDonald's?“. McDonald's zažaloval dvoch sťažovateľov za nactiutfrhanie. Konanie trvalo 313 dní a sťažovateľom nebola poskytnutá právna pomoc, hoci boli nezamestnaní alebo v tom čase dostávali nízku mzdu. McDonald's bolo priznané na ich účet značné odškodnenie. Európsky súd pre ľudské práva uznal, že veľké nadnárodné spoločnosti ako McDonald's majú právo brániť svoju reputáciu v konaní pred súdom, ale zároveň zdôraznil, že malé a neformálne aktivistické skupiny musia mať možnosť efektívne vykonávať svoju činnosť. Súd považoval za nevyhnutné v záujme otvorenej debaty, aby počas súdneho konania medzi veľkými spoločnosťami a malými aktivistickými skupinami existovala spravodlivosť a rovnosť zbraní. V opačnom prípade by mohol vzniknúť „odstrašujúci účinok“ vo vzťahu k všeobecnému záujmu na podpore slobodného pohybu informácií a myšlienok o činnostiach mocných obchodných spoločností. Neposkytnutím právnej pomoci sťažovateľom Spojené kráľovstvo nezaručilo spravodlivosť v súdnom konaní. Tento nedostatok spravodlivosti a značné odškodné podľa Súdu znamenalo porušenie slobody prejavu sťažovateľov.<sup>26</sup>

<sup>24</sup> Taşkın a ostatní proti Turecku, rozhodnutie z 29. januára 2004.

<sup>25</sup> Steel a Morris proti Spojenému kráľovstvu, rozsudok z 15. februára 2005, ods. 89; Vides Aiszardzibas Klubs proti Lotyšsku, rozsudok z 27. mája 2004, ods. 40.

<sup>26</sup> Rada Európy, Manuál o ľudských právach a životnom prostredí, [http://www.coe.int/t/e/human\\_rights/cddh/1\\_publications/Slovakia\\_translation\\_manual-environment.pdf](http://www.coe.int/t/e/human_rights/cddh/1_publications/Slovakia_translation_manual-environment.pdf).

Existujú aj obmedzenia tohto práva verejnými orgánmi, ktoré však musia byť zákonom presne stanovené a musia slúžiť legitímnemu cieľu.

### **3. Dohovor o právach dieťaťa**

Tento dohovor prijalo Valné zhromaždenie Spojených národov v New Yorku 20. novembra 1989. V súčasnosti je viac ako 170 členských štátov OSN, ktoré tento dokument podpísali. V Európe tento dokument podpísali všetky štáty a prevažná väčšina ho aj ratifikovala. Pre Slovensko sa stal tiež záväzným dokumentom medzinárodných práv.<sup>27</sup> Dohovor zahŕňa garancie práv dieťaťa, a to ako základných občianskych práv a slobôd, tak aj hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv. Spája teda v sebe ochranu práv prvej i druhej generácie. Nepriamo sa však dotýka aj tretej generácie a konkrétne aj životného prostredia. Tieto dve oblasti sa nepriamo ovplyvňujú. Zhoršenie životného prostredia má veľký vplyv aj na zhoršovanie práv dieťaťa.

Dohovor sa vzťahuje na aspekty ochrany životného prostredia vo vzťahu k právu dieťaťa na zdravie. Článok 24 stanovuje, že strany (štáty) prijímú vhodné opatrenia na potieranie chorôb a podvýživy poskytovaním dostatočne výživnej stravy a čistej pitnej vody, pričom sa berie ohľad na nebezpečenstvá a riziká znečistenia životného prostredia. Článok 24 (2) (c).

Informácie a vzdelávanie o hygiene a sanitárnych podmienkach prostredia majú byť poskytované pre všetky segmenty spoločnosti. Článok 24 (2) (e).

Výbor pre práva dieťaťa vo svojej správe adresovanej štátu Jordánsko vo svojich záveroch odporučil, aby prijali všetky primerané opatrenia, okrem iného prostredníctvom medzinárodnej spolupráce na predchádzanie a na boj proti znečisťovaniu životného prostredia a znečisťovaniu vodných zdrojov, čo má vplyv na deti a na posilnenie pri postupe kontroly.

Výbor tiež vyjadril vo veciach týkajúcich sa Južnej Afriky v Záverečných odporúčaniach „znepokojenie nad nárastom degradácie životného prostredia, najmä pokiaľ ide o znečistenie ovzdušia a odporúča, aby zmluvná strana zvýšila svoje úsilie s cieľom uľahčiť vykonávanie programov trvalo udržateľného rozvoja a prevencii zhoršovania životného prostredia, najmä pokiaľ ide o znečistenie ovzdušia.

### **4. Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (1966)**

Medzinárodný pakt o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach<sup>28</sup> (ICESCR) je mnohostranná zmluva prijatá Valným zhromaždením OSN 16. decembra 1966 a nadobudla platnosť od 3. 1. 1976.

Táto zmluva zaručuje právo na bezpečné a zdravé pracovné podmienky (článok 7 b) a právo detí a mladých osôb na prácu, ktorá nie je škodlivá ich zdraviu (článok 10-3). Článok 12,2 vyžaduje, aby strany prijali konkrétne opatrenia na zlepšenie zdravia svojich občanov, vrátane zníženia dojčenskej úmrtnosti a zlepšenie zdravia detí,

<sup>27</sup> Publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 104/1991 Zb., zmeny 50/2003, 53/1994 Z.z.

<sup>28</sup> Publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 120/1976 Zb., zmena 53/1994 Z.z.

zlepšenie životného prostredia a zdravia na pracovisku, prevenciu, kontrolu a liečenie epidemických chorôb a vytvorenie podmienok pre zabezpečenie rovnosti a včasný prístup k lekárskej službe pre všetkých.

## **5. Záverečné zhodnotenie**

Rozvoj vzájomných vzťahov medzi ľudskými právami a životným prostredím je viditeľný. Tieto dve na prvý dojem odlišné sféry sú prepojené a podliehajú vzájomnému ovplyvňovaniu sa. Ochrana životného prostredia sa zabezpečuje a dodržiava aj v rámci ochrany základných ľudských práv a z judikatúry súdov vyplýva, že tento vzťah sa uplatňuje aj v opačnom poradí. V určitých prípadoch dochádza k obmedzeniu ľudských práv, v záujme toho, aby sa životné prostredie neznečisťovalo, a aby nedochádzalo k negatívnemu zásahu do tejto oblasti vplyvom človeka.



## **Pozícia medzinárodných mimovládnych organizácií v medzinárodnom práve životného prostredia**

*Renáta Zábajová*

1. Subjektivita v medzinárodnom práve.....	162
1.1. Pozícia neštátnych subjektov v rámci medzinárodného práva životného prostredia - všeobecný pohľad.....	162
2. Úloha: Ochrana životného prostredia.....	163
2.1. Účasť občianskej verejnosti na uzatváraní medzinárodných dohôd .....	164
3. Spolupráca mimovládnych organizácií a OSN, Rady Európy.....	166
4. Greenpeace International .....	167
4.1. Ohliadnutie sa za minulosťou a súčasná pozícia.....	167
4.2. Pôsobenie, akcie.....	168
5. Záver.....	169

### **1. Subjektivita v medzinárodnom práve**

#### **1.1. Pozícia neštátnych subjektov v rámci medzinárodného práva životného prostredia - všeobecný pohľad**

Subjektivita je možnosť byť subjektom, nadobúdať svojim konaním práva a povinnosti alebo nie byť zodpovednosť. V našom prípade byť subjektom medzinárodného práva. Medzinárodnoprávna subjektivita je odvodená od zvrchovanej moci štátov, od ich suverenity. Štáty boli dlhodobo jedinými subjektmi medzinárodného práva, v súčasnosti sú jedinými plnoprávnymi subjektmi a od ich nich svoju subjektivitu odvádzajú ďalšie subjekty, za ktoré sú považované národnooslobodzovacie hnutia, povstalecké hnutia, medzinárodné medzivládne organizácie a jednotlivci.<sup>1</sup>

Keďže jediným subjektom s pôvodnou a plnou subjektivitou je štát, jedine on môže časť svojej suverenity „prepožičať“ inému subjektu a tým ho postaviť do pozície subjektu v rámci medzinárodného práva. To sa deje napríklad v prípade medzinárodných medzivládnych organizácií, ktoré sú konštituované štátmi na plnenie nimi určených cieľov.

Mimovládne organizácie (NGO's)<sup>2</sup> sú zakladané fyzickými a právnickými osobami. Vznikajú na základe vnútroštátneho práva, ktoré reguluje aj ich činnosť. Ich založenie nestojí na medzivládnej dohode a ich členmi sú spoločnosti alebo jednotlivci, nie teda štáty.

Mimovládnych organizácií je samozrejme mnoho a plnia rôzne úlohy. Neštátne subjekty ako také netvorí medzinárodné právo, nie sú jeho subjektmi, avšak svojou činnosťou výrazne prispievajú k jeho rozvoju, odbornejšiemu zameraniu, ovplyvňujú konečné podoby medzinárodných dohôd a pomáhajú štátom pri rozhodovaní v okruhu otázok, v ktorom pôsobia. Na rozdiel od štátov, mimovládne organizácie nie

<sup>1</sup> KLUČKA, J.: *Medzinárodné právo verejné*, Iura Edition 2008, s. 60. Ďalej menované sú aj subjekty povahy sui generis, príkladom Svätá stolica, Rád Maltézskeho rytierov, Medzinárodný Červený kríž.

<sup>2</sup> Angl. skratka: Non-governmental organizations. V delení podľa Mintzberga sa vyskytuje pojem „non-owned organizations“.

sú obmedzené na teritórium vyčlenené a ohraničené štátnymi hranicami, a teda si môžu zvoliť geografické pole svojej pôsobnosti a ideologický okruh otázok, ktorými sa budú zaoberať, svoju štruktúru a rozmiestenie regionálnych inštitúcií a ich napojenie na medzinárodné centralizované orgány.

Nárast počtu mimovládnych organizácií súvisí s nárastom počtu demokratických krajín.<sup>3</sup> V týchto krajinách sú garantované základné ľudské práva ako sloboda prejavu, združovania či právo na informácie, čo je základná pôda pre rast a rozvoj mimovládnych organizácií.

Môžeme povedať, že verejnosť v princípe verí viac mimovládnym organizáciám, ako vláde a rozhodnutiam urobeným na medzivládnej úrovni. Mimovládne organizácie dokážu byť ľuďom bližšie, je tu reálnejšia možnosť osobného zapojenia do ich pôsobenia. A v pozícii člena väčšej organizácie, ktorá za vami stojí, je tu šanca o zviditeľnenie a presadenie názorov.

V ďalšom texte sa budem zaoberať pozíciou environmentálnych mimovládnych organizácií (tzv. ENGO's).

## 2. Úloha: Ochrana životného prostredia

V súvislosti s poslednými udalosťami je ťažké hneď úvodom nenaraziť na obrovské prírodné a ľudské nešťastie, ktoré sa v posledných dňoch udialo na Japonských ostrovoch. Takéto udalosti čoraz viac smerujú pohľady celého sveta k problematike ochrany životného prostredia, k zodpovednejšiemu prístupu k našej planéte. Mimovládne organizácie sa naliehavejšie obracajú na medzivládne organizácie, jednotlivé štáty a samotných jednotlivcov, s prosbou o pochopenie, záujem a aktívne zapájanie sa do aktivít, ktoré nie v krátkodobom, ale práveže dlhodobom meradle môžu predísť katastrofám a nenapraviteľným škodám na našej Zemi. Tieto prosby ostávajú často nevypočuté, zosmiešňované, brané na ľahkú váhu, v horšom prípade nebrané do úvahy vôbec.

Človek žije v priemere 72 rokov. V takomto relatívne krátkom časovom úseku v porovnaní so „životom“ našej planéty je veľmi ťažké objektívne spozorovať zmeny a škody, ktoré naše správanie spôsobí. Nemyslíme dopredu a nedokážeme odhadnúť dôsledky našej činnosti. Avšak existujú tu organizácie, ktoré sa problematikou životného prostredia a jeho ochrany zaoberajú už desiatky rokov. Zbierajú informácie, sledujú celosvetový vývoj, udalosti, pomáhajú pri riešení právnych otázok a sporov, vzájomne kooperujú, šíria osvetu a istý návod na to, ako a čo robiť aby sme predišli nenavrátiteľným škodám. Tieto organizácie väčšinou pôsobia na neštátnej úrovni, dištancujú sa pri svojej činnosti od akejkol'vek politickej, ideovej či ekonomickej

---

<sup>3</sup> Pre porovnanie, v roku 1972 existovalo 39 demokratických republík. Do roku 2002 sa ich počet zvýšil na 139. Počet mimovládnych organizácií v spomenutých rokoch vzrástol z cca 250 na 3200.

závislosti od jednotlivých štátov.<sup>4</sup> Medzi takéto mimovládne organizácie patrí napríklad Greenpeace International, Friends of the Earth International, Bluewater Network, Earthjustice, Earthrights International a ďalší.

### 2.1. Účasť občianskej verejnosti na uzatváraní medzinárodných dohôd

Mimovládne organizácie sú zapájané do vyjednávania dohovorov na medzinárodnej úrovni. Jedným z prvých významných (ešte neformálnych) stretnutí predstaviteľov NGO bolo stretnutie v švajčiarskom moteli vo Founexe (1971). Výsledkom tohto stretnutia bol dokument *Founex Report on Development and Environment*,<sup>5</sup> ktorý mal dosah a ovplyvnil aj neskoršiu Svetovú konferenciu o životnom prostredí v Štokholme (1972). Jeho prínos zhodnotil aj generálny sekretár tejto konferencie Maurice Strong:<sup>6</sup> „Founex Report on Development považujem za kľúčový míľnik v histórii environmentálneho hnutia.“

Počiatky účasti občianskej verejnosti pri formovaní medzinárodného práva v oblasti životného prostredia treba hľadať na konferencii v Riu de Janeiru (1992). Bolo prijatých 27 zásad o uplatňovaní udržateľného rozvoja, medzi nimi aj jedna, ktorá hovorí o zapájaní verejnosti a jej zúčastňovaní sa na rozhodnutiach.<sup>7</sup>

Ďalej v roku 1998 bol v rámci Európskej hospodárskej komisie OSN uzavretý Aarhuský dohovor,<sup>8</sup> ktorý pojednáva o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia.<sup>9</sup> To sú dokumenty, ktoré teda upravujú možnosť účasti aj pre NG- organizácie, ako reprezentantov verejnosti a nie jednotlivých vlád. Ďalším predpisom, ktorý upravuje právo na informácie a účasť na rozhodovacom procese v rámci Európskej Únie je Smernica Európskeho parlamentu a Rady č. 2003/35/ES.<sup>10</sup>

Čo sa konkrétne týka už vyjednávania a účasti mimovládnych organizácií na tvorbe medzinárodného práva životného prostredia, tak mnohé rozhovory a diskusie s NGO's neprebiehajú v rámci rokovacích miestností, ale v neformálnych priestoroch, kde sú predstreté názory a postoje zúčastnených strán. Vyplýva to zo samotnej

<sup>4</sup> Málokto NGO's má také prísne pravidlá pri prijímaní príspevkov na svoju činnosť ako Greenpeace International (vrátane národných odnoží). Príspevky prijímajú od individuálnych darcov. Štáty, politické strany či priemyselné spoločnosti sú vylúčené.

<sup>5</sup> Dostupný na : <http://www.stakeholderforum.org/fileadmin/files/Earth%20Summit%202012new/Publications%20and%20Reports/founex%20report%201972.pdf>, navštívené dňa 29.3.2011.

<sup>6</sup> Generálny sekretár pre konferenciu v Štokholme a Riu. Výrok je z roku 1999.

<sup>7</sup> Dostupné na : <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?documentid=78&articleid=1163>

<sup>8</sup> Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky č. 43/2006 Z.z. o prijatí Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia.

<sup>9</sup> Z úvodného textu Aarhuského dohovoru. (Podľa dánskeho mesta Aarhus, kde bol uzavretý 25. júna 1998). Dostupný na: [http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/aarhus2506\\_1998.pdf](http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/aarhus2506_1998.pdf).

<sup>10</sup> Ú.v. EÚ L 156, 25.6.2003, s. 17.

pozície NGO's ako ne- subjektov z pohľadu medzinárodného práva. Takéto vyjednávanie často nie sú publikované no majú nesporne vplyv na následné rokovania medzi jednotlivými štátmi.

Samozrejme veľká časť práce NGO's sa deje podobne ako klasické diplomatické zastúpenie, kedy sú tieto organizácie prizývané ku rokovacím stolom ako partneri pri prijímaní rôznych medzinárodných dokumentov. Počas týchto multilaterálnych rokovaní v oblasti práva životného prostredia a udržateľného rozvoja, sú tak isto ako štáty, zastúpené svojimi diplomatmi, ktorí hája ich záujmy. Záujmy mimovládnych organizácií sú chápané ako také, ktoré nie sú ohraničené štátnymi hranicami, ale istou ideológiou, spoločným záujmom, vedomosťami a/alebo záujmami v rámci konkrétneho prípadu. Oblasť ich vplyvu je chápaná jednak ako účasť na medzinárodných rokovaníach a následne ako konečný výsledok, resp. ovplyvnenie toho ktorého účastníka, ktoré sa potom premietne do záverečnej dohody.

Najčastejšou stratégiou<sup>11</sup> používanou mimovládnymi organizáciami pri vyjednávaní je *presvedčovanie* (*persuasion*), hlavne ak ide o vládne subjekty s konkrétnou mocou a možnosťou rozhodnúť vo veci. Ďalším spôsobom je tzv. „*blaming and shaming*“ (*obviňovanie a zahanbenie*) v súvislosti s ovplyvňovaním najmä verejnej mienky. Od týchto presvedčovacích metód (ktorých je samozrejme oveľa viac) vedie už cesta rovno ku účasti na samotných rokovaníach.

Medzinárodné mimovládne organizácie často participujú na rokovaníach celosvetového významu. Bolo tomu tak aj počas dohadovania a rokovaní ohľadom Kyótskeho protokolu (1997), kde svojich zástupcov vyslalo vyše 40 mimovládnych organizácií, pričom najpočetnejšie delegácie pochádzali z Greenpeace, Friends of the Earth a World Wide Fund for Nature. Svoje pôsobenie v danom období ohľadom výstupov, ktoré mali z Kyótskeho protokolu vzniknúť, sformovali pod organizáciu CAN (Climate Action Network). Táto organizácia vznikla v roku 1989 a funguje dodnes. Počas rokovaní o protokole, sa jej členovia aktívne zapájali do diskusií, vydávali dennú tlač pod názvom ECO, kde prezentovali svoje názory, publikovali na svoje náklady analýzy, odporúčania a dávali do pozornosti možné hrozby pri dôslednom neregulovaní vypúšťaných emisií. Po vylúčení z plenárnych zasadnutí, komunikovali s delegátmi jednotlivých štátov najmä prostredníctvom mobilných telefónov a za úspech sa považuje aj ovplyvnenie reči, ktorú predniesol Al Gore (v roku 1997, počas COP-3<sup>12</sup>), kde inštruoval zástupcov USA aby zvýšili svoju flexibilitu v rokovaníach.<sup>13</sup>

Ďalším protokolom, na ktorého príprave sa mimovládne organizácie (na čele s Greenpeace) zúčastnili so štatútom pozorovateľa, bol Kartagenský protokol

---

<sup>11</sup> Všeobecne sa rozoznáva 6 stratégií a to presvedčovanie, ponuka odmeny, zaručenie odmeny, hrozba trestu, uloženie nenásilného (non-violent) trestu a použitie sily.

<sup>12</sup> Conference of Parties III. - jedna z konferencií, ktorá viedla ku konečnému prijatiu Kyótskeho protokolu (1997).

<sup>13</sup> Dôkazy hovoria, že tento dovetok do oficiálnej reči pridala na popud amerických ENGO's. Ešte aj pred jeho príhovorom, stránky časopisu ECO hovorili o zvýšení flexibility USA a premietnutie tejto prosby do oficiálneho vyjadrenia vtedajšieho vice-prezidenta, považovali za svoj úspech.

o biologickej bezpečnosti (2003).<sup>14</sup> Ich hlavnými úlohami bolo informovanie verejnosti a organizovanie rôznych sprievodných akcií a prednášok, poskytnutie odborníkov v danej oblasti a formálne aj neformálne rokovania s delegátmi jednotlivých štátov. Boli to mimovládne organizácie, ktoré rozprúdili verejné diskusie o možnej škodlivosti a potrebe regulovať šírenie a používanie geneticky modifikovaných organizmov (GMO), čo v konečnom dôsledku viedlo k medzinárodnej úprave danej problematiky. Presadzovali postup založený na *princípe predbežnej opatrnosti*,<sup>15</sup> a od zahrnutia tejto požiadavky nechceli ustúpiť. Čo sa však nepodarilo, bolo presadenie väčšieho vplyvu medzinárodných environmentálnych zmlúv voči medzinárodným obchodným pravidlám. NGO's napriek tomu pozývali expertov, aby vysvetľovali možné interakcie a zasahovanie do biodiverzity a ľudského zdravia.

V súčasnosti sa oči celého sveta obracajú (okrem situácie v Líbyi) k problematike jadrovej politiky a mierou bezpečnosti jadrových reaktorov. Tam smeruje aj veľké množstvo akcií organizovaných mimovládnymi organizáciami. Pro- jadrový postoj zastáva v súčasnosti veľa európskych štátov (vrátane Slovenskej republiky). Treba si však uvedomiť, že iba 31 krajín na svete prevádzkuje jadrové elektrárne.<sup>16</sup> Politika mimovládnych organizácií smeruje k eliminovaniu využívania tohto druhu energie a k presadzovaniu obnoviteľných zdrojov.

### 3. Spolupráca mimovládnych organizácií a OSN, Rady Európy

Mimovládne organizácie môžu pri OSN získať status konzultanta - generálny alebo špeciálny. Vyplýva to z článku 71 Charty OSN, ktorý hovorí „*Hospodárska a sociálna rada môže vhodným spôsobom nadviazať poradný styk s nevládnymi organizáciami, ktoré sa zaoberajú otázkami patriacimi do jej pôsobnosti.*“ Proces, akým môžu mimovládne organizácie tento status získať, je obsiahnutý v rezolúcii Hospodárskej a sociálnej rady („ECOSOC“) 1996/31. To viedlo aj k vytvoreniu NGO sekcie pri ECO-SOC.

Mimovládne organizácie majúce status konzultanta pri OSN majú možnosť zúčastňovať sa na fórach a podávať písomné alebo ústne návrhy.<sup>17</sup> (NGO's, ktoré takýto status nemajú, musia požiadať o súčinnosť organizácie, ktorá takýto status má.)

NGO's majú aj ďalšie možnosti participácie aj v záležitostiach týkajúcich sa životného prostredia, napríklad v rámci Rady OSN pre ľudské práva alebo Komisie pre postavenie žien.

V rámci Rady Európy bola vytvorená Konferencia medzinárodných mimovládnych organizácií Rady Európy. Participačný štatút tu má okolo 400 NGO's. Konferencia sa

<sup>14</sup> Publikovaný pod č. 82/2004 Z.z ako Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky o prijatí Kartagenského dohovoru o biologickej bezpečnosti k Dohovoru o biologickej diverzite. Dostupný na <http://www.cbd.int/convention/text/>.

<sup>15</sup> Tzv. precautionary principle, zakotvený počas konferencie v Rio de Janeiro (1992).

<sup>16</sup> Vyjadrenie riaditeľa Greenpeace Slovensko J. Rizmana, <http://blog.aktualne.centrum.sk/blogy/juraj-rizman.php>.

<sup>17</sup> Participation of Non-Governmental Organizations in the Committee on Economic, Social and Cultural Rights, dostupný ako dokument E/C.12/2000/6.

schádza raz za rok za účelom tvorby ďalších politík. V rámci tematických skupín, ktoré si mimovládne organizácie s participačným štatútom vytvorili funguje aj skupina zameraná na zdravie, vidiek a životné prostredie.

Spolupráca s MMVO má rôzne formy, od jednoduchých konzultácií po úzku spoluprácu na konkrétnych projektoch. Experti NGO's sa zúčastňujú na rôznych projektoch ako konzultanti, pravidelne alebo ad hoc prospievajú k práci medzivládnych výborov, pripravujú memorandá pre generálneho tajomníka, predkladajú ústne alebo písomné stanoviská výborom Parlamentného zhromaždenia a Kongresu miestnych a regionálnych samospráv a vystupujú na seminároch a iných stretnutiach, ktoré Rada Európy organizuje.<sup>18</sup>

## 4. Greenpeace International

### 4.1. Ohliadnutie sa za minulosťou a súčasná pozícia

Nie najstaršou, ale v súčasnosti jednoznačne pre celosvetovú verejnosť najviditeľnejšou medzinárodnou mimovládnu organizáciou pôsobiaca v oblasti ochrany životného prostredia je Greenpeace International. Na jej počiatku bola tzv. „Don't Make A Wave Committee“,<sup>19</sup> zaoberajúca sa používaním nukleárnych zbraní (resp. zastavením ich používania v prípade ostrova Amchitka). Na jej stretnutí vo Vancouveri bol zvolený aj jej neskorší názov - Greenpeace. Táto cesta do Vancouveru, bola začiatkom niečoho, čo si vtedy ešte nikto neuvedomoval. Testy nukleárnych zbraní na tomto ostrove Amchitka boli pár mesiacov po misii zastavené a niekoľko odborníkov sa zhodlo, že to bol začiatok konca Studenej vojny. Či už uznáme význam plavby pár mužov v rybárskej lodi, mužov, ktorí verili, že aj jednotlivec dokáže niečo zmeniť alebo nie, tam niekde vznikla organizácia, ktorú svet nenávidí a zároveň miluje.<sup>20</sup>

V súčasnosti pôsobí Greenpeace na medzinárodnej a regionálnej úrovni. Má zastúpenie vo viac ako 40 krajinách sveta a niektorých medzinárodných organizáciách (napr. EÚ, IWC- International Whaling Commission alebo niektoré organizácie OSN).

Sídlom Greenpeace International je Amsterdam (Holandsko). Na jeho čele stojí v súčasnosti prvý Afričan Kumi Naidoo. Okrem neho organizáciu tvorí ďalších 2,400 členov a okolo 15,000 dobrovoľníkov.<sup>21</sup>

Svoje vedenie majú aj regionálne organizácie. Od roku 1993 pôsobí na Slovensku, sídlo má v Bratislave a od roku 2008 je jeho riaditeľom Juraj Rizman. Vývoj tretieho sektora na Slovensku bol poznamenaný predošlým režimom a právnou úpravou. Po druhej svetovej vojne boli zákonom z roku 1951 všetky dobrovoľnícke združenia

---

<sup>18</sup> Zdroj: Rada Európy - 800 miliónov Európanov (2006). Dostupný na: [http://www.radaeuropy.sk/swift\\_data/source/dokumenty/ikre/publikacie/dokumenty/800%20milionov%20Europeanov.pdf](http://www.radaeuropy.sk/swift_data/source/dokumenty/ikre/publikacie/dokumenty/800%20milionov%20Europeanov.pdf).

<sup>19</sup> Založená v roku 1971. Jim Bohlen, Paul Cote, Irwing Stowe - jej prví vedúci.

<sup>20</sup> Výňatok z: HUNTER, R.: *The Greenpeace to Amchitka*, Arsenal Pulp Press 2004, Canada. Dostupný na <http://www.greenpeace.org/international/en/about/history/amchitka-hunter/>, navštívené dňa 29.3.2011.

<sup>21</sup> Podľa <http://en.wikipedia.org/wiki/Greenpeace>.

rozpustené, spolkové organizácie, ktoré tu fungovali, boli podriadené štátu. V osemdesiatych rokoch začali postupne vznikať disidentské iniciatívy, vyvrcholilo to revolúciou a návratom k demokratickému režimu. To je jeden z hlavných dôvodov, prečo u nás Greenpeace vznikol relatívne neskôr (Zákon o združovaní občanov bol prijatý až v roku 1990).

#### 4.2. Pôsobenie, akcie

Greenpeace je pre verejnosť známy najmä svojimi často až kontroverznými akciami proti autoritám a rozhodnutiam, ktoré môžu nepriaznivo vplývať na našu Zem. Organizujú protesty pri summitoch, kampane pre verejnosť a mnoho ďalších akcií na dosiahnutie svojich cieľov (resp. potenciálnych cieľov celého ľudstva).

Pre túto organizáciu však pracujú mnohí odborníci z rôznych oblastí, ktorí sa zúčastňujú na výskumoch, vyjednávaniach a pomáhajú pri vypracovávaní medzinárodných zmlúv, dohovorov, plánoch smerovania environmentálnej politiky. Sú súčasťou pracovných skupín a vyhotovujú posudky. Napríklad je to v prípade Pracovnej skupiny III. pôsobiacej pri IPCC<sup>22</sup> pre Konferenciu Climate Change (2007).<sup>23</sup>

Ďalej, v roku 2008 Greenpeace prezentoval štúdiu Energy (R)evolution - trvalo udržateľná energetická koncepcia pre EÚ.<sup>24</sup> Dr. R. K. Pačauri<sup>25</sup> sa o tomto dokumente vyjadril, že „predstavuje užitočný základ pre zváženie špecifických politických stratégií a rozvoja, ktorý môže byť užitočný nielen celému svetu ale aj jednotlivým krajinám....je zrozumiteľný a vedecky precízny... s konkrétnymi energetickými scenármi pre budúcnosť.“

Už v predošlom texte bola spomenutá aktívna účasť a vedúce postavenie práve Greenpeace International pri rokovaniach o Kartagenskom protokole.

Čo sa týka vzťahu Greenpeace a Organizácie spojených národov, tak Greenpeace International má status konzultanta Kategórie II. (Special Consultative Status).

Oblasť jadrovej energetiky je pre Greenpeace (a aj iné NGO's) jedna z hlavných oblastí, kam smeruje ich činnosť. Ich nátlak v súvislosti so širším využívaním obnoviteľných zdrojov energie (OZE) pôsobí najmä na verejnosť, z hľadiska informovanosti a samozrejme aj na vlády, ktoré by do budúcnosti mali zvážiť väčšiu podporu pre túto myšlienku.

26. marca tohto roku bol z Greenpeace vyslaný radiačný tím do Fukušimy. „Prišli sme do zasiahnutej oblasti, aby sme priniesli svedectvo o dopadoch tejto krízy a poskytli

<sup>22</sup> The Intergovernmental Panel on Climate Change. Medzivládny výbor, založený UNEP-om (Program OSN pre životné prostredie) a WMO (Svetovou Metrologickou Organizáciou). Pracovná skupina III. pôsobila v oblasti politiky emisií.

<sup>23</sup> Išlo o technickú analýzu: LAZARUS, M., et al., 1993. *Free Energy Future: The Next Energy Transition: a Technical Analysis for Greenpeace International*.

<sup>24</sup> Jej český preklad je dostupný na: <http://www.energetickarevoluce.cz/ER-CZ-web-compressed.pdf>.

<sup>25</sup> Riaditeľ inštitútu energie a zdrojov a predseda medzivládneho panelu pre Climate Change (IPCC).

nezávislé merania o rádioaktívnej kontaminácii“ (Jan van de Putte).<sup>26</sup> Merania ešte stále prebiehajú a Greenpeace pravidelne informuje o výsledkoch verejnosť a kritizuje japonské úrady, že nedostatočne chránia svojich ľudí.

## 5. Záver

Aj s ohľadom na posledné udalosti je zrejmé, že mimovládne organizácie najväčšmi plnia úlohu informátora a šíriteľa osvetu pre verejnosť v oblasti ochrany životného prostredia a udržateľného rozvoja. Aj napriek mnohým neveriackym pohľadom smerom ku takýmto organizáciám, predstavujú stále jedny z najneustrannejších inštitúcií, a tým pádom by mali pre ľudí predstavovať nezávislý zdroj poznatkov a veľkých odborníkov, ktorí sa dennodenne venujú tejto problematike.

Je samozrejmé, že aj okolo environmentálnej politiky sa točí veľmi veľa peňazí, že má veľa odporcov, a že veľa ľudí organizáciám ako Greenpeace International jednoducho neverí.

Ich úloha a postavenie sa však za posledné roky zlepšilo a posilnilo, čo je dobrý smer, akým by sa medzinárodné právo životného prostredia malo uberať. Zapájaním verejnosti aj prostredníctvom mimovládnych organizácií dosiahneme, že otázka ochrany životného prostredia sa dostane k ľuďom bližšie, že si uvedomia jej naliehavosť, že ďalšie generácie sa už budú rodiť so silnejším a silnejším pocitom, že sa o našu Zem musíme starať, že je to problém každého z nás.

Ľudia, ktorí pre túto organizáciu pracujú, odvádzajú veľa dobrej a hlavne veľa drobnej práce.

Ale kto hovorí, že trepotanie motýlich krídel nemôže spôsobiť tornádo aj niekde na druhej strane Zeme?

---

<sup>26</sup> Vedúci tímu Greenpeace a odborník na radiačnú bezpečnosť. Výrok zverejnený na <http://www.greenpeace.org/slovakia/press/tlacove-spravy/radia-n-t-m-greenpeace-za-na>, navštívené dňa 27.5.2011.



## **Právo na účasť na rozhodovacom procese o veciach životného prostredia vo svetle konania vo veci C-240/09 Lesoochranárske zoskupenie VLK**

*Lenka Kristanová*

1. Úvod.....	170
2. Všeobecne o životnom prostredí.....	170
3. Organizácie na ochranu životného prostredia.....	171
3.1. Lesoochranárske zoskupenie VLK.....	171
4. Právo na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia.....	172
4.1. Vzťah: Slovenská republika a Aarhuský dohovor.....	173
4.2. Relevantné ustanovenia Aarhuského dohovoru.....	173
4.3. Vnútroštátne právo.....	174
4.4. Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky.....	175
4.5. O prejudiciálnych otázkach.....	176
5. Rozsudok.....	178
6. Záver.....	178

### **1. Úvod**

V tomto príspevku sa zaoberám právom na účasť na rozhodovacom procese o veciach životného prostredia. Toto právo a práva s ním súvisiace rozoberám v nižšie spomenutom Aarhuskom dohovore. Tento dohovor prispieva k vytvoreniu si predstavy o záujme na ochrane životného prostredia Európskou úniou a jej členskými štátmi. Lesoochranárske zoskupenie ako konkrétny subjekt, tu vystupuje nielen ako dotknutý účastník sporu, ale toto jeho postavenie zároveň prispieva k objasneniu aplikácie ustanovení dohovoru.

### **2. Všeobecne o životnom prostredí**

Životné prostredie je súbor všetkých činiteľov, s ktorými prichádza do styku živý subjekt, a ktorými je obklopený. Je to prirodzené prostredie pre existenciu organizmov a ich ďalší vývoj. Zložkami životného prostredia sú neživé (anorganické) zložky t. j. voda, pôda, ovzdušie, horniny a samotné organizmy ako jeho živá zložka. Životné prostredie sa zvyčajne chápe ako životné prostredie človeka. V dnešnej dobe tieto dve slová najčastejšie rezonujú v súvislosti s klimatickými zmenami. Ozónová diera a skleníkový efekt budia ekoaktivistov v nočných morách, pričom na druhej strane fabrikanti vypúšťajú do ovzdušia CO<sub>2</sub> a iné nebezpečné škodliviny. Preto jednou zo stratégií EÚ na ochranu klímy a ovzdušia je systém obchodovania s emisiami, aby sa neprekročil ustanovený rámec škodlivín vypustených do ovzdušia. Ďalším záujmom je zachovanie biodiverzity, čo smeruje k zachovaniu ohrozených druhov a ich prirodzeného prostredia. Ak spojíme kvalitu vody a pôdy, zachovanie biodiverzity a ďalšie faktory hovoriace o kvalite životného prostredia, tak hovoríme o stave životného prostredia.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Zákon 17/1992 Zb. o životnom prostredí, § 2.

### 3. Organizácie na ochranu životného prostredia

Životné prostredie, ktoré tvorí prirodzené podmienky pre existenciu človeka a jeho ďalší vývoj si zaslúži náležitú ochranu. Je preto nevyhnuté o neho dostatočne dbať, až pokiaľ nebude vplyvmi človeka natolko znečistené a poškodené, že jeho navrátenie do pôvodného stavu bude zvrátiteľné len čiastočne, prípadne nezvrátiteľné. Ochrana životného prostredia je systematická a vedecky podložená ľudská činnosť, ktorá zahŕňa ochranu okolitého prostredia nutného na uspokojivý život všetkých organizmov na Zemi. Často dochádza k zamieňaniu pojmu ochrany životného prostredia s pojmom ekológia alebo ochrana prírody. V priebehu času sa vytvárajú na jeho ochranu rôzne environmentálne organizácie, zoskupenia, združenia...<sup>2</sup>

Životné prostredie tak podlieha rôznym environmentálnym organizáciám. Environmentálne organizácie sa delia na organizácie medzivládne, vládne a mimovládne. Medzivládne možno ešte klasifikovať na organizácie celosvetové, regionálne a lokálne.

Čo do počtu environmentálnych organizácií, na prvom mieste vedú mimovládne organizácie alebo tzv. NGO's. Ich činnosť sa týka presadzovania úsilia prostredníctvom environmentálneho manažmentu, lobbyingu, presadzovania záujmov na ovplyvnenie verejnej mienky (tzv. advocacy groups) a ochrany prírody.<sup>3</sup> Jednou z celosvetovo najznámejších mimovládnych organizácií je Greenpeace. Jej hlavným cieľom je zachovať život na Zemi v jeho rozmanitosti a zamerať svoju činnosť na celosvetové problémy ako globálne otepľovanie, deforestácia, nadmerný rybolov, komerčný lov veľrýb a antinukleárne problémy. Na dosiahnutie svojich cieľov využíva priame konanie, lobbyng a výskum. Táto globálna organizácia neprijíma financovanie od vlád, korporácií a politických strán. Spolieha sa na viac než 2,8 milióna individuálnych podporovateľov a podpory z finančných grantov.

Jednou z konkrétnych situácií, keď sa Greenpeace zviditeľnila v súvislosti s ochranou životného prostredia, bol problém vplyvu freónov na ozónovú vrstvu. Na začiatku 90.tých rokov zvýšila pozornosť a informovanosť o záležitostiach globálneho otepľovania. Bojovala na poli ochrany životného prostredia proti CFC (chlorofluorocarbon) známejšiemu pod triviálnym názvom freón. V dôsledku toho, prišla Greenpeace na trh s novou radou chladničiek nesúcou rovnomerný názov ako organizácia „Greenfreeze“. Pri ich výrobe sa uplatnila bez freónová technológia výroby chladničiek (CFC- free refrigerator technology).<sup>4</sup>

#### 3.1. Lesoochranárske zoskupenie VLK

LZ VLK je dobrovoľné združenie občanov a je neziskovou organizáciou s právnou subjektivitou, ktorá bola založená v roku 1993. LZ VLK vzniklo ako iniciatíva na zachranu prirodzeného lesa na Zemi. Jej základom je vytváranie a presadzovanie siete

<sup>2</sup> Zákon 17/ 1992 Zb. o životnom prostredí, § 9.

<sup>3</sup> <http://www.greenpeace.org/usa/en/campaigns/>, navštívené 3. apríla 2011.

<sup>4</sup> <http://www.greenpeace.org/usa/en/campaigns/global-warming-and-energy/>, navštívené 3. apríla 2011.

evolučných lesov- chránených území bez akýchkoľvek zásahov- ktorých vývoj je ponechaný na prírodu. Cieľom je dosiahnuť, aby evolučné lesy tvorili 10% územia Slovenska<sup>5</sup> a aby sa na zvyšku územia pri obnove lesov používali prírode blízke spôsoby hospodárenia. Poslaním LZ VLK je taktiež aj vstupovanie do rozhodovacích procesov ovplyvňujúcich lesohospodársku činnosť, predovšetkým do tvorby lesných hospodárskych plánov; kupovaním alebo prenájmom lesných pozemkov a iniciovaním vyhlasovania týchto pozemkov za súkromné prírodné rezervácie; osvetovou činnosťou, vydávaním knižných publikácií, letákov a iných informačných materiálov zoznamujúcich laickú i odbornú verejnosť s nenahraditeľnou funkciou prirodzených lesov v krajine; pomoc pri vypracovaní podkladov na určovanie dlhodobých cieľov a úloh lesného hospodárenia prispieť k zlepšeniu funkcií lesov...<sup>6</sup>

#### 4. Právo na prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia

Dohovor Európskej hospodárskej komisie OSN o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia bol prijatý 25. júna 1998 v dánskom meste Aarhus na štvrtej Ministerskej konferencii v procese *Životné prostredie pre Európu*. Aarhuský dohovor je novým druhom zmluvy o životnom prostredí.

Dohovor spája práva životného prostredia s ľudskými právami; uznáva, že sme dlžný povinnosť budúcim generáciám; ustanovuje, že udržateľný rozvoj môže byť dosiahnutý iba zaangažovaním všetkých držiteľov peňazí; spája vládnu povinnosť splácať účty s ochranou životného prostredia; zameriava sa na interakcie medzi verejnosťou a štátnymi orgánmi v demokratickom kontexte.

Nesmieme zabudnúť, že Dohovor nie je len zmluvou o životnom prostredí, ale aj dohovorom o povinnosti vlády splácať účty, jej transparentnosti a schopnosti reagovať na vonkajšie vplyvy. Taktiež garantuje verejné práva a kladie na zmluvné strany a štátne orgány záväzky, ktoré požadujú prístup k informáciám, účasť verejnosti na rozhodovacom procese a prístup k spravodlivosti.

Dohovor vstúpil do platnosti 30. októbra 2001 potom ako bol ratifikovaný šestnástimi signatármi. K 22. novembru 2009 podpísalo Aarhuský dohovor 44 strán, vrátane Slovenskej republiky (ktorá pristúpila k Dohovoru 5. decembra 2005) a Európskej únie (ktorá k nemu pristúpila 17. februára 2005).<sup>7</sup>

<sup>5</sup> V súčasnosti je rôznym spôsobom chránených takmer 35% územia krajiny- tento systém ochrany je však zložitý, neprehľadný a v konečnom dôsledku nefunkčný, keďže umožňuje zasahovať a ťažiť dokonca aj v 2% najprísnejšie „chránených“ prírodných rezervácií.

<sup>6</sup> <http://www.wolf.sk/sk/kto-sme/stanovy>, navštívené dňa 29. marca 2011.

<sup>7</sup> <http://www.unece.org/env/pp/>, navštívené dňa 3. apríla 2011.

#### 4.1. Vzťah: Slovenská republika a Aarhuský dohovor

Uznesením č. 1840 z 23. septembra 2005 Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas s prístupom k Aarhuskému dohovoru. Dohovor nadobudol v Slovenskej republike platnosť 5. marca 2006.<sup>8</sup>

#### 4.2. Relevantné ustanovenia Aarhuského dohovoru

V preambule Aarhuského dohovoru sa hovorí, že jeho cieľom je prispieť k právu všetkých osôb, súčasných alebo budúcich generácií žiť v životnom prostredí, ktoré je vhodné pre ich zdravie a blahobyt. Na zabezpečenie tohto práva občania musia mať prístup k informáciám, právo podieľať sa na rozhodovacom procese a právo na prístup k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia.

Článok 3 Dohovoru zakotvuje jeho základné ustanovenia. Konkrétne článok 3 ods. 1 ustanovuje: „Každá strana má prijať nevyhnutné legislatívne, administratívne a iné opatrenia, ktoré zahŕňujú opatrenia na dosiahnutie súladu ustanovení tohto dohovoru týkajúcich sa informácií, účasti verejnosti a prístupu k spravodlivosti, taktiež ako riadne vykonávacie opatrenia, s cieľom vytvoriť a udržiavať jasný, transparentný a ucelený rámec pre vykonanie ustanovení tohto dohovoru.“

Článok 6 tohto dohovoru obsahuje viaceré aspekty týkajúce sa účasti verejnosti na rozhodovacom procese. Relevantné ustanovenia tohto článku znejú:

„Každá strana

a) bude uplatňovať ustanovenia tohto článku vo vzťahu k rozhodnutiam, či povoliť navrhované činnosti uvedené v prílohe I;

b) bude podľa svojho vnútroštátneho práva tiež uplatňovať ustanovenia tohto článku na rozhodnutia o navrhovaných činnostiach neuvedených v prílohe I, ktoré môžu mať významný účinok na životné prostredie. Strany určia, či určitá navrhovaná činnosť podlieha týmto ustanoveniam...“

Článok 9 je nazvaný *Prístup k spravodlivosti*. Jeho relevantné ustanovenia znejú:

„(2.) Každá strana, v rámci svojho vnútroštátneho práva, zabezpečí, aby členovia zainteresovanej verejnosti

a) majúci dostatočný záujem alebo, alternatívne,

b) ak pretrváva porušovanie ich práva v prípadoch, kde to právne predpisy strany upravujúce správne konanie požadujú ako predbežnú podmienku,

mali prístup k procesu preskúvania pred súdom a/ alebo iným nezávislým a nestranným orgánom ustanoveným na základe zákona s cieľom napadnúť vecnú a procesnú zákonosť akéhokoľvek rozhodnutia, úkonu alebo opomenutia, podliehajúc článku 6 a v prípadoch stanovených vnútroštátnym právom a bez toho, aby

---

<sup>8</sup> Dňa 5. decembra 2005 bola uložená listina o prístupí Slovenskej republiky k Dohovoru EHK OSN o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia u depozitára dohovoru, generálneho tajomníka OSN. Platnosť nadobudla 90. deň po dátume uloženia listiny o prístupí t.j. 5. marca 2006. Aarhuský dohovor bol publikovaný v Zbierke zákonov pod číslom 43/2006 Z. z.

*boli dotknuté ustanovenia odseku 3, a iným relevantným ustanoveniam tohto dohovoru.*

*O tom, čo predstavuje dostatočný záujem a porušovanie práva, bude rozhodnuté v súlade s požiadavkami vnútroštátneho práva a v súlade s cieľom dať zainteresovanej verejnosti široký prístup k spravodlivosti v rámci rozsahu pôsobnosti tohto dohovoru. Na tento účel sa záujem akejkoľvek mimovládnej organizácie, ktorá spĺňa požiadavky uvedené v článku 2 ods. 5, považuje za dostatočný na účely písmena a). Tieto organizácie budú považované za také, ktorých práva môžu byť porušené na účely písmena b).*

*Ustanovenia odseku 2 nevylučujú možnosť predbežného preskúmania správnym orgánom a nie je nimi dotknutá požiadavka uplatnenia správneho preskúmania pred súdnym preskúmaním, ak takáto požiadavka vyplýva z vnútroštátneho práva.*

*(3.) Navyiac, bez toho, aby boli dotknuté procesy preskúmania uvedené v odsekoch 1 a 2, každá strana zabezpečí, ak sú splnené podmienky uvedené v jej vnútroštátnom práve, ak sú nejaké, aby členovia verejnosti mali prístup k správne alebo súdne konaniu umožňujúcemu napadnutie úkonov a opomenutí súkromných osôb a orgánov verejnej moci, ktoré sú v rozpore s jej vnútroštátnym právom v oblasti životného prostredia....“*

Článok 19 obsahuje ustanovenia týkajúce sa ratifikácie. Článok 19 ods. 5 stanovuje, že „regionálne hospodárske integračné organizácie uvedené v článku 17 budú vo svojich listinách o ratifikácii, prijatí, schválení alebo pristúpení oznamovať rozsah svojich právomocí vo vzťahu k záležitostiam upravovaným týmto dohovorom. Tieto organizácie tiež informujú depozitára o všetkých podstatných zmenách v rozsahu ich právomocí.“<sup>9, 10</sup>

### 4.3. Vnútroštátne právo

Ako bolo vyššie spomenuté, 23. septembra 2005 Národná rada Slovenskej republiky vyslovila súhlas k pristúpeniu k Aarhuskému dohovoru.

Ďalším relevantným právnym predpisom v tomto konaní je zákon č. 71/1967 Zb. o správnom konaní, ktorého § 14 hovorí: „Účastníkom správneho konania je aj ten, kto tvrdí, že môže byť vo svojich právach a právom chránených záujmoch priamo dotknutý.“

Do 30. novembra 2007 ustanovenie § 82 ods. 3 druhá veta zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny, priznávalo štatút účastníka konania združeniam, ktorých cieľom bola ochrana životného prostredia. Tento štatút mali tie združenia, ktoré v stanovenej lehote požiadali o účasť na konaní. Odsek 6 tohto ustanovenia hovorí: „Združenie môže písomne požiadať orgán ochrany prírody, aby ho písomne upovedomil o začatých správnych konaniach, ktorých môžu byť dotknuté záujmy ochrany prírody a krajiny chránené týmto zákonom.“ Podľa odseku 7: „Orgán ochrany prírody, ktorému žiadosť bola doručená, je povinný písomne upovedomiť združenie

<sup>9</sup> Pozri návrhy generálnej advokátky Eleanor Sharston prednesené 15. júla 2010, body 5, 6 a 7.

<sup>10</sup> [http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/aarhus2506\\_1998.pdf](http://enviroportal.sk/pdf/dohovory/aarhus2506_1998.pdf), navštívené dňa 12. apríla 2011.

o začatých správnych konaniach, v ktorých môžu byť dotknuté záujmy ochrany prírody a krajiny chránené týmto zákonom..." Tieto združenia mali možnosť napadnúť akékoľvek prijaté rozhodnutie na súde v súlade s ustanovením § 250 ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku.

Avšak, zákon č. 543/2002 Z. z. bol novelizovaný zákonom č. 554/2007 Z. z. o podrobnostiach o požiadavkách na zariadenia starostlivosti o ľudské telo s účinnosťou od 1. decembra 2007. Dôsledkom tejto novely došlo k zmene postavenia environmentálneho združenia. Tieto združenia už nie sú „účastníkmi konania“ ale „zúčastnenými osobami“. Zmena štatútu týchto združení im bráni v tom, aby mohli samostatne podať žalobu na preskúmanie zákonnosti rozhodnutí. Namiesto toho musia požiadať prokurátora, aby konal v ich mene.

#### 4.4. Spor vo veci samej a prejudiciálne otázky

V konaní vo veci samej je žalobcom Lesoochranárske zoskupenie VLK. Je občianskym združením, ktorého hlavnou činnosťou je ochrana životného prostredia. LZ požiadalo žalovaného, ktorým je Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky (ďalej len „ministerstvo“), aby ho informovalo o akomkoľvek správnom konaní, ktoré môže mať dosah na ochranu prírody a životného prostredia alebo ktoré sa týka udeľovania výnimiek z ochrany určitých druhov na území. Začiatkom roka 2008 bolo LZ upovedomené o viacerých správnych konaniach začatých na podnet viacerých poľovníckych združení alebo iných subjektov, ktoré sa týkali udelenia výnimiek z ochrany chránených živočíchov, ako je medveď hnedý, vstupu do chránených území alebo použitia chemických prípravkov v týchto lokalitách. Jednému z nich, dňa 21. apríla 2008, udelilo ministerstvo výnimku z podmienok ochrany medveďa hnedého. Následne na to, sa LZ obrátilo na ministerstvo, so žiadosťou o priznanie postavenia „účastníka konania“ v správnom konaní, týkajúcom sa udeľovania týchto výnimiek alebo povolení, a na tento účel sa odvolalo na Aarhuský dohovor. Ministerstvo zamietlo jeho žiadosť a zamietlo aj rozklad, ktorý LZ podalo proti tomuto zamietnutiu. Taktiež uviedlo, že Aarhuský dohovor je medzinárodnou zmluvou, ktorej účinnosť je podmienená jej prebratím do vnútroštátneho práva. Vyjadrilo názor, že podľa čl. 9 ods. 2 a 3 Aarhuského dohovoru je adresátom Slovenská republika a tieto ustanovenia samy osebe neobsahujú nijaké jednoznačne formulované základné právo alebo slobodu, ktorá by bola priamo aplikovateľná v zmysle teórie „samovykonávacích zmlúv“ v medzinárodnom práve verejnom na orgány verejnej moci.

LZ podalo žalobu na Krajský súd Slovenskej republiky v Bratislave proti týmto dvom rozhodnutiam, v ktorej najmä tvrdilo, že ustanovenia článku 9 ods. 3 majú priamy účinok. Tento súd po preskúmaní napadnutého rozhodnutia, žalobu LZ zamietol. Svoje rozhodnutie odôvodnil tým, že z logického ani gramatického výkladu čl. 9 ods. 2 a 3 žalobcovi nevyplyva právo byť účastníkom správneho alebo súdneho konania. Naopak Aarhuský dohovor vyžaduje, aby zmluvné strany prijali opatrenia vnútroštátneho práva (v neurčitej dobe), ktoré umožnia dotknutej verejnosti zúčastniť sa preskúmania rozhodnutí na činnostiach uvedených v článku 6 tohto dohovoru pred súdmi alebo správnymi orgánmi.

LZ podalo odvolanie na Najvyšší súd Slovenskej republiky, ktorý konanie prerušil a položil Európskemu súdnemu dvoru prejudiciálne otázky:

1. Je možné článku 9 Aarhuského dohovoru, a to najmä jeho odseku 3, s prihliadnutím na hlavný cieľ sledovaný touto medzinárodnou zmluvou, tzn. že narúša klasickú koncepciu aktívnej legitímácie tým, že priznáva postavenie účastníka konania verejnosti, resp. zainteresovanej verejnosti, priznať bezprostredný účinok („self-executing effect“) medzinárodnej zmluvy na situácie, keď Európska Únia po tom, ako dňa 17. 02. 2005 pristúpila k tejto medzinárodnej zmluve, nevydala do dnešného dňa komunitárny predpis vykonávajúci uvedenú zmluvu pre podmienky komunitárneho práva?
2. Je možné článku 9 Aarhuského dohovoru, a to najmä jeho odseku 3, potom, čo sa stal súčasťou komunitárneho práva, priznať účinok priamej aplikovateľnosti alebo priameho účinku komunitárneho práva v zmysle ustálenej judikatúry Európskeho súdneho dvora?
3. Ak je odpoveď na otázku 1 a 2 kladná, potom je možné vykladať čl. 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru s prihliadnutím na hlavný cieľ sledovaný touto medzinárodnou zmluvou, že pod pojem „úkony orgánu verejnej správy“ je nutné zahrnúť aj úkon spočívajúci vo vydaní rozhodnutia, tzn. že možnosť prístupu verejnosti k súdnemu konaniu v sebe zahŕňa aj právo napadnúť samotné rozhodnutie správneho orgánu, ktorého nezákonnosť spočíva v dopade na životné prostredie?<sup>11</sup>

#### 4.5. O prejudiciálnych otázkach

V prvej a druhej otázke sa vnútroštátny súd v podstate pýta, čo majú jednotlivci a najmä združenia na ochranu životného prostredia robiť, ak chcú napadnúť rozhodnutie udeľujúce výnimku z režimu ochrany životného prostredia, ktorý zaviedla smernica o biotopoch. Svoju aktívnu legitimáciu môžu vyvodiť z práva Únie, a to najmä vzhľadom na článok 9 ods. 3 Aarhuského dohovoru, v súvislosti s ktorým sa Najvyšší súd pýta, či má priamy účinok.

Aarhuský dohovor bol najprv podpísaný Spoločenstvom a následne schválený.<sup>12</sup> Z tohto úkonu vyplýva, že ustanovenia tohto dohovoru sú odvtedy neoddeliteľnou súčasťou právneho poriadku Únie. Následne bol tento dohovor uzatvorený Spoločenstvom a všetkými jeho členskými štátmi na základe delenej právomoci a z toho vyplýva, že Súdny dvor, na ktorý sa subjekt obráti, má právomoc stanoviť hranicu rozdeľujúcu povinnosti, ktoré má Únia, a tie, ktoré majú len členské štáty.

Preto je potrebné určiť, či v oblasti, na ktorú sa vzťahuje článok 9 ods. 3 dohovoru, využila Únia svoju právomoc a prijala ustanovenia týkajúce sa výkonu záväzkov z neho vyplývajúcich. V prípade, že by tak neurobila, na záväzky vyplývajúce z článku

<sup>11</sup> Rozsudok z 8. marca 2011 vo veci C- 240/09, Lesoochranárkse zoskupenie VLK proti Ministerstvo životného prostredia Slovenskej republiky, Zb. 2011, s. I- 156382, bod 23, navštívené dňa 12. apríla 2011.

<sup>12</sup> Rozhodnutie 2005/370.

9 ods. 3 dohovoru by sa aj naďalej vzťahovalo vnútroštátne právo členských štátov. V takom prípade by prináležalo súdom týchto členských štátov, aby na základe vnútroštátneho práva určili, či sa môžu jednotlivci odvolávať priamo na normy tejto medzinárodnej dohody, ktoré sa týkajú tejto oblasti, alebo prípadne či ich tieto sudy musia uplatniť aj bez návrhu.

Na druhej strane, ak by sa konštatovalo, že Únia využila svoju právomoc a prijala ustanovenia v oblasti, ktorej sa týka článok 9 ods. 3 dohovoru, uplatnilo by sa právo Únie a prináležalo by Súdnemu dvoru, aby určil, či ustanovenie predmetnej medzinárodnej dohody má priamy účinok.

V oblasti ochrany životného prostredia má Únia výslovnú externú právomoc. Súdny dvor taktiež rozhodol, že záležitosť, ktorá ešte nebola predmetom právnej úpravy Únie, patrí do práva Únie len vtedy, keď je táto záležitosť upravená v dohodách uzatvorených Úniou a jej členskými štátmi a týka sa oblasti, ktorú už vo veľkej miere upravuje právo Únie. Keďže toto ustanovenie Aarhuského dohovoru sa môže uplatniť tak na situácie, na ktoré sa vzťahuje vnútroštátne právo, tak aj na situácie na, ktoré sa vzťahuje právo Únie. Vystáva tu záujem na tom, aby toto ustanovenie malo jednotný výklad bez ohľadu na to, aké sú podmienky, za akých sa má uplatniť. Preto má Súdny dvor právomoc vykladať článok 9 ods. 3 dohovoru a najmä má právomoc vyjadriť sa, či má tento článok priamy účinok alebo nie. V tejto súvislosti sa ustanovenie dohody uzatvorenej medzi Úniou a členskými štátmi musí považovať za ustanovenie s priamym účinkom, ak predmet a povaha tejto dohody obsahuje jasnú a presnú povinnosť, ktorej splnenie a účinky nezávisia od vydania žiadneho ďalšieho aktu. Avšak, ustanovenia článku 9 ods. 3 neobsahujú žiadnu jasnú a presnú povinnosť, aby sa ňou riadila právna situácia jednotlivcov. Práva uvedené v príslušnom článku majú jednotlivci len v prípade, ak sú splnené podmienky uvedené vo vnútroštátnom práve, ak vôbec nejaké sú. Z tohto vyplýva, že uvedené ustanovenie dohovoru bude vyvolávať účinky až po vydaní neskoršieho aktu.

V prípade, ak by neexistovala právna úprava Únie v danej oblasti, každý štát by si mal upraviť procesné podmienky žalôb určených na zabezpečenie ochrany práv, ktoré im plynú z práva Únie. Členské štáty nesú v každom prípade zodpovednosť za zabezpečenie účinnej ochrany týchto práv. Procesné podmienky na zabezpečenie práv plynúcich z práva Únie nesmú byť menej výhodné ako procesné podmienky vnútroštátneho práva. Je ťažko predstaviteľné, pripustiť taký výklad článku 9 ods. 3 dohovoru, ktorý by narušil účinnú ochranu práva Únie v oblasti životného prostredia a spôsobil nemožnosť výkonu práv zverených členským štátom právom Únie.

Z toho vyplýva, že keď ide o druh chránený právom Únie a zároveň smernicou o biotopoch, prináleží súdu zabezpečiť účinnú súdnu ochranu v daných oblastiach, pretože patria do práva Únie týkajúceho sa životného prostredia a súd by mal poskytnúť taký výklad vnútroštátneho práva, ktorý bude v čo najväčšej možnej miere v súlade s cieľmi stanovenými v článku 9 ods. 3 dohovoru. Prináleží preto vnútroštátnemu súdu, aby poskytol taký výklad procesného práva týkajúceho sa podmienok, ktoré je potrebné splniť na podanie správneho opravného prostriedku alebo žaloby. Tento súd by mal zohľadniť nielen ciele ustanovené v článku 9 ods. 3 dohovoru, ale aj cieľ účinnej súdnej ochrany práv poskytovaných právom Únie, aby



mohla organizácia na ochranu životného prostredia, ako je zoskupenie VLK, napadnúť na súde rozhodnutie prijaté v rámci správneho konania, ktoré by mohlo byť v rozpore s právom Únie v oblasti životného prostredia.

## **5. Rozsudok**

Súdny dvor (Veľká komora) rozhodol, že článok 9 ods. 3 Dohovoru o prístupe k informáciám, účasti verejnosti na rozhodovacom procese a prístupe k spravodlivosti v záležitostiach životného prostredia schváleného v mene Európskeho spoločenstva rozhodnutím Rady 2005/370/ES zo 17. februára 2005 nemá priamy účinok v práve Únie. Prináleží však vnútroštátnemu súdu, aby poskytol taký výklad procesného práva týkajúceho sa podmienok, ktoré je potrebné splniť na podanie správneho opravného prostriedku alebo žaloby, ktorý bude v čo najväčšej možnej miere v súlade tak s cieľmi článku 9 ods. 3 dohovoru, ako aj s cieľom účinnej súdnej ochrany práv poskytovaných právom Únie, aby mohla organizácia na ochranu životného prostredia, akou je Lesoochranárske zoskupenie VLK, napadnúť na súde rozhodnutie prijaté v rámci správneho konania, ktoré by mohlo byť v rozpore s právom Únie v oblasti životného prostredia.

## **6. Záver**

Konanie vo veci C- 240/09 jednoznačne prispelo k prehľadnosti a nastoleniu istoty v práve. Je dobré, že sa dospelo k jasnému výkladu ustanovenia článku 9 ods. 3 Aarskú dohovoru, pretože ustanovenia tohto dohovoru, a taktiež najrozpornejší článok 9 ods. 3 prestal byť rozporným a stal sa jasne aplikovateľným do budúcich sporov. Taktiež rozsudok, v tejto veci vynesенý, potvrdil dôležitosť ochrany životného prostredia a zároveň dôležitosť organizácií, zoskupení a ďalších iných združení, ktorých cieľom je táto ochrana. Všetky tieto skutočnosti prispeli k tomu, aby zlepšovanie podmienok nášho životného prostredia bolo na prvom mieste a aby možnosť informovanosti bola zaručená každému subjektu, ktorý na tom má záujem.

**V.**  
**Práca Komisie pre medzinárodné  
právo na témach súvisiacich  
s ochranou životného prostredia**

## Ochrana osôb v prípade prírodných katastrof

*Lubica Straková*

1. Pracovné postupy Komisie pre medzinárodné právo.....	180
2. Humanitárne perspektívy pri ochrane osôb v prípade prírodných katastrof.....	182
2.1. Problémové body v definičnom vymedzení.....	182
2.2. Klimatické zmeny .....	183
2.3. Občianska spoločnosť a mimovládne organizácie.....	184
2.4. Prevencia a príprava (Hoygo rámec činnosti).....	185
2.5. Právo na humanitárnu pomoc.....	185
3. Presídľovanie v dôsledku klimatických zmien. Kto tým bude ovplyvnený a aké sú medzery v normatívnom rámci na ich ochranu?.....	186
3.1. Klimatické zmeny – obsahová súvislosť.....	186
3.2. Charakter činnosti, dotknuté osoby, rámec ochrany.....	187
3.3. Vyplnenie normatívnych medzier: Kritériá definovania odlišných kategórií dotknutých osôb.....	188
4. Záver.....	189

### 1. Pracovné postupy Komisie pre medzinárodné právo

Problematika ochrany osôb v prípade prírodných katastrof patrí do pôsobnosti Komisie pre medzinárodné právo. Komisia pre medzinárodné právo bola založená Valným zhromaždením OSN v roku 1948 na podporu progresívneho rozvoja medzinárodného práva a jeho kodifikáciu. Výročné zasadnutia sa konajú v OSN v Ženeve.<sup>1</sup> Pracovné postupy komisie upravuje jej štatút, ktorý bol pôvodne schválený Valným zhromaždením 21. 11. 1947 a zmenený 12. 12. 1950, 3. 12. 1955 a 18. 11. 1981. Skladá sa z 34 členov, ktorí musia byť expertmi v medzinárodnom práve, do funkcie sú zvolení Valným zhromaždením zo zoznamu kandidátov navrhnutých vládami členských štátov OSN.<sup>2</sup>

Konečný výsledok Dohovoru Komisia v tejto oblasti stále nedokončila, momentálne sú zatiaľ len navrhnuté jednotlivé články tohto Dohovoru.<sup>3</sup> Komisia na svojom 61. zasadnutí v Ženeve v roku 2009 vzala na vedomie návrhy článkov 1-5 predbežne prijaté Redakčným výborom (A/CN.4/L.758):

#### **Článok 1**

##### **Rozsah**

*Tento návrh článku sa vzťahuje na ochranu osôb v prípade katastrof.*

#### **Článok 2**

##### **Účel**

*Účelom tohto návrhu článkov je uľahčiť primeranú a efektívnu reakciu na katastrofy, ktorá spĺňa základné požiadavky dotknutých osôb s plným rešpektovaním ich práv.*

<sup>1</sup> Pre viac informácií pozri: Drafting Committee Chairman's statement, sprístupnený na [http://untreaty.un.org/ilc/sessions/61/2009\\_DC\\_Chairman\\_Protection\\_31July2009.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/sessions/61/2009_DC_Chairman_Protection_31July2009.pdf).

<sup>2</sup> Prístupné na: [http://en.wikipedia.org/wiki/International\\_Law\\_Commission](http://en.wikipedia.org/wiki/International_Law_Commission).

<sup>3</sup> Pre viac informácií pozri: [http://untreaty.un.org/ilc/guide/6\\_3.htm](http://untreaty.un.org/ilc/guide/6_3.htm).

### **Článok 3**

#### **Definícia katastrofy**

„Katastrofa“ znamená nepriaznivú udalosť alebo sériu udalostí, ktorej následkom sú rozsiahle straty na životoch, obrovské ľudské utrpenie a strach alebo vo veľkom meradle spôsobené materiálne škody alebo škody na životnom prostredí spôsobujúce vážne narušenie fungovania spoločnosti.

### **Článok 4**

#### **Vzťah s medzinárodným humanitárnym právom**

Tento návrh článkov sa nevzťahuje na situácie, na ktoré sú uplatniteľné pravidlá medzinárodného humanitárneho práva.

### **Článok 5<sup>4</sup>**

#### **Povinnosť spolupracovať**

V súlade s týmto návrhom článkov štáty podľa potreby spolupracujú medzi sebou, s Organizáciou Spojených národov a inými príslušnými medzivládnyimi organizáciami, Medzinárodnou federáciou Červeného kríža a Červeného polmesiaca a Medzinárodným výborom Červeného kríža a s vhodnými mimovládnyimi organizáciami.<sup>5</sup>

Na svojom 62. zasadnutí v roku 2010 Komisia predbežne prijala návrh článkov 1-5, ktoré vzala na vedomie v roku 2009, ako aj komentáre k nim. Ďalej vzala na vedomie návrh článkov 6-9 predbežne prijatý Redakčným výborom (A/CN.4/L.776):

### **Článok 6**

#### **Humanitárne zásady reakcie na katastrofu**

Reakcia na katastrofy sa uskutoční v súlade so zásadami ľudskosti, neutrality a nestrannosti, na základe nediskriminácie a so zreteľom na potreby osobitne zraniteľných.

### **Článok 7**

#### **Ľudská dôstojnosť**

V reakcii na katastrofy, štáty, príslušné medzivládne organizácie a relevantné mimovládne organizácie majú rešpektovať a chrániť prirodzenú dôstojnosť ľudskej osoby.

### **Článok 8**

#### **Ľudské práva**

Osoby postihnuté katastrofami majú právo, aby sa rešpektovali ich ľudské práva.

### **Článok 9**

#### **Úloha zasiahnutého štátu**

1. Zasiahnutý štát, na základe svojej suverenity, má povinnosť zabezpečiť ochranu osôb a poskytnúť pomoc pri katastrofách na svojom území.

---

<sup>4</sup> Návrh článku 5 bol prijatý s tým, že ustanovenia o primárnej zodpovednosti postihnutého štátu budú zahrnuté v súbore návrhu článkov v budúcnosti.

<sup>5</sup> Prístupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G09/626/84/PDF/G0962684.pdf?OpenElement>.

2. Príslušný štát má primárnu úlohu v konaní, kontrole, koordinácii a dozoru nad touto pomocou.<sup>6</sup>

## 2. Humanitárne perspektívy pri ochrane osôb v prípade prírodných katastrof

### 2.1. Problémové body v definičnom vymedzení

#### 2.1.1. Prírodné katastrofy alebo nehody spôsobené zlyhaním ľudského faktora?

Pojem katastrofa alebo prírodná katastrofa nie je nikde definovaný. Hoci je zrejmé, že zameranie komisie je komplexné, nie je jasné, či je cieľom zaoberať sa iba katastrofami v dôsledku prírodných katastrof alebo aj katastrofami v dôsledku ľudskej činnosti alebo nečinnosti (napríklad chemické úniky alebo priemyselné havárie). V tomto prípade bude ťažké určiť hranicu, ktorá tieto nejasnosti vyrieši. Problém je v definovaní prírodných katastrof a nehôd spôsobenými zlyhaním ľudského faktora. Niektorí by mohli ísť tak ďaleko, že tvrdia, že neexistujú žiadne „prírodné“ katastrofy a „katastrofa“ je výsledkom zlyhania inštitúcií na predchádzanie negatívnych účinkov prírodných javov alebo neschopnosť adekvátne reagovať. Veľa filantropov pripustilo spoločnú zodpovednosť medzi prírodnými javmi a ľudskými činmi. Napríklad, zvýšená masa padajúcej pôdy v Nepále je dôsledkom oboch faktorov, a to prírodného a tiež ľudského faktora - odlesňovaním. Je teda možné oddeliť zodpovednosť týchto katastrof, ak sú tvorené oboma faktormi? Tieto záležitosti vedú k otázkam o zodpovednosti - čo je hlavným bodom riešenia problému katastrof vytvorenými ľuďmi. Ak povedzme, vedci a inžinieri by boli schopní rozdeliť túto zodpovednosť medzi prírodný jav a vládnu činnosť alebo nečinnosť (zlyhanie ochraňovať), do akej miery by mali byť príslušné orgány zodpovedné?

#### 2.1.2. Choroby ako prírodné katastrofy?

Druhý problém súvisiaci s definíciami sa týka ochorení. Správa komisie nespomína epidémie ako prírodnú katastrofu, a predsa medzinárodné humanitárne spoločenstvo sa domnieva, že hrozba pandémie, napríklad choroba šialených kráv (BSE) z roku 2000 a ťažký akútne respiračný syndróm (SARS) z roku 2005, je ako prírodná katastrofa. Epidémie sú spôsobené prírodnými javmi alebo vyplývajú z nedostatku ľudskej kontroly alebo z oboch spomenutých faktorov? Mali by byť tieto širokospektrálne ochorenia na rovnakej úrovni ako geologické alebo s počasím súvisiace problémy? Ak sú pandémie považované podobne za typ prírodnej katastrofy, potom sa objavujú otázky ako urobiť oddeľujúcu čiaru medzi chorobami a prípadmi núdze. Často sa vyskytli kruté argumenty, napríklad v humanitárnom spoločenstve o tom, či HIV/AIDS by mal byť považovaný za „prírodnú katastrofu“. Mali by biologické javy, ako ochorenie rastlín alebo slintačka a krívačka, ktoré príležitostne ochromujú eko-

---

<sup>6</sup> Prístupné na: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G10/616/60/PDF/G1061660.pdf?OpenElement>.

nomiku krajín (Argentína, Západná Afrika)<sup>7</sup> byť považované za prírodné katastrofy? Toto nie sú len filozofické diskusie o definíciách.

### 2.1.3. Rýchly a pomalý začiatok katastrof

Tretí problém súvisiaci s definíciami, ktorý sa často vyskytuje v humanitárnych kruhoch: vzťah medzi rýchlym začiatkom a pomalým začiatkom katastrof. Podľa správy komisie katastrofy s rýchlym začiatkom sú cyklóny, hurikány, zemetrasenia. Otázkou je, či katastrofy s pomalým začiatkom, ako obdobie sucha, pomalé rozširovanie púšte sú tej istej podstaty ako katastrofy s rýchlym začiatkom alebo by mali byť považované za jedny z nespočetných kontextových činiteľov, ktoré ovplyvňujú každodenný ľudský život a ktoré tiež prispievajú k rozhodovaniu o ekonomickej migrácii? Je to záležitosť, ktorá sa stane viac dôležitou v budúcnosti. Napríklad ľudia, ktorí migrujú kvôli pohromám s pomalým začiatkom, pretrvávajúcemu suchu majú privilegovaný nárok na medzinárodné spoločenstvo, v porovnaní s ľuďmi, ktorí utekajú pred nekončnou chudobou? Je reakcia medzinárodného spoločenstva na ľudí utekajúcich z ich domovov pre prírodné podmienky úlohou znášať utrpenie? Dôsledky zemetrasenia sú vecou minút, tsunami hodín, hurikánov a cyklónov dní, záplav týždňov, obdobia sucha počas niekoľkých mesiacov, či dokonca rokov. Je možné teda urobiť deliacu čiaru medzi rýchlo a pomaly postupujúcou katastrofou? Alebo je vôbec táto otázka času správna, či konkrétny jav spôsobuje katastrofu?

Definícia prírodnej katastrofy použitá v Prevádzkových pokynoch o ľudských právach a prírodných katastrofách (Operational Guidelines on Human Rights and Natural Disasters) je: dôsledky udalosti spôsobené prírodnými nebezpečenstvami, ktoré presahujú miestne odozvy a vážne ovplyvňujú sociálny a ekonomický vývoj regiónu.<sup>8</sup> Pokyny a reakcie Medzinárodného práva na katastrofy (The International Disaster Response Law Guidelines) predkladajú definíciu cez Medzinárodnú organizáciu Červeného kríža a Červeného polmesiaca - katastrofa je vážne narušenie fungovania spoločnosti, čo predstavuje významné a rozsiahle ohrozenie ľudského života, zdravia, majetku alebo životného prostredia, či už v dôsledku nehody, prírodnej alebo ľudskej činnosti alebo ako rýchlo sa vyvíjajúce alebo ako dôsledok dlhotrvajúceho procesu, s výnimkou ozbrojeného konfliktu.

## 2.2. Klimatické zmeny

Vedecké poznatky ukazujú na to, že klimatické zmeny sú skutočné, prejavujú sa rôznymi spôsobmi a majú dosah na ľudí. Je jasné, že počet a závažnosť prírodných kata-

<sup>7</sup> Pre viac informácií pozri: *Consolidated Appeal for West Africa 2005 – Mid-Year Review*, 29 June 2005: <http://ochaonline.un.org/cap2005/webpage.asp?Page=1301>.

<sup>8</sup> Inter-Agency Standing Committee, *Protecting Persons affected by Natural Disasters: IASC Operational Guidelines on Human Rights and Natural Disasters*, Washington, DC: Brookings-Bern Project on Internal Displacement, June 2006.

strof sa zvyšuje.<sup>9</sup> V analýze hladiny mora a búrok od roku 1990, Kerry Emanuel z Massachusettského technologického inštitútu zistil, že počet cyklónov sa prudko zvýšil za posledné desaťročia. Veľkosť a rýchlosť týchto cyklónov sa od roku 1970 takmer zdvojnásobila, doba trvania hurikánov a cyklónov sa zvýšila zhruba o 60% od roku 1949 a priemerný vrchol vetra sa zvýšil o 50% od roku 1970.<sup>10</sup> Kalkutská výskumná skupina uvádza, že 7% zemskej masy Indického štátu Assam sa stratilo kvôli zosuvom pôdy, čo je vzhľadom na meniace sa modely topiaceho ľadovca v Nepále, možné z veľkej časti pripísať klimatickým zmenám. Malé ostrovné štáty už informujú o zvyšovaní morskej hladiny, ktorá ako predpokladajú vedci, bude mať za následok nielen zánik pevniny, ale aj národov, kultúr, identít, jazykov...

Na podnet zástupcu generálneho tajomníka pre ľudské práva vysídlených osôb, Waltera Kälina, interná agentúra stáleho zastúpenia identifikovala veľké nedostatky a medzery v medzinárodnom právnom systéme v reagovaní na premiestňovaných ľudí v dôsledku klimatických zmien. Konkrétne tých vysídlených cez medzinárodnú hranicu, ktorých územie sa stáva neobývatelným v dôsledku environmentálnych činiteľov vychádzajúcich z klimatických zmien a tých, ktorí sú postihnutí zníženou dostupnosťou vody a nedostatkom úrody.

Diskusie o klimatických zmenách často prinášajú otázky súvisiace so zodpovednosťou štátu a toto môže byť jeden z dôvodov prečo komisia nikdy nespomenula klimatické zmeny vo svojej správe.

### **2.3. Občianska spoločnosť a mimovládne organizácie**

V dokumente *Prevádzkové pokyny o ľudských právach a prírodných katastrofách* nie sú sústredené úlohy, ktoré zohrávajú mimovládne organizácie a ďalšie miestne komunity. Nie je tam spomenuté ani to, že množstvo ľudí je zachránených práve miestnymi komunitami a mimovládnymi organizáciami. Výrazne chýba aj úprava ako sa vysporiadať s veľkým záujmom ľudí, ktorí chcú pomôcť obetiam prírodných katastrof.

V roku 2007 boli hrozné záplavy koncentrované v Bihari (India), ktoré postihli 28 miliónov ľudí. Podľa Indického inštitútu na obmedzovanie katastrof, národná vláda vyčlenila obmedzené prostriedky a pár politických predstaviteľov navštívilo región. Miestna vláda, ktorá by si to mala vziať na zodpovednosť a koordinovať tieto veci sa ukázala ako neschopná a skorumpovaná. Medzitým agentúry OSN, medzinárodné mimovládne organizácie a ďalších 30 000 registrovaných miestnych mimovládnych organizácií v Bihare bolo pripravených na pomoc.<sup>11</sup> V koordinačných mechanizmoch je potrebná flexibilita, ale seriózne, ako môže byť dosiahnutá pri takom množstve

<sup>9</sup> Pre viac informácií pozri: FERRIS, E.: *Making Sense of Climate Change, Natural Disasters, and Displacement: A Work in Progress*, [Brookings-Bern Project on Internal Displacement](#), Dec. 2007.

<sup>10</sup> EMANUEL, K.: Increasing Destructiveness of Tropical Cyclones over the Past 30 Years. In: *Nature*, 436 (4 August 2005), s. 686-688.

<sup>11</sup> Southasiadisasters.net, "The Bihar Floods 2007: A Devastating Disaster," *2007 Floods in South Asia: From Impact to Knowledge*, Special Issue 39, October 2007, s. 7.

medzinárodných, a špeciálne miestnych a národných humanitárnych skupinách? Ako môže niekto organizovať 30 000 organizácií + ďalších dobrovoľníkov? Je tiež dôležité si uvedomiť, že vlády nie sú monolitné a odpovede týkajúce sa katastrof zvyčajne vyžadujú činnosť odlišných vládnych ministerstiev, ozbrojených vojsk aj civilistov a celý rad subjektov na provinčnej, okresnej a obecnej úrovni. Aj keď je národnou povinnosťou určiť kto, ako a na akej vládnej úrovni zodpovedá, zapojenie ďalších rôznych sektorov určite komplikuje úsilie o koordináciu.

#### 2.4. Prevencia a príprava (Hoygo rámec činnosti)

Hoygo rámec činnosti, hoci to nie je právne záväzný medzinárodný nástroj, potvrdzuje povinnosť štátov, aby sa pokúsili znížiť riziko katastrof.<sup>12</sup> Má vláda za úlohu zamedziť katastrofám alebo škodlivým následkom prírodných katastrof? Európsky súd pre ľudské práva zistil, že vláda v Turecku a Rusku zlyhala vo svojej zodpovednosti ohľadom ochrany obyvateľstva. V prípade Önergyildiz (Turecko, 2004),<sup>13</sup> aj napriek dvojročnému varovaniu vopred, 39 ľudí zahynulo pri výbuchu metánu na verejnom mieste situovanom na svahu v Ümraniye, Istanbul. V Budayeve (Rusko, 2008), súd priznal povinnosť štátu chrániť ľudské životy v prípade prírodných katastrof. V roku 2000 zosuv pôdy v Tyrnauze (stredný Kaukaz) spustil riekou Gerhozhan-su, ktorá zabíjala a ničila stavby, ktoré jej ležali v ceste. Poškodená retenčná nádrž podobnou spúšťou v roku 1999 ostala v havarijnom stave. Vláda nedokázala prijať potrebné opatrenia, napriek varovaniu štátneho metrologického inštitútu. V oboch prípadoch súd nariadil vládam zaplatiť značné odškodné pozostalým.

#### 2.5. Právo na humanitárnu pomoc

Správa hovorí o nedostatku konsenzu v medzinárodnom právnom spoločenstve o individuálnom práve na humanitárnu pomoc. Ak sa na jednej strane zaoberáme otázkou, či má medzinárodné spoločenstvo právo alebo povinnosť poskytnúť humanitárnu pomoc, na druhej strane sa otvára otázka oveľa viac komplikovaná týkajúca sa prístupu k humanitárnej pomoci. I keď táto otázka prístupu je najťažšia a veľmi spolitizovaná, správa komisie sa odvoláva na diskusiu o „zodpovednosti chrániť“, všímajúc si ťažkosti použitia tohto konceptu v prípade katastrof. Odpoveď vlády Myanmaru na Cyklón Nargis v máji 2008 viedla k vášnivej diskusii o práve a povinnosti medzinárodného spoločenstva reagovať, keď je národná vláda neochotná alebo neschopná poskytnúť pomoc svojim ľuďom. Jedná sa o spornú otázku, ktorá občas vyvoláva súťaženie medzi národnou suverenitou a medzinárodnými ľudskými právami. Dokonca aj pri zásahoch je to niekedy dosť sporné a vyskytuje sa hnev miestnych, keď príde medzinárodné spoločenstvo, lebo miestni ktorí pomáhajú sa cítia odsunutí na vedľajšiu koľaj.<sup>14</sup>

<sup>12</sup> Pre viac informácií pozri: “Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters,” Extract from the final report of the World Conference on Disaster Reduction (A/CONF.206/6).

<sup>13</sup> Rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva: Önergyildiz v. Turecko, z 30. 11. 2004.

<sup>14</sup> Prístupné na:  
[http://www.brookings.edu/speeches/2009/0421\\_natural\\_disasters\\_ferris.aspx#\\_ftn9](http://www.brookings.edu/speeches/2009/0421_natural_disasters_ferris.aspx#_ftn9).



### 3. Presídľovanie v dôsledku klimatických zmien. Kto tým bude ovplyvnený a aké sú medzery v normatívnom rámci na ich ochranu?

#### 3.1. Klimatické zmeny – obsahová súvislosť

Zmena klímy je zvyčajne považovaná za „globálne otepľovanie“ a ako taká ešte nepremiestňuje ľudí. Skôr klimatické zmeny vyvolávajú účinky na životné prostredie, ktoré môžu zhoršiť alebo znemožniť ľuďom prežiť tam, kde žije. Väčšinu príčin vysídlenia vyvolávajú klimatické zmeny, ako sú záplavy, hurikány, rozširovanie púští alebo dokonca „potápanie“ úsekov pôdy,<sup>15</sup> čo nie je nič nové. No ich frekvencia a rozsah sa pravdepodobne zvýši.

Výzvou je lepšie analyzovať príčiny vysídľovania, identifikovať oblasti, kde môžu dôsledky klimatickej zmeny najpravdepodobnejšie nastať a posúdiť charakter núteného vysťahovania a ďalšie presuny obyvateľstva, ktoré by sa mohli uplatniť.

V tomto zmysle bude asi potrebné preskúmať už existujúce medzinárodné legálne nástroje a preskúmať spôsoby vyplnenia medzier v ochrane. V tomto ohľade môže byť užitočná nasledujúca (nezáväzná a hypotetická) typológia:<sup>16</sup>

- Vzostup hydro-meteorologických katastrof, ako napríklad hurikány/tajfúny/cyklóny alebo zosuvy pôdy, sa vyskytujú vo väčšine regiónov, ale africké a ázijské riečne osídlenia budú pravdepodobne najviac postihnuté. Tieto katastrofy môžu vo veľkom meradle spôsobiť vysídlenie a obrovské ekonomické náklady, ale v závislosti na prebúdžajúcom úsilí, vysťahovanie nemusí byť dlhodobé a návrat je v princípe stále možný. Netreba zabúdať, že tieto hydro-meteorologické katastrofy sú spôsobené prevažne klimatickými zmenami, ale iné katastrofy ako sopky alebo zemetrasenia pravdepodobne nemajú také spojenie s klimatickými zmenami. Avšak, tiež môžu spôsobiť pohyb ľudstva a s takými osobami by sa nemalo zaobchádzať odlišne od tých, ktorí sú postihnutí klimatickými zmenami.
- Zhoršenie životného prostredia a katastrofy s pomalým začiatkom (napr. zníženie dostupnosti vody, dezertifikácia, dlhodobý dôsledok opakujúcich záplav, potápanie pobrežných oblastí, sol'natenie pôd a vôd...): S dramatickým poklesom dostupnosti vody v niektorých regiónoch a s opakujúcimi záplavami v iných oblastiach, ekonomické možnosti a podmienky na život v postihnutých oblastiach sa zhoršia. Takéto zhoršenie nemusí priamo spôsobiť nútené vysťahovanie v užšom slova zmysle, ale môže podnietiť ľudí k presunu do oblastí s vyššími možnosťami príjmu a lepšími podmienkami na život. Avšak, keď sa oblasti stanú neobývatelnými kvôli dezertifikácii alebo potápaniu pobrežných oblastí, potom sa premiestňovanie ľudstva stane núteným a trvalým.
- Prípád „potápania“ malých ostrovných štátov spôsobený zvyšovaním morskej hladiny predstavuje osobitnú výzvu. V dôsledku toho sa tieto oblasti stanú neobývatelné a v extrémnych prípadoch zostávajúce zasiahnuté oblasti nebudú môcť byť viac obývatelné, teda populácia alebo štáty vymiznú ako celok. Keď sa to stane, po-

<sup>15</sup> Napríklad ponorené staroveké rímske mestá v Stredozemnom mori.

<sup>16</sup> Jedná sa len o typológiu, v skutočnosti sa môžu zhodovať alebo prekryvať.

pulácia sa nemôže vrátiť na svoje miesta a stane sa trvalo vystáňovanou do iných krajín.

- Katastrofy zvýšia potrebu vlád určiť oblasti za vysoko rizikové, príliš nebezpečné pre ľudské osídlenie. To znamená, že ľudia budú musieť byť nedobrovoľne evakuovaní a vystáňovaní zo svojich domovov so zákazom vrátiť sa tam a presťahovaní do bezpečných oblastí. To sa môže stať napríklad pri zvýšenom riziku záplav alebo zosuvov pôd v dôsledku topenia permafrostu v horských oblastiach, ale aj pozdĺž riek. Rozdiel medzi touto situáciou a predchádzajúcimi katastrofami vo vysídlení je v tom, že tu nie je možný návrat.
- Pokles hlavných zdrojov v dôsledku zmeny klímy (voda, produkcia potravín) s najväčšou pravdepodobnosťou spustia ozbrojený konflikt a násilie, čo je najviac prítomné v oblastiach, ktoré majú zníženú dostupnosť vodných zdrojov. Tieto ozbrojené konflikty môžu trvať kým bude nedostatok zdrojov. Toto by mohlo brániť šanci na dosiahnutie mierovej dohody, ktorá by mala poskytnúť rovnomerné rozdelenie obmedzených zdrojov, a tým sa predĺžia konflikty.

### 3.2. Charakter činnosti, dotknuté osoby, rámec ochrany

Po opísaní aktuálnej situácie klimatických zmien a problémov prírodných katastrof môžeme dôjsť k týmto záverom:

- Existujúce právne normy o ľudských právach a Všeobecné zásady o vnútornom presídľovaní poskytujú dostatočnú ochranu tým, ktorí boli nútené premiestnení vo vnútri ich vlastnej krajiny kvôli katastrofe s rýchlym začiatkom alebo pretože ich miesto pôvodu sa stalo neobývateľné alebo bolo vyhlásené za príliš nebezpečné pre ľudské osídlenie.
- Existujúce medzinárodné právo (medzinárodné humanitárne právo, normy ľudských práv, Všeobecné zásady o vnútornom presídľovaní, utečenecké právo) je dostatočné na ochranu vysídlených osôb pred ozbrojenými konfliktami, ktoré vznikli v dôsledku klimatických zmien, či už presiahli hranicu alebo nie.
- Je potrebné objasniť alebo dokonca vytvoriť normatívny rámec pre iné situácie, a to:
  - Osoby pohybujúce sa v rámci medzinárodne uznaných hraníc v dôsledku katastrof s náhlým začiatkom.
  - Osoby pohybujúce sa vo vnútri krajiny alebo aj mimo ako dôsledok katastrof s pomalým začiatkom.
  - Osoby opúšťajúce „potápajúce sa ostrovné štáty“ a pohybujúce sa medzinárodne v rámci uznaných hraníc.
  - Osoby pohybujúce sa medzinárodne v rámci uznaných štátnych hraníc v nadväznosti, že ich pôvodná krajina sa stala vysoko rizikovou s veľkým nebezpečenstvom pre ľudské osídlenie.

Tieto otázky zahŕňajú tri tematické okruhy:

1. Mali by byť tí, ktorí odchádzajú dobrovoľne a tí, ktorí sú donútení k premiestneniu posudzovaní odlišne nielen pokiaľ ide o pomoc a ochranu kým sú mimo svojich domovov, ale aj pokiaľ ide o možnosť byť prijatí do inej krajiny a zostať tam dočasne?
2. Ak áno, aké by mali byť odlišovacie kritériá medzi tými, ktorí dobrovoľne opustili svoje domovy alebo obvyklé miesta pobytu kvôli dopadom zmeny klímy a tými, ktorí boli nútení opustiť svoje domovy?
3. Aké patričné práva na pomoc a ochranu patria tým, ktorí odchádzajú dobrovoľne a tým, ktorí sú k tomu donútení?

Súčasnú medzinárodnú právo, pričom sa uznáva, že každá ľudská bytosť má právo na úplné uplatňovanie ľudských práv, odlišuje medzi osobami, ktoré sa dobrovoľne vysťahovali a tými, ktoré boli donútené, osobitné právne režimy (utečenecké právo; Všeobecné zásady o vnútornom presídľovaní) vypracované aspoň v niektorých prípadoch.

### **3.3. Vyplnenie normatívnych medzier: Kritériá definovania odlišných kategórií dotknutých osôb**

Existujú rôzne spôsoby ako zdokonaľiť kritériá na určenie, kedy nie je pohyb dobrovoľný, ale pod nátlakom. Jedna z možností by bola založená na zraniteľnosti podľa toho, kedy dosiahla zraniteľnosť už stupeň, keď musia ľudia nedobrovoľne opustiť svoje domovy. To je samozrejme veľmi zložitú, vyvinúť na takom základe všeobecné kritériá a aplikovať ich individuálne, a to hlavne v spojitosti s katastrofami s pomalým začiatkom.

Východiskovým bodom ich rozhodnutia presťahovať sa, by nemali byť subjektívne motívy jednotlivcov alebo spoločností, ale skôr otázka, či vo svetle okolností a konkrétnych zraniteľností osôb by bolo správne požiadať ich, aby sa vrátili späť do ich domovov. Spomenuté okolnosti by sa mali analyzovať na základe troch prvkov - prípustnosť, skutočné možnosti a odôvodnenosť návratu.

#### *Prípustnosť*

Zákon ľudských práv (a analogicky utečenecké právo) stanovuje prípady, v ktorých návratnosť je neprípustná sama o sebe v každom scenári. To je prvý zákaz poslať ľudí späť do situácie, kde je ich život v ohrození,<sup>17</sup> napríklad v prípade, že podmienky na jediné miesto kam sa môžu vrátiť, ich vystavuje vysokým rizikám, a za druhé, zákaz kolektívneho vyhodenia, t.j. rozhodnutia kolektívne poslať dotknutých ľudí späť bez posúdenia ich individuálnej situácie.

#### *Možnosť*

---

<sup>17</sup> Tento princíp bol odvodený Európskym súdom pre ľudské práva a Výborom OSN pre ľudské práva zo zákazu mučenia, krutého a nelidského zaobchádzania, je tiež zásadou medzinárodného utečeneckého práva.

Návrat dočasne nemusí byť možný z technických alebo administratívnych príčin, napríklad z dôvodu odrezania ciest alebo iných technických záležitostí. Návrat je tiež nemožný, ak pôvodná krajina odmieta povolenie z technických alebo právnych príčin. Napríklad počas stavu pohotovosti, krajina môže mať problémy s miestami na prijatie veľkého počtu návratov alebo problémy s tým, že daný človek nemôže preukázať, že je občanom tej krajiny, lebo jeho dokumenty boli stratené, zničené. Občania potápajúcich sa malých ostrovných štátov, môžu zakúsiť konkrétne situácie, kde nie je možný návrat, ak sa ich oblasť zmenšila alebo tam nie sú vhodné podmienky na život alebo ich ostrov jednoducho zmizol.

#### *Odôvodnenosť*

Návrat nemožno rozumne očakávať od dotknutých osôb, napríklad krajina pôvodu neposkytuje žiadnu pomoc alebo ochranu alebo je ďaleko pod medzinárodnými štandardmi, ak vystaňovanie ešte stále trvá.<sup>18</sup>

#### **4. Záver**

Prevádzkové pokyny o ľudských právach a prírodných katastrofách boli vytvorené v rokoch 2004/2005 po vyčítaní tsunami, zemetrasení, hurikánov a zobrazili skutočnosť, že ľudské práva postihnuté týmito katastrofami boli často ignorované. Medzi problémy, ktoré často sprevádzajú osoby zasiahnuté katastrofami patria nerovný prístup k pomoci, diskriminácia prvej pomoci, násilné premiestňovanie, sexuálne a pohlavné násilie, strata dokumentov, nebezpečný alebo nedobrovoľný návrat alebo presídlenie, chudoba...<sup>19</sup>

Túto problematiku by som ukončila názorom českého ekonóma A. Chybu, s ktorým sa stotožňujem, ktorý tvrdil, že dnes je najdôležitejším globálnym problémom, problém mierového spoluzitia štátov. Záchranu ľudského rodu vidí v ľudskom srdci, ľudskej prezieravosti, ľudskej pokore a ľudskej zodpovednosti. Tvrdí, že bez globálnej revolúcie vo sfére ľudského vedomia sa nič nezmení ani vo sfére ľudského bytia a cesta tohto sveta vedie ku katastrofe či už ekologickej, sociálnej, populačnej alebo celkove civilizačnej, ktorá bude neodvratná... stále ešte nie sme schopní pochopiť, že jedinou skutočnou chrbticou všetkého nášho konania, ak má byť mravné, je zodpovednosť.

---

<sup>18</sup> Prístupné na:  
[http://www.brookings.edu/papers/2008/1016\\_climate\\_change\\_kalin.aspx#\\_ftnref10](http://www.brookings.edu/papers/2008/1016_climate_change_kalin.aspx#_ftnref10).

<sup>19</sup> IASC *Operational Guidelines*, s. 8.

## Medzinárodná zodpovednosť za škodlivé dôsledky činností medzinárodným právom nezakázaných (medzinárodná zodpovednosť v prípadoch cezhraničných škôd v dôsledku rizikových činností)

Dominika Zavadová

1. Úvod.....	190
2. Zodpovednosť za škodu a cezhraničné škody .....	190
3. Pramene práva .....	191
4. Prípád Trail Smelter – <i>locus classicus</i> .....	192
5. Základné princípy prípadu Trail Smelter .....	193
6. Práce Komisie pre medzinárodné právo .....	195
7. Záver.....	196

### 1. Úvod

Medzinárodné právo bolo po dlhé roky nekodifikované, založené viac na obyčajach ako na písaných pravidlách. V priebehu vývoja komunity ako celku sa začali do popredia dostávať zmluvy najskôr regionálneho a neskôr aj celosvetového charakteru. Medzinárodná obyčaj už nebola dostačujúcim spôsobom úpravy postupne sa rozširujúceho okruhu vzťahov regulovaných medzinárodným právom. Pravidlá medzinárodného práva boli roztrúsené, ťažko zistiteľné a následne aj veľmi ľahko porušiteľné. Po druhej svetovej vojne sa potreba kodifikovať medzinárodné právo ešte viac prehĺbila, následne teda možnosť a nutnosť spojili spoločenstvo štátov a cesta k zmenám tak bola doširoka otvorená.

Keďže jediný orgán by nestačil na vytvorenie spísaného medzinárodného práva, Valné zhromaždenie OSN si vytvorilo pomocný orgán špecializovaný na kodifikáciu. Komisia pre medzinárodné právo (International Law Commission, ďalej len ILC) upravila a zjednotila v priebehu svojho fungovania množstvo tematických okruhov. V dôsledku mnohých vzniknutých situácií na celosvetovej úrovni sa pozornosť ILC upriamila aj na právo životného prostredia.

### 2. Zodpovednosť za škodu a cezhraničné škody

Od roku 1980 pracuje ILC na osnove všeobecnej úpravy zodpovednosti za škodu pochádzajúcu z činností nezakázaných medzinárodným právom. Počas tejto práce, sa ILC najviac zamerala na cezhraničné environmentálne škody.<sup>1</sup> Najprv sa zamerala všeobecnú úpravu činností, ktoré nie sú zakázané medzinárodným právom<sup>2</sup> a v rámci toho upravuje dva druhy zodpovednosti: v prvom ponímaní ako „*state responsibility*“ pričom táto zodpovednosť prislúcha výhradne štátu za protiprávne činy, teda za medzinárodné protiprávne konanie; v druhom slova zmysle je to „*liability*“ –

<sup>1</sup> GEHRING, T., JACHTENFUCHS, M.: *Kaleidoscope Liability for Transboundary Environmental Damage Towards a General Liability Regime*, 1993, str. 96. Dostupné na stránke [www.ejil.org](http://www.ejil.org).

<sup>2</sup> Yearbook of International Law Commission, 1980, vol. II Part I str. 247 a nasl. alebo iný dokument vybraný z Yearbook of the International Law Commission, 1985, vol. II(1).

ktorá sa spája s činnosťami, ktoré sú medzinárodným právom nezakázané, no má oveľa širší význam. Jej základ možno nájsť v obyčajových pravidlách, podstatou je ale samotné rizikové správanie sa, ktoré smeruje k vzniku činnosti, ktorá nie je medzinárodným právom zakázaná, dalo by sa teda povedať, že je to zodpovednosť už za samotné rizikové správanie, ktoré k takejto činnosti smeruje.

To, že nadmerné priemyselné, poľnohospodárske a technické aktivity vykonávané na území jednej krajiny môžu spôsobiť na území iného štátu určité nežiaduce stavy, nie je v žiadnom prípade nepreskúmaným problémom v medzinárodnom práve. Cezhraničné škody sa objavovali medzi početnými teóriami o zodpovednosti štátov za škodu, avšak zamerané len na nápravu. Neskôr už ale takýto spôsob satisfakcie nestačil. To sa odrazilo v troch dôležitých sférach: 1. Režim zodpovednosti štátov vo všeobecnosti (teda zodpovednosti za protiprávne konanie), 2. Medzinárodná zodpovednosť za škody spôsobené činnosťami medzinárodným právom nezakázanými a 3. Samotné medzinárodné právo životného prostredia.<sup>3</sup>

Vo svojej podstate je táto škoda škodou environmentálnou a to značí množstvo foriem, akými sa dá zapríčiniť – dlhodobým znečisťovaním ovzdušia, riečnych ako aj morských vôd, neprimeranou ťažbou prírodných zdrojov, znečisťovaním pôdy, a ďalším nemalým počtom variantov poškodzovania životného prostredia. Otázkou však aj po definovaní pojmu ostávalo, ako nielen predchádzať takýmto javom, ale zároveň aj určiť do akej miery a akým spôsobom bude štát zodpovedať za škodu vzniknutú z takejto činnosti, ktorá vo svojej podstate nie je zakázaná medzinárodným právom, no v realite vznikajú následky, s ktorými právo spája povinnosť niesť za ne zodpovednosť. Tu vznikol konflikt medzi teoretickým hľadiskom a praxou, či táto zodpovednosť má byť absolútna, teda taká, kde stačí samotný vznik škody, alebo zodpovednosť za protiprávne činy, pričom sa vyžaduje jednak subjektívny, jednak objektívny prvok. Svojou povahou sa zodpovednosť za „cezhraničné“ škody približuje objektívnej zodpovednosti, je zahrnutá v princípoch medzinárodného práva i v dohodách medzi štátmi, no z hľadiska efektivity sa nedá aplikovať na každý problém. Ak by právo uložilo štátom priamu zodpovednosť, aké mechanizmy by boli pri vzniku škody uplatniteľné? Mohol by byť niekto zodpovedný za takto vzniknutú škodu aj občianskoprávne? Nakoľko by bola takáto činnosť osoby pričítateľná štátu? Vývoj nielen práva, ale aj práca Komisie znamenali rázny zásah do tejto problematiky, avšak naďalej sa diskutuje o všetkých prístupných možnostiach. Do akej miery je zreteľný rozdiel medzi zodpovednosťou štátov za protiprávne činy a zodpovednosťou za činnosti nezakázané medzinárodným právom? Nie je to tak trochu zásah do suverenity štátu?

### **3. Pramene práva**

Oddelenie pojmov zodpovednosti bolo prvým krokom k aspoň čiastočnému odstráneniu nezhôd v medzinárodnom spoločenstve. Činnosť Komisie sa opierala viaceré

<sup>3</sup> HANQIUN, X.: *Transboundary Damage in International Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003.

pramene práva. Okrem právnej obyčaje a súdnych precedensov, ktoré výrazne ovplyvnili túto oblasť zodpovednosti, sa v malom rozsahu odvolala aj na multilaterálne zmluvy, upravujúce kozmické, nukleárne či námorné právo.<sup>4</sup> Tieto ale upravovali zodpovednosť veľmi čiastkovo a, samozrejme, každá iným spôsobom. Dôležitejším prameňom práva však pre návrh ILC znamenali rozhodnutia či už súdne alebo arbitrážne.

V súvislosti s vedecko-technickým rozvojom a nárastom svetovej produkcie škodlivých látok ohrozujúcich životné prostredie sa problém cezhraničných škôd stal nielen problémom pre priamo ohrozené štáty, ale aj pre celé spoločenstvo, teda dôkaz zaoberať sa tým a vytvoriť nielen nejakú zákonnú úpravu prostredníctvom regionálnych zmlúv, najmä však prostredníctvom medzinárodnoprávných súdnych rozhodnutí. Tým katalyzátorom, čo snahy štátov o zjednotenie právnej úpravy spustil, bolo atmosférické znečistenie spôsobené Kanadou a poškodenie poľnohospodárskych záujmov v Spojených štátoch amerických, ktorý viedol základnému prípadu medzinárodného práva životného prostredia nazývanom *Trail Smelter*.<sup>5</sup> Arbitrážne rozhodnutia ako aj súdne decízie prispeli k evolúcii prných princípov súvisiacich s cezhraničnými environmentálnymi škodami.<sup>6</sup> Okrem tohto modelového prípadu z roku 1941 sa často spomínajú aj *Corfu Channel* (1949)<sup>7</sup> alebo *Lake Lanoux* (1957).<sup>8</sup> Avšak netreba chodiť ďaleko, pretože mnohokrát sa v publikáciách objavuje aj spor medzi Slovenskom a Maďarskom v prípade *Gabčíkovo-Nagymaros* (1997).<sup>9</sup>

#### 4. Prípád Trail Smelter – *locus classicus*

Prípád Trail Smelter je odrazovým mostíkom pre medzinárodné environmentálne právo. Základným konštatovaním, že „žiaden štát nemá právo používať alebo dovoliť používať svoje územie takým spôsobom, aby spalinami spôsobil škodu na území iného štátu alebo majetku či osobám na ňom, pokiaľ má taký prípad vážne následky a škoda je jednoznačne dokázateľná“ a tiež „aplikácia generálnych princípov medzinárodného práva o zodpovednosti štátov za škody presahujúce hranice sa vzťahuje aj na cezhraničné škody,<sup>10</sup> tu vidíme zásadnú zmenu, kedy už nie samotné vykonávanie činnosti, ale škoda, ktorá bola spôsobená, bola základom pre zodpovednosť. Spor medzi Kanadou a USA si vyžadoval rozhodnutie Tribunálu, po prvý krát súd decido-

<sup>4</sup> Možno spomenúť niektoré: Medzinárodný dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené ropným znečistením z roku 1969, Viedenský dohovor o občianskoprávnej zodpovednosti za škody spôsobené jadrovou udalosťou z roku 1963 uverejnený v pod č. 70/1996 Z. z., Dohovor o medzinárodnej zodpovednosti za škody spôsobené kozmickými objektmi z roku 1972 uverejnený pod č. 58/1977 Zb.

<sup>5</sup> Trail Smelter Arbitration (United States of America/Canada), (1938 and 1941) 3 RIAA 1941.

<sup>6</sup> STEPHENS, T: *International Courts and Environmental Protection*. Cambridge University Press, Cambridge 2009, str. 121.

<sup>7</sup> Corfu Channel case (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania), ICJ Reports 1949.

<sup>8</sup> Lake Lanoux Arbitration (France/Spain), ILR 24 (1957).

<sup>9</sup> Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), ICJ Reports 1997.

<sup>10</sup> Pozri dielo citované v poznámke 1, str. 269.

val o environmentálnej otázke a o tom, aké sú limity fundamentálnych právnych koncepcií suverénnej rovnocennosti štátov.<sup>11</sup> Suverenita Kanady zahŕňala aj právo ťažiť vlastné prírodné zdroje, na druhej strane ale tá istá suverenita ochraňovala právo Spojených štátov nedotknuteľnosti ich územia, teda činnosť, ktorú kanadská fabrika vykonávala a z ktorej emisií vznikli klimatické zmeny, naraz implikovala práva oboch krajín.

## 5. Základné princípy prípadu Trail Smelter

Z uvedeného rozsudku niektorí odborníci právnej vedy preukázali, že súd v tomto prípade naformuloval z dôvodu konfliktu dvoch suverénit princípy známe ako Trail Smelter princípy: „(1) štát má povinnosť predchádzať cezhraničným škodám, ktoré sú obvykle vyjadrené v latinskej zásade *sic utere tuo ut alienum non laedas* (teda každý má používať svoj majetok tak, aby nepoškodil majetok druhého); a (2) princíp „polluter pays“ (v zmysle civilnej zodpovednosti s parciálnou zodpovednosťou štátu), čo znamená, že znečisťujúci štát by mal peňažne vykompenzovať druhému štátu škodu, ktorú cezhranične spôsobil.“<sup>12</sup>

Časom sa tieto zásady začínajú čoraz častejšie uplatňovať a ich status funkčnosti a použiteľnosti na mnoho ďalších ešte viac expanduje. Rozlúštenie kontradikcie zdrojov suverénit oboch štátov a rozhodnutie arbitrážneho dvora reprezentuje triumf medzinárodného práva a diplomacie. Prípad Trail Smelter býva proklamovaný ako *locus classicus a fons et origo* (z lat. klasické miesto, zdroj a pôvod) medzinárodného práva v oblasti cezhraničných environmentálnych škôd. Tento fakt potvrdzujú mnohé multilaterálne environmentálne dohody a uznávajú normatívnu kvalitu týchto princíпов.<sup>13</sup>

Arbitrážny súd pri argumentácii nepožíval argumenty zodpovednosti štátu za rizikové správanie, ale argumenty náležitej svedomitosti (*due diligence*). Keďže z objektívneho hľadiska *due diligence* v tomto prípade dodržaná nebola, viedlo jej porušenie k právu zodpovednosti štátu za medzinárodne protiprávne konanie.<sup>14</sup> Tento prípad je dôležitý pre chápanie zodpovednosti škody spôsobené činnosťami medzi-

<sup>11</sup> BRATSPIES, R., MILLER, R.: *Transboundary Harm in International Law, Lessons from the Trail Smelter*. Cambridge University Press, Cambridge, 2006, str. 3

<sup>12</sup> Pozri dielo citované v poznámke 8, str. 3. V poznámke pod čiarou autori k týmto dvom základným princípom odkazujú na dve diela, z ktorých jedno uvádza zdroj takto poňatých princíпов a druhý odkaz na to, že v roku 1941 boli tieto princípy prvý krát oznámené tribunálom, ktorý tento spor riešil.

<sup>13</sup> Pozri dielo citované v poznámke 8, str. 3. Konštatovanie, že princípy sú normatívnym základom a že prípad Trail Smelter otvoril cestu pre kvalitnejšie riešenie podobných sporov, uvádza aj Komisia pre medzinárodné právo vo svojej *Yearbook of the International Law Commission* už v roku 1981 v časti *International Liability for Injurious Consequences Arising out of Acts not Prohibited by International Law*. Latinské pomenovania pre tento zdroj poznania odborníci uvádzajú ešte pred vydaním tejto ročenky ILC v rokoch 1971 či 1975.

<sup>14</sup> MALENOVSKÝ, J: *Medzinárodné právo verejné, obecná časť*, DOPLNĚK, 1999, str. 301.



národným právom nezakázanými, keďže zaviedol základy susedského práva a rovnako aj ukázal dôležitosť problematiky *due diligence* v podobných prípadoch, neurčuje však všeobecné základy tohto právneho inštitútu.

Okrem známych zásad sa Stály arbitrážny dvor pričínal aj o inovatívne a d'alekosiahle riešenie, ktoré *Rebecca M. Bratspies* nazýva (polo)preventívne, dosiahnuteľná ale nekompletná informácia v určitom medziobdobí, dočasnom režime, počas ktorého sa ma skompletizovať a rozvinúť táto informácia. Táto novo zdokonalená informácia potom kreuje permanentný režim vytvorený na minimalizovanie škody, zatiaľ čo povolenie zlievarni smeruje k ukončeniu činnosti. Takto vytvorená štruktúra podľa autorky článku naznačuje, že použitím predbežného opatrenia na zabránenie vzniku ďalšej škody pokým vedomosti, ktoré majú kreovať permanentný režim, nebudú dostatočné, aby ich obidve strany mohli ako-tak rozvinúť – to je to (polo)preventívne dedičstvo vyplývajúce z arbitráže *Trail Smelter*.<sup>15</sup> Teda zrozumiteľne povedané, v čase, kedy ešte nie sú zrejmé všetky okolnosti vzniknutej škody, ale existuje vedomosť o tom, že určité konanie spôsobuje akúkoľvek škodu, v tomto prípade orgán, ktorý o takomto spore rozhoduje, môže formou tohto (polo)preventívneho opatrenia zabrániť ďalšiemu poškodzovaniu a tým pádom aj vyslovuje záväzné stanovisko, ktorým nariaďuje ukončenie takejto činnosti. Tu vzniká spomínaný permanentný režim, v ktorom sa zisťujú nové informácie a po dostatočnom a úplnom zistení všetkých skutočností sa môže tento režim skončiť a výsledkom takejto predbežného preventívneho opatrenia je nielen zabránenie vzniku iných škôd, ale aj nasmerovanie štátov k vyriešeniu sporu.

Pravidlo predbežnej opatrnosti bolo do medzinárodného práva zakomponované po konferencii v Rio de Janeiro, kde sa prijala konvencia, v ktorej základných princípoch je jedným z nich aj toto pravidlo: *Podľa svojich schopností sú štáty povinné za účelom ochrany životného prostredia prijímať preventívne opatrenia. Tam, kde hrozí vážna alebo nenapraviteľná škoda nesmie nedostatok vedeckej istoty spôsobiť odklad účinných opatrení, ktoré môžu zabrániť poškodeniu životného prostredia.* (zá sada 15 Deklarácie prijatá na konferencii OSN o životnom prostredí a rozvoji v Rio de Janeiro, konanej 3.-14. júna 1992).<sup>16</sup> No ešte pred konferenciou v Rio boli uzatvorené medzinárodné dohody zahrňujúce tento princíp, napríklad bamacký Dohovor o zákaze dovozu do Afriky a o kontrole cezhraničného dovozu a nakladaníu s odpadmi v rámci Afriky, Dohovor o biologickej diverzite,<sup>17</sup> Rámcový dohovor Organizácie Spojených národov o zmene klímy<sup>18</sup> a i.

Princípy, ktoré položil tento svetoznámy prípad, sa stali podkladom ako pre riešenie iných sporov medzi krajinami v rovnakých prípadoch, tak aj podnetom pre vypracovanie základnej právnej úpravy Komisiou pre medzinárodné právo. Hoci ubehlo už

<sup>15</sup> BRATSPIES, R.: *Trail Smelter's (Semi)Precautionary Legacy*, pozri dielo citované v poznámke 8, str. 153-154.

<sup>16</sup> V tomto dohovore sa spája životné prostredie s trvalo udržateľným rozvojom a navádza signatárov k tomu, aby rozvoj krajín nesmeroval k záhube, ale aby ho udržiavali v stave, ktorý bude vhodný pre život aj pre ďalšie generácie.

<sup>17</sup> Uverejnený pod č. 34/1996 Z.z.

<sup>18</sup> Uverejnený pod č. 548/2006 Z.z.

sedemdesiat rokov od vyrieknutia zásad Stálym arbitrážnym dvorom, stále napomáhajú aj v dnešnom každodenne globalizovanom svete a prispievajú k efektívnemu riešeniu čoraz častejšie vznikajúcich cezhraničných škôd. Príkladom vzájomného pôsobenia princípov prípadu Trail Smelter s moderným vyhlídkami trvalo udržateľného rozvoja je nám známy prípad vodného diela Gabčíkovo-Nagymaros, kde súd konštatoval: „Súd si je vedomý, že v oblasti ochrany životného prostredia sa vyžadujú opatrnosť a prevencia v dôsledku často ireverzibilného charakteru škody spôsobenej na životnom prostredí a obmedzení vlastným mechanizmom odstraňovania takéhoto druhu škôd. V priebehu stáročí ľudstvo neustále zasahovalo z hospodárskych a iných dôvodov do prírody. V minulosti sa tak často dialo bez toho, že by sa bral zreteľ na účinky na životné prostredie. Vďaka novým vedeckým poznatkom a rastúcemu uvedomeniu si rizík, ktoré pokračovanie týchto zásahov neuváženým a nezmenšeným tempom predstavuje pre ľudstvo - či už ide o dnešné alebo budúce generácie - boli vypracované nové normy a požiadavky, ktoré boli vyjadrené vo veľkom počte dokumentov v priebehu posledných dvoch desaťročí. Tieto nové normy sa majú zobrať do úvahy a nové požiadavky riadne zvážiť, nielen keď štáty zamýšľajú začať s novými činnosťami, ale tiež keď pokračujú v činnostiach, ktoré začali v minulosti. Táto nutnosť zosúladiť hospodársky rozvoj a ochranu životného prostredia je výstižne vyjadrená v pojme trvalo udržateľného rozvoja.“<sup>19</sup>

## 6. Práce Komisie pre medzinárodné právo

Komisia pre medzinárodné právo pôvodne chcela celú problematiku zodpovednosti za škody spôsobené činnosťami medzinárodným právom nezakázanými vtiesnať do jedného dokumentu. Avšak tento návrh ani po vynaloženom dlhoročnom úsilí nemal finálnu podobu. Tým, že táto téma bola viac-menej neprebádaná a nikde inde v takom rozsahu spísaná, mala Komisia ťažšiu pozíciu pri jednotnej úprave zodpovednosti, nedokázala všetku materiú súvisiacu s nezakázaným konaním logicky a kompletne spracovať, preto namiesto jedného textu po dvadsiatich rokoch vytvorila dva dokumenty. Prvým bol v roku 2001 schválený návrh článkov prevencie cezhraničných škôd spôsobených rizikovými činnosťami<sup>20</sup> a v roku 2006 návrh článkov rozloženia strát v prípade cezhraničných škôd pochádzajúcich z rizikových činností.<sup>21</sup>

<sup>19</sup> Gabčíkovo-Nagymaros, ICJ, 1997, para. 142.

<sup>20</sup> Draft principles Prevention of Transboundary Harm from Hazardous Activities: Report of the International Law Commission on the work of its fifty-third session (23 April -1 June and 2 July - 10 August 2001), Official Records of the General Assembly, Fifty-Sixth Session, Supplement No. 10 (A/56/10).

<sup>21</sup> Draft principles on the allocation of loss in the case of transboundary harm arising out of hazardous activities: Report of the International Law Commission on the work of its fifty-eighth session (1 May - 9 June and 3 July-11 August 2006), Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 10 (A/61/10), tiež Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, Part Two.

Text z roku 2001 obsahuje definície jednotlivých pojmov, prevenciu rizika vzniku cezhraničných škôd, vlastne už samotnej malej pravdepodobnosti vzniku takejto škody. Takisto sa zaoberá aj povinnosťou štátov spolupracovať s ostatnými štátmi v prípade takýchto rizikových činností. Avšak zodpovednosť nerieši. Povinnosti viazané na následok aktivít spadajú pod *due diligence* a sú len v tom prípade nesplnené, ak chýba akákoľvek snaha zaviazanej strany o splnenie povinnosti. Podľa každého z týchto názorov vedie, ale nesplnenie tejto povinnosti k zodpovednosti za protiprávne konanie. Týmto návrhom sa teda skončila snaha ILC o striktné rozdelenie oboch právnych inštitútov zodpovednosti. Tento návrh by mal byť podkladom pre neskoršie prijatie tejto problematiky celým medzinárodným spoločenstvom a výsledkom tohto súhlasu by mal byť dohovor záväzný pre všetkých.

V druhom texte (2006) vymedzuje Komisia osem princípov, ktoré funkčne upravujú zodpovednosť. Hoci nezakladá pre štáty odporúčanie pre vytvorenie dohovoru, v komentári ILC odporúča, aby k uplatneniu týchto princípov by štáty mali použiť vo svojich právnych poriadkoch potrebné zákonné, administratívne a regulačné prostriedky. Úlohou týchto princípov je zabezpečiť náhradu škody v prípadoch, kedy boli splnené povinnosti prevencie, stanovené v prvej časti návrhu. Najdôležitejším z princípov sa javí štvrtý princíp, v ktorom sú stanovené prípady, ako má prebiehať kompenzácia štátu. Štát má úlohu zabezpečiť okamžitú a adekvátnu náhradu škody, je mu prenechaná flexibilita výberu vhodných opatrení. Pritom podľa odseku dva môže štát preniesť zodpovednosť priamo na prevádzkovateľa činnosti.

## 7. Záver

Práca ILC určite prispela k vytvoreniu základných oporných bodov pri riešení takto vzniknutých situácií, no v prvom rade vytvorila základnú líniu chápania tohto právneho inštitútu. Hoci jej práce ešte nie sú završené nejakým dokumentom, ktorý by prešiel kodifikačným procesom krajín medzinárodného spoločenstva, výsledkom ktorého by bolo zviazanie sa štátov a nesporne by to viedlo k obmedzeniu samých seba v konaní na medzinárodnej úrovni. Pozitívom tohto návrhu je preto hlavne flexibilita a ochota upustiť od starých prežitých názorov a vytvoriť pritom právny inštitút fungujúci nielen v teórii, ale hlavne v praxi. Podľa môjho názoru hoci Komisia teoreticky zvládla, súhlas štátov medzinárodného spoločenstva pre vytvorenie všeobecnej konvencie však chýba, a vlastne ani práce na tejto problematike nie sú konečné. Rozlíšenie zodpovedností má podstatný význam, nemožno všetky konania považovať za protiprávne, a tým pádom práca komisie má svoje opodstatnenie. Avšak, či výraznejšou aplikáciou zodpovednosti za škody spôsobené činnosťami nezakázané medzinárodným právom sa zodpovednosť za protiprávne konania dostane do úzadia a jej takisto neskoršie kodifikovanie spoločenstvom stratí význam, nie je jasné.

## Zdieľané prírodné zdroje

Miriama Hučková

1. Úvod .....	197
2. Charakteristika zdieľaných prírodných zdrojov.....	197
3. Medzinárodnoprávna starostlivosť o zdieľané prírodné zdroje.....	198
4. Práca Komisie pre medzinárodné právo a problematika zdieľaných prírodných zdrojov .....	201
5. Záver.....	203

### 1. Úvod

Materiálnym základom existencie človeka je príroda, prostredníctvom ktorej ľudstvo uspokojuje svoje základné požiadavky a nároky. Bez prírody by človek zahynul. V prvých storočiach nášho letopočtu žilo na Zemi nepočtené obyvateľstvo a hospodársky nevyužívané územia boli rozľahlé a tak ostával pomerne dostatočný priestor na uspokojovanie potrieb všetkých. S neustále narastajúcim obyvateľstvom i počtom novovzniknutých štátov bolo jasné, že je len otázkou času, kedy a ako nastane deľba prírodných zdrojov, od ktorých závisela otázka existencie národov. Po mnohých sporoch, ktoré nastali ako prirodzený dôsledok rozpínavosti štátu či jeho snahy o prežitie, sa začína pristupovať ku rôznym záväzným dohodám, ktoré majú zabrániť nielen hádkam, ale aj zabezpečiť ochranu prírody či človeka samotného.

### 2. Charakteristika zdieľaných prírodných zdrojov

Ako už bolo v úvode spomenuté, prírodné zdroje predstavujú prvky životného prostredia, ktoré ľudstvo využíva na uspokojenie svojich potrieb. Spôsob, akým právo pristupuje ku používaniu jednotlivých prírodných zdrojov závisí od toho, či zdroj je pod absolútnou mocou jedného štátu, alebo je zdieľaný viacerými štátmi, alebo je dokonca označený ako majetok, ktorý má slúžiť na osoh všetkým. Samozrejme, to, ktorý zdroj do ktorej „kategórie“ patrí, má nielen vplyv na mieru slobody štátu vo využívaní príslušného zdroja, ale táto kategorizácia nám umožňuje lepšie pochopiť zmysel mnohých medzinárodných zmlúv, ku ktorým štáty pristúpili.

Zdieľané prírodné zdroje nepatria pod výlučnú právomoc jedného štátu, ale zároveň nie sú spoločným majetkom všetkých štátov, teda tieto zdroje predstavujú určitý medzistupeň.<sup>1</sup> Podstatou tohto konceptu je obmedzená forma spoločnej účasti štátov, obyčajne sa týka malej skupiny štátov, ktoré spája geografická blízkosť, a ktoré majú spoločné práva nad spomínanými zdrojmi.

Určiť, ktoré konkrétne prírodné zdroje medzinárodné právo považuje za zdieľané prírodné zdroje, je pomerne obtiažne, keďže škála je pomerne široká. Ich pozícia je pre mnohých nejasná, absentuje aj jednotná definícia pojmu zdieľaných prírodných zdrojov a slovenská odborná literatúra sa vôbec nevenuje tejto problematike.

<sup>1</sup> BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*. Oxford University Press, 2009, str. 192.

Environmentálny program Spojených národov<sup>2</sup> označuje vo svojich dokumentoch zdieľané prírodné zdroje ako časť životného prostredia využívanej človekom, ktorý tak vytvára geobiofyzikálnu jednotku a ktorá je zároveň umiestnená na území dvoch alebo viacerých štátov.<sup>3</sup> Oproti tejto krkolomnej definícii pomerne jednoducho sa vyjadril výkonný riaditeľ Environmentálneho programu Spojených národov Dr. Mostafa Kamal Tolba vo svojej správe, kde označil za zdieľané prírodné zdroje medzinárodné sústavy riek (vrátane hladiny i podzemnej vody), vzdušné masy nad územím štátov, uzavreté (aj polouzavreté) moria a susedné pobrežné vody, pohoria, lesy, chránené územia a druhy zvierat, ktoré sa sťahujú na územia viacerých štátov.<sup>4</sup>

### 3. Medzinárodnoprávna starostlivosť o zdieľané prírodné zdroje

Aby sa splnili naliehavé úlohy v oblasti ochrany životného prostredia a jeho rozvoja, štáty vytvárajú nové partnerstvá a pristupujú k rôznym zmluvám či dohodám. Toto „zaväzovanie“ vedie jednotlivé štáty k účasti na nepretržitom a konštruktívnom dialógu,<sup>5</sup> majúc na zreteli narastajúcu vzájomnú závislosť spoločenstva národov, a zvyrazňuje fakt, že trvalo udržateľný rozvoj by sa mal stať prioritou spolupráce medzinárodného spoločenstva. Práve preto je dôležité prekonať konfrontačnú atmosféru a vytvoriť ovzdušie spolupráce a solidarity. Je nutné si uvedomiť, že k efektívnosti medzinárodného práva pri zabezpečovaní starostlivosti o životné prostredie prispieva nielen transformácia zmluvných záväzkov do právnych systémov signatárskych štátov, ale aj rôzne medzinárodné organizácie.<sup>6</sup>

Medzinárodné právo upravuje používanie zdieľaných prírodných zdrojov určením základných princípov. Prostredníctvom reťazca rezolúcií prijatých Valným zhromaždením OSN sa podarilo sformulovať všeobecný princíp týkajúci sa zdieľaných prírodných zdrojov, ktorý znie veľmi jednoducho a priamo. Štáty nemajú absolútnu moc nad týmito zdrojmi. V roku 1973 bola prijatá rezolúcia 3129 XXVIII, ktorá obsahovala výzvu na určenie medzinárodných zásad, ktoré by sa týkali používania a zachovania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma alebo viacerými štátmi. Tieto kritériá by boli založené na spolupráci medzi štátmi spočívajúcej v povinnosti informovať a prednostného rokovania medzi štátmi.

Listina ekonomických práv a povinností štátov z roku 1974 v článku 3 ponúka vo svojej podstate rovnaký princíp ako ten, ktorý bol obsiahnutý v Rezolúcii 3129 XXVIII, akurát je o niečo komplexnejší. „Pri čerpaní prírodných zdrojov zdieľaných

<sup>2</sup> Environmentálny program Spojených národov (*United Nations Environment Programme*) je špeciálny program zriadený OSN, ktorý bol vytvorený v roku 1972 ako prostriedok globálnej ochrany životného prostredia. Viac pozri na:  
[http://en.wikipedia.org/wiki/United\\_Nations\\_Environment\\_Programme](http://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Environment_Programme).

<sup>3</sup> UNEP/IG/12/2 (1978), paragraf 16.

<sup>4</sup> UNEP/GC/44 (1975) paragraf 86.

<sup>5</sup> Prístupné na:

<http://new.unep.org/conflictsanddisasters/Introduction/EnvironmentalCooperationforPeacebuilding/tabid/253/Default.aspx>.

<sup>6</sup> PIRČ, J.: *Právo životného prostredia*, Iura Edition, 2001, str. 55.

dvoma alebo viacerými štátmi, každý štát musí spolupracovať na základe vzájomného informovania sa a prednostnej konzultácie tak, aby sa dosiahlo primerané používanie týchto zdrojov bez spôsobenia škody na zákonnom záujme ostatných.<sup>7</sup> Pojmy „primerané používanie“ a „zákonný záujem“ nie sú definované, čo vnáša do tejto právnej úpravy nejasnosť.<sup>8</sup>

Tieto dve rezolúcie OSN položili základ pre prijatie Princípov správania sa štátov v oblasti životného prostredia, vo veci zachovania a harmonického využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma alebo viacerými štátmi (Principles of Conduct in the Field of Environment for the Guidance of States in the Conservation and Harmonious Utilization of Natural Resources Shared by Two or More States). Ide o jednu z prvých smerníc, ktoré boli prijaté Environmentálnym programom OSN v oblasti medzinárodného práva. Princípy obsiahnuté v tomto dokumente však nie sú právne záväzné, skupina, ktorá sa podieľala na tvorbe týchto pätnástich princípov sa snažila vyhnúť jazyku, ktorý by vzbudzoval dojem vzniku právnej zodpovednosti, čo je v konečnom dôsledku na škodu veci. Valné zhromaždenie OSN vyzvalo štáty, aby ich vnímali a začali používať ako „návod a odporúčanie“ pri formulovaní bilaterálnych a multilaterálnych zmlúv. Aj napriek svojej nedokonalosti, tieto princípy predstavujú veľký krok pre právo zdieľaných prírodných zdrojov. Princípy majú byť vykladané a používané takým spôsobom, aby sa zvýšil a nie nepriaznivo ovplyvnil rozvoj a záujmy všetkých krajín, najmä rozvojových.<sup>9</sup>

Už v úvode dokumentu je vyjadrená nevyhnutnosť spolupráce štátov v oblasti životného prostredia, vo veci zachovania a harmonického využívania prírodných zdrojov zdieľaných dvoma alebo viacerými štátmi. Na základe toho je potrebné, aby v súlade s koncepciou spravodlivého využívania zdieľaných prírodných zdrojov štáty spolupracovali pri kontrole, prevencii, znižovaní a odstraňovaní negatívnych vplyvov na životné prostredie, ktoré môžu vyplývať z využívania týchto zdrojov. Táto spolupráca sa má uskutočňovať na základe rovnosti a pri rešpektovaní suverenity, práv a záujmov dotknutých štátov.

Na zabezpečenie účinnej medzinárodnej spolupráce v oblasti životného prostredia, vo veci zachovania a harmonického využívania zdieľaných prírodných zdrojov, táto listina odporúča štátom, aby sa usilovali sa o uzatvorenie dvojstranných alebo mnohostranných dohôd medzi sebou a tak zabezpečili konkrétnu reguláciu svojho správania. Podľa potreby sa teda uplatňujú zásady právne záväzným spôsobom, alebo štáty by sa mali aspoň snažiť vstupovať do iných podobných dohôd za týmto účelom. Štáty zvažujú vytvorenie inštitucionálnych štruktúr ako sú spoločné medzinárodné komisie za účelom konzultácie problémov životného prostredia vzťahujúce sa na ochranu a využívanie zdieľaných prírodných zdrojov.

<sup>7</sup> <http://www.un-documents.net/a29r3281.htm>.

<sup>8</sup> BIRNIE, A., BOYLE, A., REDGEWELL, C.: *International Law and the Environment*. Oxford University Press, 2009, str. 193.

<sup>9</sup> Porovnaj Principle number 15, Principles of Conduct in the Field of Environment for the Guidance of States in the Conservation and Harmonious Utilization of Natural Resources Shared by Two or More States, UNEP 1976-1978.

Je však potrebné pripomenúť, že štáty majú v súlade s Chartou Organizácie Spojených národov a so zásadami medzinárodného práva zvrchované právo využívať svoje vlastné zdroje podľa svojej vlastnej environmentálnej politiky, ale zároveň aj zodpovednosť zabezpečiť, aby činnosti v rámci ich jurisdikcie alebo kontroly nespôsobovali škodu životnému prostrediu iných štátov alebo oblastí mimo hraníc národnej jurisdikcie.

Štáty sú povinné znižovať na minimum nežiaduce účinky na životné prostredie, najmä ak takéto využívanie zdieľaných prírodných zdrojov by mohlo spôsobiť poškodenie životného prostredia (mohlo by mať vplyv na využívanie zdrojov iným zdieľajúcim štátom, ohrozilo by zachovanie zdieľaných obnoviteľných zdrojov alebo by mohli ohroziť zdravie obyvateľov iného štátu).

Je nevyhnutné, aby štáty v rámci svojej domácej politiky životného prostredia pri posudzovaní oprávnenosti domácich aktivít, brali do úvahy potenciálne nepriaznivé účinky na životné prostredie vyplývajúce z využívania zdieľaných prírodných zdrojov, a to bez ohľadu na to, či účinky nastanú v rámci ich jurisdikcie alebo mimo nej.

Listina štátom navrhuje, aby vykonávali hodnotenie životného prostredia pred začatím akejkoľvek činnosti, ktorá by mohla viesť k riziku ovplyvňujúcemu životné prostredie iného štátu alebo štátov.

Piaty a šiesty princíp vyzýva štáty, ktoré zdieľajú prírodné zdroje, aby si vymieňali informácie a zapojili sa do pravidelných konzultácií o ich environmentálnych aspektoch.

*„Je nevyhnutné, aby každý štát zdieľajúci prírodné zdroje s jedným alebo s viacerými inými štátmi oznamoval v predstihu inému štátu, resp. štátom*

*a) podrobnosti plánov na začatie, alebo vykonanie zmien, konzerváciu alebo využitie zdrojov, od ktorých je možné očakávať, že významne ovplyvnia životné prostredie v území druhého štátu resp. štátov; a*

*(b) na žiadosť iného štátu alebo štátov začne konzultácie týkajúce sa vyššie uvedených plánov; a*

*(c) v tomto zmysle poskytovať na žiadosť iného štátu alebo štátov, ďalšie konkrétne relevantné informácie o čiastkových plánoch a*

*(d), ak nedošlo k oznámeniu v predstihu, ako je stanovené v bode (a), o začatí konzultácií o takýchto plánoch na žiadosť iného štátu alebo štátov.*

*V prípadoch, keď prenosu určitých informácií bránia vnútroštátne právne predpisy alebo medzinárodné dohovory, musí štát alebo štáty zadržujúce takéto informácie (na základe najmä princípu dobrej viery a v duchu dobrých susedských vzťahov), spolupracovať s druhým zainteresovaným štátom resp. štátmi s cieľom nájsť uspokojujúce riešenie.“<sup>10</sup>*

<sup>10</sup> Principle 6, Principles of Conduct in the Field of Environment for the Guidance of States in the Conservation and Harmonious Utilization of Natural Resources Shared by Two or More States, UNEP, 1976-1978.

Výmena informácií, oznamovanie, konzultácie a ďalšie formy spolupráce, pokiaľ ide o zdieľané prírodné zdroje sú vykonávané na základe zásady dobrej viery a v duchu dobrých susedských vzťahov a to takým spôsobom, aby nedochádzalo k neprimeraným prietťahom. Ak by sa ukázalo, žeby bolo užitočné objasniť problémy životného prostredia týkajúce sa zdieľaných prírodných zdrojov, štáty by sa mali zapojiť do spoločných vedeckých štúdií a hodnotení s cieľom uľahčiť nájdenie vhodných a uspokojivých riešení takýchto problémov na základe dohodnutých údajov.

Štáty majú povinnosť bezodkladne informovať ostatné štáty, ktoré by mohli byť postihnuté o akejkoľvek núdzovej situácii vyplývajúcej z využívania zdieľaného prírodného zdroja, ktorá môže mať náhle škodlivé účinky na ich životné prostredie. Listina navrhuje štátom, aby tiež informovali príslušné medzinárodné organizácie o takejto situácii alebo udalosti. Štáty by mali zvážiť možnosti spoločne vyhľadať služby príslušných medzinárodných organizácií pri vyjasňovaní problémov životného prostredia týkajúcich sa zachovania alebo využívanie týchto prírodných zdrojov.

Zainteresované štáty by mali spolupracovať najmä prostredníctvom dohodnutých pohotovostných plánov a vzájomnej pomoci s cieľom zabrániť vážnej situácii a korigovať dôsledky takýchto situácií alebo udalostí.

V prípade, že rokovania alebo iné nezáväzné prostriedky zlyhali pri urovnávaní sporov, je potrebné, aby štáty, pokiaľ možno v predstihu, predložili spor na riešenie postupom, ktorý si vzájomne dohodnú. Postup by mal byť rýchly, účinný a záväzný. Vyžaduje sa, aby štáty, ktoré predstavujú strany sporu, sa zdržali akéhokoľvek konania, ktoré by mohlo zhoršiť situáciu s ohľadom na životné prostredie do tej miery, že vytvorí prekážku mimosúdneho riešenia sporu.

Štáty sú ďalej zodpovedné za plnenie svojich medzinárodných záväzkov v oblasti životného prostredia týkajúcich sa zachovania a využívania zdieľaných prírodných zdrojov. Nesú zodpovednosť v súlade s platným medzinárodným právom za škody na životnom prostredí vyplývajúce z porušenia týchto povinností spôsobených v oblastiach mimo ich jurisdikcie. Štáty by mali spolupracovať za účelom ďalšieho rozvíjania medzinárodného práva týkajúceho sa zodpovednosti a odškodnenie pre obeť škôd na životnom prostredí, ktoré vyplývajú z využívania zdieľaných prírodných zdrojov a spôsobených oblastiam mimo ich jurisdikcie.<sup>11</sup>

#### **4. Práca Komisie pre medzinárodné právo a problematika zdieľaných prírodných zdrojov**

Komisia pre medzinárodné právo sa venovala problematike zdieľaných prírodných zdrojov v mnohých súvislostiach. Ako príklad môžeme uviesť prijatie rôznych dohovorov, ktorých cieľom je podporovať v rámci trvalo udržateľného rozvoja na všetkých úrovniach v národnom i medzinárodnom kontexte ochranu ľudského zdravia a

<sup>11</sup> Porovnaj Principles of Conduct in the Field of Environment for the Guidance of States in the Conservation and Harmonious Utilization of Natural Resources Shared by Two or More States, UNEP 1976-1978.



blahobytu na individuálnej i kolektívnej úrovni uskutočňovanú prostredníctvom lepšieho využívania zdieľaných prírodných zdrojov.

Po prvýkrát sa Komisia zaoberala touto problematikou už v roku 1971, keď upriamila svoju pozornosť na právo neplavebného využívania medzinárodných vodných tokov, ktoré sa svojho času týkalo aj Slovenskej republiky (spor Gabčíkovo-Nagymaros). V roku 1980 špeciálny spravodajca Stephan Myron Schwebel, opierajúc sa o už spomínaný článok číslo 3 Listiny ekonomických práv a povinností štátov z roku 1974, predložil Komisii návrh článku, ktorý znel:

*„Štáty pristupujú k právnej úprave systému vôd medzinárodných vodných tokov ako ku zdieľanému prírodnému zdroju.“* Na základe návrhu tohto článku poukázal na štyri elementy, ktoré je možné nájsť pri právnych úpravách využívania aj ostatných zdieľaných prírodných zdrojov. Ako prvé sa predpokladá už samotná existencia prírodných zdrojov zdieľaných dvoma alebo viacerými štátmi. Po druhé, štáty, ktoré využívajú tieto prírodné zdroje, aby tak robili, musia navzájom spolupracovať. Po tretie, základom spolupráce je zhromažďovanie a výmena informácií spolu s rokovaniami medzi jednotlivými stranami. Po štvrté, zmyslom spolupráce je primerané využívanie zdrojov bez toho, aby bola spôsobená škoda záujmom ostatných zúčastnených strán.<sup>12</sup>

Na základe mnohých diskusií bol vymenovaný spravodajca McCaffrey, ktorý pôvodný návrh pozmenil:

*„Štáty, na území ktorých sa nachádzajú vodné toky, ktoré sú súčasťou medzinárodného systému vodných tokov, využívajú medzinárodný systém vodných tokov rozumným a rovnakým spôsobom.“*

*Štáty spolupracujú v rozvíjaní, využívaní a ochrane medzinárodný systém vodných tokov rozumným a rovnakým spôsobom. Táto participácia zahŕňa právo využívať medzinárodný systém vodných tokov a zároveň aj povinnosť spolupracovať na ochrane a rozvíjaní zdieľaného prírodného zdroja.“*

V spojitosti s akýmkoľvek zdieľanými prírodnými zdrojmi komisia naďalej podčiarkuje ich dve podstatné črty: zvrchovanosť štátu a povinnosť spolupracovať.

V roku 2002 sa Komisia na svojom 54. zasadnutí rozhodla zaradiť problematiku zdieľaných prírodných zdrojov na zoznam tém, ktoré sú súčasťou jej dlhodobého pracovného programu. V tejto súvislosti Komisia zároveň vymenovala za špeciálneho spravodajcu Chuseia Yamada, okolo ktorého bola vytvorená pracovná skupina. Chusei Yamada predstavil Komisii jemu zverenú tému, jej pozadie a zároveň predmet skúmania vymedzil na problematiku vodonosných vrstiev, ktoré prechádzajúce hranice štátov (túto tému určil za prioritnú) a na ropu a plyn. Považoval za nevyhnutné týmto témam sa venovať osobitne.

V rokoch 2003 až 2008 prebehli zasadnutia Komisie s poradovými číslami 55. až 60, ktoré sa zamerali na právo na vodonosné vrstvy prechádzajúce cez hranice štátov. Na príprave sa podieľala okrem Komisie pre medzinárodné právo aj Medzinárodný

<sup>12</sup> Yearbook of the International Law Commission, 1980, str. 181, paragraf 146.

hydrologický program existujúci ako unikátny program UNESCO na ochranu vody a zdrojov vody.

V roku 2007 Komisia odporúčala, aby sa prešlo k druhému čítaniu návrhov článkov zákona o vodonosných vrstvách prechádzajúcich cez hranice štátov, nezávisle od budúcich návrhov článkov týkajúcich sa ropy a plynu. Valné Zhromaždenie OSN na základe svojho rozhodnutia 62/66 z roku 2007, vyzvalo vlády štátov, aby Komisii pre medzinárodné právo súvisiace boli poskytnuté informácie o zdieľaných zdrojoch, čím samozrejme pritiahli pozornosť vládnych predstaviteľov. Valné zhromaždenie ďalej poukázalo na dôležitosť toho, aby Komisia obdržala komentáre a pozorovania štátov týkajúce sa návrhov článkov do 1. januára 2008. Komentáre k zákonu o vodonosných vrstvách prechádzajúcich cez hranice viacerých štátov boli prijaté v 1. čítaní Komisiou na svojom 58. zasadnutí.

Preambula a všetkých 19 článkov zákona o vodonosných vrstvách prechádzajúcich cez územia štátov bolo nakoniec prijatých Valným zhromaždením OSN na svojom 63. zasadnutí 11. decembra 2008 v New Yorku. Rezolúcia odporúča štátom, aby „uzatvárali primerané bilaterálne alebo regionálne dohody kvôli náležitému riadeniu ich cezhraničných vodonosných vrstiev.“<sup>13</sup> Ustanovenia rezolúcie sa týkajú spolupráce štátov na zabránenie, zmiernenie a na kontrolu znečistenia zdieľaných vodonosných vrstiev. Komisia pre medzinárodné právo vyzdvihuje dôležitosť a nenahraditeľnosť týchto „neviditeľných zdrojov.“ Štáty sú vyzvané, aby považovali ustanovenia tohto dokumentu za základ pri vypracúvaní zmlúv.

Práce pokračovali opäť od roku 2009, tentokrát zamerané na ropu a plyn. Na svojom 61. stretnutí sa Komisia pre medzinárodné právo rozhodla opäť zriadiť pracovnú skupinu, v tomto prípade s predsedom Enrique Candiotim. Pracovná skupina mala k dispozícii pracovný list na tému „ropa a plyn,“ ktorý pripravil ešte Chusei Uamada pred svojim odchodom z Komisie. V snahe pomôcť Komisii posúdiť uskutočniteľnosť akejkoľvek budúcej práce na rope a oleji, pracovná skupina sa rozhodla zveriť Shinya Muraseovi prácu na príprave štúdie. Štúdia bude analyzovať odpovede od vlád jednotlivých štátov k téme „ropa a olej,“ ich komentáre a pozorovania Valného Zhromaždenia a iných príslušných subjektov.

Na 62. zasadnutí v roku 2010 sa Komisia rozhodla opakovane zriadiť pracovnú skupinu, ktorá by sa venovala téme zdieľaných prírodných zdrojov. Na jej čelo sa opäť postavil Enrique Candioti. Pracovná skupina pokračovala v posudzovaní realizovateľnosti možných prác na rope a oleji na základe pracovnej listiny a predchádzajúcich diskusií na túto tému. Pracovná skupina zvažila všetky názory vlád a odporučila Komisii nezaoberať sa aspektmi témy ropa a olej nachádzajúcich sa na území štátov. Komisia prijala ústnu správu predsedu pracovnej skupiny a schválila odporúčanie.

## 5. Záver

Medzinárodné právo v súčasnosti ponúka širokú škálu zásad a princípov, ktoré sa venujú problematike zdieľaných prírodných zdrojov, či v konkrétnych druhoch alebo

<sup>13</sup> Porovnaj Article 9, Draft Articles on the Law of Transboundary Aquifers, ILC, 2008.

vo všeobecnej rovine, čím v značnej miere prispievajú k uľahčeniu hospodárskeho rozvoja. Súčasný trend v práve zdieľaných prírodných zdrojov kladie veľký dôraz na spoluprácu a výmenu informácií medzi zúčastnenými stranami, čo by mohlo byť vnímané ako isté obmedzovanie zvrchovanosti štátu. Niektorí autori sa však predsa len prikláňajú k názoru, že existencia povinnosti spolupracovať medzi štátmi zdieľajúci prírodné zdroje neznamena popretie suverénnych práv štátu, ale len ich podmienenie. Je prínosom, že mnoho štátov má záujem na vzájomnej spolupráci a postupnom odstraňovaní prekážok prostredníctvom jednoznačne určených pravidiel. Komisia pre medzinárodné právo pokračuje neúnavne v prácach na tému zdieľané prírodné zdroje, čo umožňuje zúčastneným štátom zorientovať sa v danej problematike a prispievať k ochrane a zveľaďovaniu životného prostredia.



### **Medzinárodné právo životného prostredia**

Zborník príspevkov zo IV. študentského sympózia konaného dňa 20. apríla 2011 na Právnickej fakulte UPJŠ v Košiciach

Zborník vznikol v rámci riešenia projektu VVGS č. 20/10-11 „*Úloha soft law a medzinárodných mimovládnych organizácií v medzinárodnom práve životného prostredia.*“

Zostavila: Ľubica Širicová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach  
Odborné poradenstvo: Univerzitná knižnica UPJŠ v Košiciach  
<http://www.upjs.sk/pracoviska/univerzitna-kniznica>  
Rok vydania: 2011  
Náklad: 100 ks  
Rozsah strán: 212  
Vydanie: prvé  
Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN: 978-80-7097-886-3

ISBN 978-80-7097-886-3



9 788070 978863